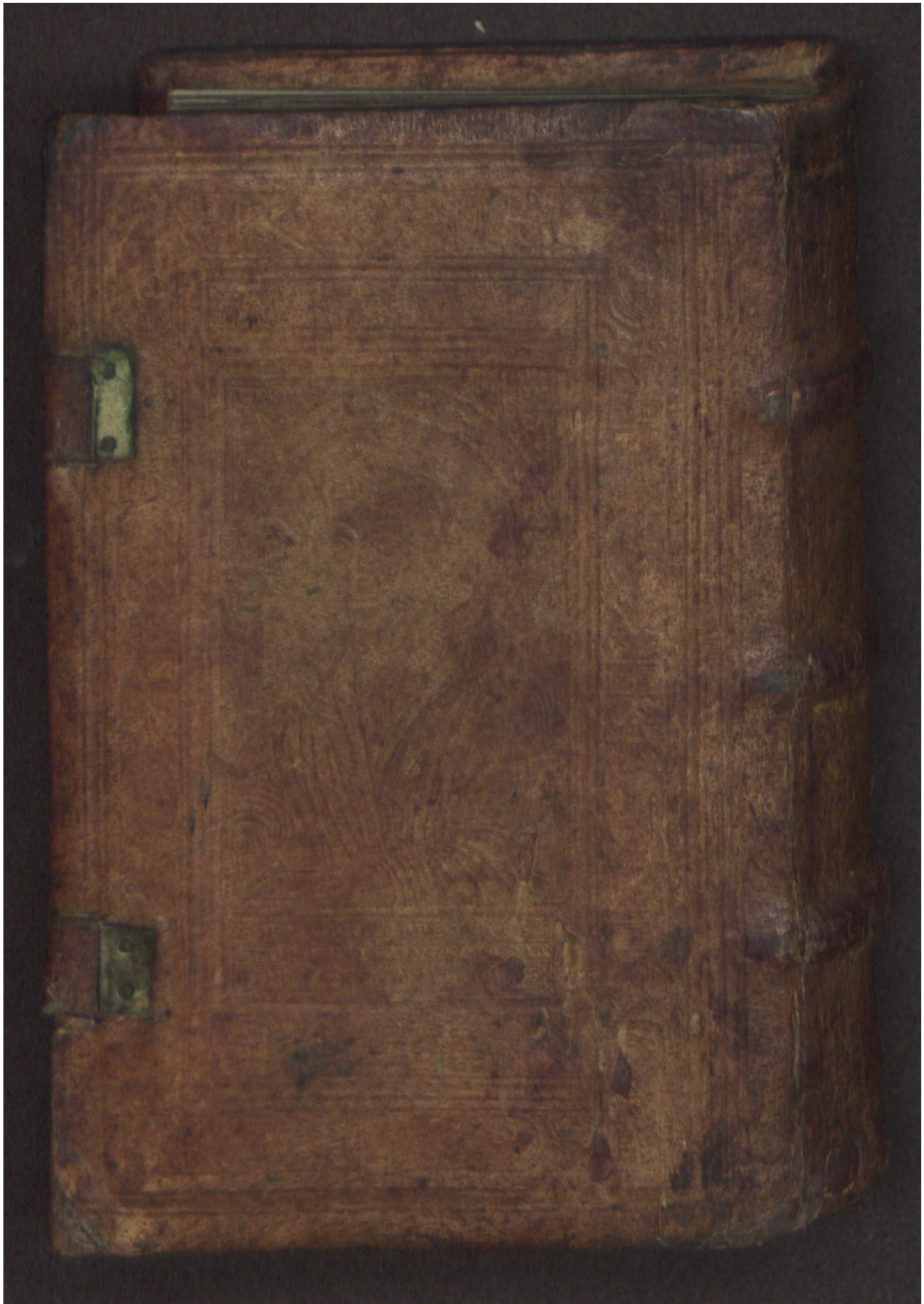

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

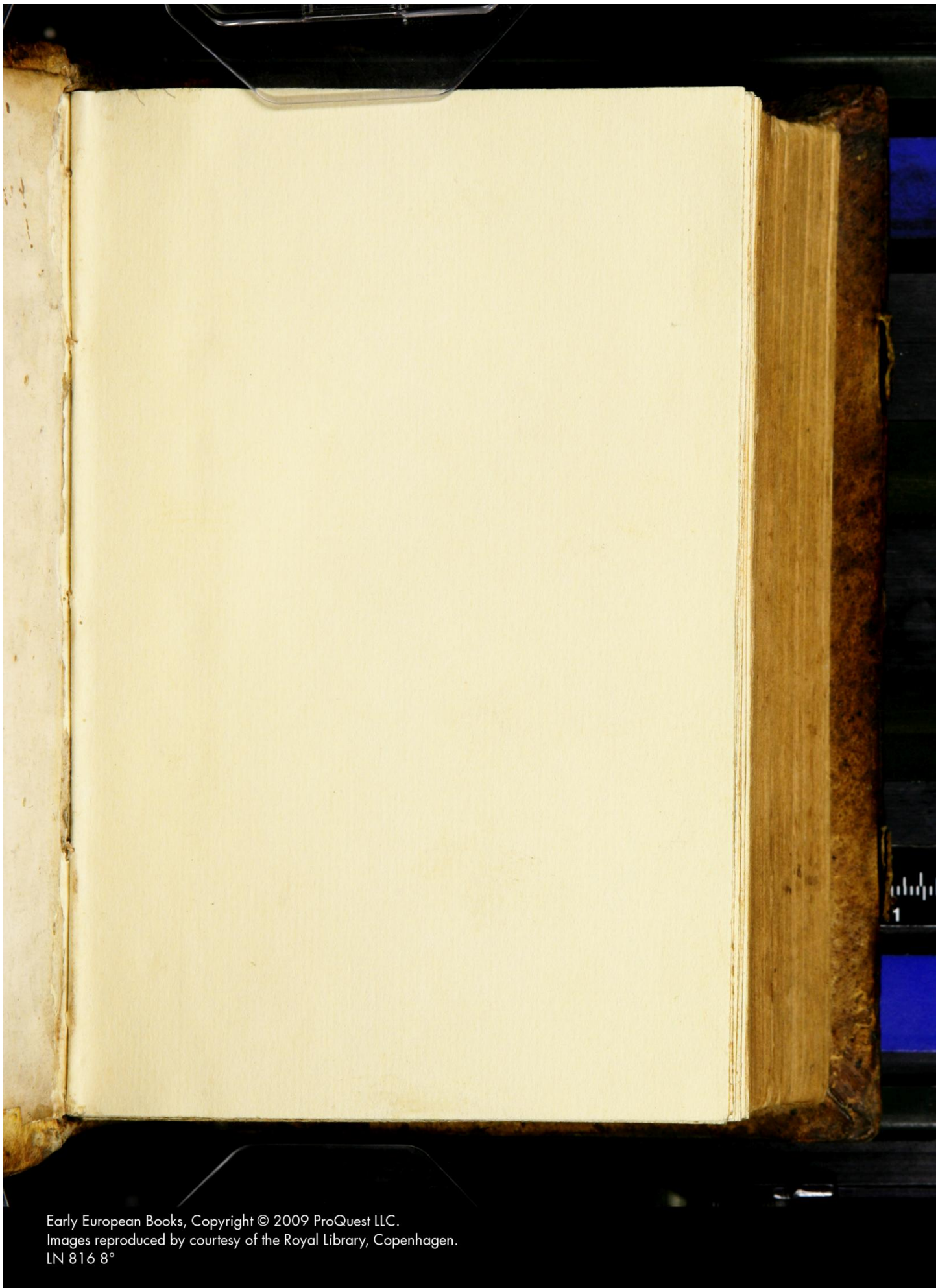
Ms. 2. 1. - 292

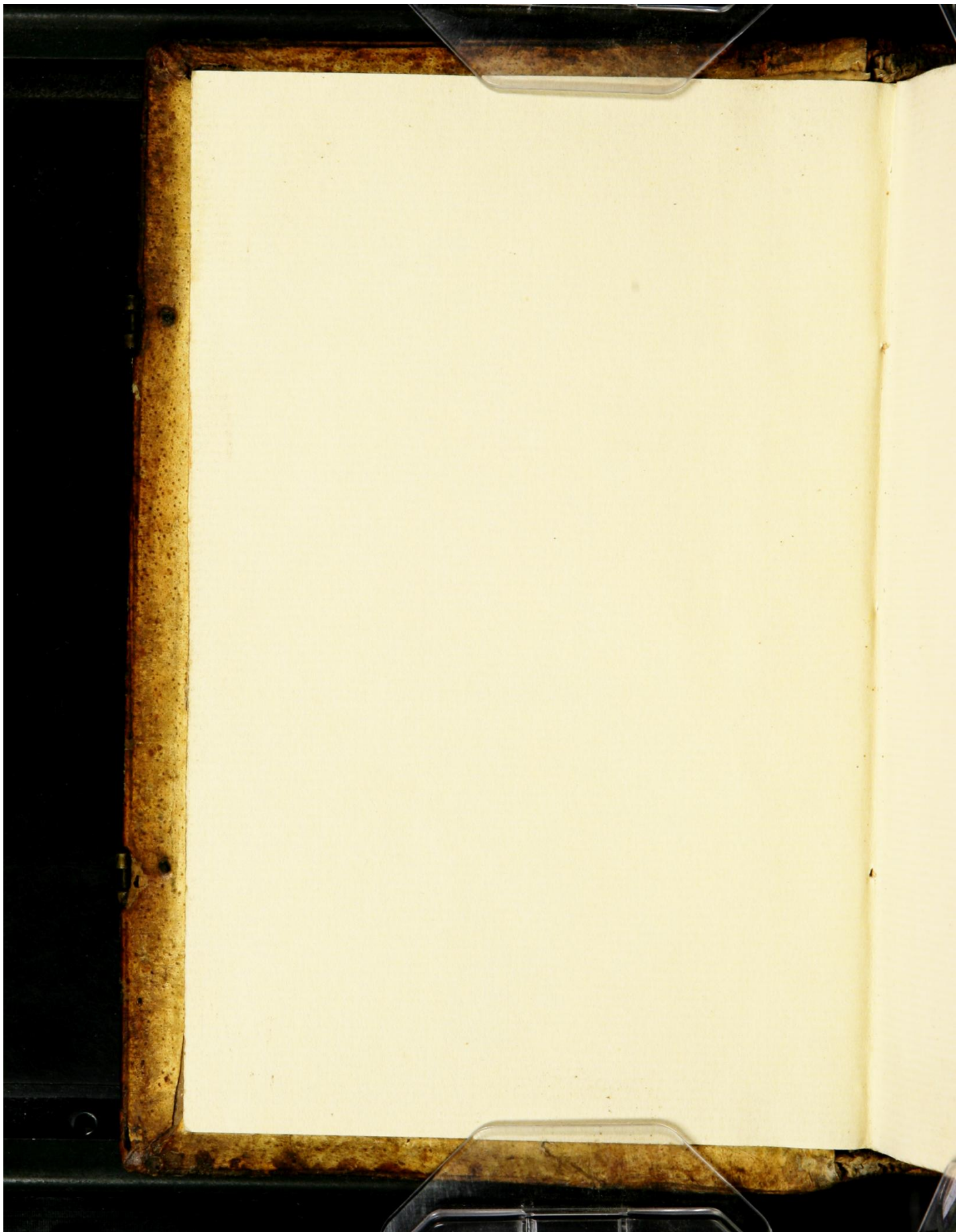

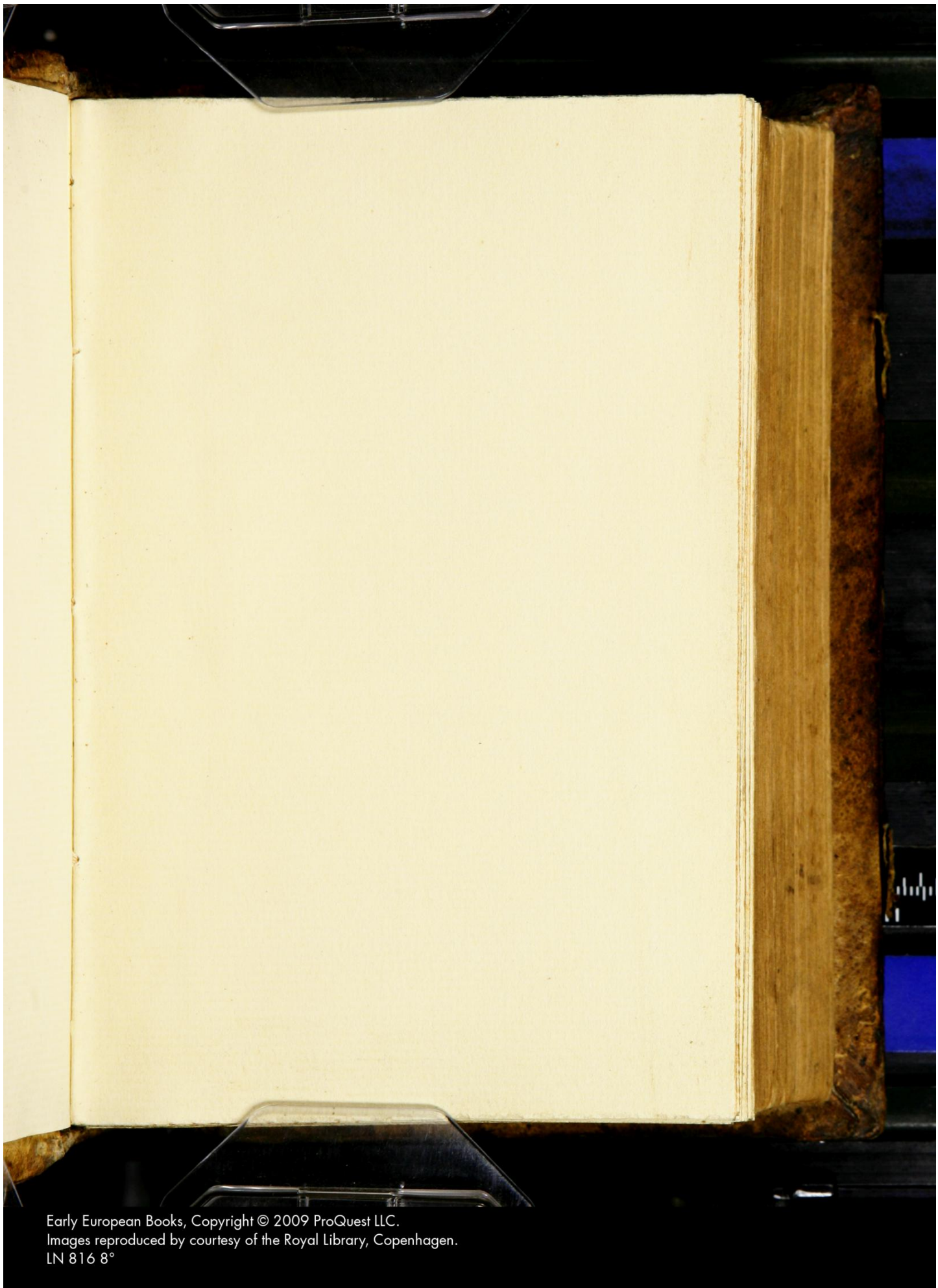
LN 816

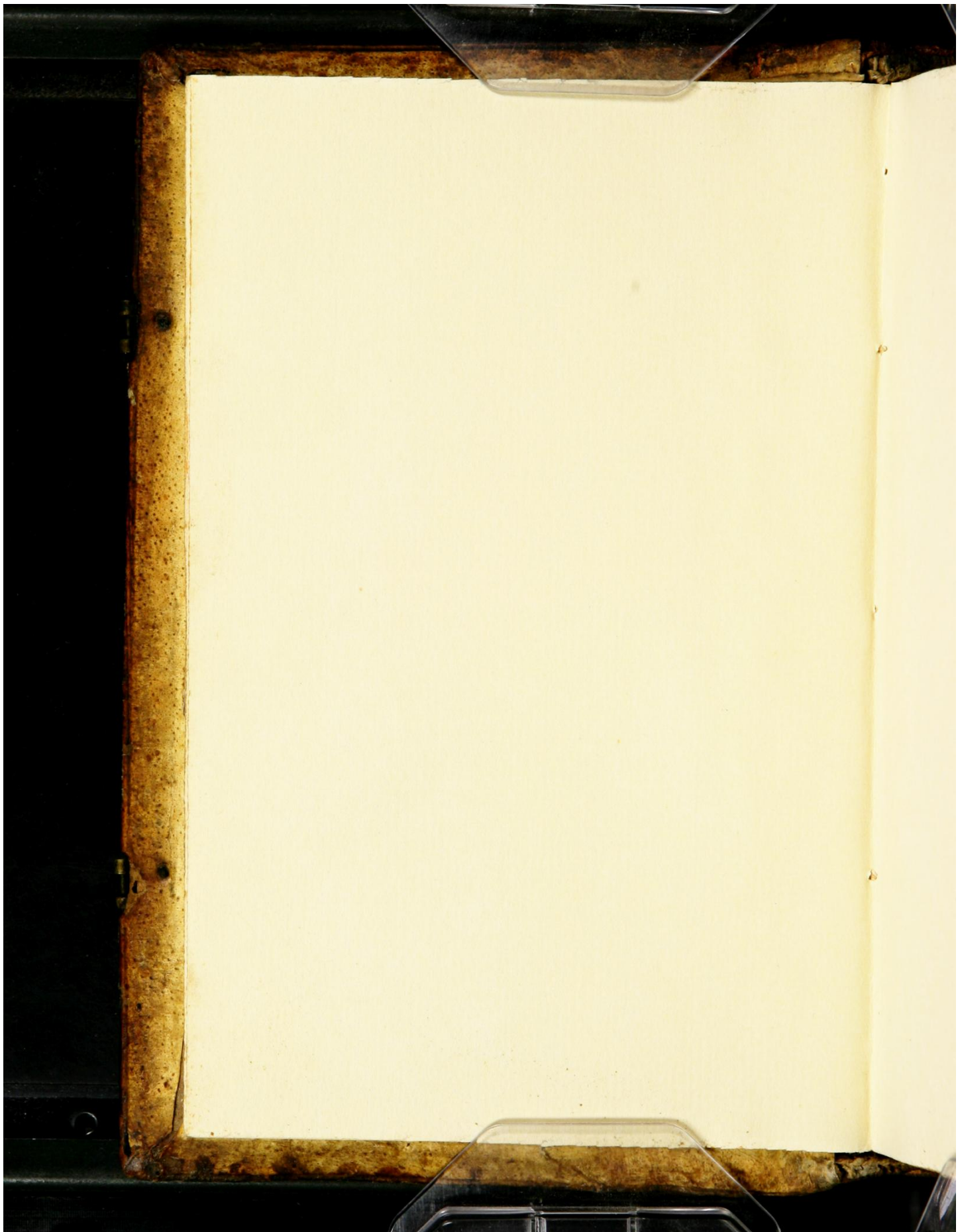
M

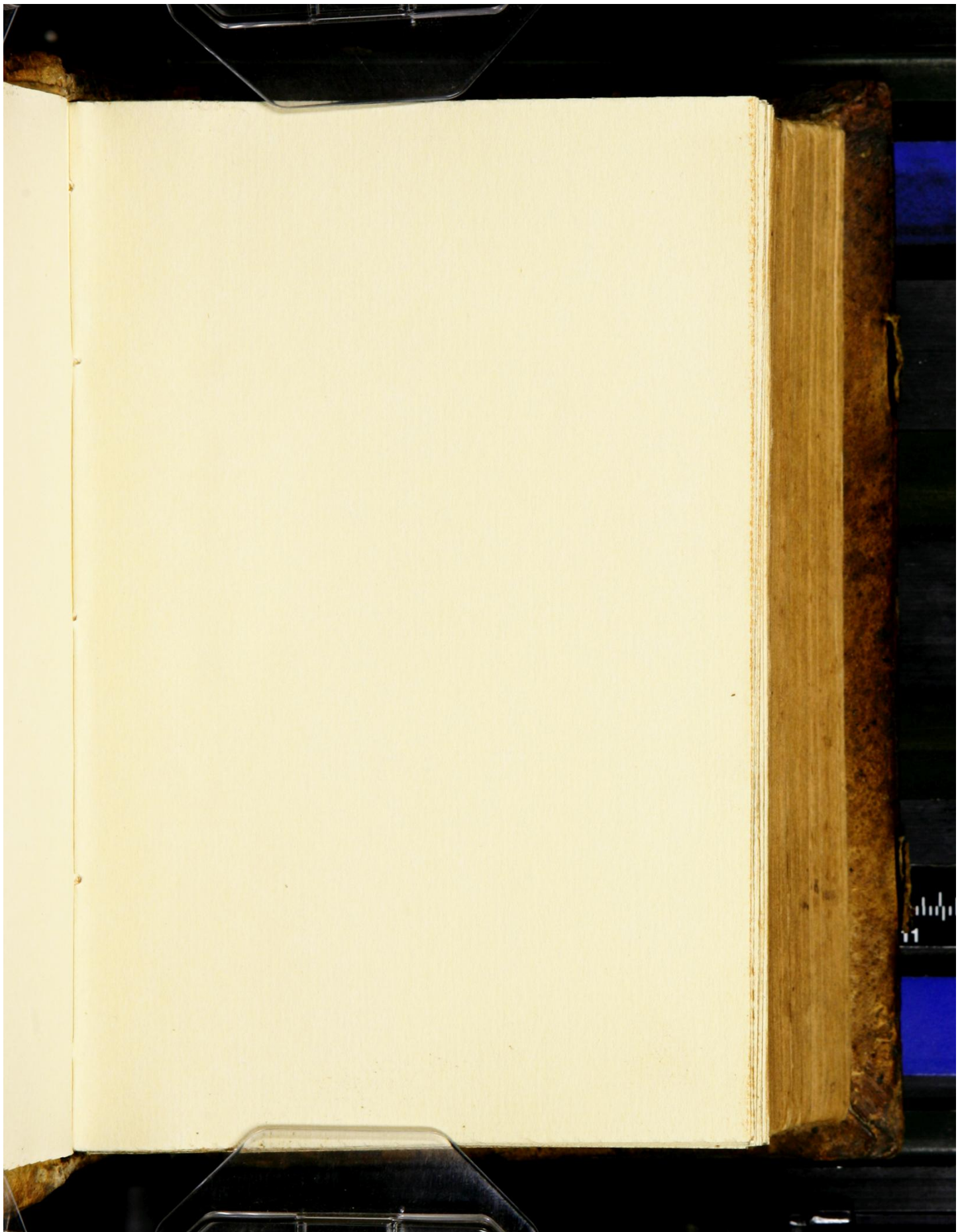

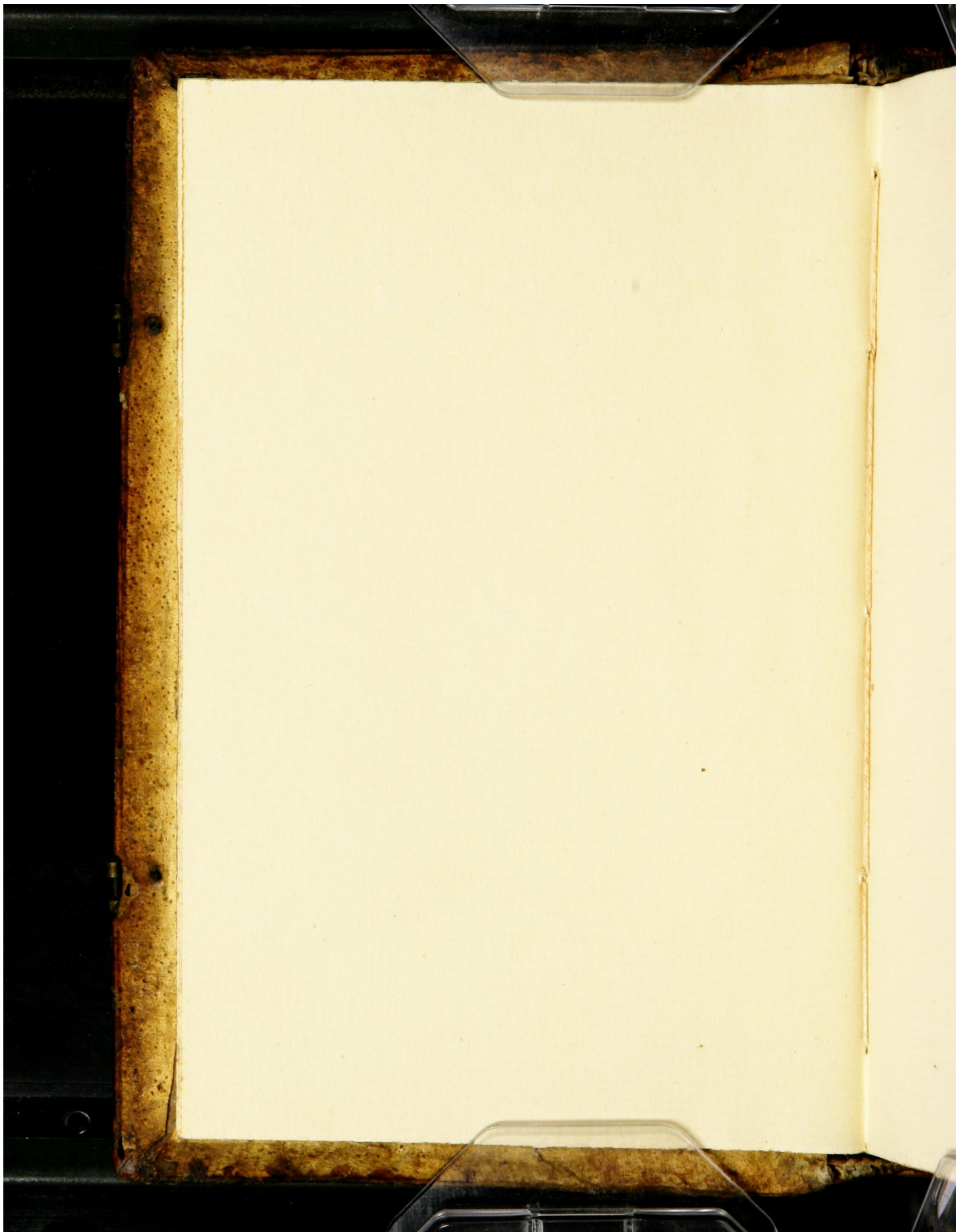

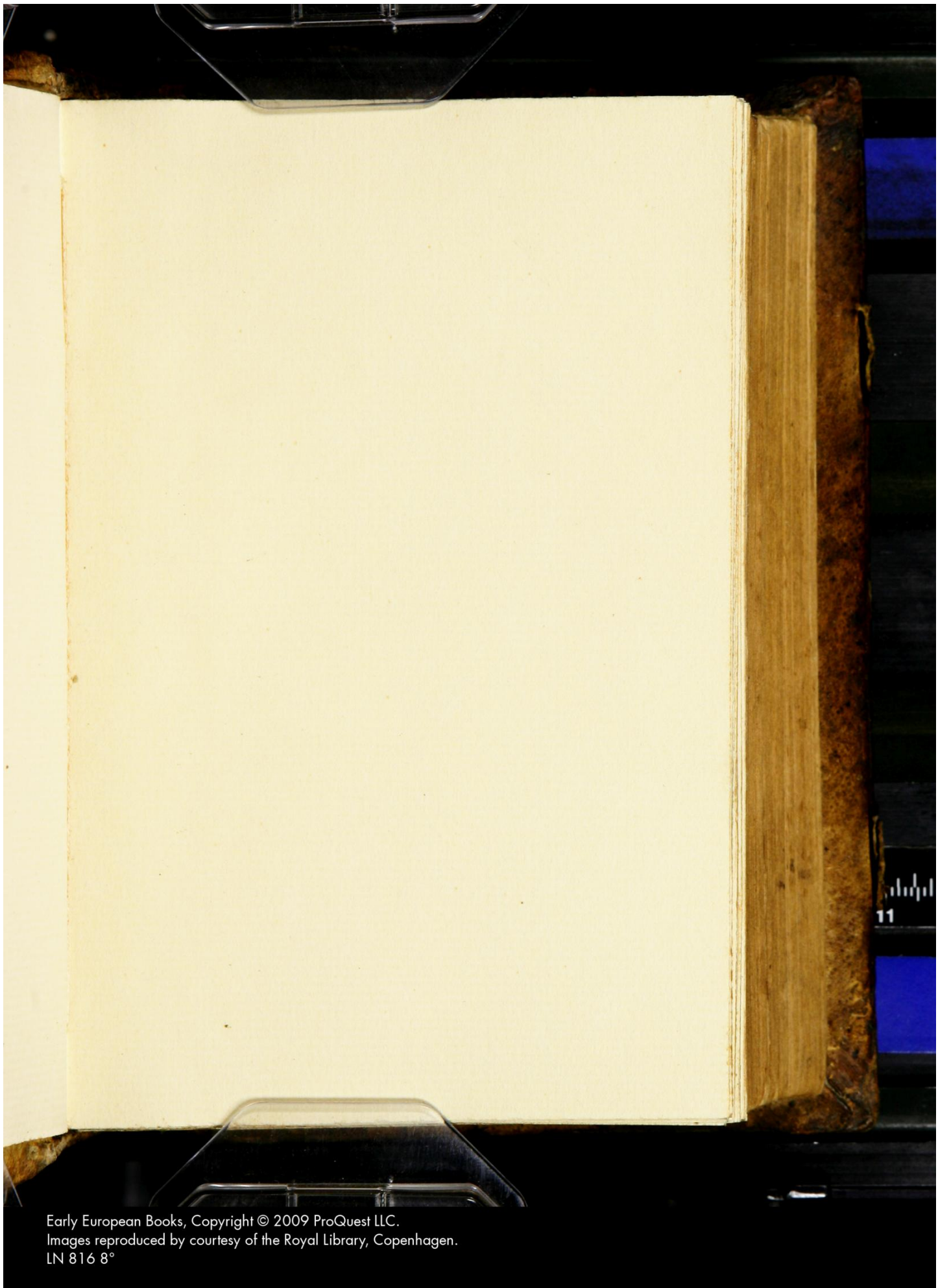

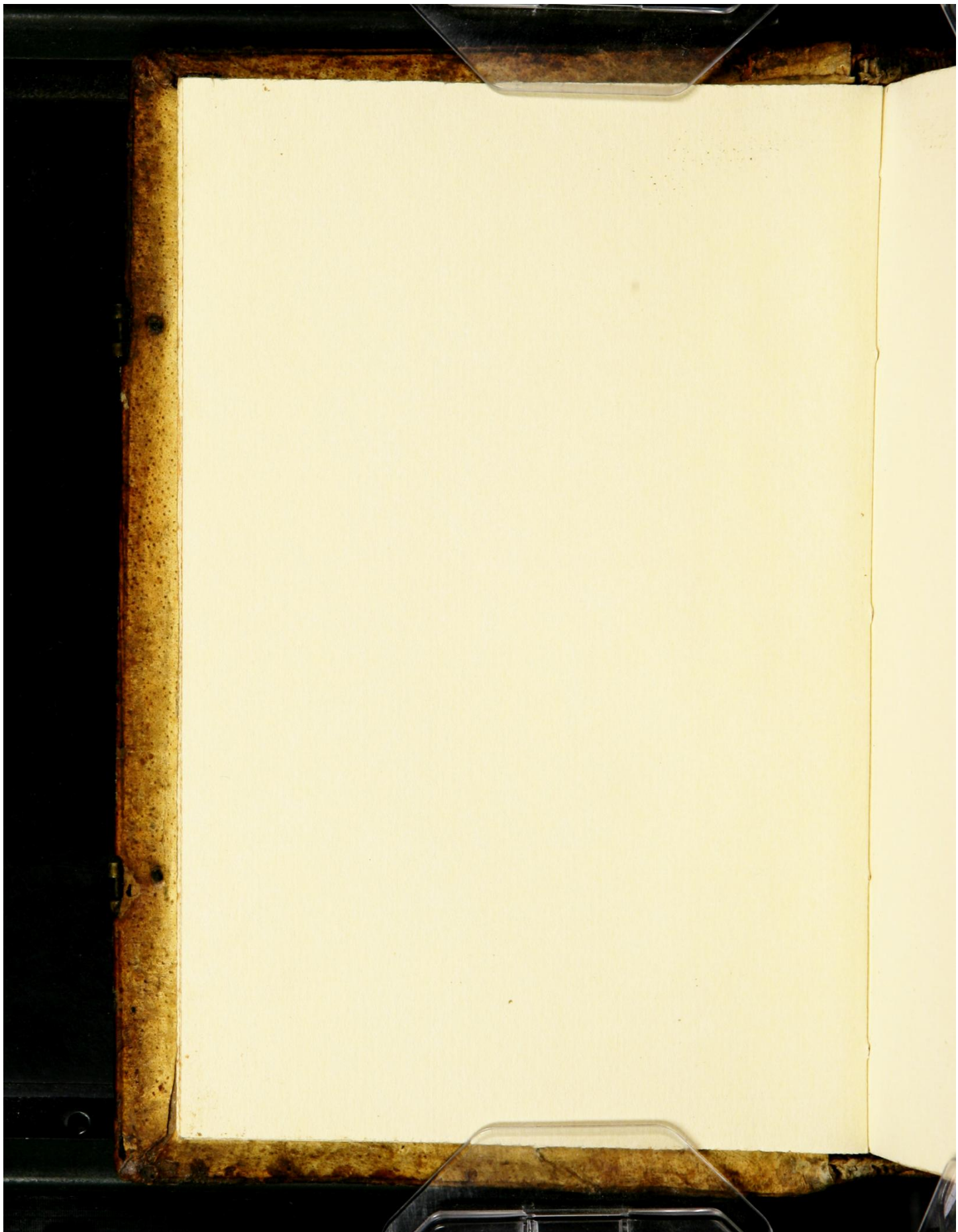

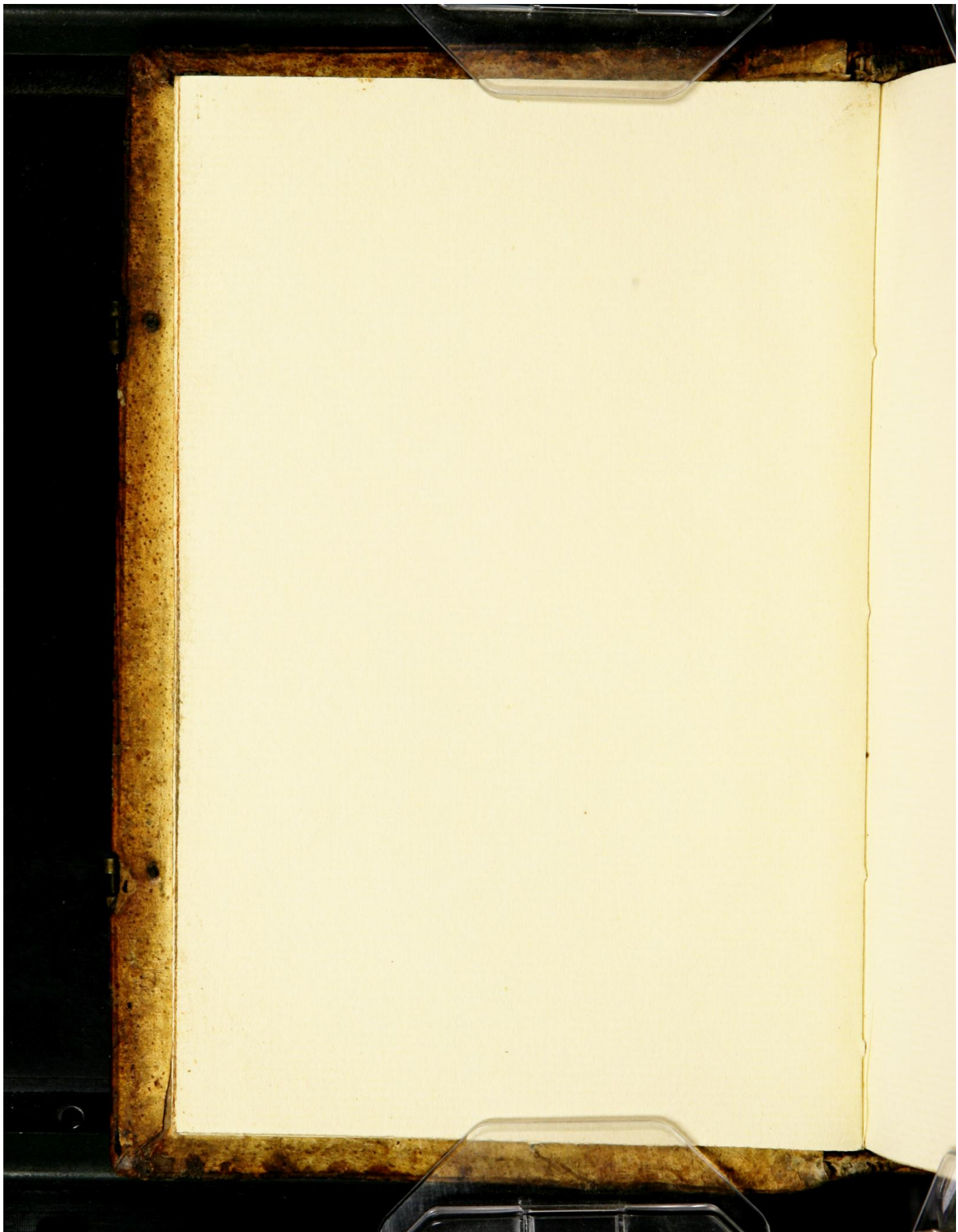

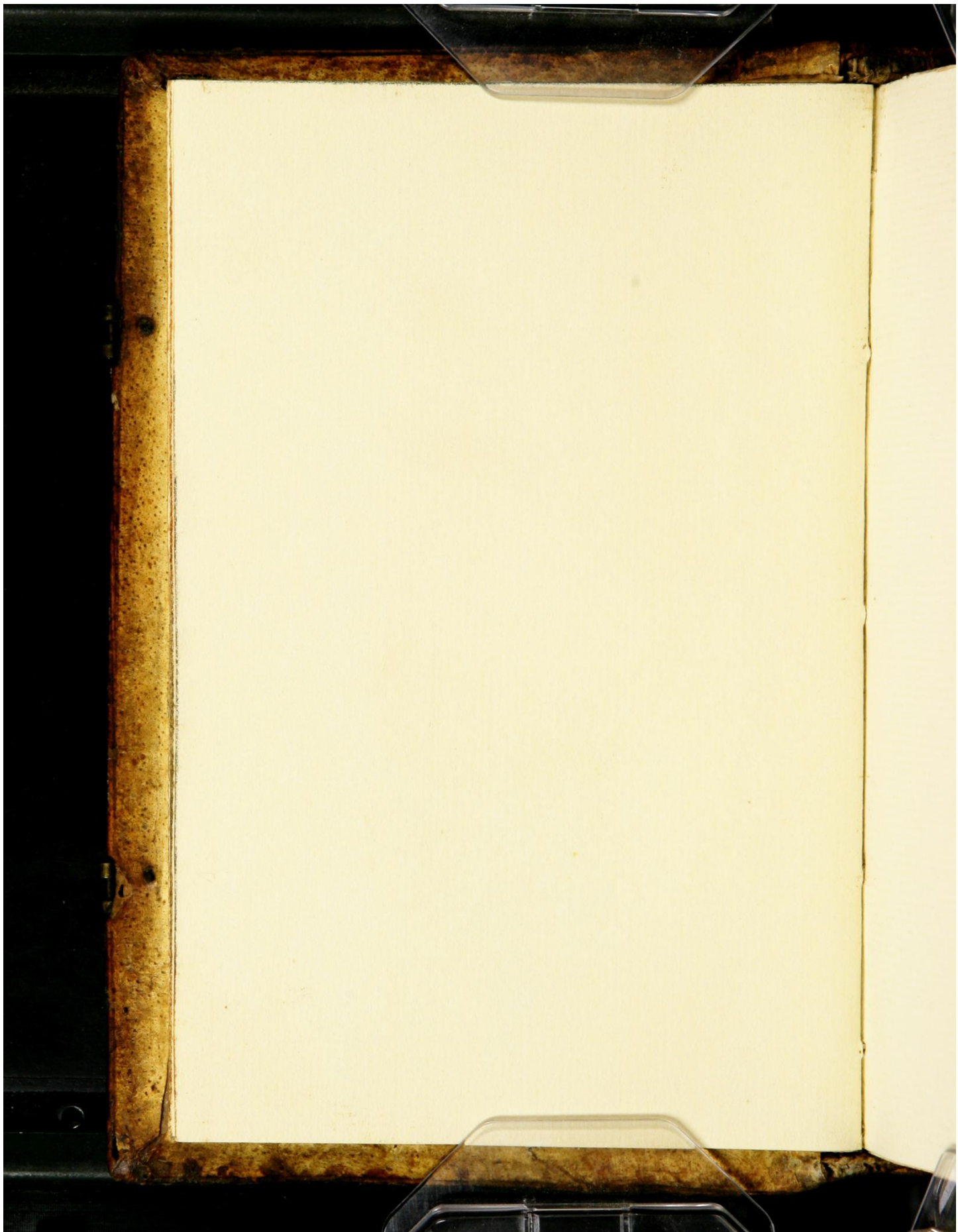

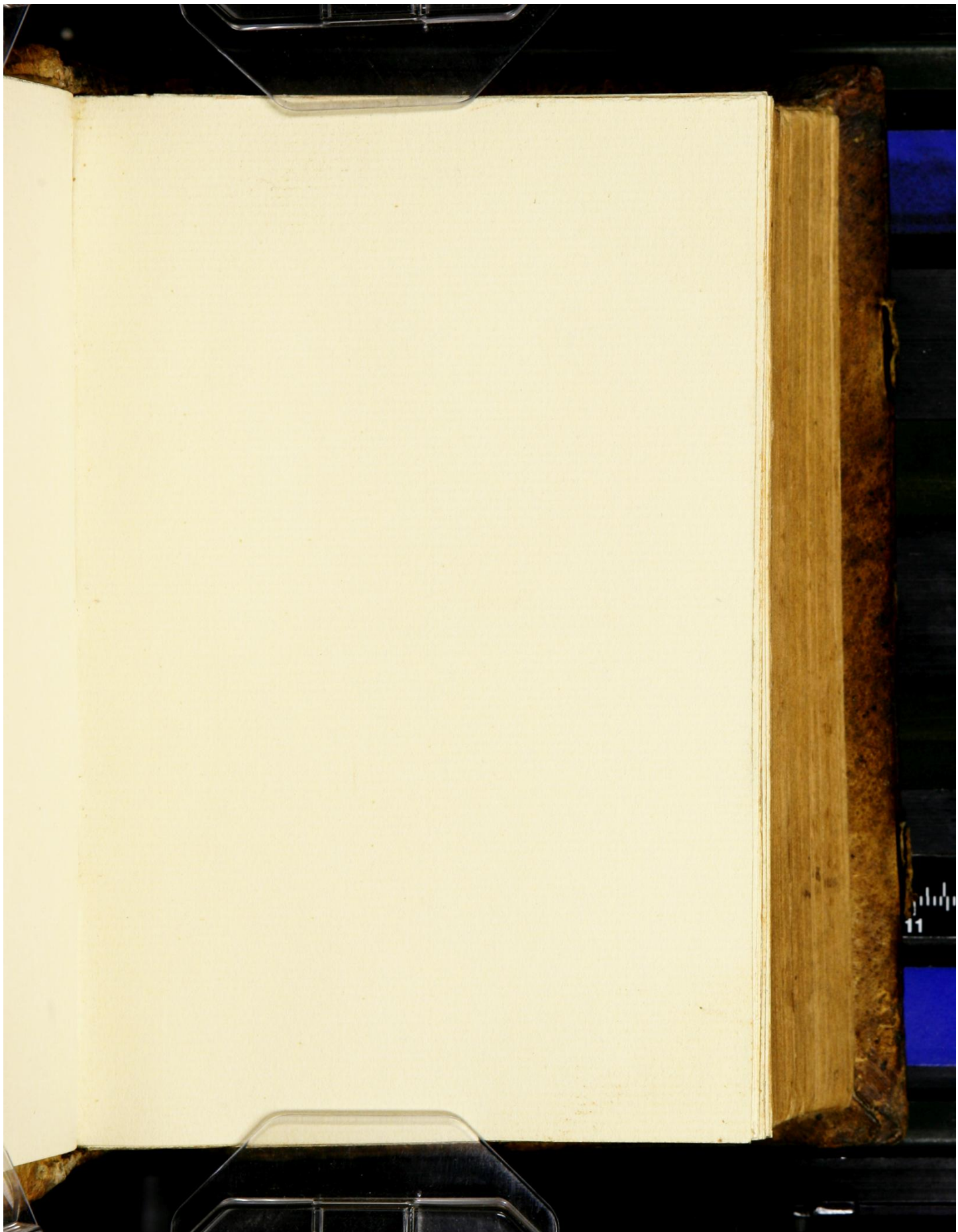

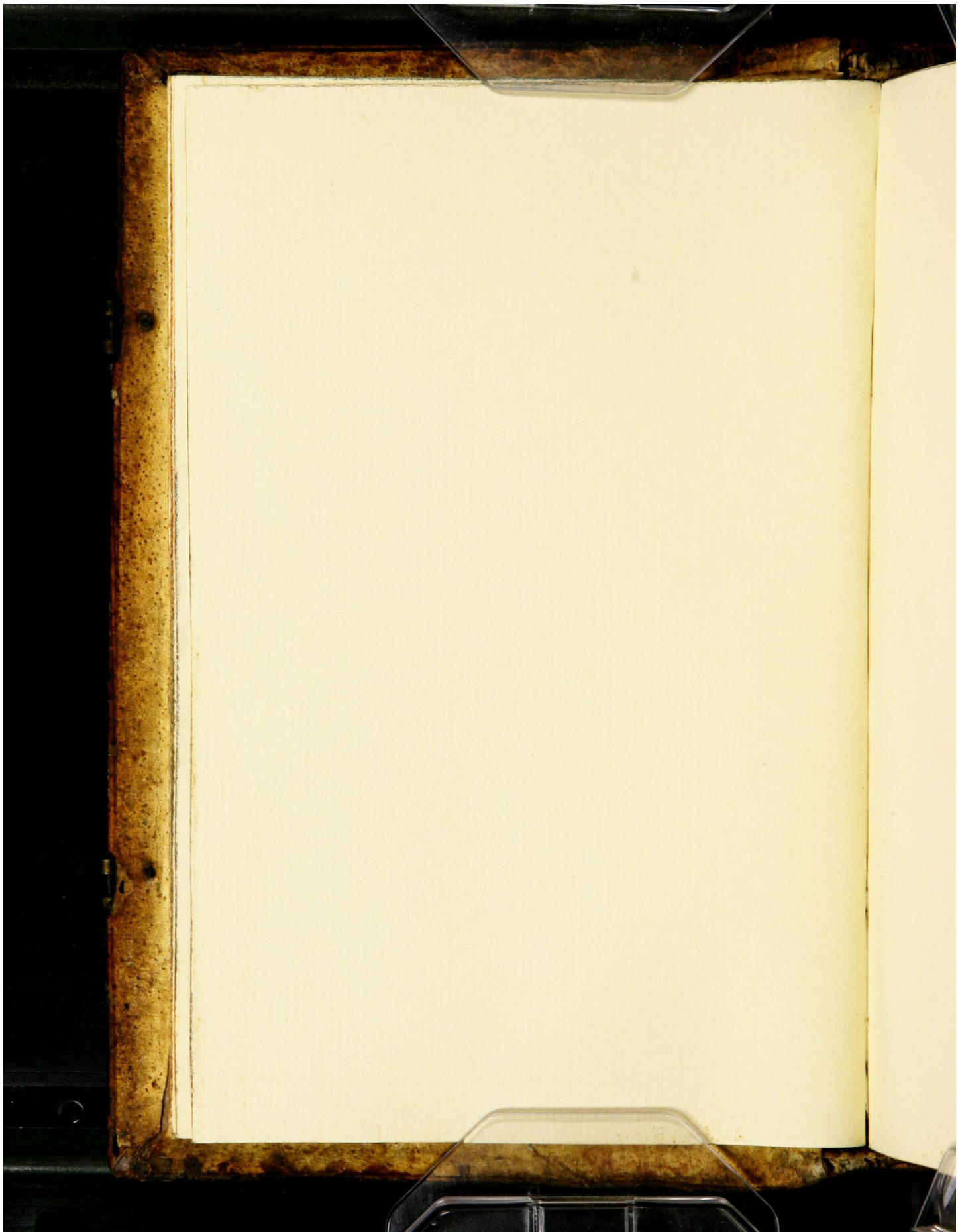

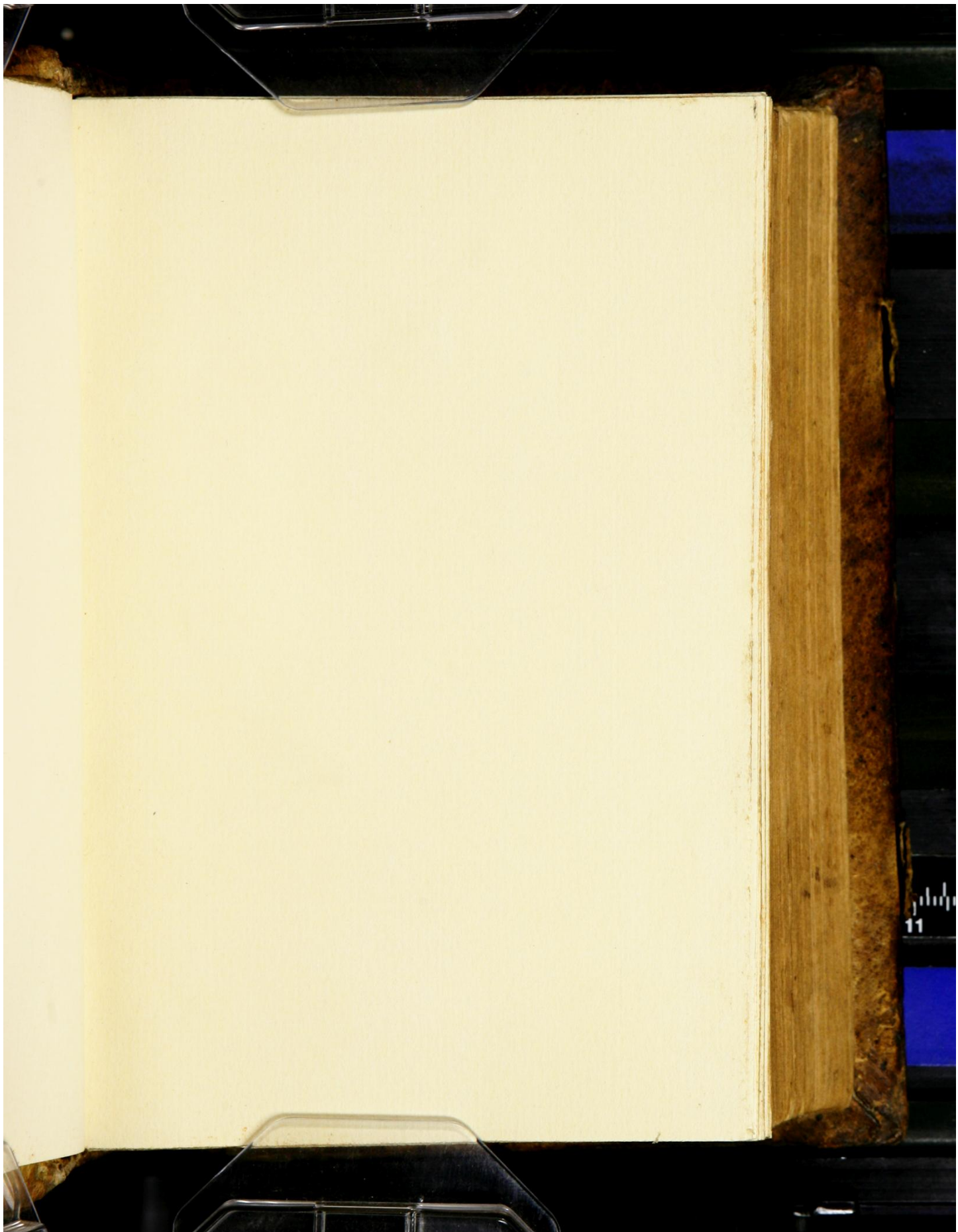

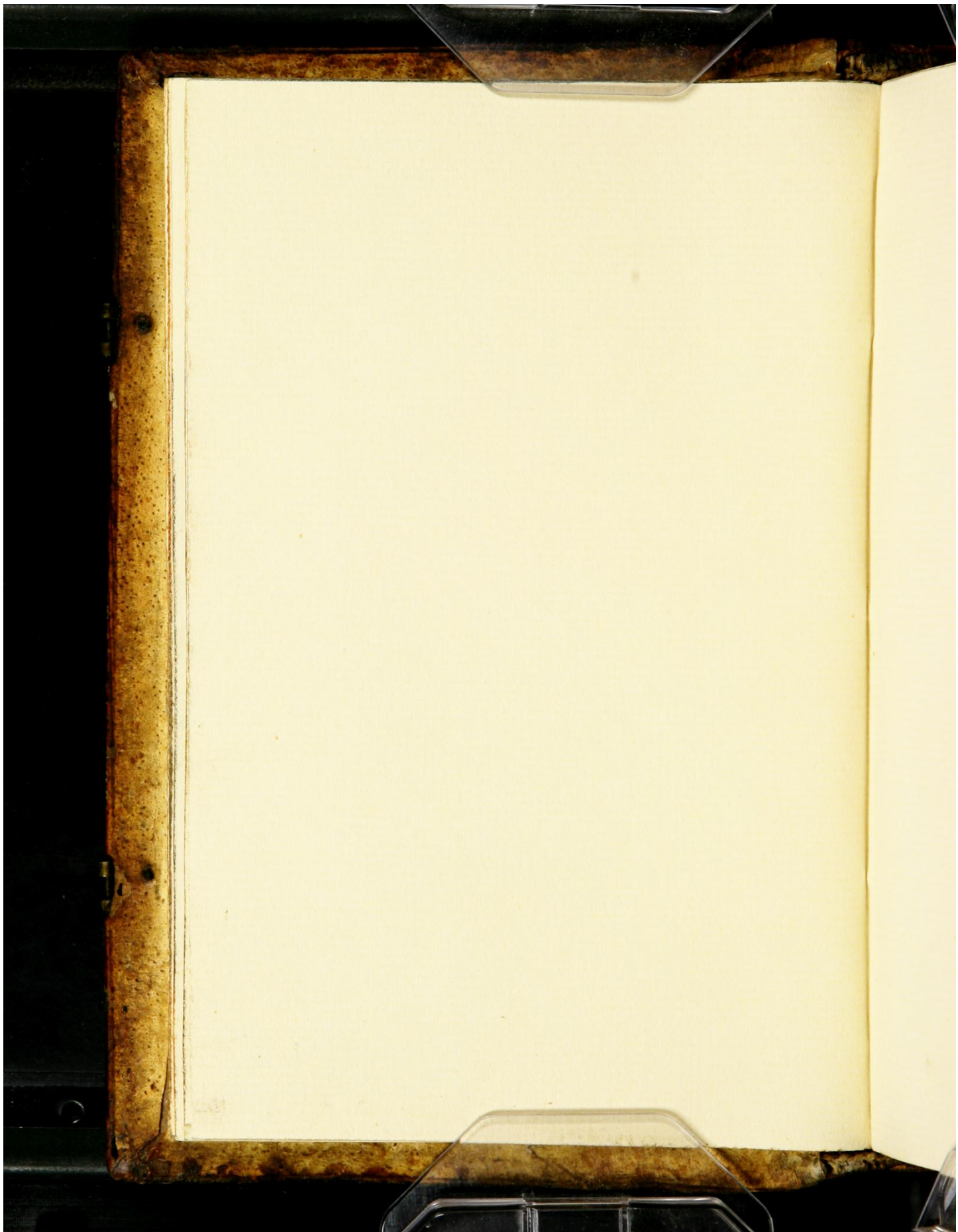

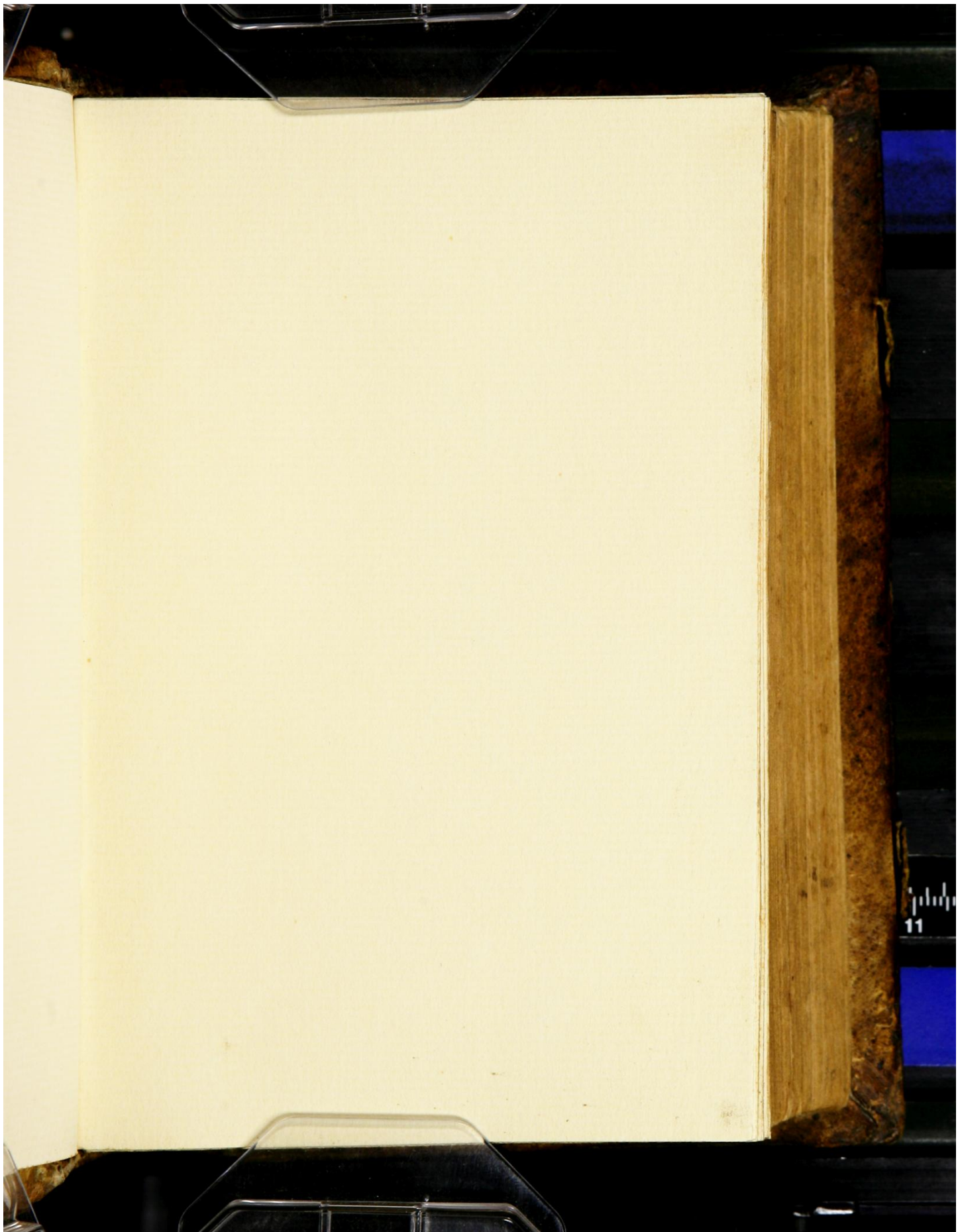

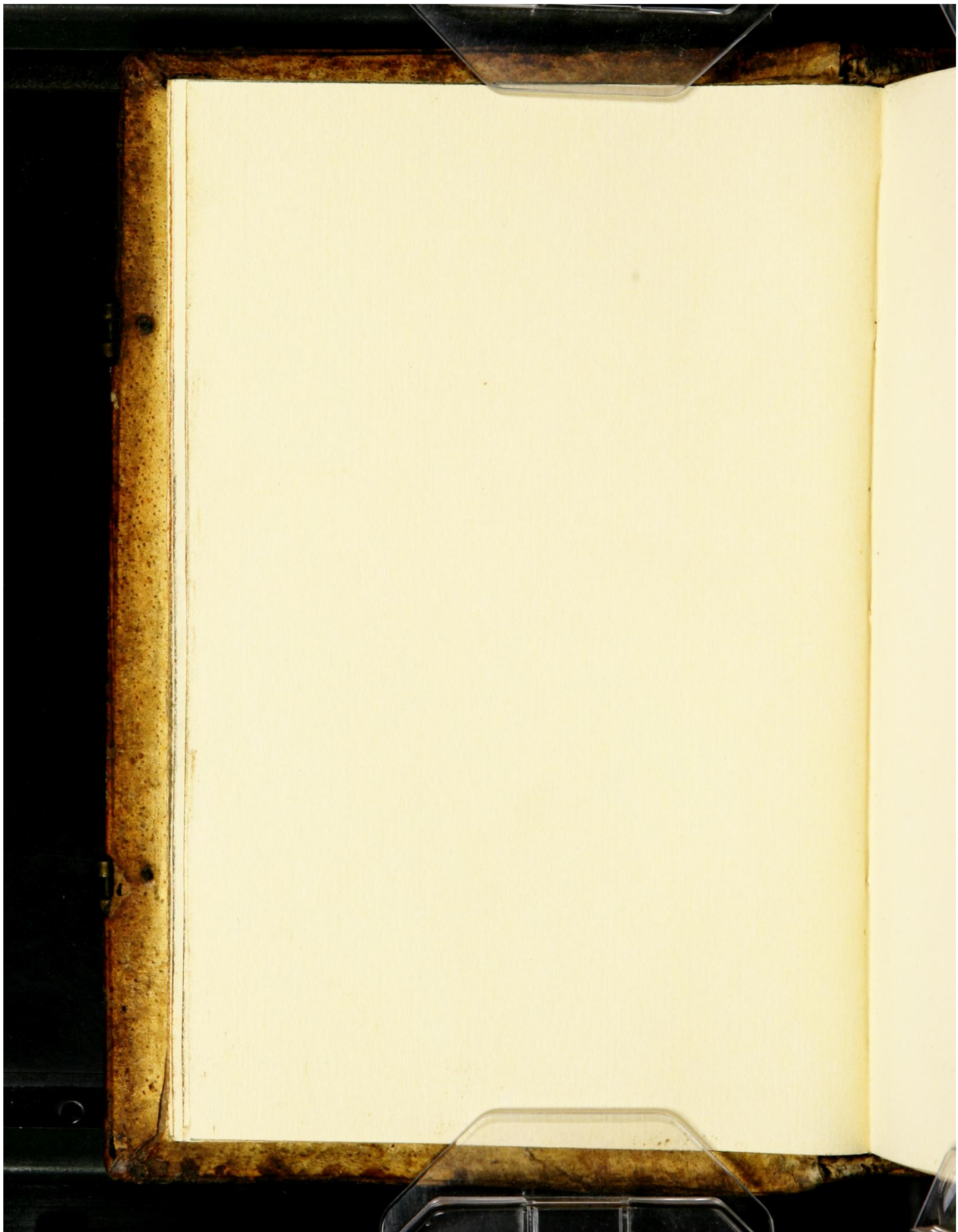

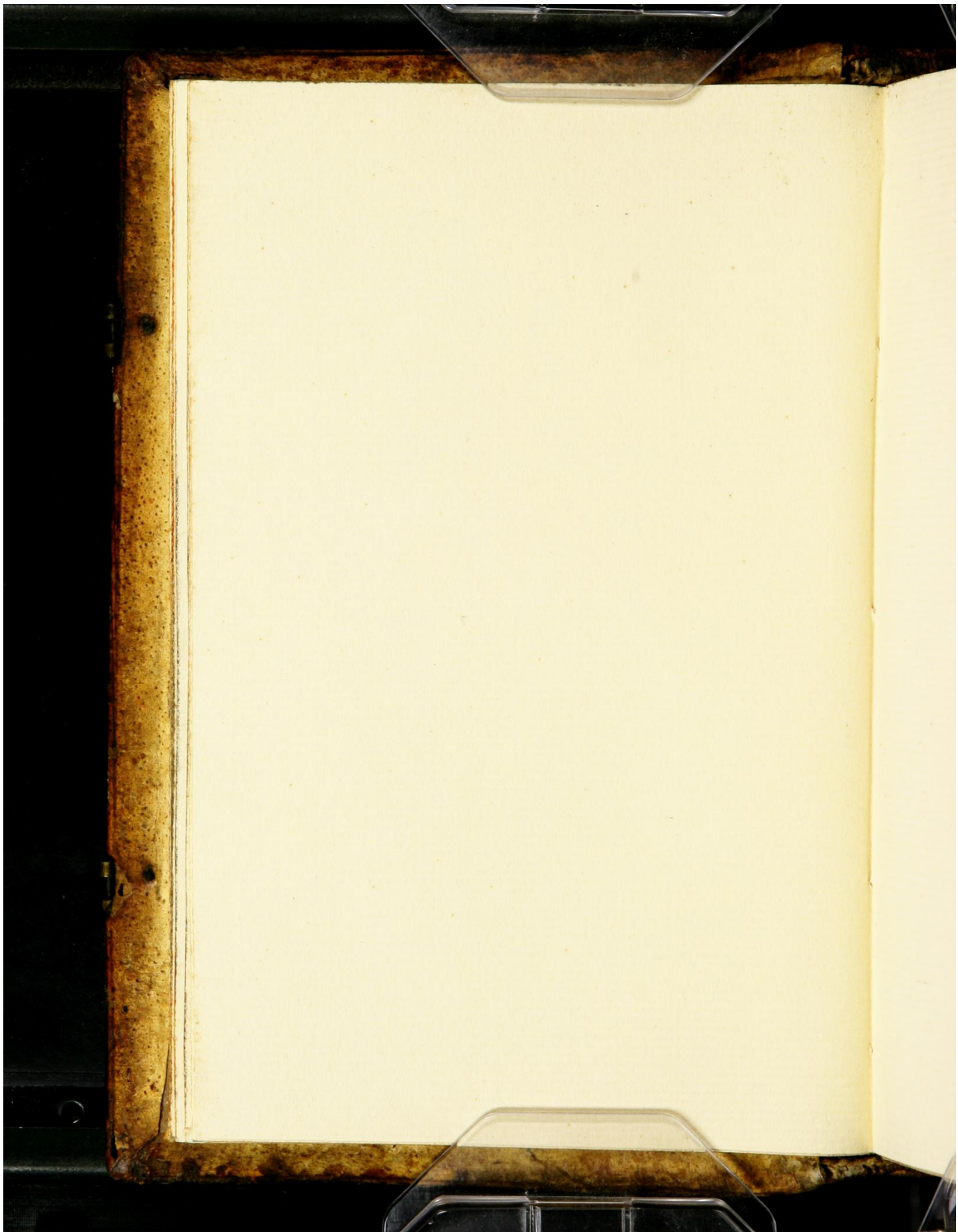

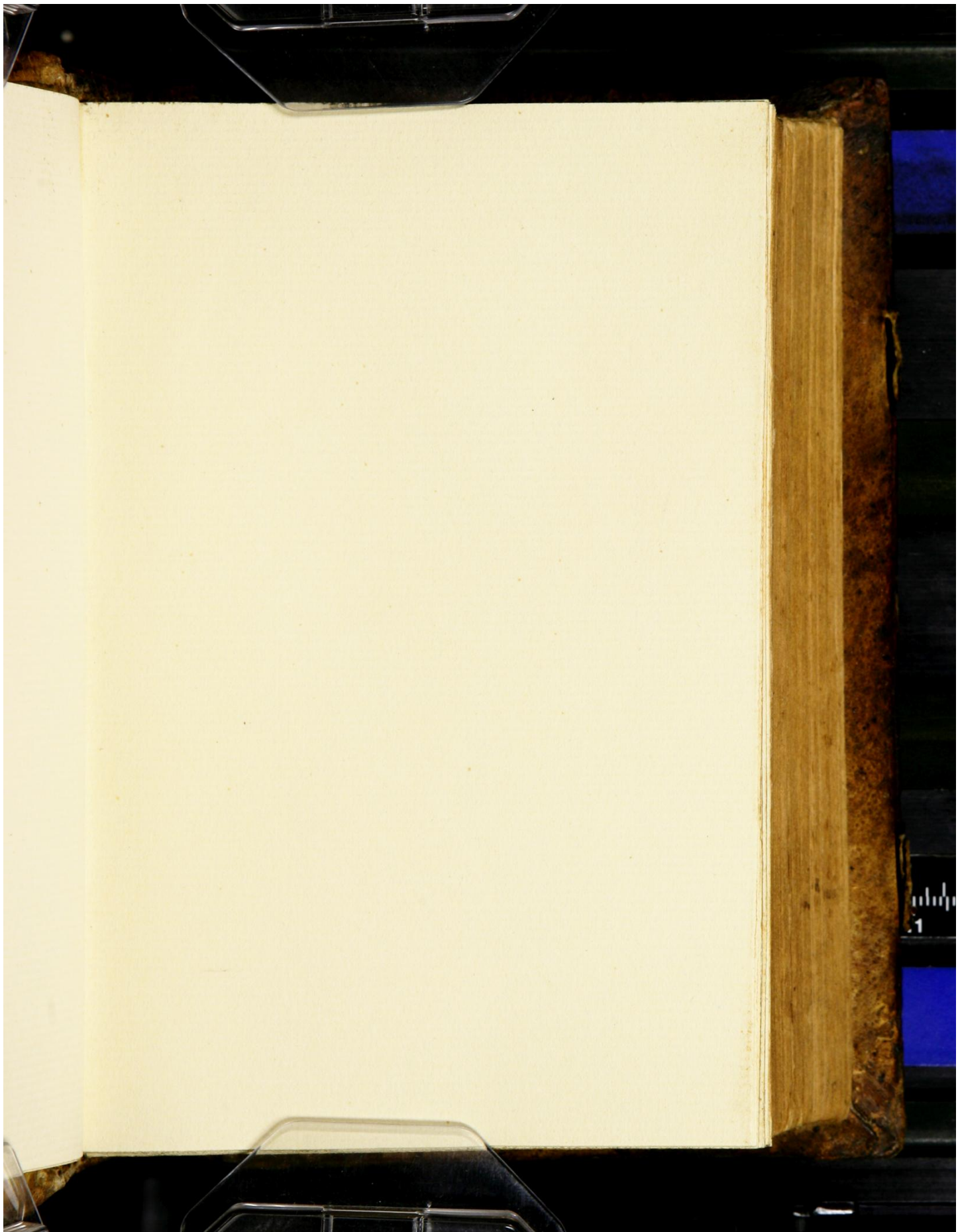

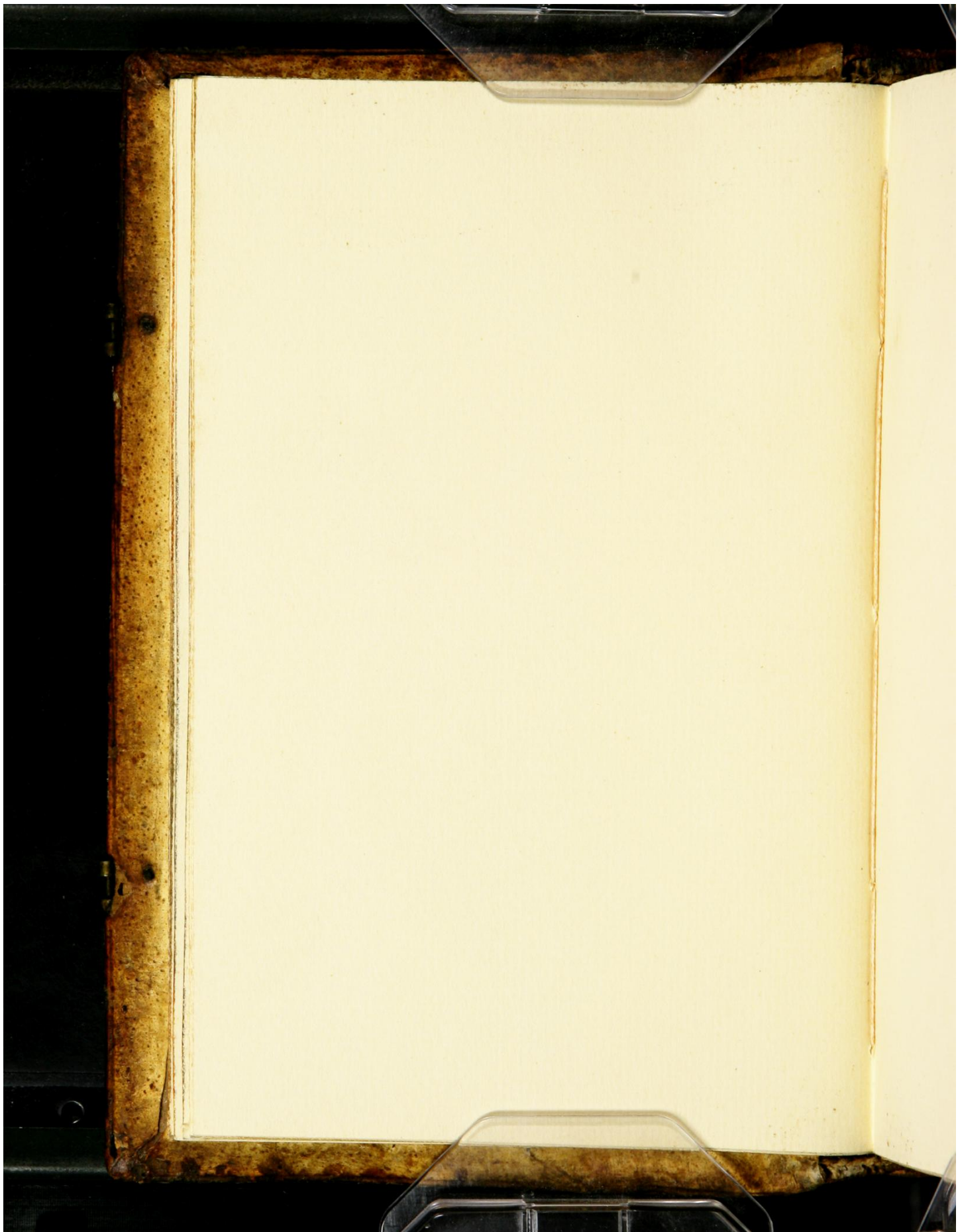

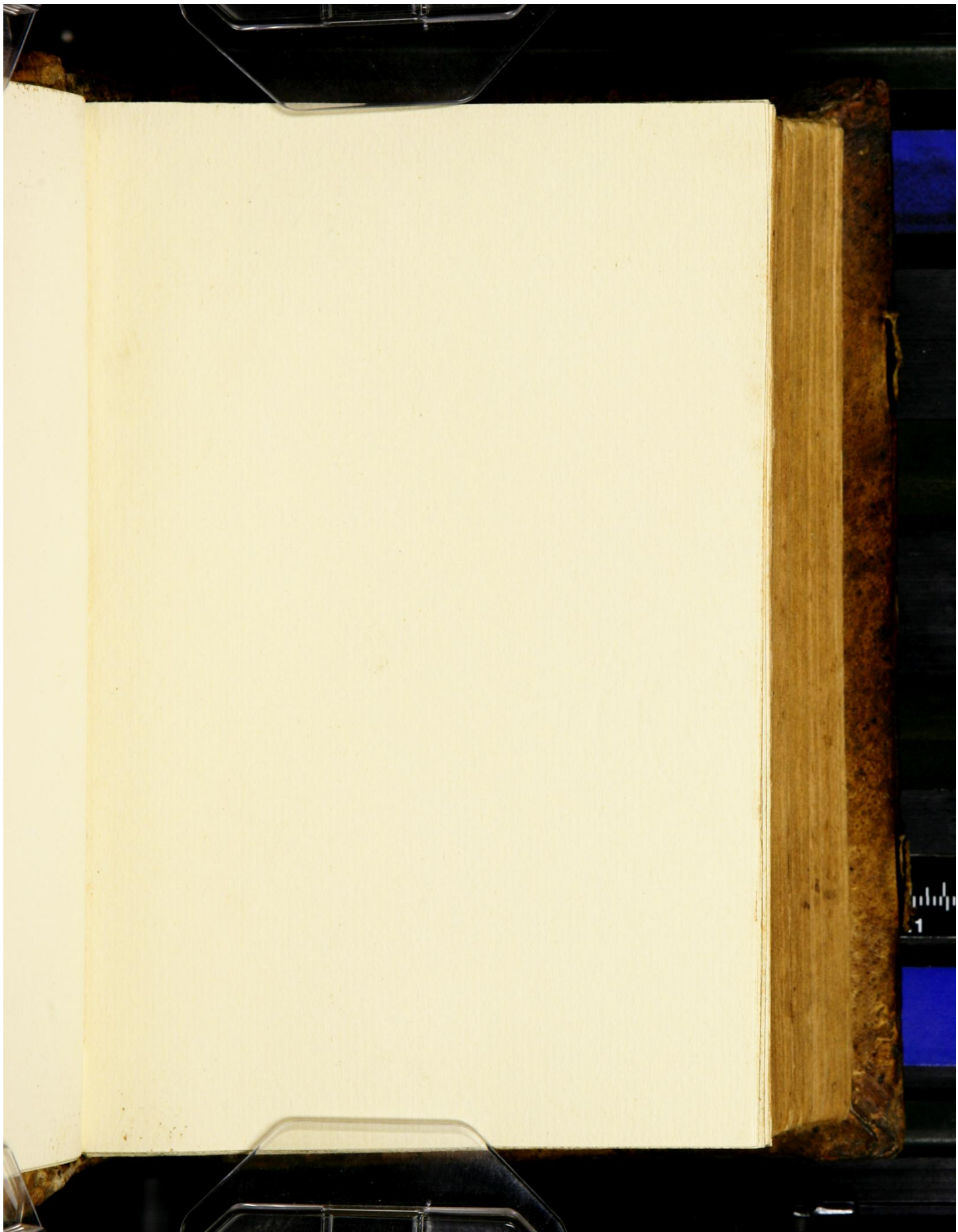

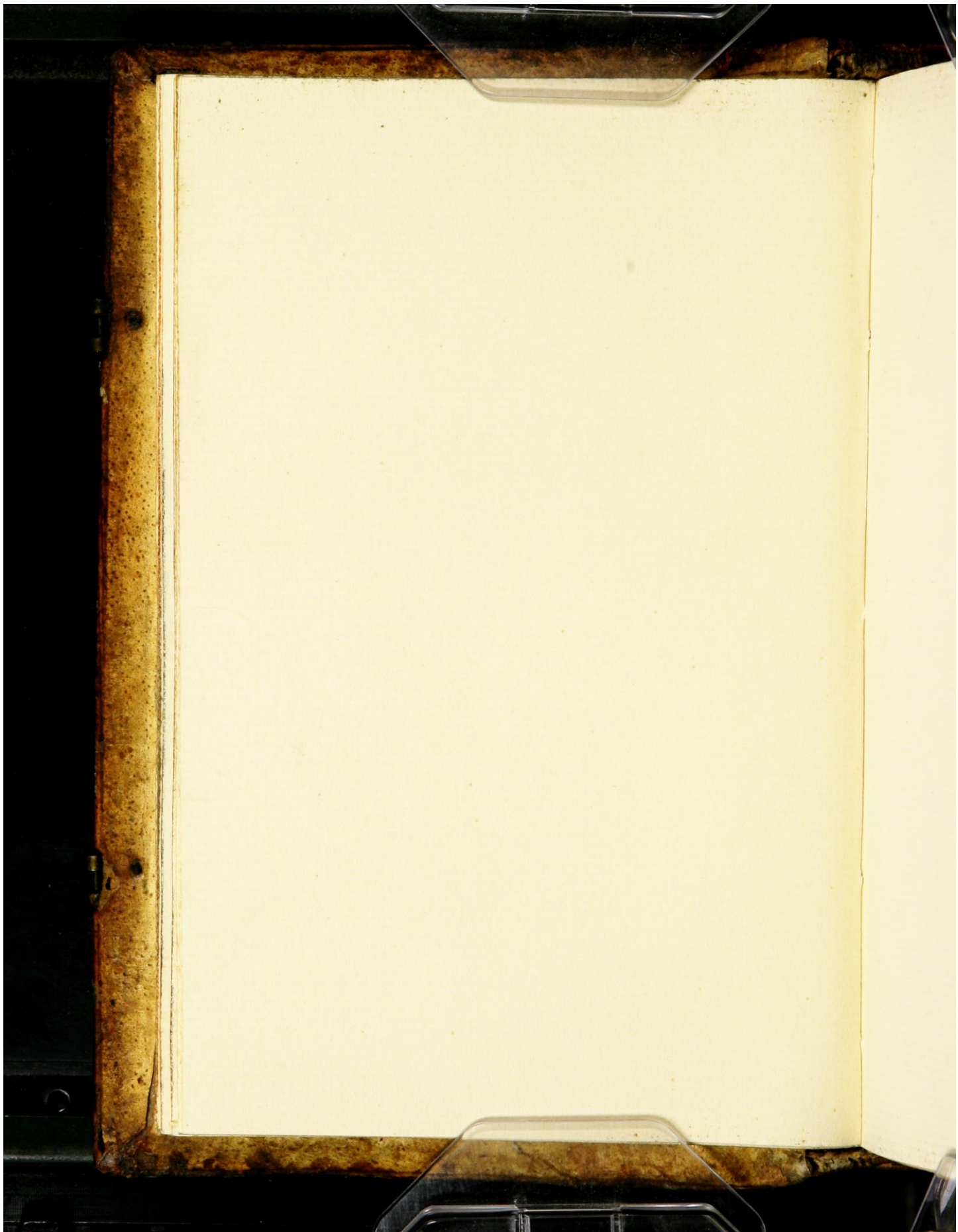

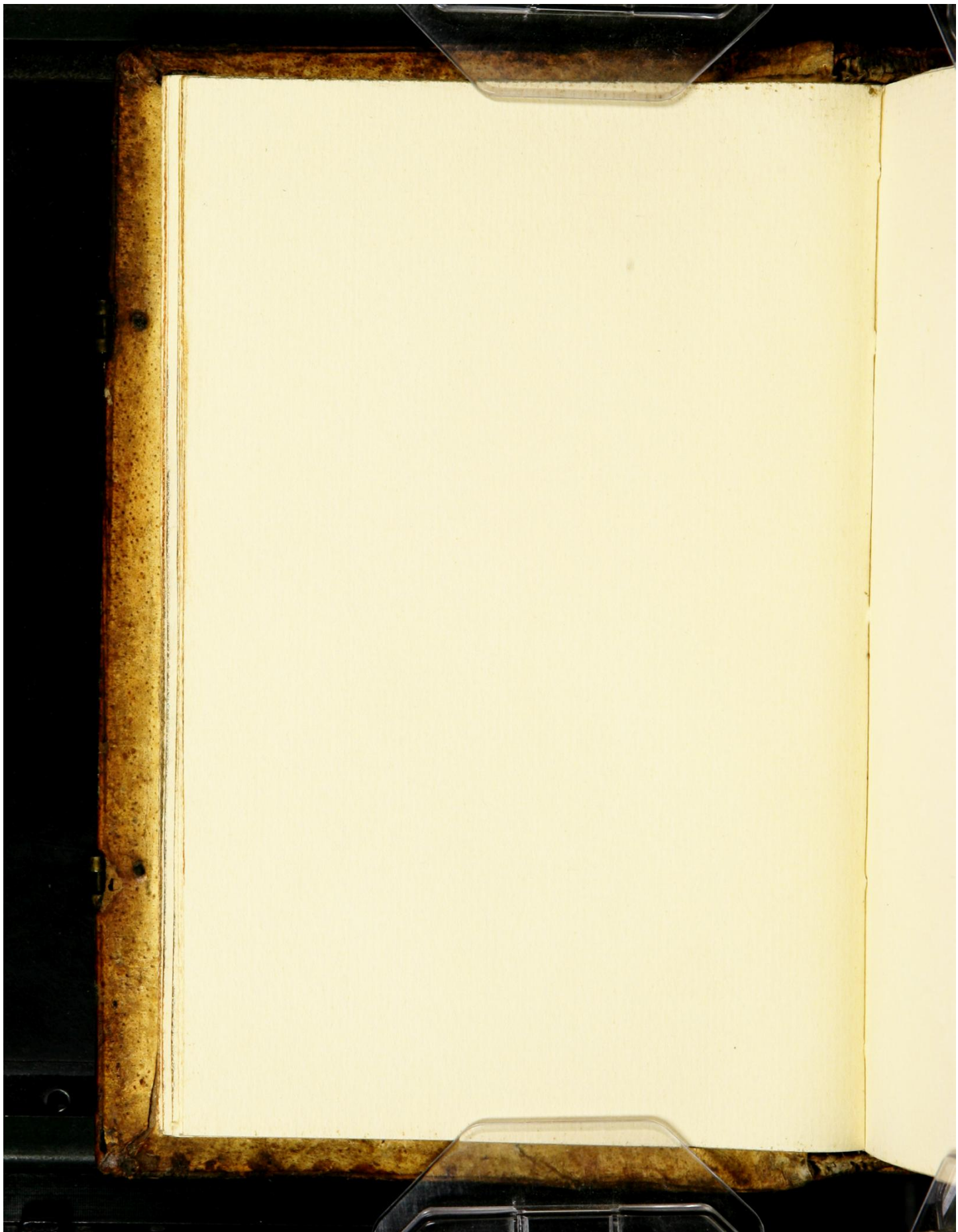

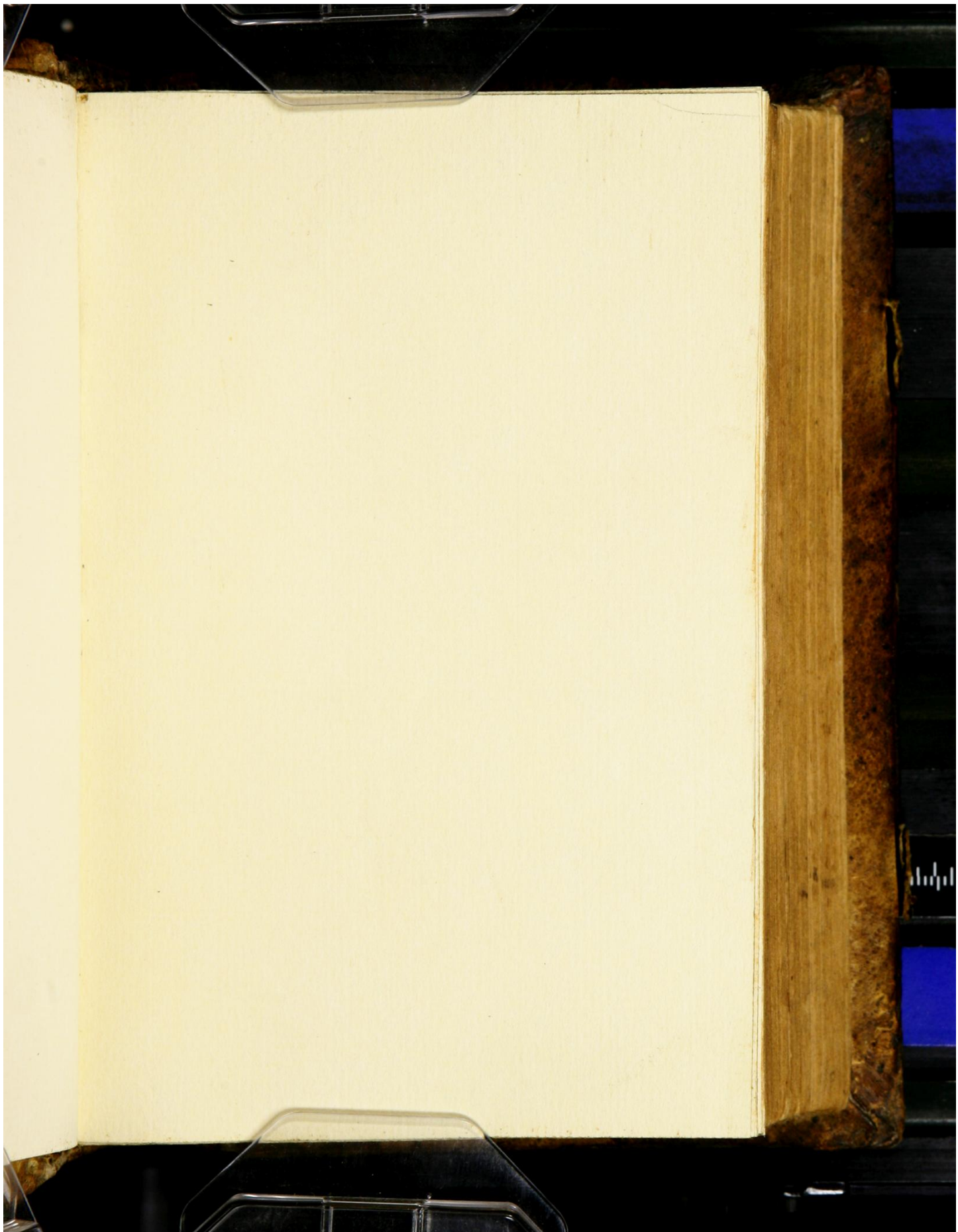

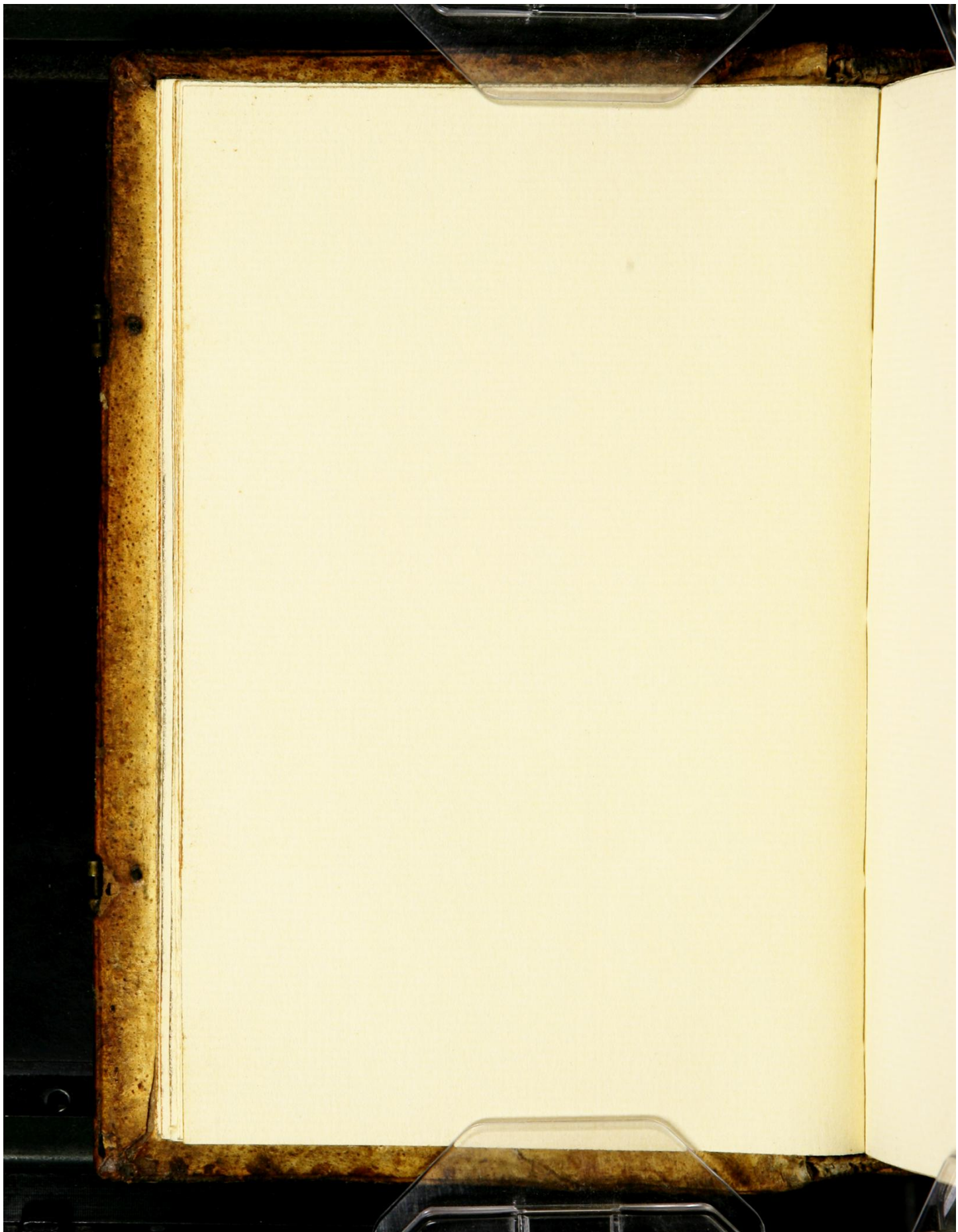

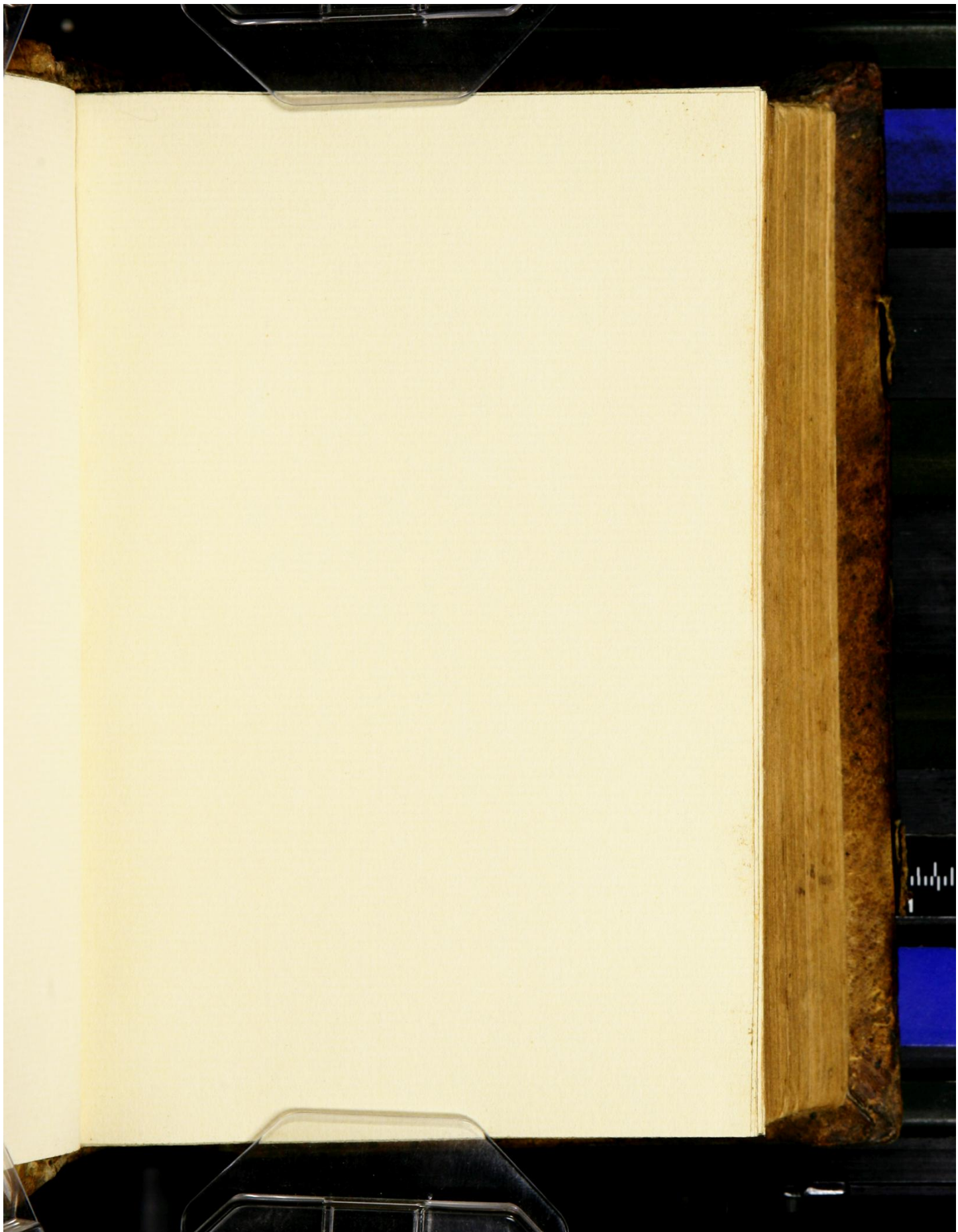

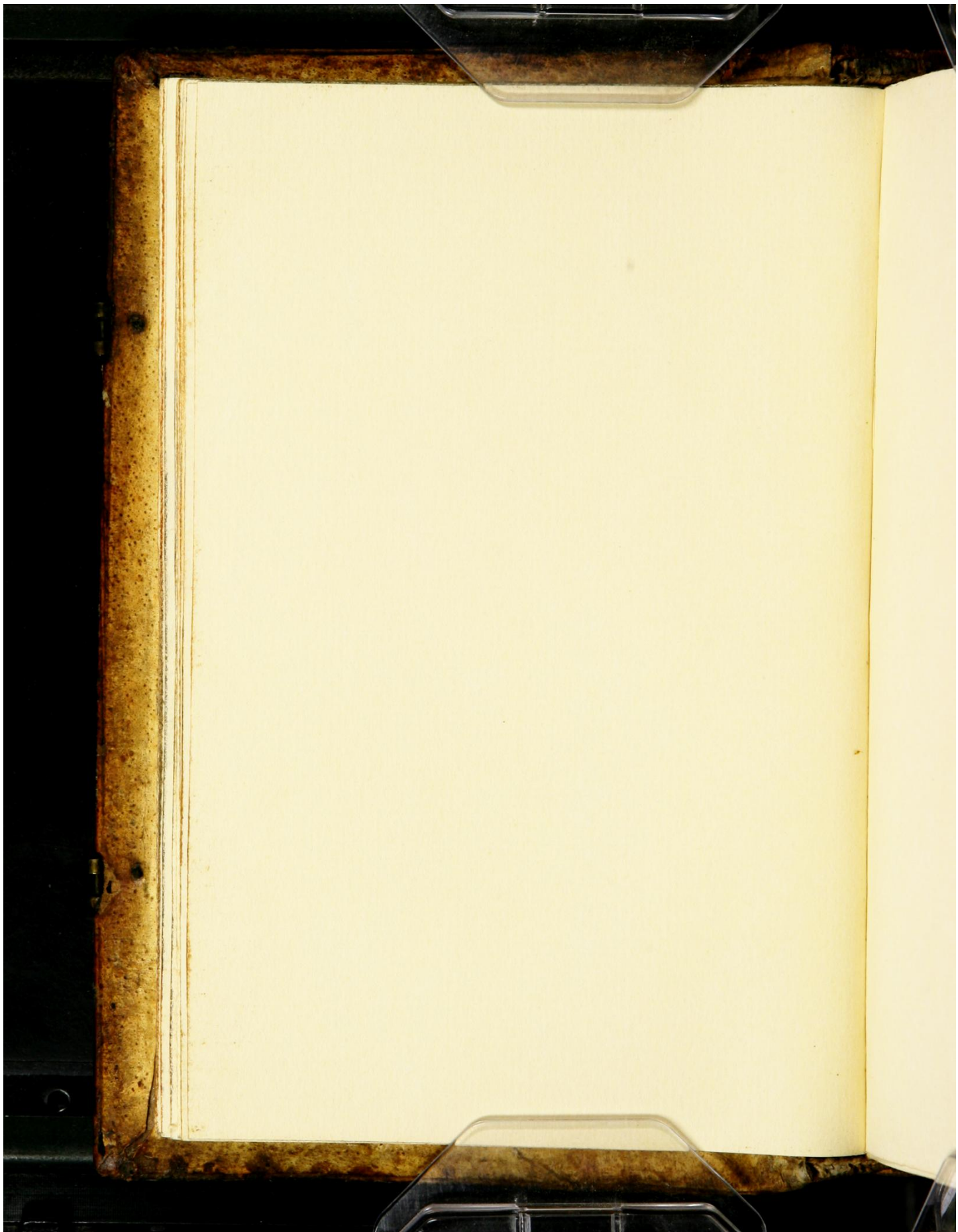

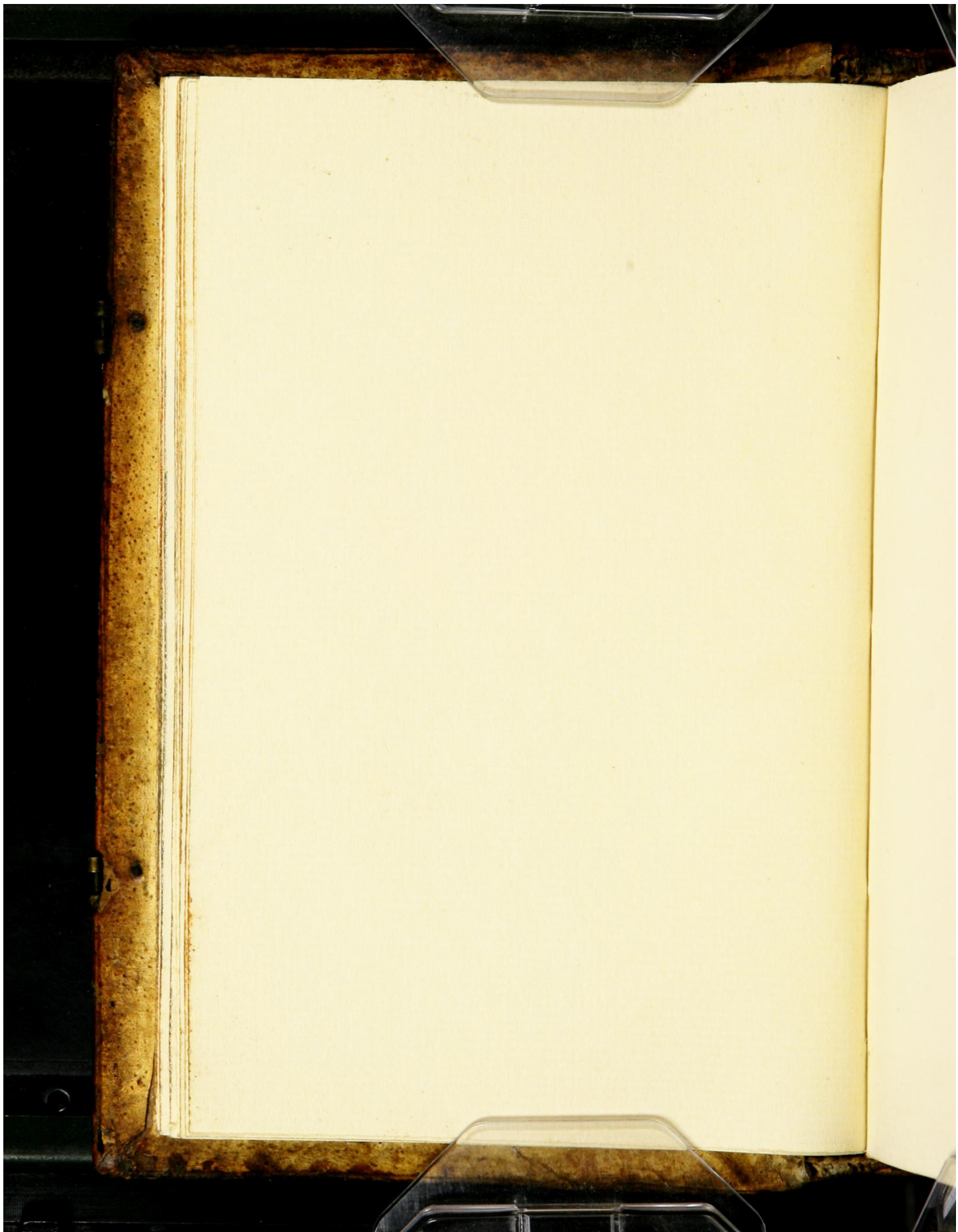

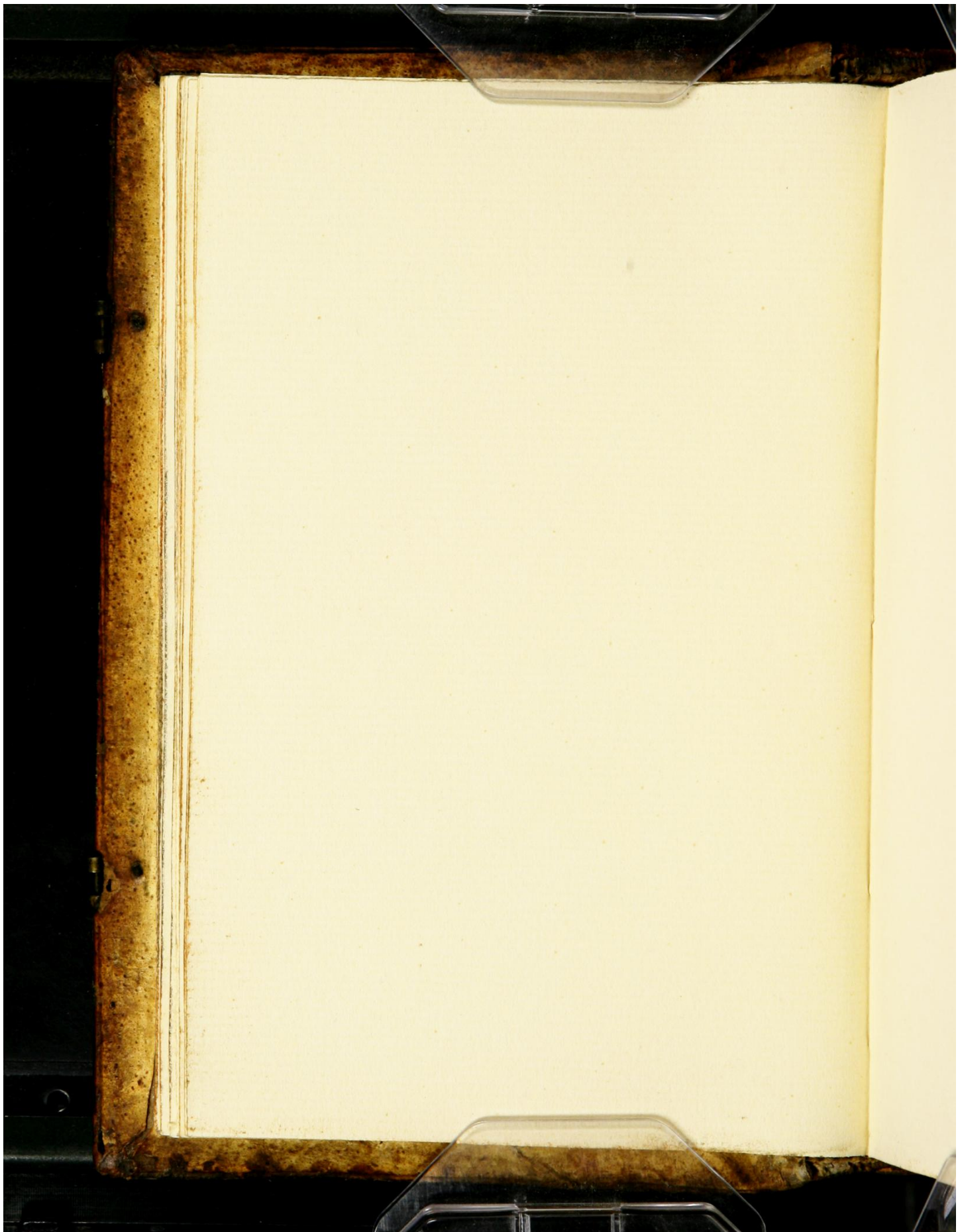

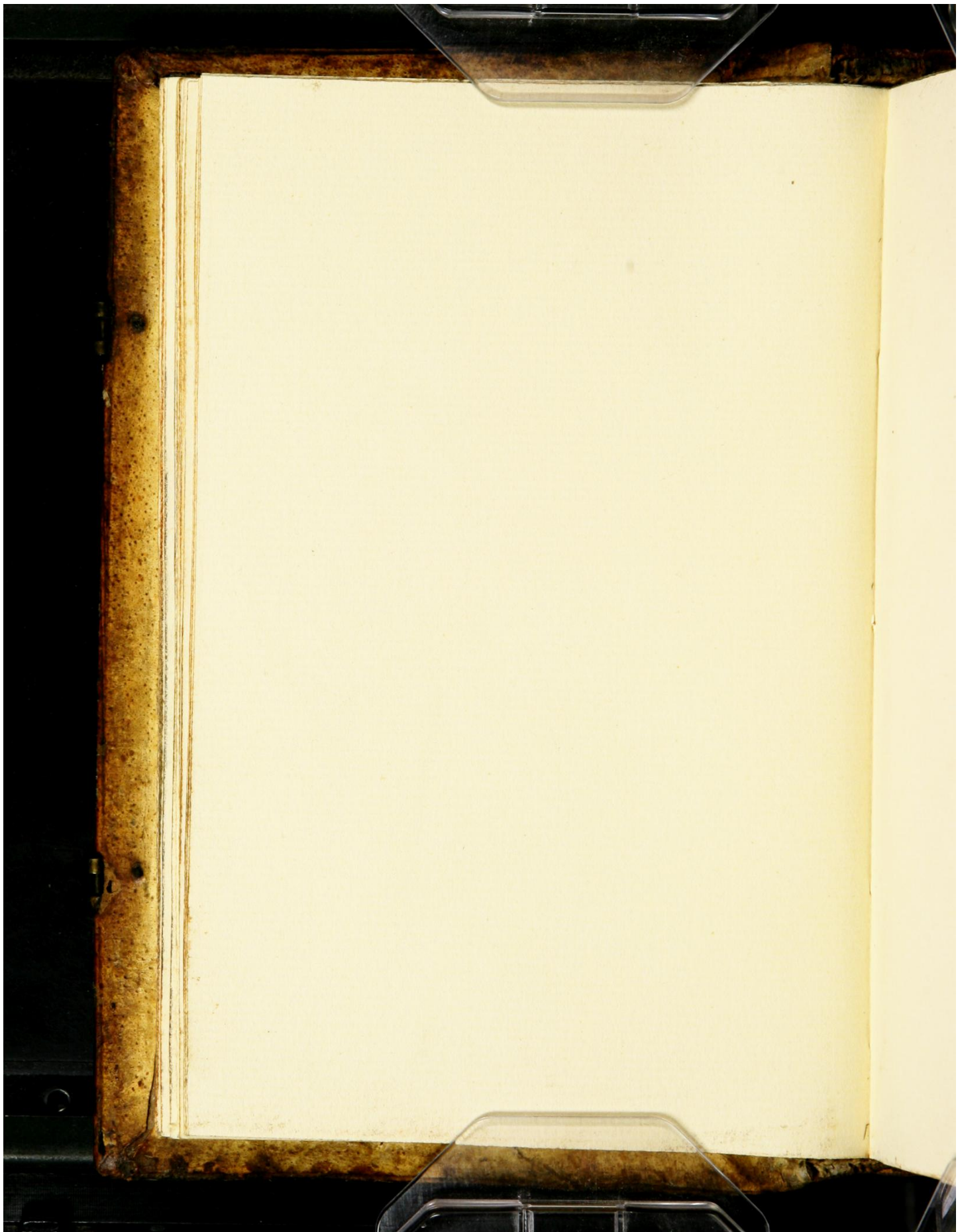

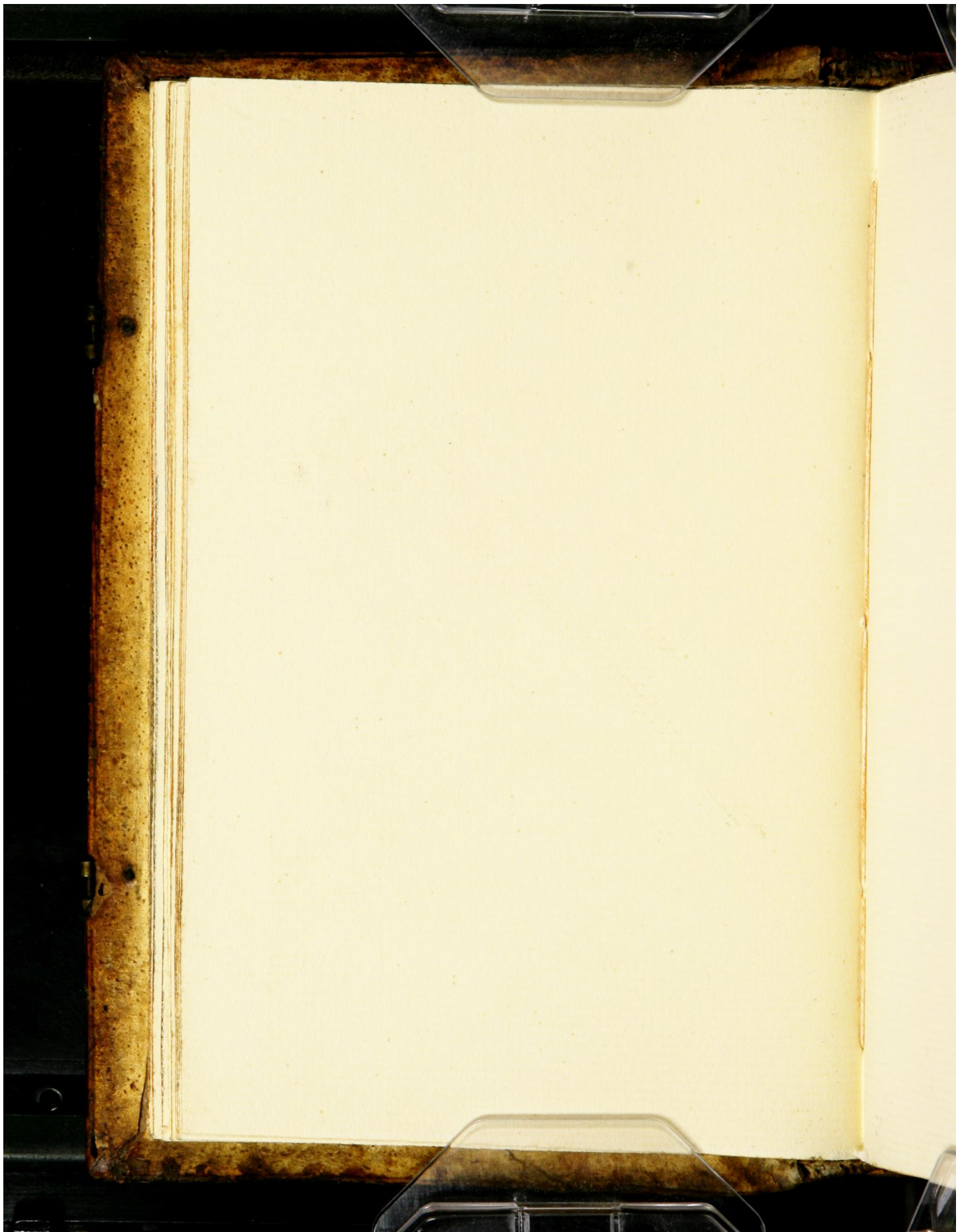

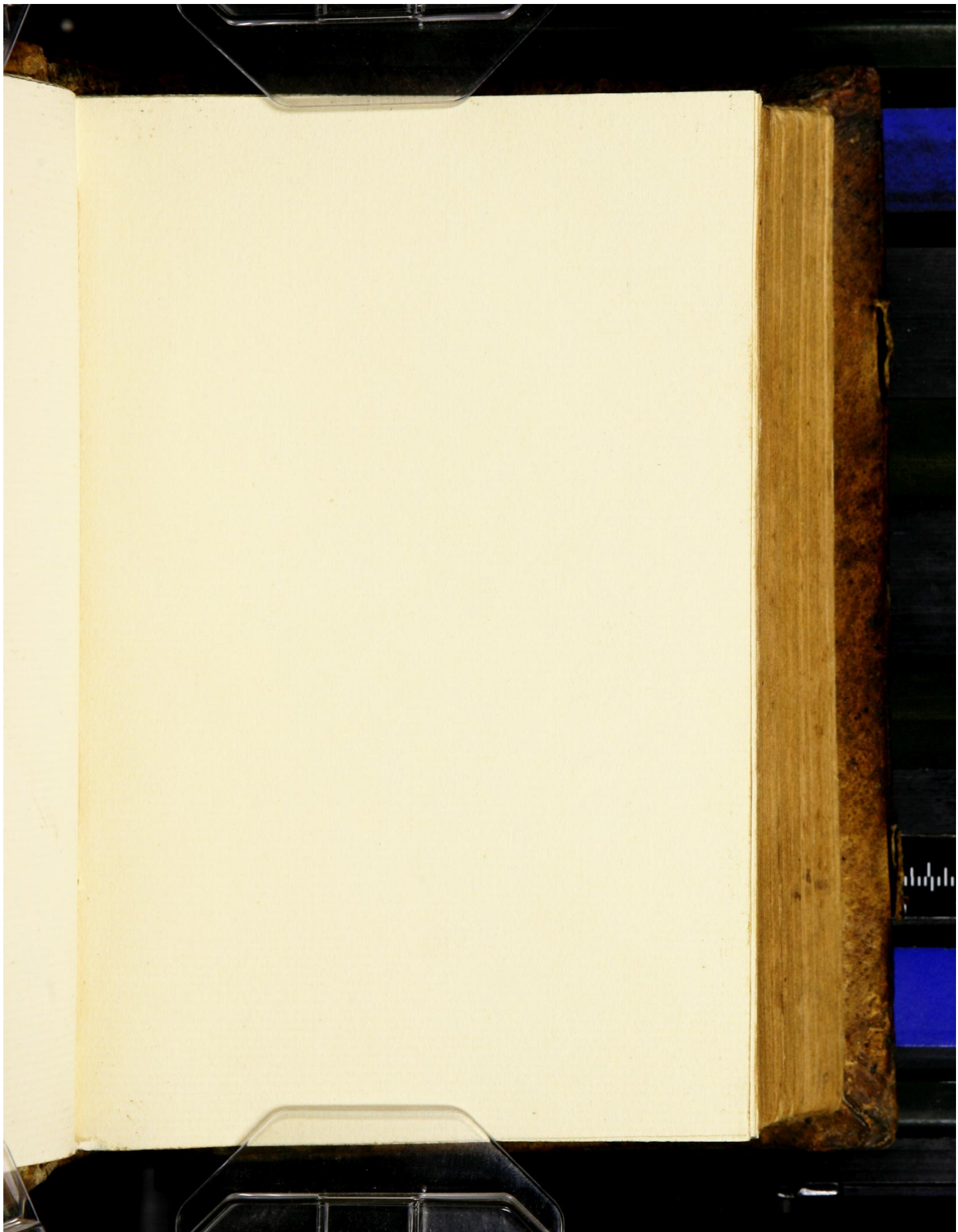

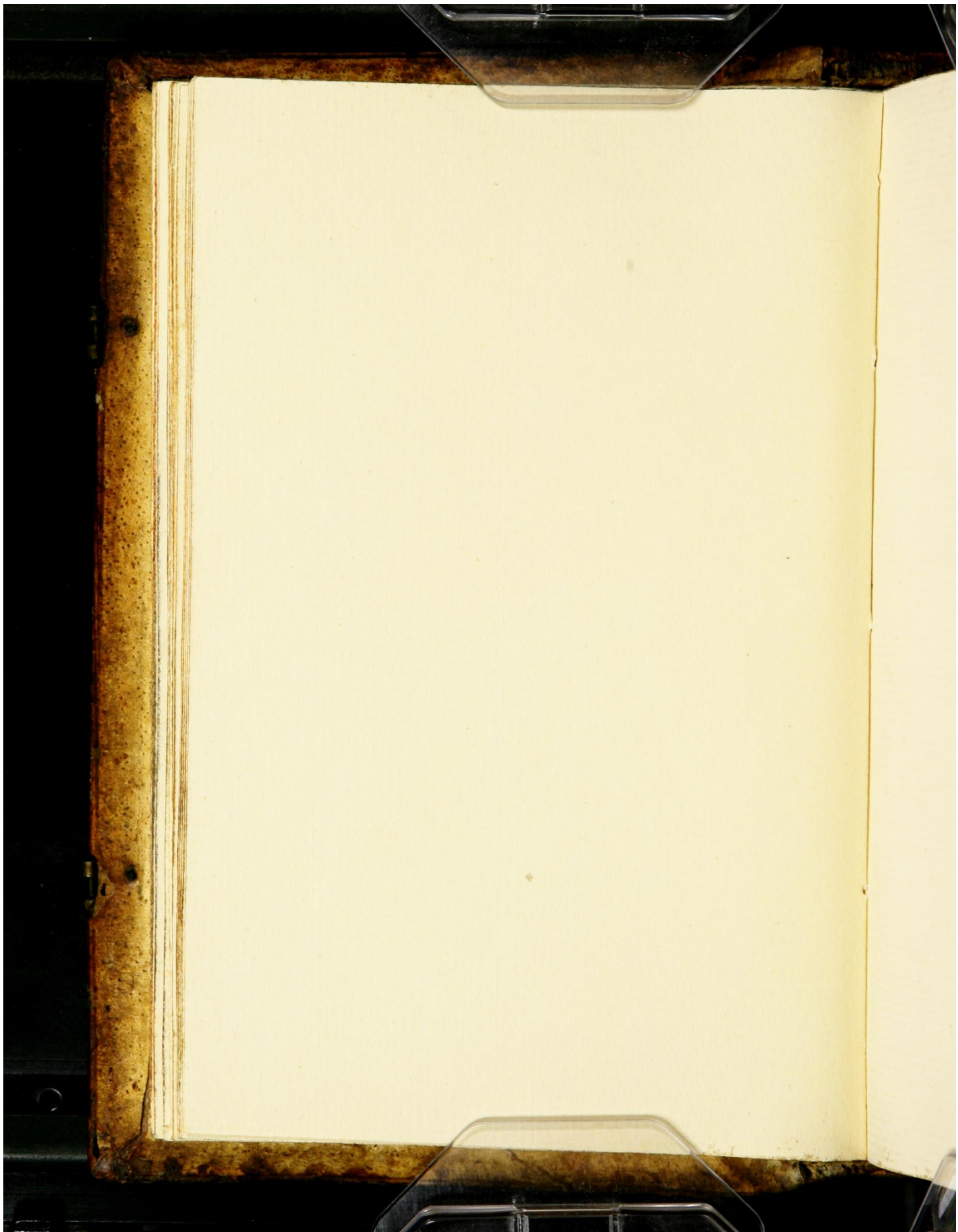

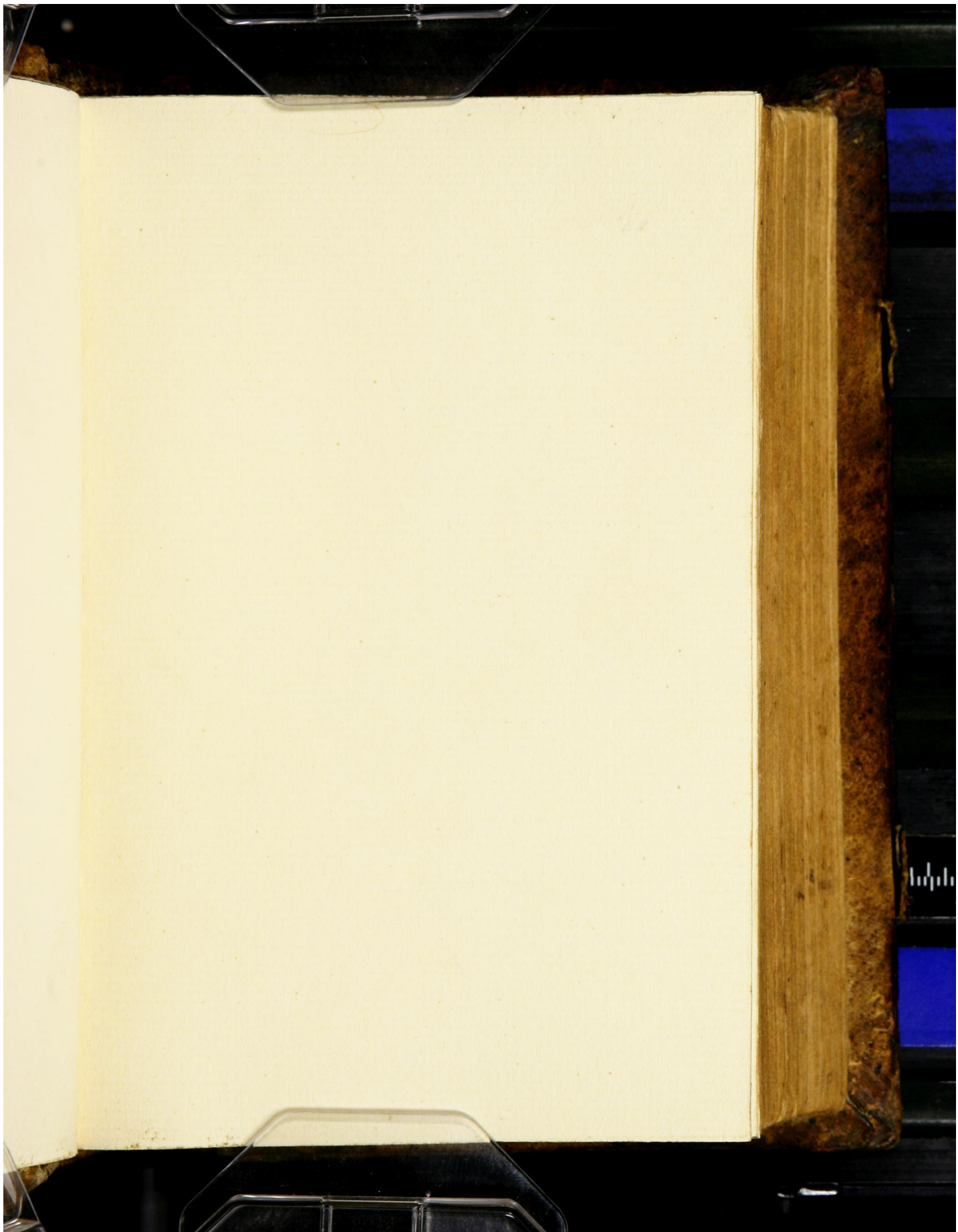

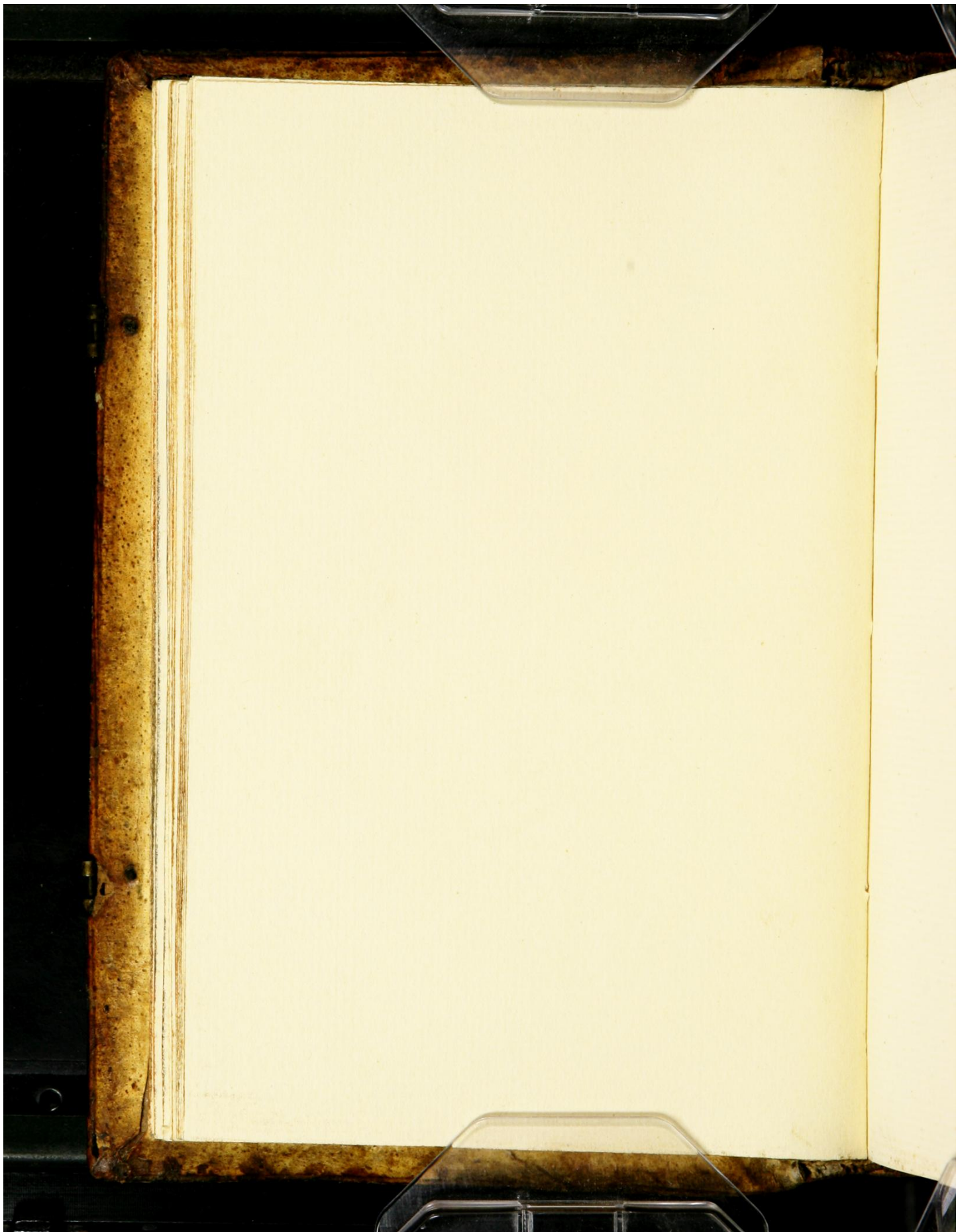

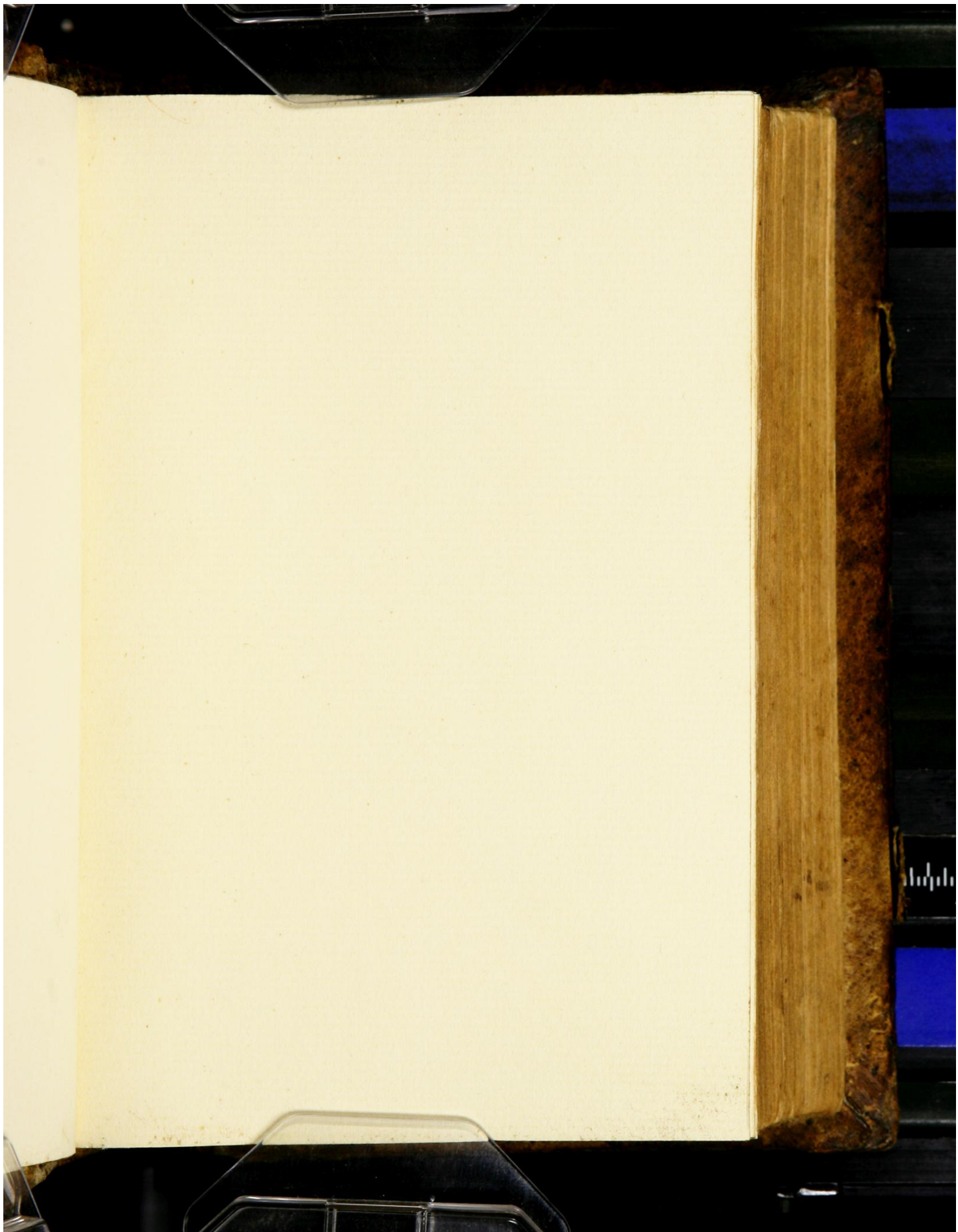

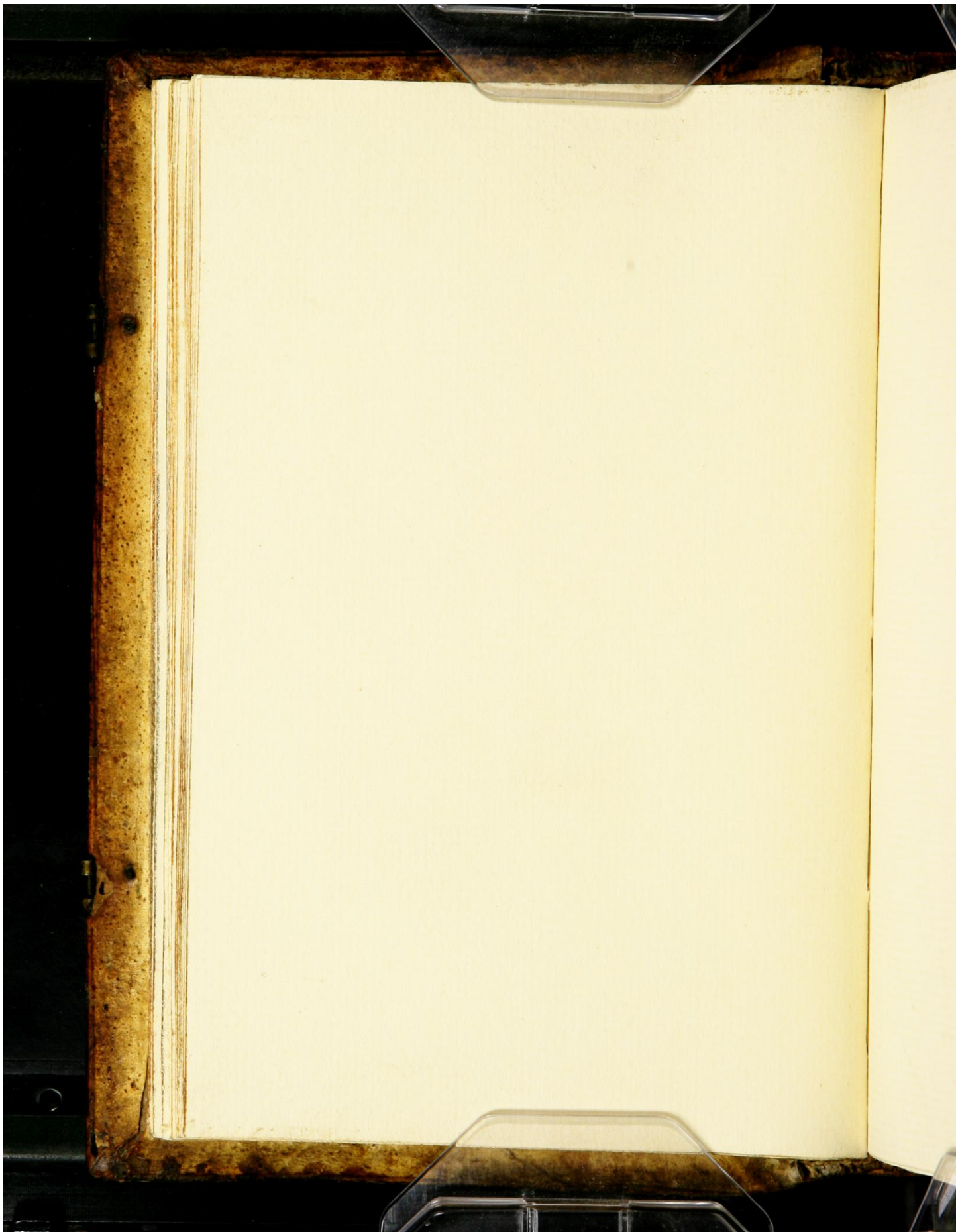

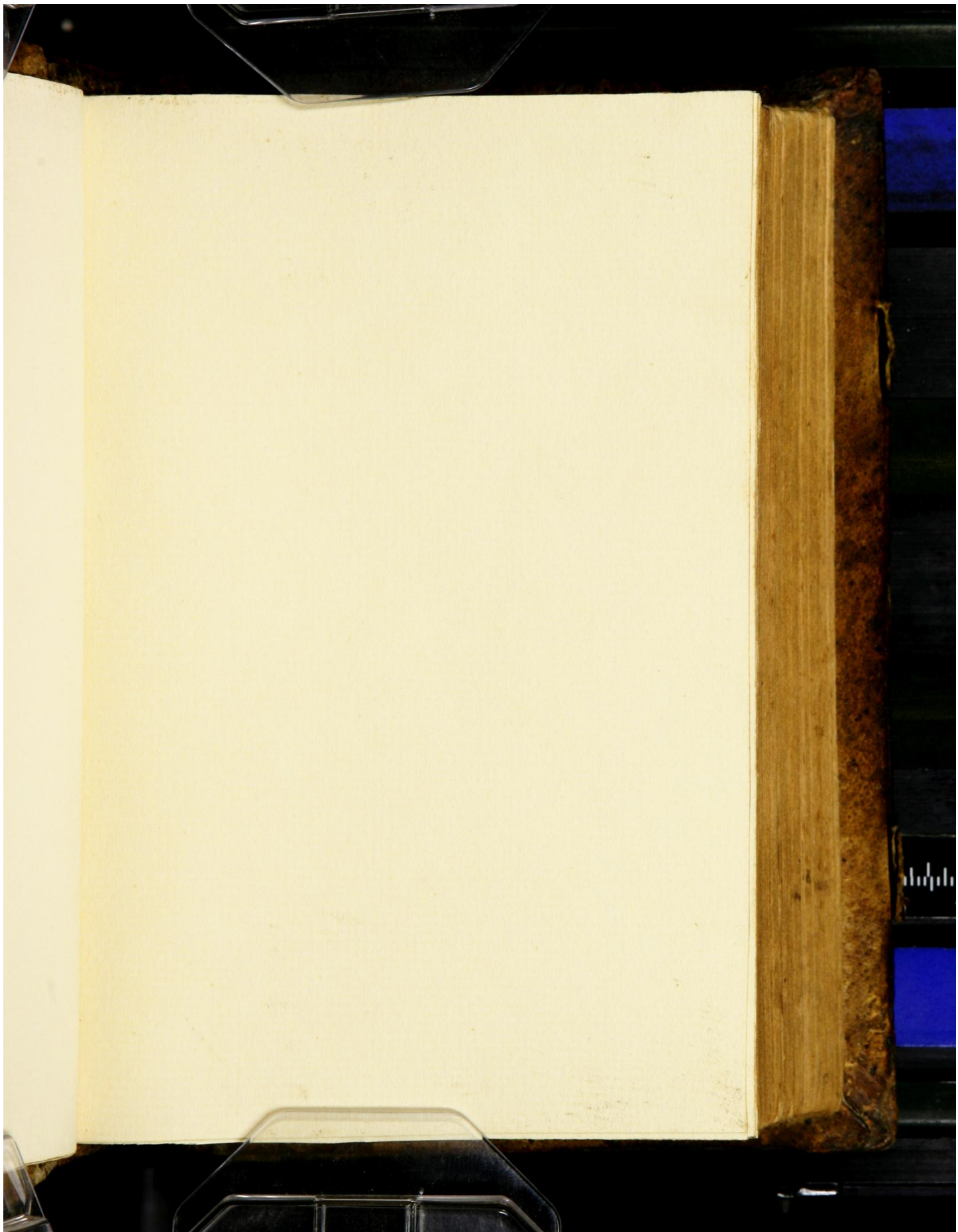

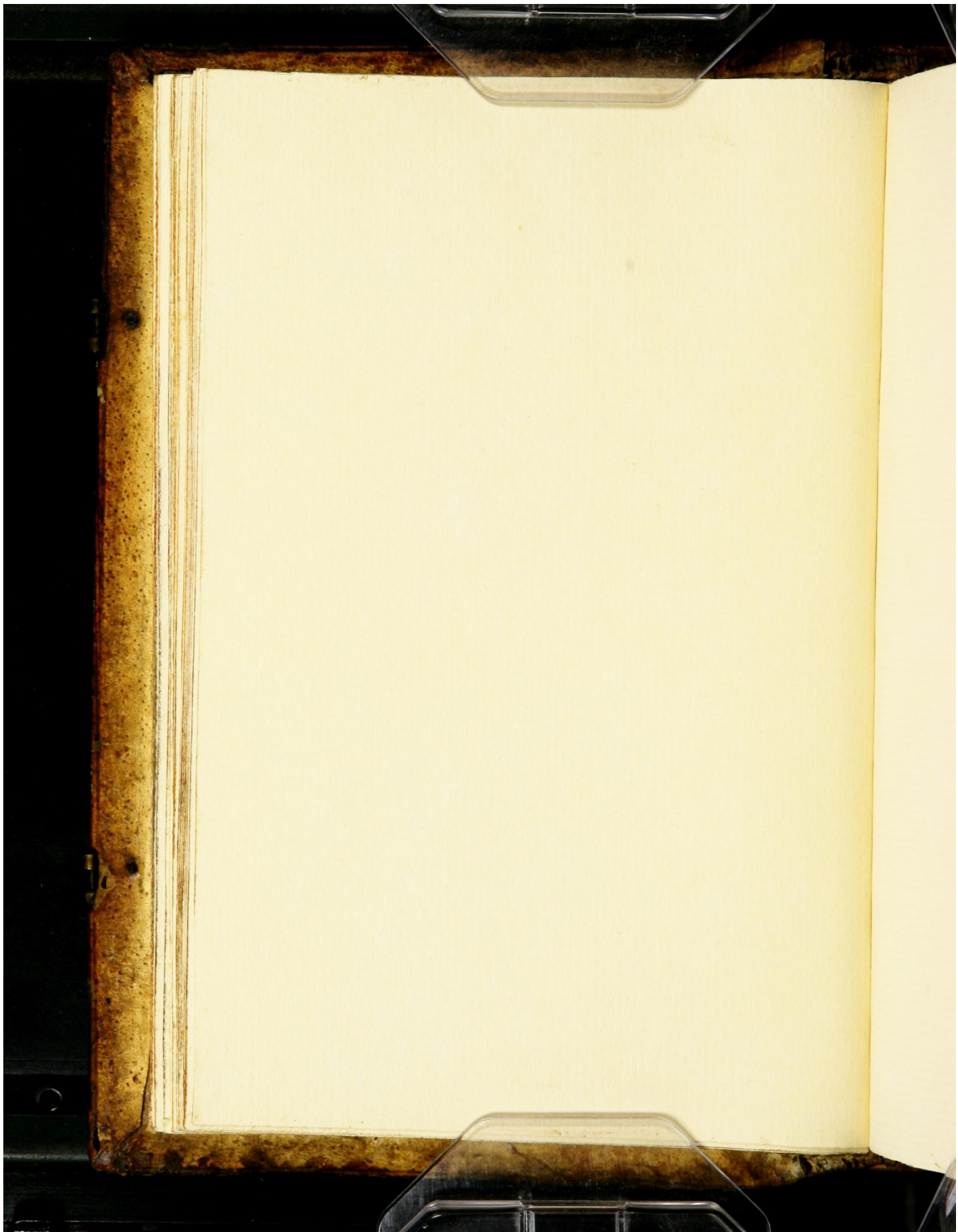

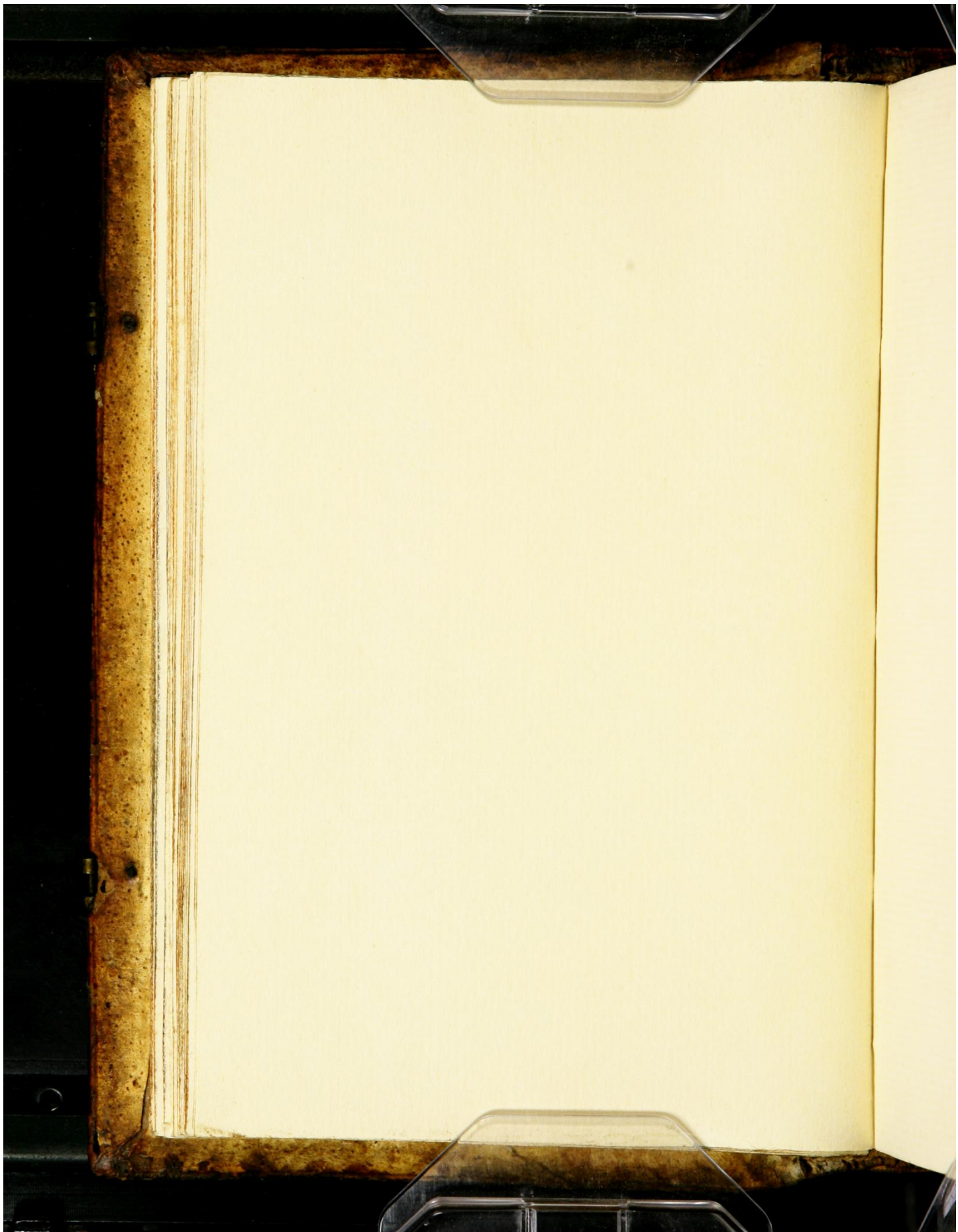

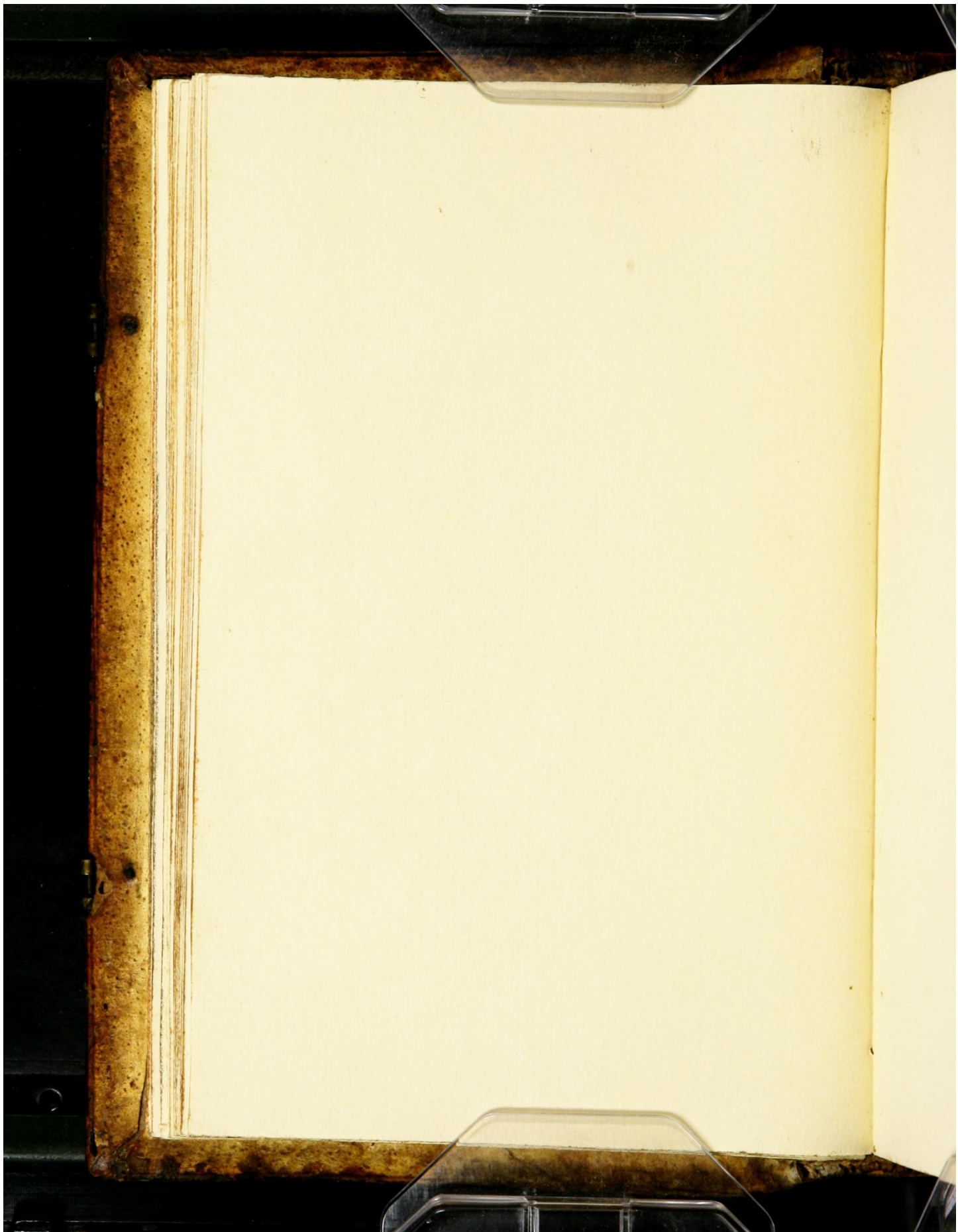

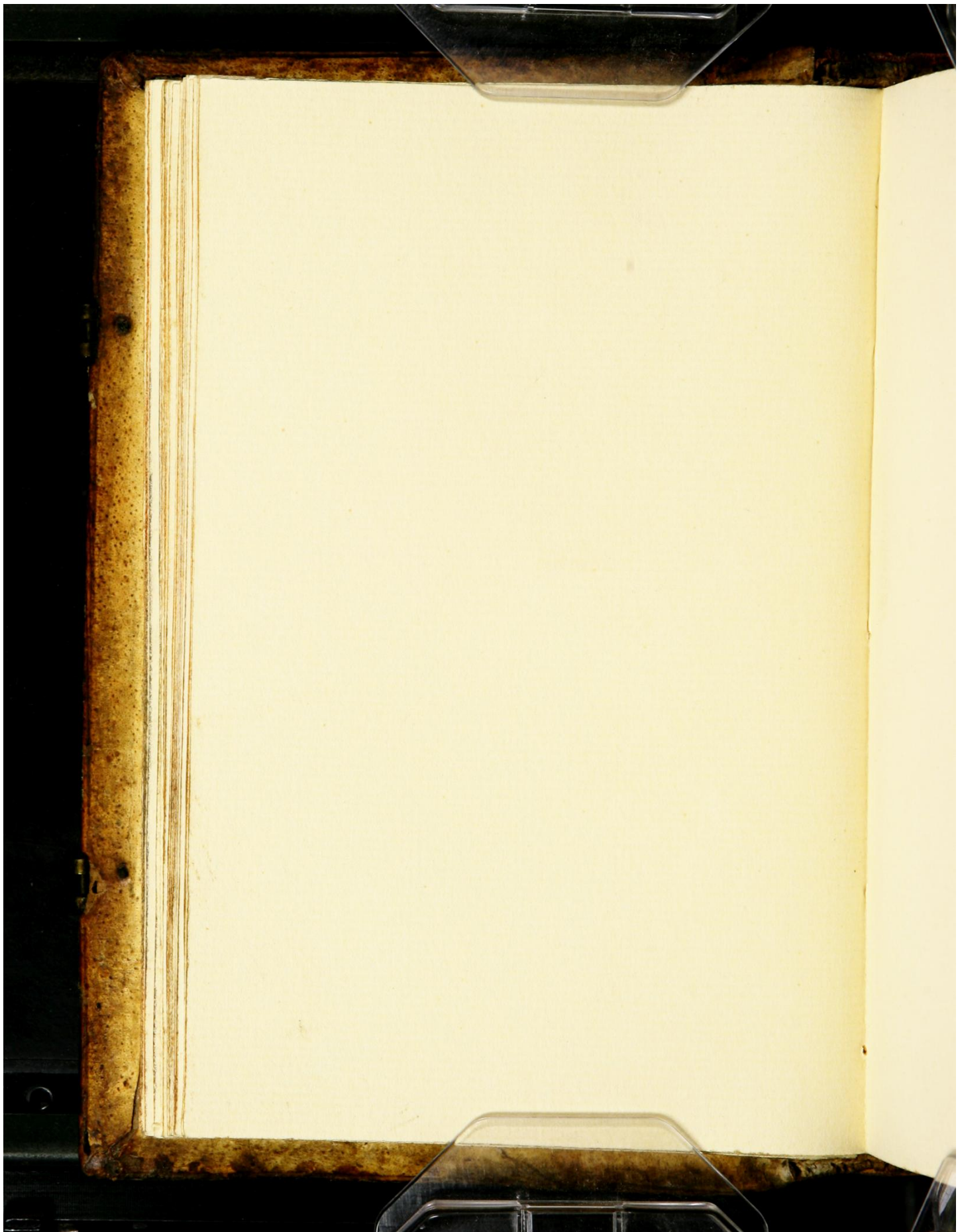

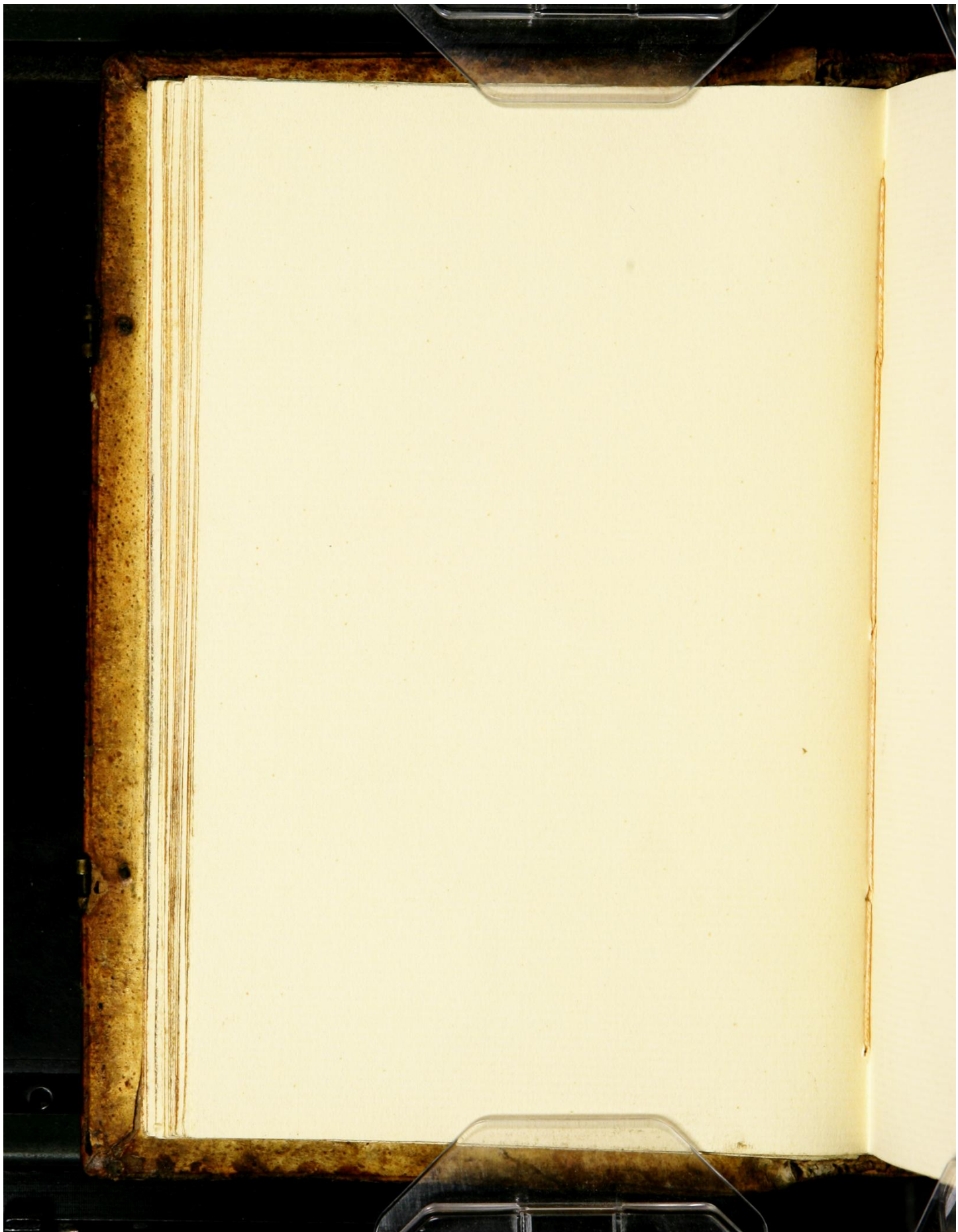

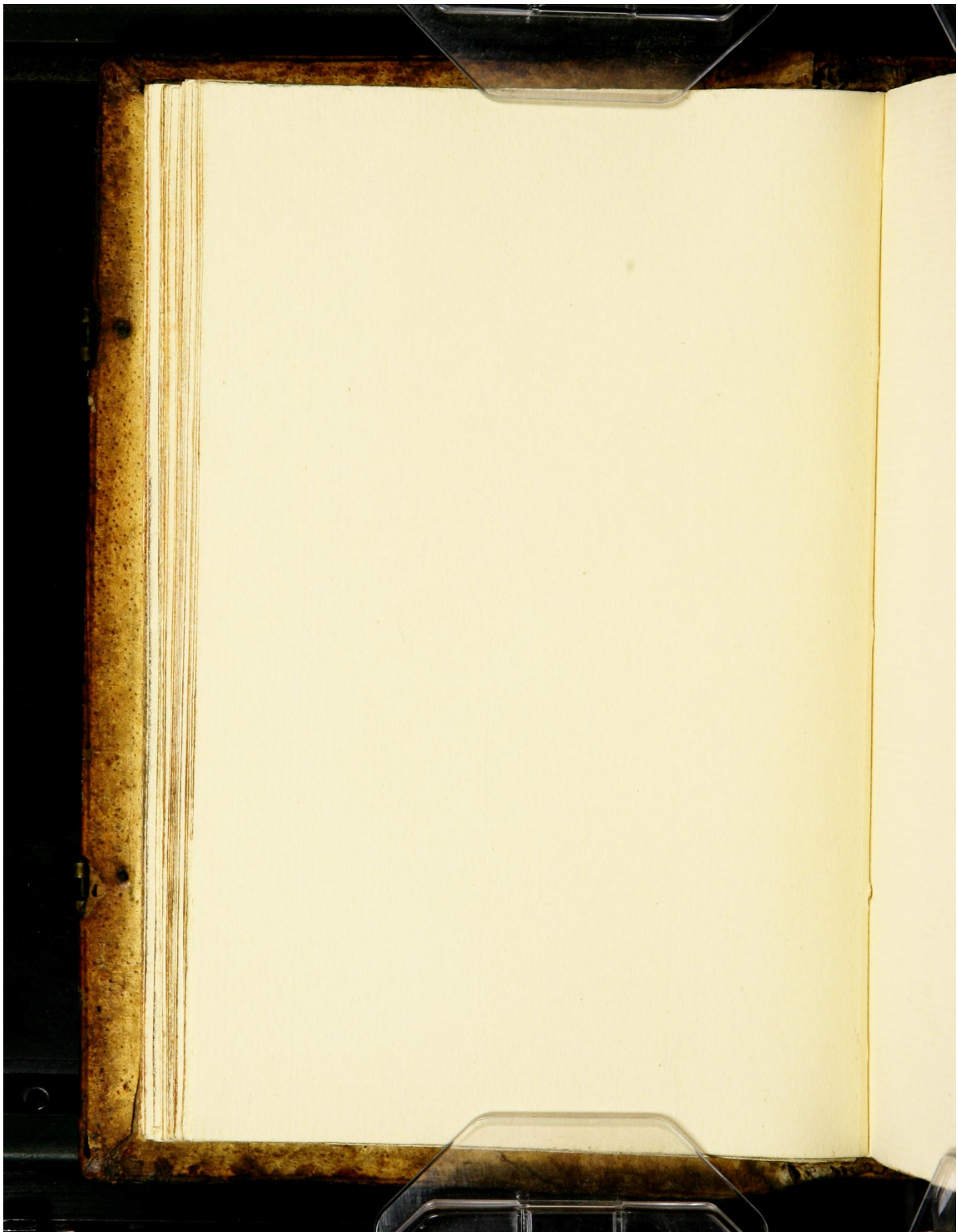

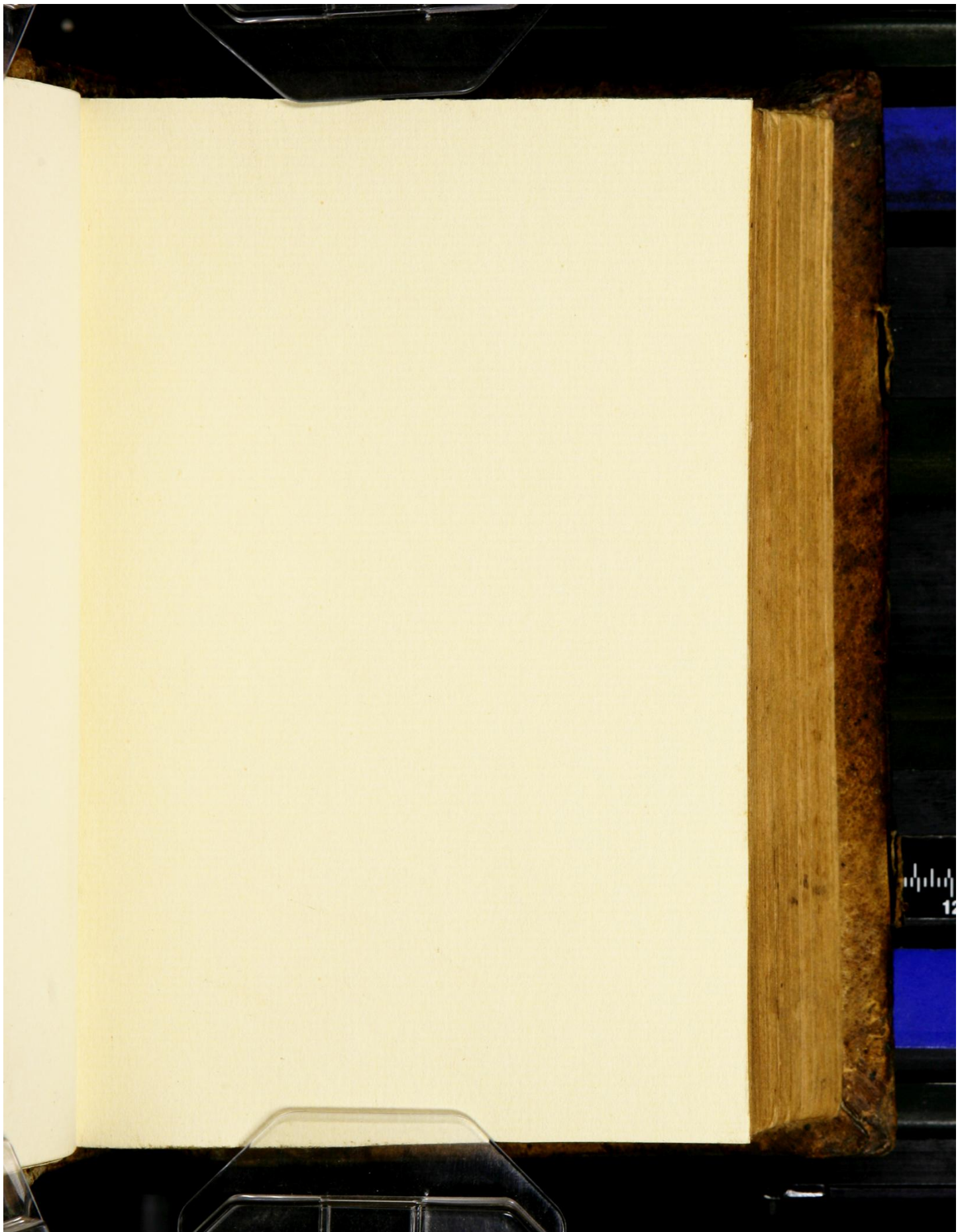

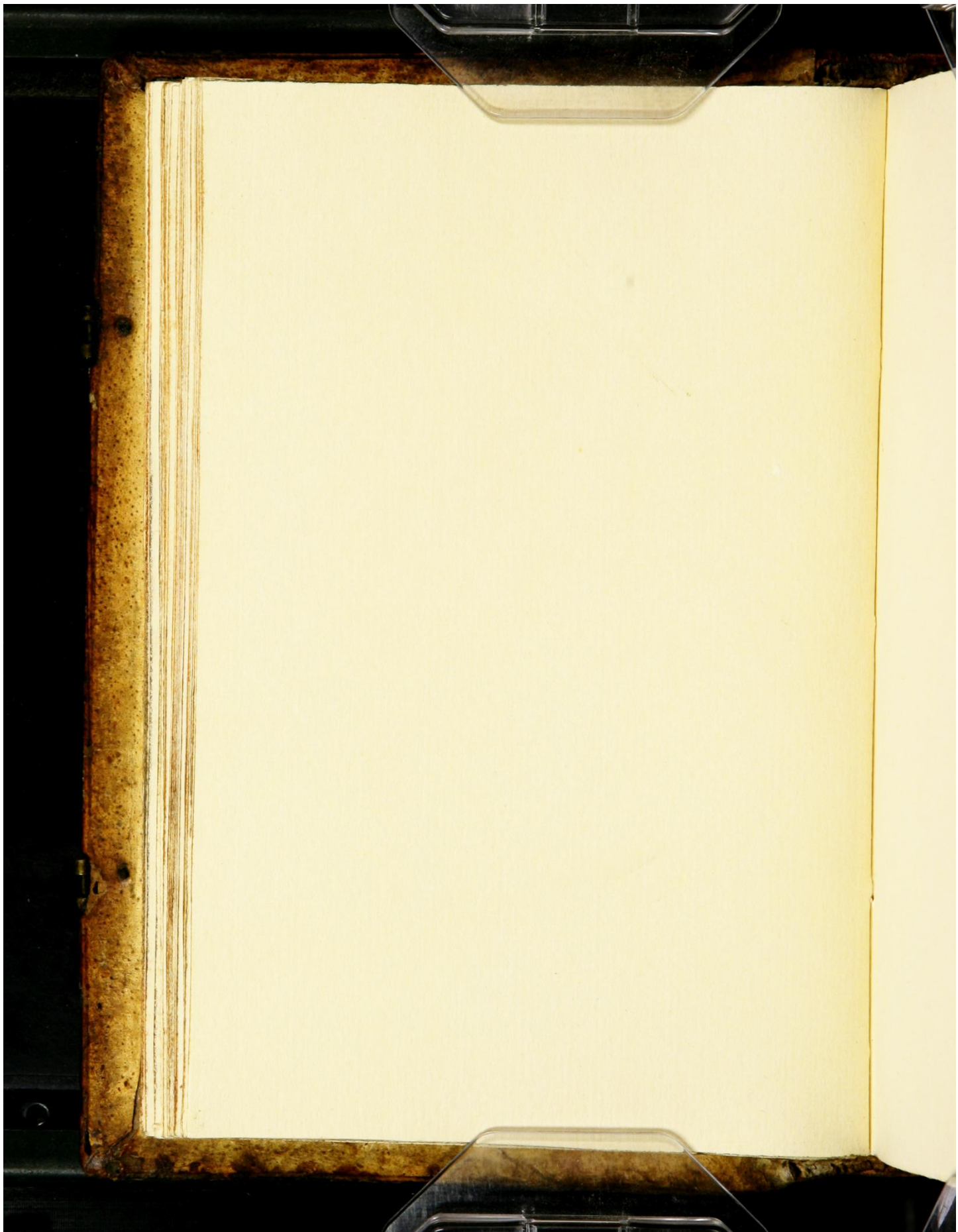

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

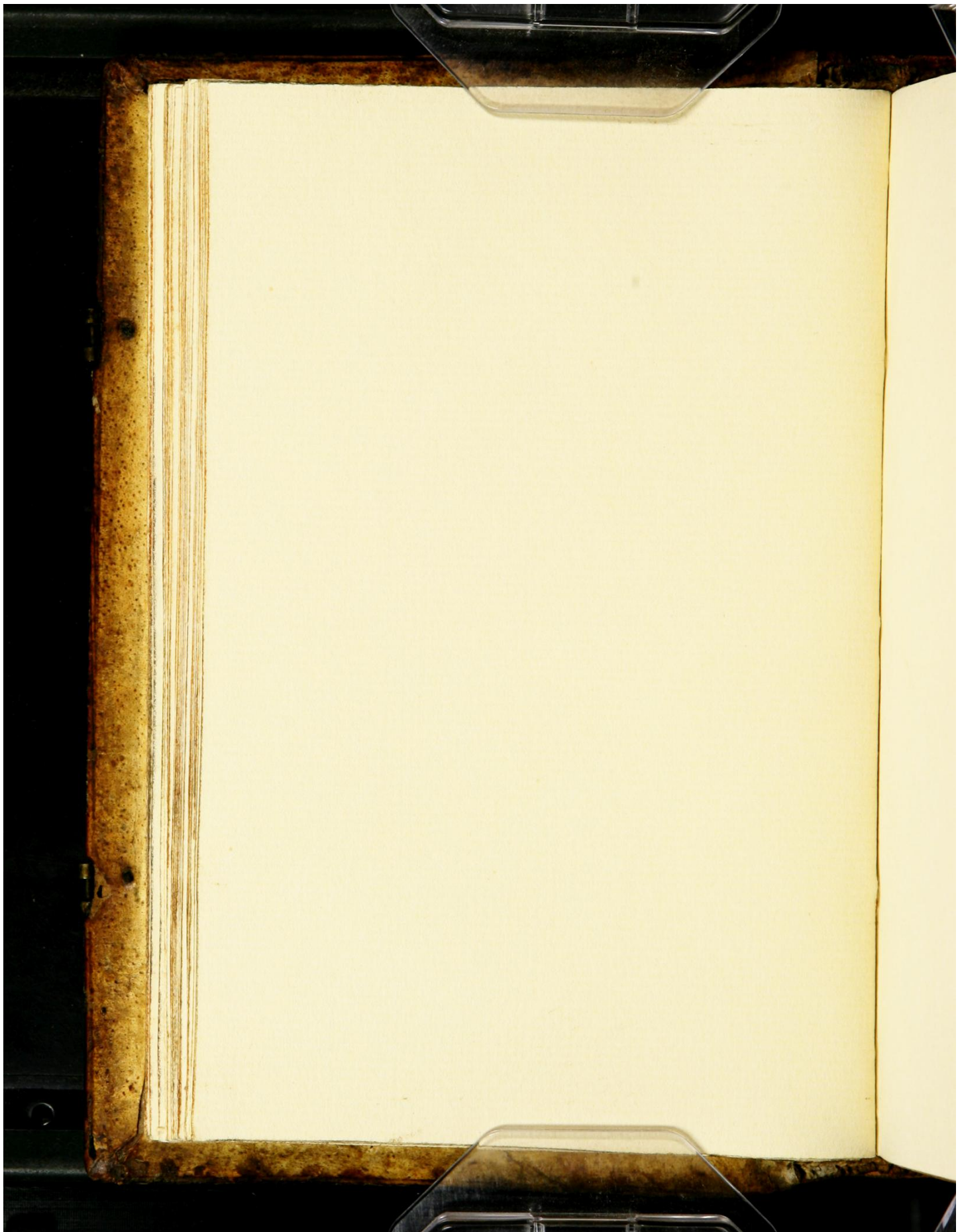

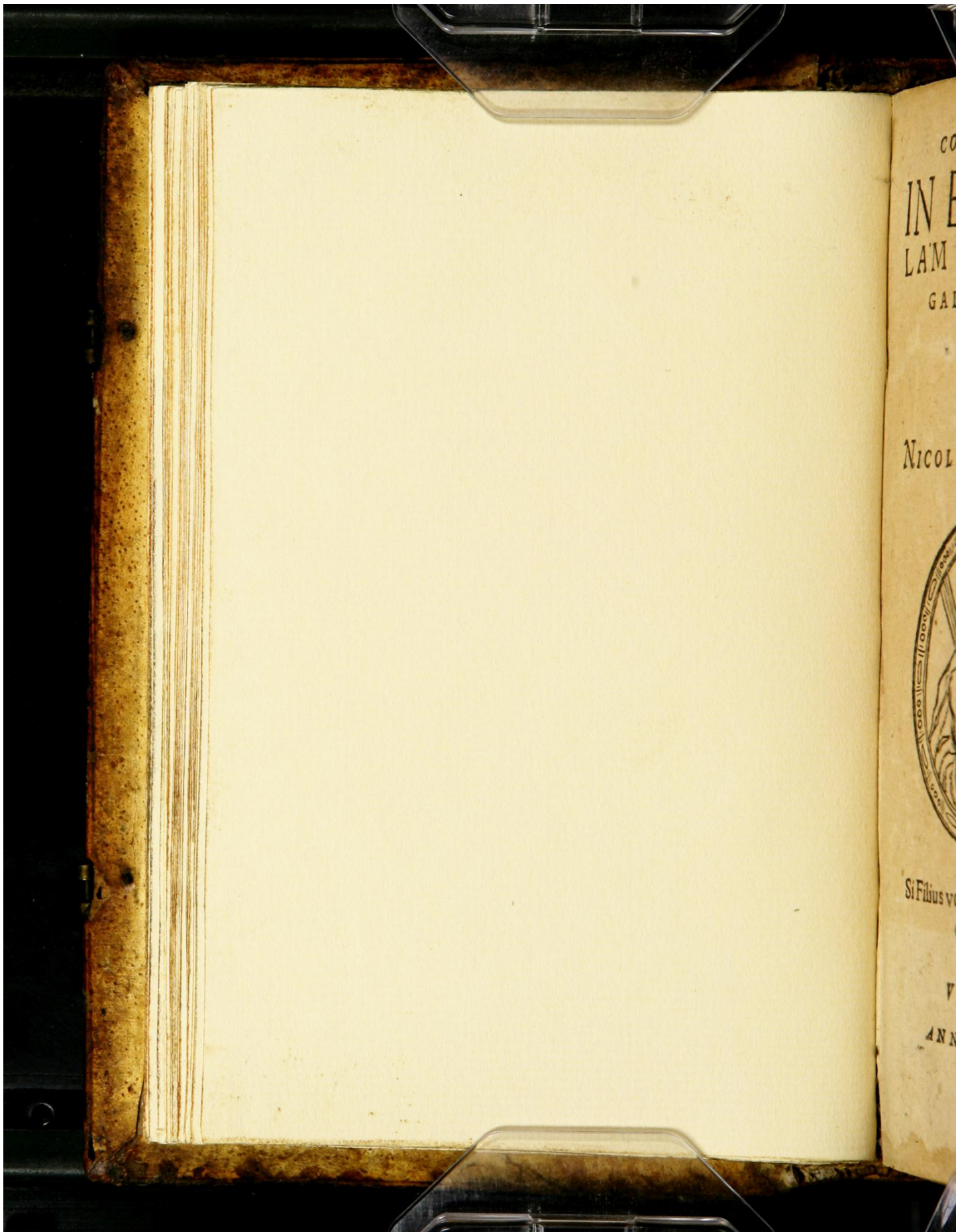
Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°

COMMENTARIVS
IN EPISTO
LAM PAULI AD
GALATAS, SCRIP
PTVS

A

NICOLAO HEMMINGIO.

Si Filius vos liberauerit, vere liberi
eritis, Iohan: 8.

VITEBERGAE

ANNO M. D. LXX.

OPUS
CIVILIS

SPLE
NERI
VIRTUTE
DOMINO C
SENATORI
ENTISSIM
HOLM, S
MINO
CEI

tranquillam
mus in omni
gnas sane re
bendit. Non
quem finem

SPLENDORE GE-
NERIS, PIETATE ET
VIRTUTE PRÆSTANTI VIRO,
DOMINO GEORGIO ROSENKRANTS
SENATORI REGNI DANIÆ SAPI-
ENTISSIMO, DOMINO DE ROSEN-
HOLM, SVO PATRONO AC DO-
MINO, GRATIAM ET PA-
CEM PRECATVR NI-
COLAVS HEM-
MINGIVS.

V M P A V L V S
*Apostolus adhortatur, ut preces fiant
pro regibus & alijs
omnibus in eminentia
constitutis, quo
tranquillam & quietam vitam dega-
mus in omni pietate & honestate, ma-
gnas sanè res paucis verbis compre-
hendit. Non enim tantum docet, in
quem finem ordinarit Deus magi-
stratum,*

EPISTOLA

stratum, tum omnes pios potissimum
 occupatos esse oporteat. Etsi autem
 tempore Pauli tot ferè erant Eccle-
 siae hostes, quot erant magistratus: ta-
 men inter ordinationem Dei & Sa-
 thanæ confusionem permagnum est
 discrimen. Paulus igitur ipsum consi-
 lium Dei ordinantis gradus guberna-
 torum in mundo considerans, preces
 pro magistratu præcipit fieri, vt tan-
 dem veluti è graui sopore excitatus,
 magistratus cogitet se ministrũ Dei
 esse, vt ea faciat quæ Deo grata sunt
 & humane societati salutaria. Ab
 hoc fine longè aberrant isti, qui oci-
 um, vtinam ocium tantum, sectantes,
 susq; deq; ferunt quomodo respublica
 administretur: qui olim iusto iudici-
 rationem suæ administrationis red-
 dent. Quare cuicumq; magistratui pie-
 tas

DE
 tas cordi est
 liat, ab eoq;
 ipsum oport
 manus sibi
 strare velit.
 a domino: E
 bus verbis
 num esse of
 stratus: in c
 suum diuina
 diceret: non
 fra sapientia
 peria consiti
 seruantur, e
 humano: Sed
 gum & Dom
 dantur, per
 pter me confer
 ria. Ego enim
 ges: ego sum

DEDICATORIA.

tas cordi est, is Paulum docentem au-
diat, ab eoq̄ discat in quibus occupari
ipsum oporteat, modò diuinum illud
munus sibi commissum ritè admini-
strare velit. Non frustra dictum est
à domino: Ego dixi Dy estis: quibus
verbis Dominus significat diui-
num esse officium quod gerit magi-
stratus: in cuius rei testimonium illi
suum diuinum nomen impertit. Ac si
diceret: non vestra potentia, non ve-
stra sapientia, non vestris consilijs im-
peria constituuntur, retinentur, con-
seruantur, & sunt salutaria generi
humano: Sed à me qui Rex sum Re-
gum & Dominus Sebaoth, vobis tra-
duntur, per me retinentur, & pro-
pter me conseruantur & sunt saluta-
ria. Ego enim sum qui constituo re-
ges: ego sum qui do salutem regibus:

A 3 ego

EPISTOLA

ego sum per quem vos reges regnatis: in cuius rei euidentis testimonium vobis meum diuinum nomen communico, vt *Dij* Appellemini. Cum igitur Deus ornet magistratum societate sui nominis, seuerissime postulat, vt huic sanctissimo & augustissimo titulo factis respondeat. Non ergo Princeps aut magistratus vocem *A-TREI* indignissimam homine imitetur, qui ait: Sanctitas, pietas, fides priuata bona sunt, qua iuuat eant reges: Sed potius sanctissimo Regi *Iosaphat* obtemperet, qui ita à se constitutos gubernatores alloquitur: videte quid agatis. Non enim hominis exercetis iudicium, sed Dei, & quodcunq; iudicaueritis in vos redūdabit, sit igitur timor Domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite. Non enim

DEDICATORIA.

enim apud Dominum Deum nostrum
iniquitas est, nec personarum acce-
ptio, nec acceptio munerum. Utinam
hæc admonitio locum haberet apud
omnes qui magistratu funguntur, &
Christiano nomine gaudent: certe mi-
nus esset tyrannidis, minus crudeli-
tatis, nec tot miseri homines iniquis
premerentur iudicijs.

Sed quænam sunt illa, in quibus
maximè pius magistratus occupari
debet? Paulus quatuor ordine enu-
merat, dum iubet preces pro regibus,
& ijs qui in aliqua eminentia cõstitu-
ti sunt fieri, ut tranquillam, inquit et
quietam vitam degamus in omni pie-
tate, & honestate. Primum est igitur
tranquilla vita: Secundum, quieta
vita: (nam inter tranquillam vitam

A 4 & qui-

EPISTOLA

3 & quietam discerno) Tertium, pie-
 4 tas: Quartum, honestas.

Prima igitur cura magistratus erit vt tranquillam vitam degamus. Est autem vita tranquilla, cum totum reipublicæ aut regni alicuius corpus pace fruitur, & non infestatur ab externis hostibus. In hunc finem Deus magistratū potentia & armis munit, vt se hostibus, si quando tranquillitatem reipublicæ labefactare volunt, opponat. Nā tum demum iustum erit bellum, quando suscipitur religionis, legum & subditorum defensionis gratia. Quare magistratus qui hic stringit gladium in hostes, minister Dei est, & bona conscientia hostem inuadere potest. Magistratus igitur qui Deum timet sciat suum officium esse, vt vice Dei hostem repellat,

D
 lat, quo sa
 degere licea
 Secunda
 vt subditi q
 atem vita
 cum singuli
 guli homine
 pria curant
 ponitur eni
 riositati: id
 li dicto: Cor
 quieti esse,
 tur & hostes
 prias agere.
 prias, quanda
 um facimus,
 vestre tuemur
 & detrimen
 bor requirat
 tim in tant

DEDICATORIA.

lat, quo subditis tranquillam vitam
degere liceat.

Secunda cura magistratus erit
ut subditi quietam degant vitam. Est
autem vita ήσυχία hoc est, quieta,
cum singuli status et ordines, atq; sin-
guli homines propria agunt, & pro-
pria curant sine πολυπραγμοσύη. Op-
ponitur enim ήσυχία hoc est, quies cu-
riositati: id quod satis liquet ex Pau-
li dicto: Contendite ήσυχάζειν hoc est,
quieti esse, seu ut ipse se interpreta-
tur πείρασεν τὰ ἴδια quod est res pro-
prias agere. Agimus autem res pro-
prias, quando singuli nostrum officii-
um facimus, & nostrum statum ho-
nestè tuemur sine aliorum contemptu
& detrimento. Quantus autem hic la-
bor requiratur in magistratu, præser-
tim in tanta perturbatione omnium
A 5 statuum,

EPISTOLA

statuum, et tanta hominum peruersitate, non est difficile iudicare. Respublica lyrae haud dissimilis videri potest, & magistratus tibicini. Vt enim modulatio concinna, & varia soni suauitas lyrae percipitur, cum fidicen nervis increpet, singulosq; aptè percurrat: Ita Harmonia concinna & suavis est reipublicae, quando magistratus diuersos hominum ordines, qui instar neruorum sunt, quosq; intra suos limites continet, ac ita legibus temperat, vt vnicuiq; debitum temperamentum adhibeatur. Contra verò si fidicen neglecta chordarum proportione lyram percusserit, sonus editur ingratus & insuavis: Ad eundem planè modum si ordines hominum diuersi in republica sibi permittuntur, nihil profecto est insuauius, nihil perniciosius.

Si

D.
Si igitur
quando par
reponere fac
erit magistr
dentia singu
republica no
ut sit debita
qua nullus c
lia esse pote
rum sententi
tutem multis
& magistra
cantus compa
rum plures so
portionibus e
auditu incida
imperitus mu
ones non recte
mentis esse p
dam cum pla

DEDICATORIA.

Si igitur fidicini probro vertitur,
quando parum aptè chordas in lyra
resonare facit, multò magis dedecori
erit magistratui, si legibus & pru-
dentia singulos ordines hominum in
republica non moderatus fuerit: ita
vt sit debita quædam proportio: sine
qua nullus concertus, hoc est, concor-
dia esse potest. Eodem pertinet illo-
rum sententia, qui rempublicam can-
tui ex multis sonis diuersis constanti,
& magistratum musico moderatori
cantus comparant: vt enim in cantu
cùm plures soni & diuersi aptis pro-
portionibus ordinantur, harmonia
auditu iucūda nascitur. Et contra cū
imperitus musicus sonorum proporti-
ones non rectè moderantur, nihil ina-
mœnius esse potest: Ad eundem mo-
dum cum plures ordines hominum, vt
sena-

EPISTOLA

senatorius, equeſter, & plebeus (hos enim Cicero numerat) mutuis officijs ſociantur, ſeruata cuiſq; ordinis dignitate, ſuauiſſima redditur humana ſocietas. Contra verò vbi vnus ordo hominum plus æquo euehitur, et reliqui nimium deprimuntur, fieri non poteſt vt incolumis ſit humana ſocietas: Sed metuenda eſt pernicioſa quædam diſonantia, quam tandem ſequitur miſera corporis totius reipublicæ dilaceratio, huc ergo magiſtratus ſua conſilia conuertet, vt debita ordinum hominũ in republica ſeruari proportio poſſit. Hoc quam difficile ſit factu experiuntur, qui rectè imperare didicerunt. Hic enim concentus & ordinum harmonia non conſeruetur ſine ſingulari ſapientia & prudentia magiſtratus. Nam non omnes in officio

DEDICATORIA.

cio retinentur vno eodemq; modo. Alij enim beneficentia, alij honoribus, alij pœnis magis flectuntur: Quare veteres rectè sensisse puto, qui tribus rempublicam conseruari dixerunt: ἐν ἐργασίᾳ, τῆ μὴ ἔπιωρίᾳ. Porro vbi magistratus seu Princeps hunc statuum seu ordinum hominum in republica ordinauerit concentum, ad singulos se conuertet, studebitq; vt singuli quieti sint & propria agant, faciantq; quæ officij ratio & vocatio postulare videtur: idq; vel ex præscripto legum, vel ex dicto magistratus, qui viua quædam lex est. Hic proinde constitutis singulorum artificiorum inspectoribus (quos Athenienses Ἰπποκόπας appellarunt) curabit vt absit in artificibus impostura, vt iusta sit emtionis & venditionis ratio, quod vbi non

EPISTOLA

non fit, paulatim respublica ad rui-
nam tendit. Nam quando permittitur
auaris, vt ipsi suis rebus imponāt pre-
cium, statim æqualitas euertitur, sine
qua societas humana conseruari non
potest. Quod de artificibus dixi, eti-
am intelligi volo de diuitibus, qui
proventus suos annuos vendunt. His
si permittitur suis mercibus imponere
precium, magna sequentur incommo-
da. Rem vno saltem declarabo exem-
plo. Diues aliquis vino aut frumen-
to abundans quærit emtorem, qui for-
te statim precium soluere non potest.
Hic emtor vt fauorem diuitis redi-
mat, aut alia commoda consequatur
emit carius, quam pro ratione pro-
uentuum anni res emi posset. Quid
hic fit? alij audientes quod iste tanti
vendiderit suum vnum aut frumen-
tum,

DEDICATORIA.

tum, seu quicquid aliud esse potest,
imitantur exemplum in totius reipub-
licæ certissimum damnum. Hic si
magistratus non cohercet legibus ta-
les publicos fures, quietem suorum
subditorum non quærit, sed sinit ut
alios alij iniquè opprimant. Quod ne
fiat, oportet in republica bene consti-
tuta æstimatores constitui, eosq̄ pios
& iustos, qui non vnius ordinis homi-
num rationẽ haberent, sed totius rei-
publicæ & omnium partium eius æ-
qualem curam, ut seruetur æquali-
tas.

Tertia cura magistratus erit re-
ligionis. Etsi autem religionis cura
prima & præcipua est censenda: ta-
men ideo etiam in tertium locum re-
iecit Paulus, quia hæc finis esse
debet tranquille & quietæ vitæ,
atq̄

EPISTOLA

atq; adeo totius societatis humanæ:
Sicut piè cecinit Stigelius & vir &
Poëta optimus:

Vtq; alios alij de relligione docerent,
Contiguas pietas iussit habere domos.

Itaq; præclarè Pythagoricus
quidam dicebat, regem debere esse bo-
num *σπᾶτμόν*, & *δίκαστῶν*, ἢ *ιερέα*, hoc
est, imperatorem, & iudicem, & sa-
cerdotem. Hanc ob causam regibus
Israël cura conseruandæ religionis
comissa est, Ita enim ait Dominus
Deus: Quum autem sederit Rex su-
per solium regni sui, scribet sibi Deu-
teronomium legis huius in volumine
Libri, accipiens exemplar à Sacer-
dotibus Leuiticæ tribus, & habebit
secum, legetq; illud omnibus diebus
vitæ suæ, vt discat timere Dominum
Deum suum, & custodire verba &
Cere

DEDICATORIA.

Ceremonias eius, quæ in lege præcepta sunt, nec eleuetur cor eius in superbiâ super fratres, neq. declinet in partem dextram aut sinistram, vt longo tempore regnet ipse & filij eius super Israël. Sed quid opus est multis in re manifesta? hoc igitur sciat magistratus. Si non religionis conseruandæ & propagandæ curam habuerit, fidem abiecit & est infideli deterior. Nam si is, iuxta Pauli sententiã, qui vnam familiam negligit, fidem abnegauit, quid dicendum est de illo qui tot domorum, tot prouinciarum, tot Regionum curam abiecit? Nec se iustè excusare potest, qui dicit se corpora & facultates subditorum conseruare, eaque curare quæ pertinent ad hanc ciuilis consuetudinis incolumitatem. Nam hoc perinde esset ac si pater se

B suo

EPISTOLA

suo functum officio diceret, Si liberorum corpora benè saginaret, neglecta potiori educationis parte, quæ est educare liberos in timore & correptione Domini: quam partem qui negligit, à Paulo Apostolo Ethnico deterior pronuntiatur. Si enim bonus Princeps pater patriæ censetur, debet profectò suis subditis paterna officia inter quæ Primum & maximum est Dei gloriam propagare inter subditos, ut non solum viuant, sed ut beatè fœliciterq; viuant. Quod sanè fieri non potest, nisi summa religionis cura fuerit. Hæc cura in multis Sanctis Regibus & principibus effecit, ut & scholas pias erigerent, et pios Doctores alerent, qui essent interpretes Verbi Dei & informatores eorum qui postea Ecclesijs pastores præficerentur,

DEDICATORIA.

rentur, & vt alia, quæ sunt plurima,
exempla prætereamus, domesticis cõ-
tenti sumus. Christiernus primus eius
nominis, Daniæ Noruegiæ et Sueciæ
Rex ante annos 84. hanc Haffniens-
sem Academiam erexit, hoc consilio,
vt esset veluti officina quædã in qua
formarentur ingenia & mores eorum
qui postea in Ecclesia Dei custodes do-
ctrinæ essent. Et quãuis eo seculo ve-
ra religio Papatũ superstitionib. tan-
tum nõ oppressa fuit, tamen laudandũ
est studium pijs Regis qui fecit quantũ
in se fuit. Hunc secutus est filius Rex
Ioannes et nepos Christiernus secũdus,
qui, quantũ ad Academiæ nostræ con-
seruationẽ attinet, etiam meruerũt su-
am laudem: Etsi adhuc Papalibus te-
nebris omnia plena erant. Hos secutus
est Fridericus Primus, qui vt pacis
B 2 studiosus

EPISTOLA

*Studiosus erat : Ita etiam Patronus et
 defensor fuit piorū ministrorum ver-
 bi . Nam hoc rege regnante latius
 sparsit se doctrina Euangely , quæ à
 tenebris vindicata Witebergæ ad ali-
 as quoq̃ nationes cito transuolauit . Et
 quia difficilior fuit in principio su-
 perstitutionē Papisticam penitus abo-
 lere , fecit pius Rex quod potuit , &
 aduersus iniustam vim defendit eos
 qui puræ religionis elementa in his re-
 gnis tradiderunt . Fridericum pri-
 mum secutus est Christiernus tertius ,
 qui statim in initio suæ gubernationis
 cogitauit de reformandis Ecclesijs ,
 Ac omnium primum , ordinatis Epi-
 scopis pijs & doctis in omnibus Dia-
 cesibus , erexit hanc Academiã Hass-
 niensem ferè collapsam , & magnis
 sumtibus accersiuit homines doctos ,
 qui*

qui vel
 & discip
 si Frider
 tu vest
 potissima
 ritas doct
 Hec par
 lum ad su
 sed etiam
 adeo ad pa
 cultus De
 ni generis
 det omnia
 monere pre
 tionis cuius
 Quarta
 nestatis, ha
 sabineit .
 stas depen
 quo Paulu

DEDICATORIA.

qui religionem & alias honestas artes
& disciplinas docerent. Huic succes-
sit Fridericus secundus sanctissimi pa-
tris vestigijs insistens. Nam & huius
potissima cura est, vt conseruetur pu-
ritas doctrinae in Scholis et Ecclesijs.
Hac pars officij magistratus non so-
lum ad summū magistratum pertinet,
sed etiam ad singulos suo ordine, atq;
adeo ad patresfamilias quoq;. Nam si
cultus Dei finis est & conditi huma-
ni generis, & redempti, nemo non vi-
det omnium interesse cultū Dei pro-
mouere pro viribus. Sed habita voca-
tionis cuiusq; ratione.

Quarta cura Magistratus erit ho-
nestatis, hanc enim Apostolus pietati
subiungit. Nam à pietate vera hone-
stas dependet. Vocabulum *σεμνότης*
quo Paulus vtitur duo complectitur.

B 3 Nam

EPISTOLA

Nam & omne officij genus inter homines, & honestam quandam morum grauitatem significat. illud locum habet in mutuis hominum commercijs, ne quid turpiter aut indecorè aut flagitiosè fiat: Hæc reuerentiam suauitate morum hominibus conciliat. Quàm sit autem necessaria Vtrâque Virtus in humana societate ex eo patet, quòd vicia cum his pugnantia humanam societatem turpissimè commaculent. Quare rectè secundus finis tranquilla & quietæ vitæ à Paulo statuitur hæc honestas, quæ in omni officij genere versatur & reuerentiam quandam in moribus & singularem grauitatem postulat. Huc ergo magistratus incumbet vt post religionis curam hanc honestatem tueatur. Sed quomodo hoc magistratus efficiet

DEDICATORIA.

efficiet in tanta morum corruptione?
Lege, exemplo, pœna. Lege prohibeat iniusta, vt fraudes in commercijs & turpitudinem in moribus, & præcipiat honesta vt candorem & morum grauitatem. Exemplo confirmet quòd lege statuit, hoc est, ipse magistratus se ipsum statuatur viuum omnis probitatis exemplar: Quod sanè multo efficacius est quauis lege. Verissimè enim dictum est à Poëta: Regis ad exemplar totus componitur orbis. Nam quod in regibus vident subditi, siue honestum sit siue turpe, imitari gestiunt. Pœna castiget ex æquo honestatis contemtores, ex æquo castigationem ideo adhibendam iudico, quia si vni parcitur, & in alium seuitur, iuxta vulgo notum versiculum, dat veniam coruis vexat

B 4 censura

EPISTOLA

*censura columbas, vilescunt leges,
contemnitur magistratus auctoritas,
laxatur disciplina, & mali occasio-
nem securius peccandi inde accipiunt.
Quare longè præstaret nullas leges
ferre, quàm voluntatem legum non
exequi. Hæc officij magistratus pars
etiam requirit, vt magistratus iu-
uet ministros Euangelij ad conser-
uandam disciplinam, & castigatio-
nem Ecclesiasticam, tametsi enim di-
stincta est pœna Ecclesiastica à pœna
ciuili: tamen sine magistratus opera
conseruari nequit disciplina Eccle-
siasticæ iusta seueritas. Quare magi-
stratus, si huic rei manum non adhi-
bet, partem officij sui negligit, & fa-
cit opus Domini fraudulentè.*

*Hæc de partibus officij magi-
stratus,*

DEDICATORIA.

stratus, clarissime vir, ideo exposui,
non ut te doceam, qui pietate vera
& magna eruditione excellis: Non
ut te quasi cessantem stimulis exci-
tem, qui magnam laudem apud om-
nes, qui te norunt, iusticiæ & æqui-
tatis obtines: Sed potius, ut qui hæc
lecturi sunt, tuo exemplo excitentur
ad præstandum officium, hoc est, ut
gubernatores rerum publicarum sin-
guli suo ordine cogitent seriò quid
suum officium requirat, ne iusto iu-
dici Deo aliquando iustas pœnas ne-
glecti officij sint daturi. Nec Li-
bertini, pessimum hominum genus,
sunt audiendi, qui prætextu liberta-
tis Christianæ anarchiam & omnium
scelerum impunitatem in mundum
inuehere conantur. Non enim intel-
ligunt miseri Christianam libertatem

B 5 finitam

EPISTOLA

finitam esse, & intra certos limites claudi. Quemadmodum Paulus in hac nobili Epistola ad Galatas scripta luculentè docet. Nam & præcipit ut stemus in libertate parta sanguine Christi, & monet ne carni prebeamus occasionem libertatis prætextu. Quod si fecerimus libertate excidimus, & denuo serui peccati efficiamur: Iuxta hoc Domini dictum: Qui facit peccatum seruus est peccati. Porro commentarium hunc clarissime vir, in Epistolam Pauli ad Galatas, quæ continet præcipuas partes doctrinæ Ecclesiæ videlicet de iustificatione nostri coram Deo, de libertate Christiana, & de officijs Christianorum inter sese, sub tuo nomine in lucem emittere volui, ut aliquod signum gratitudinis erga te meæ extaret:

DE
taret: qui mi
rentissima Sc
simus aliquot
cia consuli si:
pud me

Rogo igit
unque, sign
ni consulas,
a completari
ra consuetud
mum. Va
trone observa
tas pijsima t
que ex antiq
Langonum o
Anno D
Mense

DEDICATORIA.

taret: qui mihi olim, dum vna in flo-
rentissima Schola Witebergensi vixi-
ximus aliquot annos, plurima benefi-
cia contulisti: Quorum memoria per-
petuò apud me manebit.

Rogo igitur vt hoc munus qua-
lecunque, signum animi mei erga te,
boni consulas, ac me solita beneuolen-
tia complectaris, memor veteris no-
stræ consuetudinis et studiorum com-
munium. Vale vir Clarissimè ac
patrone obseruande vna cum castissi-
ma ac pijsima tua coniuge Dorothea
Lange ex antiqua & nobili familia
Langonum oriunda. Hafnia.

Anno Domini 1564.

Mense Octobri.

Argua

ARGVMENTVM IN EPISTOLA PAVLI AD GALATAS.

Vnde huius epistolæ huius ad Galatas scriptæ facilius habetur aditus, quatuor nobis in initio expetenda, & explicanda videntur. Primum, quis quantusque sit huius epistolæ autor: unde autoritas scripturæ dependet. Secundum, quæ fuerit scribendi occasio: cuius observatio ad tractationis ordinem rectè intelligendum permultum facit. Tertium, quis sit status, seu quæstio principalis: ex quo & genus causæ cognoscitur, & totius orationis conatus, hoc est, finis & scopus ultimus differentis apparebit. Quartum, quæ sit methodus, seu quod idem est, quis sit tractationis ordo: sine quo disputationis nervus nequaquam apprehendi potest. De his igitur quatuor, eo quo proposita sunt ordine, dicendum est.

*Quatuor ad pro hanc
hanc in hanc hanc
Epistolæ, mota ha.
1.
Auctor.
2.
Occasio.
3.
Status.
4.
Dispositio.*

DE AVTORE HVIVS EPISTOLÆ.

Electum illud Dei organum Paulus Apostolus, neque ab hominibus, neque per hominem, sed per

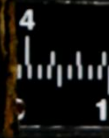
*EPIS
per Iesum Christum
nem immediate
aliquid habet h
uocandi Pauline
epistolæ 9. 13. 22.
fuit. Unde haud o
epistolæ autori
pauli sunt quæ h
folum, quam ea
Quapropter
paula atq; in al
vinitis sciamus,
& recusandis er
in, quam vox Dei
vocationem Pauli nihil
in: quem Pater c
vult, iuxta illud. E
quicquid inieci
vocatione apud Pau
vixit Dei spiritum. E
vocationem doctrinar
vocatione necessaria sit.
vocationem tractat Pa
vocationem: quæ varias c
vocationibus lectoribu
vocationem diligenter ob
vocationem, hoc est, eo
vocationem. & locos i*

EPIST: AD GALAT:

per Iesum Christum uerum Deum & uerum hominem immediate ad Apostolatū uocatus (quem admodum habet huius Epistolæ Epigrapha, & uocationis Paulinæ expositio in Actis Apostolicis capitibus 9. 13. 22. & 26.) autor est huius Epistolæ. Vnde haud obscurum est, summam esse huius Epistolæ auctoritatem. Non enim secus accipienda sunt quæ hic promittit Dei spiritus, per Paulum, quàm ea quæ ab ipso Domino sunt promissa, Quapropter omnia quæ continentur in hac Epistola atq; in alijs Pauli scriptis eius esse auctoritatis sciamus, ut in dogmatibus confirmandis & refutandis erroribus, tantum habeant robur, quam uox Dei patris, quæ de cælo sonabat. Vox enim Pauli nihil aliud est, quàm filij Dei sonus: quem Pater cælestis uult totum mundum audire, iuxta illud. Hunc audite. Hinc igitur est, quod quicquid incidit in disputationis alicuius tractatione apud Paulum, habeat pondus & robur ex Dei spiritu. Ex quo fit ut tam multiplex incidentium doctrinarum obseruatio in Paulina lectione necessaria sit. Nam dum unam aliquam questionem tractat Paulus, multa per occasionem incident: quæ uarias doctrinas, & admonitiones diligentibus lectoribus suppeditant. Quam ob causam diligenter obseruandum est inter locos proprios, hoc est, eos quos ex proposito tractat Apostolus, & locos incidentes: qui per occasio-

nem

Leu. d. p. p. p. p.

COMMENT: IN

nem inferuntur, ne confusio discipulorum ingenia perturbet, ac properantes remoretur. Quod de scriptis Pauli dixi, id etiam intellectum uolo de Moysis, Prophetarum, & Apostolorum concionibus. Nam & hi omnes testimonium diuinum habent, quod Christi uerbum adferant.

DE OCCASIONE.

Occasione scriptionis obseruata rectius intelligitur questionum ordo, & orationis oeconomia. Hanc autem scribendi occasionem habuisse Paulum, & Theodoretus testatur, & ipse contextus Epistolae conuincit: Cum Paulus docuisset Galatas & ueram Euangelij doctrinam de gratuita salute sola Fide obtinenda, & Christianam libertatem, atque alio docendi gratia, urgente Apostolatus munere, commigrasset, quidam ex Iudaeis credentes, adhuc tamen zelo erroneo paternarum legum occupati, persuaserant multis in Galatia fidelibus recipiendos esse ritus Mosaicos, circumcisionem, sabbatha, & neomenias, & falso docuerant Euangelium nihil prodesse, nisi simul reciperentur ritus isti Mosaici. Obtinuerunt autem istud apud Galatas hoc modo. Dixerunt non oportere Paulo tantum credere, qui nuper prodijt unus ex Apostolorum discipulis, sed Petro potius, Ioanni, Iacobo &c. qui ab ipso Christo

Quae uerba Moysi in Euangelio ad Iudaeos

*nam Paulo non uisio
sunt in christo credo
dicitur*

EPIS.
trinum edoffi
Dicit uoluerun
trine, in Greca
uorum fuit
gale di tempus,
uim, praesertim
dicit Christi:
dicit. Ita per
uoluerant Gal
in Apostoli, ut q
uoniam faceren
no iustificamur,
, & obedientia
uisti seu partibus.
DI
Status in hac
Legis operibus
uor credentes. E
uissit huius Epist
in iudicatio libert
lud consilium Paul
contra Pseudoape
tatem, ne ulla p
lun, que soli filio
si est. Si filius uos
uide, est & alius

EPIST: AD GALAT.

triennium edocti non prohibuerunt ritus legales. Deinde addiderunt quod ipse Paulus suum Timotheum, qui Græcus erat, circumcidisset. Tametsi autem uerum fuit Apostolos permisisse ritus Legales ad tempus, idq; propter infirmitatem hominum, præsertim Iudæorum qui conuersi erant ad fidem Christi: tamen Pseudoapostoli maligne abusi sunt ista permissione, & miserè inescabant ac fascinoabant Galatas, ac si istos ritus requirerent Apostoli, ut qui ad iusticiam coram Deo consequendam facerent, ac si iusticia illa, qua coram Deo iustificamur, conflare deberet ex fide Christi, & obedientia rituum legalium, tanquam ex causis seu partibus.

*nota. hinc hinc
am tunc hinc hinc*

DE STATV.

Status in hac Epistola principalis est, quod sine Legis operibus sola fide in Christum iustificentur credentes. Hoc statu confirmato stat consistit huius Epistolæ conatus, seu finis, nimirum uindicatio libertatis Christianæ. Non enim aliud consilium Paulo fuit in hac Epistola, quàm ut contra Pseudoapostolos assereret Christianam libertatem, ne ulla portio legis obtineret gloriam illam, que soli filio Dei competit. Sic enim scriptum est. Si filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Deinde, est & alius status principali deseruiens: unde

*primus status
Epistola huius
& principalis.
Fides sola iustificat.*

2

T: IN
sio discentium ingre
es remoretur. Quod
tiam intellectum uol
& Apostolorum con
mes testimonium diu
rbum adferant.
ASIONE.
ionis obseruata refuta
ordo, & orationis memo
bendi occasionem habet
tus testatur, & ipse
cit: Cum Paulus doceret
angelij doctrinam de pe
brimenda, & Christi
docendi gratia, uerget
conmigrasset, quidem
e tamen zelo errorum
ti, persudaserant uolunt
endos esse ritus Mosai
4, & neomenias, &
nihil prodesset, nisi
Mosaiici. Obtinuerunt
oc modo. Dixerunt
redere, qui uiper
m discipulis, sed Pe
7c. qui ab ipso Chris

COMMENT: IN

Status minus principalis Apostoli. Non sic apostolus.

unde & adiuuans status rectè dici potest: uidelicet quòd Paulus uerus Iesu Christi sit Apostolus. Nisi enim hic status confirmaretur, reliqua reciperentur difficulter. Hinc iam genus causæ principalis intelligitur esse διδοσκαλικόν, uterq; status, uidelicet principalis & adiuuans coniecturalis est. Res enim à Paulo proposita à Pseudoapostolis negabatur. Paulus dicit se Apostolum Christi, affirmat fide iustificari homines sine Lege. Vtrumq; insciebantur aduersarij, ex qua contentione status nascitur. Verum Paulus utriusq; intentionis firmamenta colligit, de quibus in Exegesi uidebimus.

DE METHODO ET TRACTATIONE.

Quæ summa sunt Epistolæ capita: 1. De fide. 2. De opibus. 3. De prioribus. 4. De ualedictio. 5. De benedictio. 6. De benedictio. 7. De benedictio.

Postquam occasionem, statum principalem, & conatum huius Epistolæ uidimus, facilius erit nunc tractationis ordinem inuestigare, & monstrare. Quia autem ualdè puerilis admonitio est Epistolæ partes (quæ sunt epigrapha, salutatio, tractatio, & ualedictio) signare, satis erit hoc loco de tractationis ordine seu Methodo dicere.

Perpetuum dialecticorum præceptum est, ut cum quæstiones aliæ ab alijs depēdeant, illæ priorem in tractatione sortiantur locum, quæ natura priores

T: IN

de dici potest: uide-
Christi sit Apostolu
maretur, reliqua pro
iam genus cause pro
Ad uocandū, ut
alis & adiuuans con
Paulo proposita d' Apo
Paulus dicit se Apo
le iustificari homines
nantur aduersarij, ex
tur. Verum Paulus
enta colligit, de quibus

MODO ET

ATIONE,
1. De hō. 1. 1. 1.
nem, statum princip
ole uindictis, factum
ni inuestigare, & m
de puerilis admoniti
et epigrapha, statim
) signare, satis erit
se seu Methodo dicit
rum preceptum est,
is depēdant, ille pro
tur locum, que nati
prius

EPIST: AD GALAT:

priores sunt, quibusq; confirmatis, non parum iu-
uantur quæ sunt ordine posteriores. Paulus itaq;
post Epigrapham & proœmium (in quo proœmio
increpat Galatas, & eos accusat defectionis ab
Euangelio quod ab ipso didicerant, & testificatur
de Euangelio quod docuerat) ut conuincat suum
Euangelium non esse humanum, quæstionem de
sua uocatione tractat, Atq; longa narratione se
diuinitus uocatum ad Apostolatū commonstrat.
Deinde principalis quæstio sequitur, Confirmata
enim uocatione Apostolatus, principalem quæ-
stionem seu propositionem maiore cum autoritate
& fide tractat, proponitq; non lege sed fide in
Christum homines consequi iusticiam, idq; facit
iusta Methodo confirmatoria, ac subinde, ut fieri
solet, id quod obijcere poterant turbatores isti de
lege refellit, & usum legis commonstrat, princi-
pali quæstione confirmata, infert quod potissi-
mum quærebat, uindicationem Christianæ Li-
bertatis, in qua iubet eos stare, & non amplius
seruitutis iugo implicari: unde dilabitur ad hy-
pothesin, & circumcisionem nequaquam recipi-
endam esse probat. Vnde rursus redit ad liberta-
tem, monetq; ne ea abutantur Galatæ. Post hæc
subiungit Paræneses uarias, quas ad tria capita
reuocare licebit: uidelicet ut fugiant carnis ope-
ra, ut ea quæ spiritus suadet faciant, ut proximi-
rationem habeant, cum omni animi beneuolentia,

C O

1. Epigrapha
2. proœmium
3. propositio prior
4. propositio princip.
5. confirmat.
6. confutat.
7. conclusio.
8. Dique hinc dicitur
totum

3. Epilogus

COMMENT: IN

officio. Hinc sequitur conclusio: in qua summam cause repetit Apostolus, cum admonitione, ne sibi amplius sint molesti. Postremo loco, Epistolam uoto claudit. Atque ita apparet naturalem ordinem partium seruari in huius Epistolæ æconomia.

DE IMITATIONE PAULI
IN DOCENDO.

NB

Paulus in omnibus suis scriptis inter docendum sepius dilabitur in monitiones, reprehensiones, laudationes, minas, & consolationes, eas nimirum quæ sponte ex doctrina fluere uidentur. Quod Pauli exemplum pij uerbi præcones imitari debebunt. Non enim extraneas, uel monitiones, uel reprehensiones &c. adhibebunt, sed quas doctrinæ uis & natura sponte offert, has accommodabunt præsentibus auditoribus: quorum mores cognitos habent. Hanc docendi rationem Moses, Propheta, Christus, Apostoli (ut in ipsorum concionibus patet) sequuti sunt: sine qua parum doctrina efficax erit. Tanta est enim humana segnities & tarditas, ut ad ea, quæ ad salutem spectant, nisi stimulis, impelli non possint.

DE MODO ENARRATIONIS
HUIUS EPISTOLÆ.

In

EPIS.
No explicati
Epistola me hact
Primum enim in
benignum totum e
dum, & partes
genus cum obse
vicidentium adi
que traduntur
SVM
P
Go Paulus Chri
Lactea quidem r
natoribus qui
lum docui: adeo
sim quisquis aliud
pe: qui non ab hom
ulationem Iesu Chr
uer conuersio.
ORDO E
Post Epigrapham
ritium patheticum,
uella ob defectione
quam querelam m
ificatio de Euange

EPIST. AD GALAT. C. I.

In explicatione singulorum capitum huius Epistole à me hactenus usitatum seruabo ordinem. Primum enim in summariam quandam comprehensionem totum caput contraham. Deinde ordinem, & Partes capituli ostendam. Tertio exegesis una cum obseruatione locorum priorum & incidentium adijciam: quo usus & Praxis re- rum que traduntur conspiciatur.

1. Argum.
2. P. 1. h. 1.
3. Tradit. p. Ep. & Praxis. h. 1. & Genet. h. 1.

SVMMA CAPITIS
PRIMI.

EGO Paulus Christi Apostolus, uos Galatas, antea quidem rectè institutos, nunc uero à perturbatoribus quibusdam seductos, uerū Euangelium docui: adeo ut maledictum pronunciare ausim quisquis aliud docuerit Euangelium, quam ego: qui non ab hominibus illud didici, sed per reuelationem Iesu Christi, quemadmodum mea testatur conuersio.

ORDO ET PARTES.

Post Epigrapham & salutationem sequitur exordium patheticum, in quo duo sunt: uidelicet querela ob defectionem Galatarum ab Euangelio, quam querelam mox mollit translatione, & testificatio de Euangelio amplificata collatione

1. Ep. 1. in quo
2. Ep. 1. h. 1.
3. Interpretatio.

C 2 & im

COMMENT: IN

*Propositi. in principio
Narratio & uentio
et doctrina.*

& imprecatione. Post exordium sequitur narra-
ratio: cuius propositio est, Euangelium à Paulo
prædicatum, non esse humanum. Hanc proposi-
tionem sequenti narratione confirmat. Nam in
narratione ipsa plurima probabilia argumenta
asperguntur, quæ omnia hoc fundamento nitun-
tur, uidelicet quod Paulus sit uerus Iesu Christi
Apostolus: quemadmodum zelus legis Mosaicæ,
& paternarum traditionum, subita conuersio
per reuelationem Christi, uitæ institutum post
conuersionem, & Elogium Ecclesiarum de Pau-
lo. Hæc signa coniuncta diuinitus conuersum esse
Paulum, & uocatum euidenter indicant. Verum
ne mentiri uideatur Apostolus ad Dei testimoni-
um prouocat.

EXEGESIS PRIMI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Paulus Apostolus (non ab homi-
nibus, neq; per hominem, sed per Ie-
sum Christum, & Deum Patrem, qui
excitauit ipsum ex mortuis) & qui
mecum sunt omnes fratres.

*1. Analys.
In suis p[ar]tibus constat
uicis esse. & ubi.*

IN Paulinis Epigraphis hic seruatur ordo. Pri-
mo loco suum nomen ponit Apostolus. Deinde
eos

EP 18
eos ad quos scribit
Tunc suum uoca-
le factum esse app-
Quoniam prima e-
constat contra I-
scariam, ut hoc
conuincit fere tot-
in faciat. Tertia
scribit ad confessi-
ne Pauli Epigr-
primo enim loco
Apostolus. Deinde
nominem modum uoc-
nomen facit frat-
uocat. Nomen pr-
tas de autore Ep-
riatus scribenti e-
ueterquam quod-
modat Galatis per-
uationem tanquam
in. Mentio fratru-
um doctrine, uer-
se doctrinam, qua-
uenerat. Ex his
rimus & propriu-
cipio Ecclesiastic-
uum. Secundus
sui in uerbi minis

EPIST: AD GALAT:

eos ad quos scribit nominat. Plerumq; magnificis
 Titulis suam uocationem extollit. Id quod à Pau-
 lo factum esse apparet ob tres potissimum causas.
 Quarum prima est, ut suæ doctrinæ autoritatem
 conciliet contra Pseudoapostolorum calumnias.
 Secunda, ut hoc pacto confiteri se Christum,
 quem tum ferè totus mundus persequebatur, pa-
 lam faciat. Tertia, ut suo exemplo eos ad quos
 scribit ad confessionem Christi inuitet. Porro in
 hac Pauli Epigrapha quatuor coniunguntur.
 Primo enim loco nomen suum proprium ponit
 Apostolus. Deinde addit nomen officij. Huic sub-
 iungit modum uocationis ad officium. Tum men-
 tionem facit fratrum quos socios scriptionis ag-
 noscit. Nomen proprium Apostoli certificat Ga-
 latas de autore Epistolæ. Signatio officij, auto-
 ritatem scribenti conciliat. Modus uocationis,
 præterquam quod autoritatem scribentis com-
 mendat Galatis perstringit aduersarios, qui Pauli
 uocationem tanquam illegitimam calumniaban-
 tur. Mentio fratrum, non solum ostendit consen-
 sum doctrinæ, uerumetiam declarat Catholicam
 esse doctrinam, quam Apostolus ipsis antea præ-
 dicauerat. Ex his colligantur sequentes loci.
 Primus & proprius de Apostolatu Pauli & mi-
 nisterio Ecclesiastico quod habet à Deo autori-
 tatem. Secundus, quam ardens studium esse de-
 beat in uerbi ministris propagandæ & defendendæ

*Officijs & ministerijs
 quod scribitur arguitur
 1493 3 ob causas.*

1. Pseudoapostolorum

2. Christi Confessio

3. aliorum imitatio

*1. Augustinus. Homo &
 frater & uocatus
 & collega.*

11 Genijs

T: IN
 xordium sequitur
 it, Euangelium à
 manum. Hanc propo-
 one confirmat. Nam
 a probabilia argumen-
 a hoc fundamento mi-
 alus sit uerus Iesu Chri-
 dum zelus legis discipu-
 tionum, subita conuer-
 isti, uita institutum pa-
 gium Ecclesiarum de his
 to diuinitus conuersio-
 uidenter indicant. Ven-
 apostolus ad Deo testimo-
 PRIMI CAPITULI
 ERVATIONE
 IN ARVM.
 olus (non ab homi-
 ominem, sed per
 Deum Patrem
 x mortuus) & q
 s fratres,
 hic seruat ordo
 mit Apostolus. De

COMMENT: IN

de uera doctrina. Tertius, confessio ministerij exemplo Pauli omnibus Euangelij ministris commendatur. Quartus, quod uocationis legitime ad functionem Ecclesiasticam conscientia in ministris Euangelij requiritur. Quintus, fratris appellatio fraternum & amicabilem affectum docentium & discipulorum in Ecclesia, atq; adeo omnium Christianorum docet. Exemplum proinde Pauli proponendum est ministris Euangelij, quomoneantur non captandum esse dominium in Ecclesia, sed ut potius se fratres agnoscant illorum quos in ministerio socios habent. Porro hoc loco tres modi uocationis ad ministerium Ecclesiasticum notentur, quorum primus fit ab hominibus: secundus, per hominem: Tertius, per IESUM Christum, & Deum patrem. Ab hominibus mittuntur interdum perturbantes ad turbendas Ecclesias, sicut tempore Apostolorum, à Iudæis incredulis factum esse dubium non est. Per hominem, ut cum Paulus ordinat Titum, & Titus oppidatim presbyteros constituit: quæ uocatio legitima quidem est, & à Deo probatur, imò ab ipso Deo est. Licet per hominem, ut instrumentum Dei. Hanc uocationem mediatam, & generalem uocant. Per Iesum Christum, & Deum Patrem qui suscitauit ipsum à mortuis. Hæc uocationis forma immediata & specialis dicitur, ceteris multò augustior, quæ maiorem etiam uocatis auctoritatem

Tres modi uocat.

IN
confessio ministr
angelij ministris con
d uocationis legitime
am conscientia in me
r. Quintus, fratris ep
icabilem affectum de
Ecclesia, atq; alio om
t. Exemplum proprie
ministris Euangelij, qu
m esse dominum in Ec
stres agnoscat illam
habent. Porro hoc loco
ministerium Ecclesie
rimus fit ab hominib
Tertius, per IESU
em. Ab hominibus im
antes ad turbendam Ec
ostolorum, a Iudaicis
m non est. Per homi
at Titum, & Titum
ituit: que uocatio
ro probatur, imò de
nem, ut instrumentum
fiatam, & generalit
m, & Deum Patrem
uis. Hec uocatio
lis dicitur, ceteris
em etiam uocatio
torita

EPIST: AD GALAT:

toritatem conciliat. Per Iesum hominem adhuc mortalem, uocati sunt duodecim Apostoli, per Iesum omni ex parte immortalem uocatus est Paulus. Quare non inferior est ullo modo reliquis Apostolis. Cum igitur dicit Apostolus se uocatum esse, non per hominem sed per Iesum Christum, non simpliciter negat Iesum esse hominem, sed à mortalitatis necessitate ipsum uindicat, utpote suscitatum iam à mortuis, & glorificatum: cum interim alij qui per homines uocantur, per mortales uocantur homines. Hoc annotandum duxi propter Stenckfeldium, & Eutyrianos, qui fingunt humanam naturam Christi post ipsius gloriosam resurrectionem esse conuersam in Deitatem. De his tribus uocandi modis Augustinus hoc pacto loquitur. Qui ab hominibus mittitur, mendax est: Qui per hominem mittitur, potest esse uerax, quia & Deus uerax potest per hominem mittere. Qui ergo neq; per hominem neq; ab hominibus sed per Deum mittitur ab illo uerax est qui etiam per hominem missos ueraces facit: Hæc Augustinus.

Propter has tres formas uocationis est quarta, cum quis ambitiose seipsum uocat, & intrudit in functionem Ecclesiasticam, per iniusta media. Verum hæc uocatio nulli unquam bene cecit. Ecclesijs Galatiæ. Ad quos scribit Apostolus breuiter signat, hic multa obseruatione digna occur

C 4 runk.

Sancti Stenckfeldij
& Eutyrianis.

Il.
Subijct. sunt Galat.
in quib. h. h. h. h.

COMMENT: IN

1. in tota ecclesia
epi et no pantes.

2. Nota p. b. n. u. u.

3. Lapsi recipiendi.

4. Variatio Galat. u.

runt. Primum, ex eo quod Paulus seductas Eccle-
sias titulo Ecclesiarum dignatur, discendum est
contra Anabaptistas & Staphylum, non negan-
dam esse Ecclesiam in eo coetu in quo sunt hære-
ses, errores, & lapsus multiplices. Secundo, eui-
denter hinc colligitur, atque adeo ex tota Episto-
la, quòd Ecclesia rectè prius instituta possit labi
in errores, & seduci à falsis Prophetis. Vnde
concluditur falsum esse illud Papale axioma: Ec-
clesia errare non potest. Donec quidem uer-
bo Dei adhaeret Ecclesia, et ductum spiritus Chri-
sti sequitur, fatemur eam errare non posse, ue-
rum ubi exemplo Galatarum audierit uocem Pseu-
doapostolorum, in præcipitium errorum deijci-
tur. Nam posita una falsa hypothesis, infinitæ ex
ea consequuntur. Tertio, exemplum Galatarum,
quos reuocat Paulus, euertit errorem Nouatiano-
rum affirmantium lapsum omnem post agnitam
gratiam esse peccatum irremissibile: Nam si hoc
uerum esset, spiritus sanctus per Paulum Galatas
turpissimè lapsos nequaquam ad pœnitentiam re-
uocasset. Quarto, quia Galatæ fuerunt Græci
oriundi à Gallis, unde & Gallogræci dicti sunt,
Testimonium hic habemus & exemplum uocatio-
nis gentium ad Euangelium.

DE SALVTATIONE.

Gratia

EPIS
Gratia v
Et Domino
cedo seipsum
eriperet nos
secundum ve
nostri, cui gl
amen,
Apostolus suo
Subiungit, qu
que gratie & pœ
uationem amplij
principaliter efficien
on inquit: à De
Domino nostro I
et huius Domini
in nostris, & à fin
seculo malo, id est
regno, atque ade
i, quibus ob pecca
A primitiua, qu
eris adeo diligenti
uigentem daret.
u, claudatur grati
idem referenda es
bonitatis gloria,
Euangelium.

EPIST: AD GALAT:

Gratia vobis, & pax à Deo Patre
& Domino nostro Iesu Christo, qui
dedit seipsum pro peccatis nostris, vt
eriperet nos de præsentis seculo malo
secundum voluntatam Dei & Patris
nostri, cui gloria in secula seculorum
Amen.

Apostolus suo more Epigraphæ salutationem
subiungit, quæ continet summam Euangelij,
quæ gratiæ & pacis uocabulis signatur. Hanc sa-
lutationem amplificat à causis, idq; primum à
principali efficiente, quam imperantem uocant,
cum inquit: à Deo Patre, ab obsequente, cum ait
à Domino nostro Iesu Christo. A materiali, quæ
est huius Domini traditio in mortem pro pecca-
tis nostris, & à finali, quæ est liberatio à præsen-
ti seculo malo, id est, à tyrannide diaboli, à pecca-
ti regno, atque adeo ab omnibus peccatis & ma-
lis, quibus ob peccatum premitur humana natu-
ra. A primitiua, quæ est uoluntas Dei nostri, &
patris adeo diligentis mundum, ut filium suum
unigenitum daret. His causis amplificata saluta-
tio, clauditur gratiarum actione, quæ ad causam
finalem referenda est. Est enim diuinæ iusticiæ
& bonitatis gloria, finis salutis nostræ quam of-
fert Euangelium.

Analys.
Subj. salutationis
E. Gr. & Pax.
q. tra. Galat.
1. Causa efficiens. P. lo.
p. & fin.
2. Imperans passiv.
3. Form. uolunt.
4. final. gratia
& sal. hois.

C 5 Porro

IN
ulus seductas Ecclie
natur, descendum ed
phylum, non nega-
retu in quo sunt heri-
plices. Secundo, cau-
ue adeo ex tota Epist
rius instituta possit lau-
falsis Prophetis. Vnde
lud Papale axioma: Ec-
ft. Donec quidem uer-
et ductum spiritus Cori-
m errare non posse, in-
um auariter uocem Ple-
ipitium errorum deici-
sa hypothesi, inopia e-
exemplum Galatarum
riti errorem Nouatione-
m omnem post agitur
remissibile: Nam huius
tus per Paulum Galata-
nam ad penitentiam re-
Galatæ fuerunt Græci
Gallogræci dicti sunt,
& exemplum uocantur
ATIONE.

Gratia

COMMENT: IN

Porro gratiæ & pacis uocabula apertius de-
claranda sunt, gratiæ itaq; uocabulo significatur
fauor Dei, seu gratuita Dei erga nos beneuolen-
tia, & eius effectus remissio peccatorum, donatio
spiritus sancti, uita æterna, atq; adeo dona alia
quæ nobis ex hac beneuolentia Dei donantur. Pa-
cis nomine significatur, non solum reconciliatio
nostri cum Deo, sed etiam quæ reconciliationem
sequuntur, ut sunt gaudium spiritus, tranquilli-
tas conscientiæ, atque adeo omnia prospera. Ve-
rum quia hæc gratia & pax non nisi fide appre-
henduntur, tacitè fidem ab ipsis Galatis requirit
Apostolus, ut enim fundamentum gratiæ & pa-
cis est uoluntas Dei miserentis & approbantis:
Ita fides & terminus est quem ista respiciunt, &
instrumentum, quo recipiuntur. Huc adscriba-
mus doctrinas & obseruationes, quas nobis hæc
salutatio suppeditat. Quarum prima est, quid-
quid nobis contingit prosperè, hoc totum profici-
scitur à Deo per IESVM CHRISTVM.
Secunda, summaria comprehensio Euangelicæ
doctrinæ in salutatione continetur in qua causæ
salutis nostræ omnes recitantur, quæ ex alijs scri-
pturæ locis illustrandæ sunt. Tertia, Deus tuetur
nos credentes & curam nostri habet, est enim
Deus noster, & Pater noster per Christum.
Quarta, Christianorum est gloriam Dei depre-
dicare, quoties in beneficiorum eius mentionem
incidimus.

II
Expositio
Gratia

III
Pax

IV
Fides in
promissis

V
Generis

VI
Causa omnium
bonorum

VII
Ex gratia

VIII
Pax per nos

IX
Pax gloria
Dei

EPIS

incidimus. Ex
collocationis &
uocabulo De
gratiæ. Pe
gratia & saluta
epistolam Pauli, q
ci, ut enim pler
uocabitur: ita hic
reconciliationis. Cu
eres sunt, quem
reputatio de uocat
in terra iustificati
in Epigrapha uoca
reconciliationis argum
sententiam postea, ut
pax, & comproba

DE E

Miror quoc
niti ab eo qui v
Christi, in aliud
non est aliud nisi
lum vos & velit
in Christi,
Proposito exori
tionis obiurgat

IN
vocabula apertius de
vocabulo significatio
erga nos benevolentiam
peccatorum, donatio
a, atq; adeo dona diu
nitia Dei donantur. Po
non solum reconciliatio
m que reconciliatio
um spiritus, tranquillo
eo omnia prospera. Ve
tux non nisi fide appo
ab ipsis Galatis requir
umentum gratie & po
erentis & approbatio
quem ista respiciunt, &
piuntur. Hinc allego
tiones, quas nobis ha
narum prima est, que
bere, hoc totum prop
M CHRISTVM
prehensio Evangelica
continetur in qua capi
ntur, que ex discre
t. Tertia, Deus tuus
rostri habet, est cum
noster per Christum.
gloriam Dei depra
oram eius mentionem
incidimus.

EPIST: AD GALAT:

incidimus. Ex his omnibus confirmetur articulus
iustificationis & remissionis peccatorum, confu
tentur gratie Dei hostes: admoneamur fidei &
gratitudinis. Porro præter ea que iam de Epi
grapha & salutatione dicta sunt, observandum est
artificium Pauli, quo in plerisq; suis Epistolis usus
est. Ut enim plerumq; in Epigraphis & salu
tationibus: ita hic semina quedam iacit sequentis
disputationis. Cum itaq; præcipue disputationis
partes sunt, quemadmodum supra indicatum est,
disputatio de uocatione Pauli ad Apostolatam, &
de uera iustificandi ratione coram Deo, Paulus
in Epigrapha uocationis, in salutatione uero iu
stificationis argumentum & summam ponit. quam
summam postea, ut fieri solet, latius fundit, ex
ponit, & comprobat.

s. iustificatio

Artificium Pauli

DE EXORDIO.

Miror quod adeo cito transferas
mini ab eo qui vocauit vos in gratiam
Christi, in aliud Euangelium, quod
non est aliud nisi quidam sunt qui tur
bent vos & velint inuertere Euanges
lium Christi.

*Attat. theologia
yat ubi constat
am. to 1. p. 1. 1. 1.
a quo. v. ad qd.
q. firmus & unis.*

Propositio exordij sumti ab occasione scri
ptionis obiurgatoria. Obiurgat enim Galas

t. 163

*11
Expositio*

COMMENT: IN

tas, ut supra admonui, ob defectionem ab Euangelio Christi. Est autem grauiſſima obiurgatio, quemadmodum ex incremento uerborum quibus hoc loco utitur Apostolus diligens Lector facile animaduertit. Primum enim eos translatos seu transpositos miratur, quod leuitatis fuit. Non enim solidis rationibus conuicti, sed blandis Pseudoapostolorum uerbis ueluti stipule flatu leuis auræ translati sunt. Hoc exaggerat à circumstantia temporis, dum inquit adeo cito. Huc accedit iniuria personæ facta, à qua eos translatos conuincitur. Ab eo, inquit, qui uocauit uos in gratiam Christi, id est, in regnum Christi, ubi sola Christi gratia dominatur. Exaggeratur & hoc, cum addit eos translatos in aliud Euangelium, scilicet, quàm Christi, quod tamen non est aliud, nisi turbatorum quorundam malitia & conficta contra Euangelium Christi impostura. Porro, ne ipso obiurgationis impetu Galatas prorsus deiciat, sed magis ad pœnitentiam excitet, obiurgationem mollit translatione partis culpæ in aduersarios dum inquit, quod non est aliud nisi quidam sint, qui turbent uos & uelint inuertere Euangelium Christi. Hinc iam extruamus doctrinas utiles ad Ecclesiæ ædificationem. Prima, officium fidelium præconum uerbi est non solum recta & uera docere, uerumetiam cessantes & deficientes seriò obiurgare, ijsq; sceleris

Format.

Deuter. son ter
uincit la quo.

Termin. ad que

3. officium.

Officium
quod in
hoc loco ob
officium dicit.

EPIST: AD GALAT:

leris sui auctoritatem ponere ob oculos, ut, agnito errore, pœnitentia emendentur & salui fiant. Secunda, non solum culpandi sunt qui alijs per falsa dogmata autores sunt ruinae, uerumetiam illi qui se inescari blanditijs impostorum sinunt. Tertia, miscere legem cum Euangelio, addere opera tanquam partem iustificationis gratiæ Christi, est inuertere seu uertendo immutare Euangelium Christi: quo sane sacrilegio nullum maius esse potest, cuius sacrilegij omnes sunt rei quotquot ullam, uel minimam iustitiæ Christianæ, qua iustificatur homo coram Deo, portionem legi aut ullis operibus aut meritis humanis attribuunt. Quarta, quanta sit ministerij uerbi dignitas ex eo claret, quod gratia Christi sit eius obiectum, ad cuius participationem per ministerium uerbi inuitamur. Quinta, conscientijs maxima consolatatio proponitur dum statuunt concionantis uocem Christi uocem esse, sicuti & ipse Dominus ait, Qui uos audit me audit, Qui uos spernit me spernit. Sexta, ostenditur hic quod uocatio ad Euangelium Christi, sit plane gratuita: ut quam nulla merita præcedant. Septima, Pseudoapostolorum studium est Ecclesias turbare, & inuertere Euangelium Christi: idq; in hunc finem ut Christi regno euerso palatia Satanae erigantur.

Verum,

IN
tionem ab Euange
uissima obiurgatio,
nto uerborum quibus
diligens Lector facili
enim eos translatos seu
d leuitatis fuit. Non
uicti, sed blandis p
eluti stipule flauis
exaggerat. Circumf
t adeo cito. Hic acci
qua eos translatos
qui uocant nos in grati
egnum Christi, ubi fol
r. Exaggerat & bo
is in aliud Euangelium,
od tamen non est aliud
dam malitia & conuict
ti impostura. Porro, p
u Galatas propius
ntiam excitet, obiur
ne partis culpe in di
od non est aliud
ent vos & uelint
Christi. Hinc uocatio
ad Ecclesie edificatio
elium præconium uerbi
a docere, uerumetiam
io obiurgare, ijsq; se
lati

2. Hanc uocatio
arguitur.

3. Euangelium in
mutatio facti
legi in.

4. Hanc uocatio
arguitur.

5. Hanc uocatio
arguitur.

Luc. 10. 16.

6. Uocatio gra
tuita.

7. Hanc uocatio
arguitur.

COMMENT: IN

1. An.
Præter exordij
et adij. quæritur
Anathematis.
 Verum, etiamsi nos, aut Angelus de cœlo Euangelizet vobis, præter id quod Euangelizauimus vobis anathema sit. Vt antea diximus, & etiam nunc iterum dico: si quis vobis euangelizet præter id quod accepistis anathema sit.

2. An.
Altera pars exordij, quæ est Antithesis propositionis obiurgatorie, & testificatio Pauli de Euangelio quod docuerat Galatas. Hanc testificationem, ut supra dixi, amplificat collatione & imprecatione, ut sit numerosior & uehementior oratio. Eodem pertinet conduplicationis schema. Repetit enim eandem testificationem eisdem penè uerbis. Huiusmodi conduplicationes uehementer solent excitare auditorum animos ad rei propositæ seriam cogitationem, & estimationem. Porrò quo nitatur fundamento hæc sancta Pauli Parrhesia & testificatio uideamus. Nititur autem, ut tota sequens narratio ostendit, hac ratione: Quicumque prædicat aliud Euangelium, quàm unicum Euangelium Christi, pro Anathemate habendus est. Quicumq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus prædicaui, prædicat aliud Euangelium quàm Christi. Ergo quicumq; prædicat aliud Euangelium quàm quod ego Paulus docui, pro anathemate habendus est.

T: IN

nos, aut Ange
lizet vobis, pra
elizaumus vobis
antea diximus, &
dico: si quis vobis
id quod accepit

qua est Antithesi pro
torie, & testificatio Pau
cuerat Galatas. Hanc in
dixi, amplificat collatione
numerosior & uehemen
tinet conduplicat
andem testificatorem
usmodi conduplicat
itare auditorum cum
cogitationem, & ep
nitatur fundamento he
& testificatio videtur
quens narratio ostendi
praedicat aliud Euan
gelium Christi, pro
Quicumq; praedica
quod ego Paulus praedi
gelium quam Christi
iud Euangelium quae
anathemate habentur
ci.

EPIST: AD GALAT:

est. Maiorem probat consensus uerae Ecclesiae,
& sanguis piorum Martyrum inde usq; ab Abel.
Unicum enim Euangelium Christi catholica Ec
clesia semper agnouit. Maiorem proinde ut con
fessam omittit Paulus. Minor, quae est κρινόμε
vov, sequenti narratione, quae de uocatione Pauli
instituta est, confirmatur. Nam ubi probatum
fuerit Paulum à Christo edoctum & uocatum
esse ad Apostolatam, nullus amplius dubitabit Eu
angelium à Paulo praedicatum esse Christi Euan
gelium: sicuti copiosius suo loco dicemus. Hic
enim satis est testificationis Paulinae fundamen
tum nudè & dialecticè proposuisse, quo nerui
argumentationis Paulinae, & consilium Apostoli
apertius conspiciantur. Ceterum doctrinae quas
hic Pauli locus suppeditat haec sunt praecipuae.
Prima, maiestas Euangelij Christi adeoq; uerbi
Dei nobis in Prophetis & Apostolicis scriptis
traditi tanta est, ut nulli dignitatis titulo, nulli
naturae cedat. Secunda, quam abominabile sit
Christi Euangelium, quod unicum est, adulterinis
additamentis contaminare, indignatione Pauli,
imprecationis uehementia, extremo conuitio, &
eiusdem geminatione, indicatur. Tertia, ut im
mota certitudo & ardens studium in praconibus
uerbi ad uindicandam doctrinae autoritatem ex
emplo Pauli requiritur, ita fides in concussa eius
dem doctrinae in auditoribus esse debet: adeo ut
nullis

*me
Genesys.
Doctrinae huc
obseruanda p. 2.
ma. G. h. magis.
pas.*

*officium doc.
& auditorij.*

COMMENT: IN

nullis qui aliud docent ob sanctitatis excellentie aut successionis titulum fidem adhibeant: Sed potius pro anathemate habeant, quemadmodum hic disertis uerbis mandat spiritus Christi in Paulo.

*Papisticis p[ro]p[ri]is
de uerbis de h[er]esia
70.*

Quarta, hinc luce clarius apparet non suspiciendos esse ueluti columnas Ecclesie, & successores Apostolorum eos qui hodie istis titulis superbiunt. Nam si conferas istos seductores cum Pseudoapostolis, quos hoc loco perstringit Paulus, multis sane modis inuenientur Papistae pestilentiores quibusuis Pseudoapostolis. Quid enim nunc faciunt Papistae aliud, quam ut uarijs tormentorum generibus tollant de medio eos, qui hoc a Paulo predicatum Christi unicum Euangelium docent, ut flumine sanguineo Martyrum, cursum Euangelij intercludant. Quare non secus detestemur

N

*Anathematis
explicatio.*

Papisticam doctrinam, quam ipsissimam serpentis uocem, qui nostros primos parentes in Paradiso decepit. Ut autem anathematis Pauli plenius intelligatur, nonnulli de uocabulo anathematis subijciam. Virtute enim huius uocabuli intellecta, pondus Pauline testificationis magis elucebit. Non est autem simplex huius uocis usus, nec Paulus eam sine peculiari tropo ad usum suum transtulit. Dicitur autem anathema ab *ἀνάθεμα*, id est, a suspendendo, & significat proprie anathema ornamentum suspensum, ad parietes ornatus gratia. Hinc anathematica *σνεύχ* dicuntur

Anathema

EPIST: AD GALAT:

dicuntur uasa quæ ornatus causa habentur: ut sunt Lebetes, uasa argentea, stannea, & huiusmodi. Homerus libro uicesimo primo Odysseæ per Metaphoram usus hac uoce anathematis. Ita enim ait: μὲν γὰρ καὶ φόρμιγγι τὰ γὰρ τ' ἀναθήματα δ' αὐτῶς. Hic poëta cantum & cytharam conuiuiorum anathemata esse, hoc est, ornamenta seu oblectamenta pronunciat. Verum à prima significatione translatum est uocabulum ad donaria promissa, persoluta, & suspensa in templis idolorum: quemadmodum est apud Platonem in quarto de legibus pagina 544. προσομιλῶν δὲ τοῖς θεοῖς καὶ εὐχαῖς καὶ ἀναθήμασι, hoc est, deos accedere oportet uotis & anathematis. Apud Aristophanem in Pluto: τὸν ἀναθίσωρ ἔρχομαι πρὸς τὸν θεόν, hoc est, hoc anathema suspensus ueniam ad Deum. Deinde quia huiusmodi donaria dicata idolis Deo abominabilia fuerunt, atq; ideo destinabantur interuentioni, factum est, Metalepsi Hebraica, ut nomine anathematis significaretur res Deo abominabilis, diris imprecationibus deuota, & ob id detestanda, ut quæ adeo polluta sit & à Deo damnata, ut nisi tollatur è medio totæ respUBLICÆ magnis calamitatibus puniantur. Vnde & græci hebræum אֲנָתָה uertant anathema, ut Iosue Septimo & sepe alias. Hinc itaq; admoneantur contaminatores Euangelij Christi, quod sint anathema, id est,

D est,

אֲנָתָה

COMMENT: IN

est, Deo abominabiles, & execrandi atque à Deo prorsus separati. Admoneantur quoque pij quanto studio fugere eos deceat huiusmodi anathemata, ne incurrant in pœnas grauiſſimas, si attigerint hæc anathemata, hoc est, si colluserint cum hostibus Euangelij. Huc illud Iohannis pertinet: Si quis uenit ad uos, & hanc doctrinam non affert, ne recipiatis eum in domum, & aue ei ne dicatis. Nam qui dicit ei salue, communicat operibus eius malis.

2. Joh. 4. 10. 11.

Eschepij. Non sunt labor argenti a conty. tunc efficit. tunc adij.

Nunc enim vtrum homines an Deum suadeo? aut quæro hominibus placere? Nam si adhuc hominibus placerem, Christi seruus non essem.

11.

PRæoccupatio est, per quam diluit obiectiorem aduersariorum, qui ambitione & studio captandi fauoris apud homines, Paulum in gratiam hominum prædicare criminabantur. Sensum in hunc modum dialectica forma efferre poterimus, ita ut medius terminus sumatur ex criminatione aduersariorum, obijcientium Paulo, quod accommodaret se hominibus fauoris captandi gratia, & ambitione, atque ideo prædicaret placentia. Qui studet se accommodare hominibus, in gratiam hominum loquitur: qui studet se acc

EPIS
se accommodare
Epi Paulus non
reus sed Deo.
Christi, ut omnes
qui euangelium
fieri hominum
quo in hominum
quasi estum es
fieri Pauli sensu
obijcientem Gra
qu reddi posse in
ut non moris
sistent sententiam
in hominibus place
denti signo, ut pon
tibus placuisse, in
si seruus non essem
quo, in quo magis
placere potuissem.
in quas præfens loca
tium uerbi gloriam
non sibi præfixum
ambitioso affectu &
facto, tum fauore
modi contentis. S
peram ueritatem n
tunc & Quod ueritate
si facit, fit enim

T. IN

execrandi atque a Deo
antur quoque pij quoniam
at huiusmodi anathematibus
s grauiſſimas, ſi attingerentur
e eſt, ſi colluſerint eum
illud Iohannis pertinere
hanc doctrinam non eſſe
in domum, & aue eum
ei ſalue, communicat opo

utrum homines in
aut quero homines
um ſi adhuc homines
ariffi ſeruus non de

per quam diluit obſeruationem
qui ambitione & ſub
omines, Paulum in
re criminabantur. In
ectica forma efferre po
erminus ſumatur ex
, obijcientium Paulo
minibus fauoris capere
atque ideo predicare
accommodare hominibus
loquitur: qui ſub
ſe

EPIST: AD GALAT:

ſe accommodare Deo in gratiam Dei loquitur.
Ego Paulus non studeo me accommodare hominibus sed Deo. Tanti enim facio Euangelium Christi, ut omnes pro anathemate habeam, quotquot Euangelium Christi humano fauori & doctrinis hominum postponunt. Quare me nequaquam in hominum, sed in Dei tantum gratiam loqui manifestum est. Hic est simplicissimus uerborum Pauli sensus, obscurior quidem propter ambiguitatem Græci sermonis quem nostra lingua reddi posse in hunc modum existimo. **Tall teg nu mennisten / till wild heller gudte** Eandem sententiam repetit cum addit: Aut quero hominibus placere an Deo. Prius destruit euidenti signo, ut ponat posterius. Si, inquit, hominibus placuissem, id est, placere studuissem, Christi seruus non essem, sed potius mansissem in Iudaismo, in quo magis hominibus & pluribus etiam placere potuissem. His iam subiiciamus doctrinas quas præsens locus suppeditat. Prima, præcedi uerbi gloriam Dei tanquam unicum scopum sibi præfixum habere debet: cum, quouis ambizioso affectu & studio gloriæ propriæ neglecto, tum fauore hominum & approbatione mundi contentis. Nam ut cogitatio gloriæ Dei puram ueritatem retinere suadet: ita ambitionem & φιλοψυχία deprauiatio doctrinæ comitari solet, fit enim plerunq; ut ad docentis affe-

111
i Scopy m...
J...
ocus cis 1.

D 2 Etuna

COMMENT: IN

*Adulatorius non est
Christi esse servus*

Etum torquentur doctrina, atque ita ueritas amittatur. Secunda, Nullus ambitiosus, & uenator gratie hominum potest Christi esse seruus, hoc est, idoneus Euangelij predicandi minister. Tertia, ne quis hoc loco Pauli abutatur, obseruetur Regula Hieronymi qui sic ait: Si fieri potest, ut pariter Deo & hominibus placeamus, placendum est & hominibus. Sin autem non aliter placemus hominibus, nisi Deo displiceamus, Deo magis quam hominibus placere debemus.

EXPOSITIO VOCATIONIS
PAULI AD APOSTO-
LATVM.

III. Narrat.

*causa Thoma dicitur
non est Thoma
non sed si uisus
q. probatur a linc
la q. efficiente
Christo.*

Notum autem uobis facio fratres quod Euangelium Euangelizatum a me non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine id accepi, neque edoctus sum, sed per reuelationem Iesu Christi.

Analys.

Propositio expositionis uocationis Pauli ad Apostolatam est: Euangelium a me predicatum non est humanum. Hanc propositionem breuiter per seiunctionem & positionem causarum confirmat. Ut euim negat se ab homine accepisse

EPI S
cepisse aut didi
nam esse nequit.
tatem Iesu Chr
tiam esse reu
pau est: ut Eu
m profectum:
etario subiectu
sibi addere aut
tam tollere. E
nigatur diuinit
amurimus in E
cepit Euangeli
pfecto testatur
bonum esse uer

Audiuiti
uocatione me
supra modum
in Dei & eam
tam in Iudaist
uales in gener
tore studio te
marum.

Expositio est u
lum, qua tota e
pilogismi, quo

NT: IN

atque ita ueritas
ambitiosus, & uen
Christi esse seruus, in
radicandi minister. Te
auli abutatur, obseru
sic ait: Si fieri potest,
ibus placeamus, placen
autem non aliter placem
displicemus, Deo mag
ere debemus.

VOCATIONI
D APOSTO
ATVM,

m vobis facio breue
m Euangelizatum
dum hominem. No
o homine id accep
m, sed per reuolu
ti.

mis uocationis Pauli ad
Euangelium a me prelo
Hanc propositionem
or & positionem calu
negat se ab homine ac
cepisse

EPIST: AD GALAT:

cepisse aut didicisse Euangelium: Quare huma-
num esse nequit, ita affirmat se idem per reuela-
tionem Iesu Christi accepisse ac didicisse: unde
diuinum esse relinquitur. Hic obseruandum pri-
mum est: ut Euangelium Christi non est ab ho-
mine profectum: ita neq; hominum decretis aut
arbitrio subiectum est: ut temeritas humana pos-
sit illi addere aut detrudere quicquam, nedum
totum tollere. Deinde etiam hinc firma ratione
colligitur diuinitas Christi, quemadmodum supra
admonuimus in Epigrapha. Si enim Paulus non
accepit Euangelium ab homine sed à Christo:
Profecto testatur Paulus Christum non tantum
hominem esse uerum etiam Deum.

*Gen. 1. 1. Ego
nil addidit aliunde
Inuenimus.*

In Chri. diuinitas.

Audiuistis enim aliquando con-
uersationē meam in Iudaismo, quod
supra modum persequebar Ecclesi-
am Dei & eam vastabam, & proficie-
bam in Iudaismo supra multos coæ-
quales in genere meo cum vehemen-
tiore studio tenerer traditionum pa-
ternarum.

*Propositio nis ex pro-
lito p. p. 1. 3.*

EXpositio est uocationis Pauli ad Apostola-
tum, quæ tota eo spectat, ut probet κρινόμε-
νον syllogismi, quo nititur testificatio Pauli: Ni-
mirum

Analys.

COMMENT: IN

mirum quod uerum Christi Euangelium docuerit Paulus. Ut autem narrationem hanc distinctius intelligamus, diuidamus eam in tres partes: uidelicet in acta Pauli ante conuersionem: in uocationem cum suis causis, & circumstantijs: & in acta sequentia conuersionem. Deinde singulas partes quaestioni, de qua hic cōtrouertitur, applicemus, unde futurū est, ut argumenta, quae in ipsa latent, se ueluti in examen proferant. Prima pars narrationis continet acta Pauli ante conuersionem quorum ipsos Galatas testes appellat. Exponit enim qualis fuerit ante conuersionem ad fidem, idq; per enumerationem. Primo enim locuite genus exprimit, uidelicet Iudaismum. Deinde qualem in eo uita genere se gesserit declarat, nimirum quod zelo Iudaismi persecutus sit Ecclesiam Dei: quod profecerit in Iudaismo supra multos aequales in genere suo, quod tenaciter adhaeserit traditionibus maiorum suorum. Sed de his plura uideantur in Actis Apostolicis capite nono & decimo, Item ad Philip: tertio. Sed quomodo haec applicabimus quaestioni: Cum Paulus tanto zelo Iudaismi fuerit concitatus, ut persecutus sit Ecclesiam Dei, ut suos coaequales in Iudaismo superauerit, ut tenacissimus fuerit traditionum paternarum, profecto fieri non potuit ut adeo subito humano consilio inde auelleretur. Quare id diuinitus factum esse dubitandum non est.

*1 pars ex pol. an
de conuersione.*

*qualis fuerit paulus
in ratione sua
uitae.*

*Applicatio uerbi
ad quaestione.*

IT: IN

isti Euangelium de
narrationem hanc dicitur
amum eam in tres partes
nte conversionem: in
is, & circumstantiis: &
conversionem. Deinde singula
hic controversari appo
t, ut argumenta, que in
men profertur. Prima par
acta Pauli ante conver
latas testes appellat. Ex
it ante conversionem d
ationem. Primo enim lo
videlicet Iudaismum. De
genere se gesserit declar
Iudaismi persecutus. De
profecerit in Iudaeis spe
ere suo, quod tenet in
maiorum suorum. Sed
Actis Apostolicis cap
ad Philip: tertio. Sed qu
s questioni: Cum Paul
rit concitatus, ut per
suos coequales in Iuda
cibus fuerit traditus
fecto fieri non potuit
in filio inde auerter
um esse dubitatum.

EPIST: AD GALAT:

est. **Doctrinae** quas suppeditat hic locus hae sunt.
Prima προσωπογᾶσια Apostoli commendat
nobis sedulam diligentiam in nostra uocatione,
& uita genere praestandam. Donec enim Paulus
sue uita genus Deo probari arbitratur, totus
in hoc fuit, ut suam uocationem ornaret. **Secun-**
da, zelus Pauli constantes nos esse & pertinaces
uerbi monet, ne circumferamur quouis uento do-
ctrinae. **Tertia**, quod Iudaismus & Pharisaismus
non possint stare cum Euangelio Christi. Idem
iudicium erit de Monachismo & Papisimo, que
non minus aduersatur Euangelio Christi, quam
olim Pharisaismus.

*Genes. 1. Scilicet
in uocatione.*

2. Confessio.

*3. Euangelium ad
Iudaeos & Papisimo.*

SECUNDA PARS

NARRATIONIS.

Conuersio ipsa in describitur Ioh: 1. 13.

Quando autem placuit Deo qui
segregauit me ex utero matris meae,
& uocauit per gratiam, reuelare filiu
um suum per me, ut Euangelizarem
inter gentes.

Secunda pars narrationis continens uocatio-
nem Pauli ad ministerium uerbi cum suis cau-
sis. Hanc partem retexere placet ut omnia distin-
ctius recitata perpendantur exactius. Primo itaq;

*1. Efficiente.
Eudorica.*

D 4 loco

COMMENT: IN

loco εὐδοκίας Dei, hoc est, approbationem & beneplacitum Dei quo Deus ipse destinauerat Paulum, ut esset ὄργωνον electum ad prædicandum Euangelium inter gentes. Secundò loco segregationis meminit, quia Paulus destinatus erat muneri Apostolico antequam natus fuit. Tertio loco uocationem addit gratuitam, qua uidelicet Paulus solenniter uocatus est ad Apostolatam ab ipso Filio Dei. Quarto finem uocationis suæ addit, nimirum ut reuelet Filium Dei. Quinto modum reuelationis Filij Dei definit esse prædicationem Euangelij. Hæc si quæstioni propositæ applicentur, eam euidentissimè confirmant, nimirum quod uocatio Pauli sit diuinitus facta. Atq; ideo doctrina ipsius non sit humana sed diuina, non habeat hominem autorem, sed Deum ipsum. Porro præterquam quod uocatio Pauli, & doctrina his uerbis comprobetur, obseruentur hæ doctrinæ insigniores. Prima, immensa misericordia Dei obseruanda est, qui adeo clemens & ὀλιάνθρωπος existit, ut etiam ex hostibus suis maximis non solum multos ad pœnitentiam reuocet, sed etiam non paucos deligat, ut sint eximia ὄργωνον in ipsius Ecclesia. Secunda, uocatio ad ministerium Euangelij, ut est gratuita: ita nequaquam fortuita iudicanda est, sed decreta potius à Deo antequam nasceremur. Tertia, monemur admiranda Pauli conuersione, ut nō desperemus de hostibus

Cuius in genitrici tempore

2. Materiam

Reuelatio filij

3. Formam gratia

4. Finem, pœnitentiam

*Genes. 3.
Dei dilectio*

*2. Vocatio ministerij
subleu.*

3. De hostibus nō desperandum.

NT: IN

est, approbationem
Deus ipse destinaverat
op electum ad predica
gentes. Secundò loco se
uia Paulus destinatus era
quam natus fuit. Tertio
gratitiam, qua uidelicet
tus est ad Apostolatum ob
to finem uocationis sue ad
t Filium Dei. Quinto me
Dei definit esse predicatio
si questioni proposita de
issime confirmant, nimirum
diuinitus facta. Atque uer
te humana sed diuina, non
tem, sed Deum ipsum. Per
uocatio Pauli, & doctrina
r, obseruentur haec doctrina
immensa misericordia Do
o clemens & misericordia
ex hostibus suis misericordiam
exnitentiam reuocet, si
t, ut sint eximia copia
ida, uocatio ad ministerio
gratuita: ita nequaquam
ed decreta potius à Do
Tertia, monemur adhibere
ut nò desperemus de ho
stia

EPIST: AD GALAT:

stibus & persecutoribus Euangelij ante extre
mum halitum. Quarta, monemur exemplo Pauli
ut uocanti Deo per Ecclesiam nos subijciamus,
Deumq; inuocemus ut nobis in uocatione nostra
assistat.

*F. Deo uocanti obedi
dignam.*

DE TERTIA PARTE

NARRATIONIS. Cen-

versione subiecta, q partim hoc, partim seq.

Tertia pars narrationis sequitur, que conti
net acta Pauli sequuta conuersionem, que
acta naturali ordine exponuntur prolixè usq; ad
finem fere secundi capituli, ubi principalem que
stionem aggreditur. Verum quia hæc narratio
nis pars prolixior est, eam in certa membra di
stinguam. Ac primum eam actorum partem que
in textu huius primi capituli continentur & clau
duntur decem & septem annorum spacio expo
nam, & in quinque partes digeram, uidelicet in
primum triennium, & profectioem Pauli Hie
rosolymam uersus, uisendi Petri gratia, in nar
rationis confirmationem, in profectioem Syriæ
& Ciliciæ, & in testimonium Ecclesiæ Iudaicæ
de Pauli conuersione & doctrina. Has quinque
partes rursus retexam in minores particulas, ut
uis huius exegeticæ probationis intelligatur cla
rius: Quæ omnia eò spectabunt, ut singula seor
sim, & omnia simul ostendant & conuincant
D 5 Paulum

*capite q hinc
q hoc capite
quatuor sententi
bre. 1. Ite in
Arabia. 2. Ite
Iheros. 3. Cilicia.
4. Testimonium Iudaicæ
sum.*

COMMENT: IN
Paulum Euangelium non ab homine sed ab ipso
Iesu Christo didicisse.

DE PRIMO TRIEN-
ENNIO.

Statim non contuli cum carne
& sanguine, neq; redij Ierosolymam
ad eos qui ante me fuerunt Aposto-
li, sed abij in Arabiam, & iterum re-
uersus sum Damascum.

*In omni ista oratione
3 particule sunt.
tum 1. baptizatio
substantia et.*

HIC textus continet primi triennij Pauli
post conuersionem, in quo particule sunt
quatuor. Prima, quod mox ubi conuersus sit non
contulerit cum carne & sanguine, id est, non ad-
hibuerit in consilium carnem & sanguinem, hoc
est, ullos homines: sed soli Christo uocanti ob-
temperauerit: quod factum clare testatur, Pau-
lum Euangelium suum diuinitus accepisse. Alias
enim tempore opus fuisset ad descendum, & in
tam arduo negotio suscipiendo ultro citroq; cum
amicis conferendum fuisset. Caterum hic scrupu-
lus suboritur explicatione dignus. Actorum
nono aperte dicitur uoce Filij Dei ad Paulum,
prostratum in itinere ad Damascum: Surge & in-
gredere ciuitatem, & dicetur tibi quid oporteat
te fa-

prologus.

EPIST: AD GALAT:

te facere. Deinde Ananias baptizauit Paulum,
 & solenni ritu manus ei imposuit. Hic autem
 dicitur quod non contulerit cum carne & san-
 guine, & supra quod immediate à Deo sit uoca-
 tus. Verum hæc minimè inter se pugnant. Nihil
 enim obstat quo minus & per se Christus illum
 docuerit immediateq; ad Apostolatam uocauerit,
 & ornandi ministerij causa hominis opera sit
 usus Christus in Paulo ordinando & approban-
 do. Vocabulum $\pi\rho\sigma\sigma\omega\alpha\tau\iota\theta\epsilon\omega\varsigma$, quo hic uti-
 tur Apostolus, significat consultare cum aliquo
 de negotio suscipiendo uel non, & pendere ex
 alicuius consilio, quod Paulus hic nequaquam
 se fecisse affirmat (tametsi baptisate in Eccle-
 siam receptus, & impositione manuum Ananice
 inauguratus sit ministerio: ad quod diuinitus erat
 uocatus) sed statim prouinciam Euangelicam sibi
 diuinitus demandatam suscepit. Secunda parti-
 cula est, neq; inquit, redij Hierosolymam ad eos,
 qui ante me fuerant Apostoli. His uerbis docet
 quod ab Apostolis non didicerit Euangelium:
 quos ne consuluit quidem an deberet prouinciam
 demandatam suscipere nec ne. Atque ita hæc se-
 cunda particula hypothesis est superioris atque
 adeo expositio. Tertia particula continet profe-
 ctionem Pauli in Arabiam. Quarta reditum in
 Damascum propagandi Euangelij gratia. Hoc
 uehemens studium Pauli, hæc difficiles profectio-
 nes,

*implif. a maior.
 no' ap'ls quidem.*

*2. profectio in
 Arabiam*

*3. Reditum ad Da-
 mascum*

4
 0

IN
 homine sed ab ipso

TRI

atuli cum carne
 dij Hierosolymam
 uerunt Aposto-
 m, & iterum re-
 m.

primi triennij Pauli
 in quo particule sunt
 e ubi conuersus sit non
 in sanguine, id est, non de
 m & sanguinem, hoc
 li Christo uocanti ob-
 i clare testatur, Pau-
 ritus accepisse. Aliis
 d descendum, & in
 do ultro citroq; cum
 Caterum hic serua-
 e dignus. Actum
 ilij Dei ad Paulum,
 ascum: Surge & in-
 r tibi quia oportet
 te sa

COMMENT: IN

nes, ut uocationem Pauli diuinam esse haud obscure subindicant: Ita exemplum proponendum est pijs ministris uerbi, quo incitentur ad similem pro ratione uocationis suae diligentiam praestandam: Nec absterreantur minis & persecutionibus quas constat Paulum grauissimas subiisse in istis primi sui triennij profectionibus dum apud barbaras gentes & idolatras Euangelij semina iecit.

DE PROFECTIONE HIERO-

SOLYMAM VERSVS. Cxxxviii Tempus
2 Annis 3 mensura. 4 Disparat.

Deinde post annos tres redij Hierosolymam ut viderem Petrum, & mansi apud eum dies quindecim, alium autem ex Apostolis non vidi nisi Iacobum fratrem Domini.

HÆc expositionis pars continet profectionem Pauli Hierosolymam uersus, & finem profectionis, uidelicet, ut uideret Petrum, & res gestas, in suo ministerio apud gentes, illinarraret. (Hoc enim proprie ἰσοπῆσαι significat, & id quod accidit Paulo Hierosolymis nimirum quod commoratus sit apud Petrum dies quindecim, ac ex alijs Apostolis neminem uiderit præter Iacobum

IN

m esse haud obsecra
proponendum est
itentur ad similem
lligentiam prestare
nis & persecutio
grauissimas subisse in
ectionibus dum apud
ras Euangelij semina

NE HIERO

ERVS, Cuius
4 Hispani

os tres redit Hiero
rem Petrum, &
s quindecim, ali
olis non vidit
omni.

continet profectio
eam uersus, & hinc
deret Petrum, & res
d gentes, allinaret.
e significat, & id
lymis nimirum quod
n dies quindecim, &
uidet prater Iaco
bum

EPIST: AD GALAT.

bum fratrem Dommi, id est, consanguineum se-
cundum carnem. Prima particula indicat con-
sensum Pauli cum Ecclesia Christi quæ erat Hie-
rosolymis. Secunda significat quod quemadmo-
dum non dissenserit Paulus à reliquis Apostolis:
ita nihil ab eis didicerit. Non enim ascendit ad
primarium Apostolum Petrum discendi causa,
sed ut ipsum inuiseret resq; à se gestas ipsi narra-
ret. Tertia summam concordiam in doctrina Eu-
angelij Paulo cum Petro fuisse indicat. Sed quo
hæc? Indicia sunt certissima Paulum non Euan-
gelium ab ullo homine didicisse, sed esse doctum
potius diuinitus. Deinde exemplum Petri &
Pauli admonet pios ministros uerbi de mutuis
officijs, ut se inuicem foueant, consolentur, ament,
& sint suis auditoribus quasi speculum mutue
amicitiæ & concordie. Huc illustrandi gratia re-
feratur Psalmus de concordia: Ecce quàm bonum
& quàm iucundum &c. Et exemplum transfe-
ratur ad omnes status, Ecclesiasticum, politicum,
& æconomicum.

DE CONFIRMATIONE, & de Canaf.
NARRATIONIS. addita Epiphon.

**Quæ autem scribo vobis ecce cor-
ram Deo non mentior.**

Quia

COMMENT: IN

Quid ea quæ iam exposita sunt clarè indicant uocationem Pauli esse diuinam, si modo à Galatis recipiantur. Ideo addit Apostolus eorum confirmationem à testimonio Dei. Deum enim suæ uocationis testem appellat. Porrò quia de loco communi iurisiurandi in enarratione Epistolæ Iacobi copiosè à me dictum est, eo remitto lectorem.

DE PROFECTIONE PAULI
IN REGIONES SYRIÆ
ET SILICIÆ.

Deinde ueni in regiones Syriæ
& Siliciæ.

Hæc pars commendat etiam diligentiam Pauli in noua sua functione, & eodem pertinent quo superiora, uidelicet, ut testentur uocationem Pauli ad Apostolatum diuinam esse, adeoq; uerum Christi Euangelium esse quod prædicat.

DE TESTIMONIO ECCLESIAE
IUDAICÆ. *In quo tria.*

1. Logitio Pauli. 2. Peticio Iudei: 3. Glorificatio Dei.

Eram autem ignotus facie Ecclesie Iudeæ quæ erant in Christo sed solum

EPIST: AD GALAT: C. 2.

solum audierant: qui persequebatur nos aliquando, nunc Euangelizat fidem, quam quondam vastabat, et glorificabant in me Deum.

Hoc testimonium quatuor membra continet. Primum indicat quod Paulus ab Ecclesia Iudaica nihil didicerit. Quomodo enim ab eis disceret quos non uidit. Secundum testatur uerā esse superiorem narrationem: uidelicet quod Paulus persecutus sit Ecclesiam Christi ante conuersionem. Tertium testimonium Ecclesiae Iudaicae est, uidelicet quod Paulus conuersus sit diuinitus, atque ideo ipsius uocatio sit legitima. Quartum euentum habet uidelicet quod Ecclesiae Christi quae erant in Iudaea propter Pauli conuersionem glorificabant Deum. Vnde consensus doctrinae Pauli et catholicae Ecclesiae Christi clarè cognoscitur. Porro loci quos praebet persecutio et conuersio Pauli antea notati sunt. Nunc tantum officium piorum obseruetur esse, Deum praedicare ob felicem cursum Euangelij, et ei gratias agere quoties ex hostibus Ecclesiae aliquos conuerti ad finem audiuerint.

SUMMA CAPITIS

SECUNDI.

VT consensum summum inter se et alios Apostolos Hierosolymae fuisse exponit Apostolus:

*Consensus summi
inter reliquos Apostolos*

COMMENT: IN

2. Contra Veros Principes cum Petro.
3. Principalis Propos.
 stolus: Ita Antiochenam inter se & Petrum con-
 trouersiam narrat: Vnde dilabitur in propositio-
 nem principalem: uidelicet quod homo fide absq;
 operibus iustificetur. Atq; hæc præpositio defini-
 tio est Euangelij Christi quod Paulus se prædi-
 casse testatur.

ORDO ET PARTES SECVN-
 DI CAPITIS.

Pincipium huius secundi capituli cum fine
 primi ordine historico coheret. Nam ut acta
 sua summam, quantum quidem ad suum institu-
 tum facere uidebatur usq; ad finem decimi septi-
 mi anni à conuersione sua profectus est Paulus:
 ita hic addit sequentia acta, & primum quid Hie-
 rosolymis egerit: quo mandato diuino profectus
 est. Deinde quid Antiochia gestum sit, quomodo
 illic cum Petro de uindicanda Christiana liberta-
 te concertauerit: unde commode suo more dila-
 bitur in principalem propositionem de iustifica-
 tione hominis coram Deo. Quam propositionem
 breuiter, sed euidentibus argumentis usq; ad fi-
 nem huius capituli confirmat: Sunt ergo tres prin-
 cipales partes huius capituli. Quarum prima est
 expositio gestorum Pauli postquam secundo à cõ-
 uersione sua Hierosolymam rediisset. Secunda
 controuersiam Petri & Pauli continet quæ est
 generis iudicialis. Tertia definitionem Euangelij
 Iesu

Propos. huius cap.

EPIST: AD GALAT:

Iesu Christi habet, uidelicet quod Euangelium Christi sit doctrina annuncians credentibus gratuitam iustificationem absq; operibus legis sola fide accipiendam. Hanc partem methodo confirmatoria tractat quæ constat propositione, confirmatione, & confutatione, & extenditur usq; ad finem quarti capituli.

EXEGESIS SECVNDI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Pars 1.
Acta Pauli Hierosolymæ post secundum
reditum à conuersione.

Deinde post annos quatuordecim
rursus ascendi Hierosolymam vna
cum Barnaba assumpto simul & Tito.

Hoc est, interiectis quatuordecim annis à de-
cessu meo à Hierosolyma in regiones Syriæ
& Ciliciæ exacto primo triennio post meam con-
uersionem, rursus ascendi Hierosolymam adiun-
ctis socijs itineris Barnaba Iudæo & Tito Græco.
Porro in actis Pauli Hierosolymæ postquam eò se-
cundo redijt à conuersione plura sunt obseruanda
membra: quæ singula quidem seorsim, & omnia
coniunctim non parum momenti habent ad eam
questionis partem, quæ erat controuersa, confir-
mandam.

E mandam.

COMMENT: IN

mandam. Primum membrum est quod iam attigimus, uidelicet quod Paulus ascenderit Hierosolymam adiunctis sibi socijs itineris Barnaba & Tito. Hos sanè sibi adiunxit tanquam testes suæ doctrinae & gestorum in Syria & Cilicia, ut, si quod (inquit Ambrosius) de eo haberent scandalum, horum testimonio tolleretur. Discamus ergo hinc primum ministrorum uerbi Dei esse appellare ad testimonia eorum qui se audiuerunt, si quando de eorum doctrina controuersia moueatur. Deinde ministri uerbi atque adeo omnes pij discant exemplo Pauli citra nationum & personarum discrimina omnes ex æquo complecti, qui iuxta eandem pietatis Regulam uiuunt, ut qui sint eiusdem fidei domestici sub uno patrefamilias Deo, & communi mediatore Domino nostro Iesu Christo.

*quoniam finit hanc
stus de dno et
gratia Barila.*

us. xpl.

Ascendi autem iuxta reuelationem.

Hoc secundum membrum est, quod ut causam profectiois Pauli Hierosolymam uersus, mandatum Dei per reuelationem spiritualem fuisse indicat, ita Pauli uocationem & doctrinam nouo testimonio spiritus sancti confirmat.

*2. efficiens dicit
reuelatio.*

**Et contuli cum ipsis Euangelium
quod prædico inter gentes.**

*3. efficiens quoniam
primus collectio*

Tertium

EPIST: AD GALAT:

Tertium membrum est, quod finem profectio-
nis Paulinæ habet: uidelicet ut conferret cum ip-
sis Apostolis de Euangelio quod prædicauit inter
gentes. Hæc collatio non instituitur Pauli gratia,
qui satis spiritu Christi in Euangelio edoctus fuit:
sed partim, ut Apostoli scirent uanas esse oblo-
quutiones Pseudoapostolorum qui mentiebantur
Paulum dissentire à doctrina Apostolica, Partim
ut factiosi homines coram conuincerentur, &
ut ostenderetur Pauli doctrina conuenire cum
doctrina cæterorum Apostolorum. Concordiana
proinde pacem & profectum Euangelij spiritus
Christi per profectioem Pauli quærit. Obser-
uandum exemplum, quod non modo ministris
uerbi proponendum est, uerumetiam omnibus
pacis & concordie principem amantibus Iesum
Christum.

Priuatim autem cum ijs qui erant
in precio.

Quartum membrum cum quibus contulerit
Euangelium suum Paulus aperit. τὸς δὲ δοκούντας
uocat Apostolos ipsos per Antonomasiā: Quod
autem non subterfugiat Paulus Apostolorum iu-
diciū, consensum in doctrina coarguit. Quod
exemplum monet nos ut parati simus ad reddend-
am doctrinæ nostræ rationem, si quando id ulla
necessitas postulauerit.

E 2 No

COMMENT: IN

Ne quo modo in vanum curre-
rem aut cucurrissem.

*Aliter
Causa fuit Cursi
tunc si alii in his
manerent*

Quintum est membrum necessitatem colla-
tionis Pauli cum Apostolis continens. Nec hoc
intelligi debet relatione Pauli quasi incertus ad-
huc esset qui magnis laboribus iam decem & sep-
tem annos prædicauerat Euangelium, sed relatio-
ne simplicium & infirmorum quos conabantur
Pseudoapostoli auellere à doctrina Euāgelij quod
Paulus ipsis prædicauerat, mentientes eum ab A-
postolis dissentire. Exemplum hoc rursus com-
monefacere debet ministros Euangelij, ut non so-
lum recta doceant ipsi, uerumetiam ut Pseudo-
apostolorum ora obstruant: ne imbecilibus &
infirmis sint occasio defectionis ab Euangelio.
Deinde currendi uocabulum, quo significatur u-
sitata sacris literis Metaphora prædicatio uerbi,
monet ministros Euangelij non uocari ad ocium
& uoluptates, sed ad cursum, hoc est, diligentiam
& industriam præstandam in sua uocatione, facit
et hæc Pauli sedula diligētia ad questionis robur.

*u. s. q. Adversus
uocari oratio
Natura.*

*Stetit in mi-
nistros d. h.
hauritum.*

Sed neque Titus qui mecum erat
Græcus cum esset coactus est circum-
cidi.

*Aliter u. s. q. h.
hauritum.*

Sextum membrum est, argumentum euidens
defensæ doctrinæ Pauli continens. Si enim cir-
cum-

EPIST:
... ut Pseud
... necessaria ad iusti
... in isto
... non circumc
... Paulus non patitur
... Timotheum circum
... Primum enim
... necessario necessaria
... pseudoapostoli hoc ex
... apud gentes
... Tum ut eaderet
... Neg. erant P
... sed contemmen
... infirmis postula
... omnia, ut omnia
... Quod igitur permittit
... infirmitatis credent
... Sed quod
... uocandum esse, Lib
... non aduersus obstinan
... doctrina ergo hic obse
... morum & obstinator
... deificationem: His ni
... sua libertas inolum
Sed propter o
... tates, qui subi
... andum libertati

vanum curre

m necessitatem colle
contines. Nec hoc
li quasi incertus de
nus iam decem & sept
angelum, sed relatio
rum quos condant
doctrina Evangelij qui
mentientes eum ab
plum hoc rursus con
is Evangelij, ut non se
erum etiam ut Pseu
nt: ne imbecillus &
ctionis ab Evangelio
um, quo significatur
hora precatio verbi
ij non vocari ad circum
um, hoc est, diligenti
e in sua vocatione, fact
ia ad questionis ration

qui mecum erat
factus est circum

argumentum euidet
tinetis. Si enim cir
cut

EPIST: AD GALAT:

cumcisio, ut Pseudoapostoli nugabantur, fuis
set necessaria ad iustificationem, nequaquam Pau
lus obtinisset in isto certamine Titum, qui Gre
cus erat, non circumcidendum fuisse. Sed quare
Apostolus non patitur circumcidi Titum, qui an
tea Timotheum circumcidi permisit? Multæ sunt
cause. Primum enim id factum est ne putaretur
circumcisio necessaria esse ad salutem. Deinde ne
Pseudoapostoli hoc exemplo aduersus Paulum ab
uterentur apud gentes, in calumniam doctrine
Pauli. Tum ut æderet exemplum Christianæ li
bertatis. Neq; erant Pseudoapostoli parcendi, ut
infirmis, sed contemnendi, ut obstinati. Quando
autem infirmitas postulabat, factus est Paulus om
nibus omnia, ut omnino aliquos seruaret. 1. Cor.
9. Quod igitur permiserit Timotheum circum
cidi, infirmitatis credentium inter Iudæos ratio
nem habuit: Sed quod Titum defendit non cir
cumcidendum esse, Libertatis Christianæ fuit:
quam aduersus obstinatos defendere oportebat.
Doctrina ergo hic obseruetur de discrimine in
firmorum & obstinatorum. Illis parcendum est,
ad ædificationem: His nihil largiendum quo Chri
stiana libertas incolumis seruetur.

ca quare non sit
palsus paulus Titu
m circumcidi.

1.
2.

3

usq; Discrimen
infirmorum &
obstinatos.

Ex quo libet
suis Christianos

Sed propter obiter ingressos falsos
fratres, qui subintroierant ad explo
randum libertatem nostram, quam

E 3 habes

COMMENT: IN

habemus in Christo Iesu, quo nos in seruitutem adigerent, quibus, ne ad horam quidem cessimus, per subiectionem, ut ueritas Euangelij permaneret apud uos.

Septimum hoc membrum est, continens causam principalem collationis Pauli cum ceteris Apostolis. Hanc causam testatur esse uindictam Christianae libertatis, cuius rei rationem assignat, cum ait: Ut ueritas Euangelij permaneret apud uos, id est, ut euincerem me uerum uobis praedicasse Euangelium. Hic primum Pseudoapostolorum studia obseruemus, quos Paulus *ἡδυσκότους* uocat, id est, subreptitios, ut qui per dolum se ingerant, & callide se insinuent, uentris & inanis gloriae gratia: Quod sane proprium est assentatorum, & delatorum. Assentatione enim fauorem popularem sibi concilient, delatione uero aliorum famam denigrant, ut ipsi soli magni uideantur. Additur & hic finis quem proposuerunt sibi Pseudoapostoli, ad explorandum, inquit, libertatem nostram quam habemus in Christo Iesu, ut nos in seruitutem redigant. Vtitur autem hic Paulus ualde significanti uoce *κατασκοπήσασθαι*. Est enim hostium, qui clam quidem quaerunt quid agant aduersarij atq; inde modum perdendi

608

EPIST: AD GALAT:

cos uenantur : tametsi apertè aliud prætendunt ,
simulantes amicitiam. Ad eundem modum Pseu-
doapostoli quærent uiam abolendi Euangelium ,
& uastandi Ecclesiam Dei : qui tamen uoce se i-
stant Euangelij patronos esse, & propugnatores:
quo possint facilius, quod uolunt, hoc est, fideles
in seruitutem redigere, eneruata aut prorsus sub-
lata Christiana libertate. Proponatur pijs exem-
plum Pauli nihil largientis istis seductoribus, ut
diligenter attendant quid agant aduersarij, quem
habeant scopum, cum sua signimenta magnificis ti-
tulis commendata, Ecclesiæ Christi obtrudere co-
nantur.

Ab ijs autem qui videbantur esse
aliquid,

Octauum membrum est per quod respondet
calumnijs Pseudoapostolorum, qui Paulum tan-
quam unum ex discipulis Apostolorum asperna-
bantur, atque adeo ipsum longè Apostolis ceteris
inferiorem mentiebantur, ut ita Pauli autoritas
minueretur, & doctrina ipsius ueniret in con-
tentum apud gentes. Sed Paulus contra, se non
discipulum Apostolorum sed Christi pronunciat.
Affirmat enim se nihil ab Apostolis didicisse. Hoc
exemplum Pauli non arrogantiam in pijs uerbi
ministris gignet, sed potius monebit, ut doctri-
nam quam diuinitus accepit Apostolus ipsi dis-
cant,

*tertium affirmans
opem perhibeo.*

4
10

COMMENT: IN

cant, magnifaciant ac Ecclesie Dei proponant,
non sinentes se ab ea ulla Sophistica auelli.

*Legit sufficientes
1 ex m. sententis*

(Quales aliquando fuerint nihil
mea refert, personam hominis Deus
non accipit.) *non sui potius est lupus non potius esse
pisse videtur, quippe ad leg. autem
pro uocatur.*

Nonum membrum est parenthesi includen-
dum. Estq; anticipatio. Nam postquam Paulus se
nihil ab Apostolis accepisse aut didicisse dixisset,
posset aliquis obijcere nihilominus Paulum infe-
riorem esse cæteris Apostolis, quos Christus in
tantum honoris gradum euexit. Huic obiectioni
ita respondet Paulus: Non moror qualesnam sint
Apostoli, aut quales aliquando fuerint. Nam cum
Deus ipse in iudicio non uult personarum acce-
ptionem, neque ego in iudicio & censura de re-
ligione uolo Apostolis cedere. Par enim est offi-
cium, par dignitas, illi à Christo ad Apostolatam
uocati sunt, ego ab eodem & uocatus & doctus
sum. Hic locus primum sanctam quandam in præ-
conibus uerbi $\pi\alpha\rho\rho\nu\sigma\iota\alpha\rho$ commendat, ne uideli-
cet, dum de religione agitur cedant personarum
dignitati, ne moueantur ullis eminentiæ titulis,
sed sint potius tenaces uerbi, quod rectè didice-
runt, & quam nacti sunt functionem, ne contem-
nant: præsertim cum sciant se œconomos esse
mysteriorum Dei, quæ inuertere homini fas non
est. Deinde, quemadmodum hic locus fortissime
militat

EPIST:
... contra opinio
... & contr.
... (Pater
... nisi Filium
... requirit fide
... perinet dictum
... quod Deus n
... omni gente qui
... Persona nomen
... alibus metaphoric
... & in oculos hom
... ex conditione ab
... & abiectione ill
... more Dei. Velut
... quæ dicitur ab
... in corpore sine in
... ostentatione. Ita non
... inuenis, non serui
... nobilis est
... non Iudei, aut
... quod Deum. Hoc
... pseudoapostolis qui ex
... in Apostolis Dom
... ratione habitis.
... pietatis & sanctit
... cum Apostolis, qui
... comparat. It
... pseudoaposto

IN
sive Dei proponant,
historica auelli.
do fuerint nihil
n hominis Deo
st parentesi includen
tam postquam Paulus
se aut didicisse dicitur
holonimus Paulum vobis
tolis, quos Christus in
euexit. Hinc obiectum
ton moror qualesiam for
uando fuerint. Nam
t vult personam vna
iudicio & censura de
edere. Per enim est op
Christo ad Apostolos
em & uocatus & doct
anctum quandam in
p commendat, ne uobis
gitur cedant personarum
ullis eminentie titulu
rbi, quod recte dicitur
e functionem, ne contum
ciant se aecomones
uertere homini su
dum hic locus fortiter

EPIST: AD GALAT:

militat contra opinionem particularitatis & indignitatis, & contra abusum doctrinae de praedestinatione: (Pater enim caelestis omnes homines amat, misit Filium quem uult ab omnibus audiri.) Ita requirit fidem & timorem ab omnibus. Huc pertinet dictum Petri, Acto. 10. In ueritate comperi quod Deus non sit personarum acceptor, sed in omni gente qui operatur iustitiam acceptus sit illi. Personae nomen hoc loco, ut in alijs consimilibus metaphoricè significat quicquid foris patet & in oculos hominum incurrit, seu personalem ex conditione aliqua rationem siue illa sit uilis & abiecta siue illustris & suspicienda sine timore Dei. Vel ut clarius dicam, persona est qualitas qua aliquis ab alio differt siue in animo siue in corpore siue in rebus externis sine uerae sanctimonia. Ita non docti aut rudis, non senis aut iuuenis, non serui aut domini, non clari aut obscuri, non nobilis aut ignobilis, non diuitis aut pauperis, non Iudaei, aut Graeci personae respectus est apud Deum. Hoc igitur rectè obijcit Paulus Pseudoapostolis qui externam praerogatiuam quandam in Apostolis Domini suspiciebant, nulla uerae caesae ratione habita. Non enim hic confert Paulus pietatis & sanctimoniae gradus, sed tantum se cum Apostolis, quantum ad externam faciem attinet, comparat. In qua externa facie detenti fuerunt Pseudoapostoli.

*persona nomen
ignobilis
sit.*

E 5 Mibi

COMMENT: IN

*z doctrinae consensus
sunt indicant* Mihi enim qui videbantur esse alia
quid nihil contulerunt.

Decimum Decimum membrum cuius sensus est hic:
Apostoli nihil mihi contulerunt consilij suis &
doctrina. Nam postquam exposuissem Euangeli-
um quod doceo inter gentes, uiderunt quod nihil
profectius, nihil absolutius haberent ipsi, quare
satis testantur Apostoli & doctrinae consensum
& Apostolatus parem functionem.

*3. In spe mi
mactantur.* Sed econtra, cum vidissent mihi
concreditum esse Euangelium prae-
putij, quemadmodum Petro circum-
cisionis (nam qui efficax fuit in Pe-
tro ad Apostolatam circumcisionis,
efficax fuit etiam in me apud gentes)
cumq; cognouissent gratiam mihi das-
tam, Iacobus & Cephas & Iohannes,
qui videbantur columnae esse dextras
societatis dederunt mihi et Barnabae.

Undecimum membrum est, quod foedus so-
cietatis inter Paulum et Apostolos, primarios con-
tinet: cuius foederis praecipua causa notatur ea-
dem officij ratio, & aequalitas: quam confirmat a
pari causa. Nam quemadmodum Petrus ita Pau-
lus

EPIST: AD GALAT:

lus per se prorsus inutilis fuit ad tantam suscipiendam prouinciam. Quare utrunq; eadem Dei uirtute & efficacia æquale officium accepisse commemorat. Huc accedit gratia & donum exercendæ demandatæ prouinciæ, quod donum in Paulo agnouerunt cæteri Apostoli. His igitur causis moti Apostoli fœdus societatis ineunt cum Paulo. Sed quid hæc? Validissime concludunt intentionem Pauli, nimirum, quod quemadmodum sit diuinitus uocatus ad Apostolatam, sic uerum Euangelium inter gentes docuerit. Habet autem hæc ratiocinatio uim ex duplici loco, uidelicet à pronuntiatis. Nam ipsi Apostoli Paulum parem sibi in officio agnoscunt, et à signo euidenti, nimirum quod Apostoli & Paulus fœdus societatis inierint. Porrò loci qui se hic offerunt, hi sunt. *Præter* *12* *super Amois &* *concordia mini (14).* *Primus*, ministri Euangelij ut dona Dei in se inuicem agnoscere, ita propter ea se inuicem amplecti & amare debent. *Secundus*, fœdus Apostolorum concordie stimulos addit ministris Euangelij, ut concordibus animis & doctrina regnum Christi promoueant.

Ut nos in gentes, ipsi uero in circumcissionem.

Duodecimum membrum de partitione laboris in officio Apostolico. Hoc membrum ut idem quod superiora probat, ita commendat nobis similem in partiendis laboribus industriam.

Tantum

in specie

COMMENT: IN

Tantum ut pauperum memores
essemus in quo & diligens fui ut hoc
ipsum facerem.

*refut. Scripsit
cura habenda*

Decimum tertium membrum est eviden-
ter couincens Paulum nihil ab Apostolis didicisse.
Nam hoc solum (postquam Paulus exposuisset
Apostolis suam doctrinam quam prædicauerat
inter gentes & initium esset fœdus societatis
partitis laboribus) ut pauperum curam haberent
actum est inter illos, ex quo sequitur Paulum ni-
hil didicisse ab Apostolis. Doctrina hinc summe
necessaria extruatur. Exemplum enim Pauli &
aliorum Apostolorum monet ministros uerbi, ut
post curam quam habent in tradenda uera relli-
gione, summo studio incumbant: quo pauperibus
præsertim pijs prospiciatur. Habet enim Eccle-
sia multos pauperes, quos Deus uult aliorum fa-
cultatibus subleuari.

II ANTIOCHENA CON-
TROVERSA.

In principio exegeteos huius capituli distinxi
acta Pauli quæ in hoc capite recitantur in duas
partes, in res Pauli gestas Ierosolymæ, uidelicet
post exactos decem & septem annos à conuer-
sione, & in Antiochenam controuersiam. Hactenus
de priori parte dictum est: sequitur posterius
& nimirum Pauli cum Petro Antiochiæ habita-
contro

EPIST.
controuersia. Com
Paulum & Petrum
Christiana libertate:
ipsum retineri ne
receptum apertius e
excusanda sunt:
lores, que partia
erant, & quid sit
et. Seruat autem i
erificium. Nam
ationem in propo
eodem exponi
tum ordine serua
a il principale qua
ocur. Sunt itaq; hui
principales, proposui
Cum autem ve
ctiam palam illi
entione dignu
Hec est presentis
tra sunt membra. E
Antiochiam, qua re
niti in propagando
tam pro ratione u
Secundum, quod
auctoritatem A

EPIST: AD GALAT:

controuersia. Controuertitur autem hic inter Paulum & Petrum maxima de re, nimirum de Christiana libertate: sine qua Euangelium Christi purum retineri nequit. Ut autem hanc controuersiam apertius & distinctius intelligamus, haec excutienda sunt: quae sint huius controuersiae partes, quae partium membra, quid quaestioni conferant, & quid singula in se doctrinae contineant. Seruat autem hic Apostolus iustae narrationis artificium. Nam primo loco contractam narrationem in propositionis formam redigit. Deinde eandem exponit fusius naturali circumstantiarum ordine seruato, & exclusis omnibus quae ad principalem quaestionem nihil facere uidebantur. Sunt itaq; huius narrationis duae partes principales, propositio, & expositio.

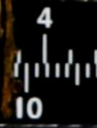
objectiones hujus Controuersiae Libert. Christianae.

ejusdem partes.

Cum autem venisset Petrus Antiochiam palam illi restiti, eo quod reprehensione dignus erat.

Hec est praesentis narrationis propositio, cuius tria sunt membra. Primum, quod Petrus uenerit Antiochiam, qua re commendatur ipse diligentia in propagando Euangelio, nobis in exemplum pro ratione uocationis nostrae proponenda. Secundum, quod Paulus Petro restiterit, quae res auctoritatem Apostolatus Pauli, & doctrinam

1^a Controuersiae propositio, ad hunc uerbum huiusmodi.

COMMENT: IN

*usq. nullis aucto-
ritat. parcedim*
strinam nobis commendat. Nisi enim par fuisset
autoritas, diuinus Apostolatus, doctrina coelestis,
nequaquam Paulus primario uiro inter Domini
Apostolos se opposuisset. Hinc discant ministri
Euangelij nemini parcere ob dignitatis ordinem:
qui uel exemplo uel doctrina Christianam liber-
tatē lēdit. Verum interim caueant ne κενος ὄξια
Ὀλαυτία & zelo intempestiuo id agant turbu-
lentius, quod Christiana caritas & pax Ecclesie,
agendum suadet modestius. Tertium, quod dicat
Petrum reprehensione dignum fuisse, quo indicat
Paulus quid se mouerit ad resistendum Petro. *Ta-*
Ratio rephension. meti autem certum est Petrum plenum spiritu
Dei in doctrina minime errasse, tamen ut factum
Petri scandalo fuit gentibus, ita exemplum do-
ctrinae non parum nocuit. Sed de hac re in expo-
sitione latius. Obseruetur hoc loco quod maximi
quiq; & precipui uiri in Ecclesia possint inter-
usq. Terant huiusm. dum labi & errare, quare seruetur Regula quod
non exemplis sed uerbo reuelato nitendum sit,
quoties de dogmatibus orta fuerit quæstio.

*II. Expositio contra
Vasilie. Comedon
cum gentibus.*
Nam antequam venissent quidam
ad Iacobo cum gentibus comedebat.

usq. 4 membra
Expositio est quam secundam presentis narra-
tionis partem feci: Exponitur enim contro-
uersia Petri & Pauli: quam expositionē docendi
causa in quatuor membra diuidam. Quorum pri-
mum

EPIST: AD GALAT:

num continet factum Petri. Secundum hypocrisiam eiusdem. Tertium imitationem hypocrisis Petri. Quartum reprehensionem Petri. Cum enim ait unum cum gentibus summebat cibum. Primum membrum recitatur, uidelicet factum Petri. Petrus comedit cum gentibus, idque recte fecit, ut quemadmodum antea doctrina, ita nunc suo exemplo Christianam libertatem confirmaret, factum proinde Petri nequaquam culpandum est, sed laudandum potius, et imitandum pijs, ut simili libertatis Christianae usum alios edificent et exemplo suo doctrinam confirmant.

quoniam per unum factum Petri et laudandum

Cum autem venissent, subduxit & separavit seipsum, metuens eos qui erant ex circumcisione.

Secundum membrum est in quo duo spectanda sunt. Primum genus facti, ad quod si respiciamus, nihil forte castigatione dignum deprehendetur in Petro. Ut enim cum gentibus comedens libertatem Christianam confirmavit, ita se ab iisdem subducens infirmitati Iudeorum consuluit. Noluit enim eos offendere exemplo, quos scivit infirmiores esse. Deinde consideranda sunt in hac subductione circumstantiae personarum, et Christianae libertatis legitimus usus, quae duo aliud requirebant a Petro. Gentes enim, quae iam Pauli et Petri

videtur. Gentes facti, in quo gentium quam iudaeorum potior habenda ratio.

4
10

COMMENT: IN

tri aliorumq; conciones doctæ erant Christianam libertatem confirmabantur eorum exemplo. Sed cum Petrus iam subduceret se à gentibus, postquã aduenissent quidẽ à Iacobo, Quid quæso poterant gentes aliud suspicari, quàm se lactatas & deceptas fuisse? Vnde facile uel in contemptum totius doctrinæ Euangelij labi poterant, uel in opinionem necessarij Iudaismi incurrere. Harum igitur gentium, ut recens plantatarum in Euangelio, & pro temporis conditionisq; gentis ratione infirmiorum adhuc, rationem haberi oportuit potius, quàm Iudæorum, qui iam plurimis annis Euangelium audiuerant: quiq; nunc potius pro obstinatis quàm pro infirmis habendi erant. Lapsus igitur Petri non ex malitia, sed errore, & intempestiua $\sigma\omega\kappa\alpha\tau\alpha\beta\acute{o}\sigma\alpha$ infirmitatis Iudæorum natus, recte à Paulo reprehenditur. Exemplum etenim non parum nocuit. Atq; hoc tertium membrum est huius controuersie.

*Tertium membr. esse.
Cuius sunt libri.
Si non in huius*

Et simulabant vna cum eo & reliqui Iudæi, adeo ut Barnabas simul abduceretur in illorum simulationem.

Ratio reprehensionis. Ut autem hæc ritè intelligantur, & in usum nostrum transferantur, Obseruanda est una distinctio, & duæ Regule. Distinctio hæc est, discernendũ est inter imbecilles rectè sentientes, et imbecilles errantes. Regule prior:

De qua Regula

EPIST: AD GALAT:

prior: rectè sentientes, adhuc tamen infirmi, nequaquam sunt offendendi prætextu infirmitatis errantium. Contra hanc Regulam deliquit Petrus, qui maiorem rationem habuit infirmitatis errantiũ Iudeorum, quàm infirmitatis rectè sentientium Ethnicorum. Exemplo enim destruxit, quod prius doctrina & exemplo edificarat. Posterior: spectandum quid boni quidq; mali sequatur ex usu externo Christianæ libertatis. Hanc Regulam si Petrus fuisset sequutus, nequaquam subductione sua & socios Iudeos, & gentes in simulatione abduxisset, maximo cum periculo Christianæ libertatis. Loci qui ex hoc textu petuntur aperti sunt. Primus, doctrina & exemplum in ministris Euangelij requiritur. Secundus, cauendum ne exemplis nostris alijs simus scandalo. Tertius, quo quisq; in maiori dignitatis gradu constitutus fuerit, eo magis nocet exemplum, si quid delinquat. Quartus, libertas nostra usurpanda est ad edificationem, & confirmationem eorum qui in uerbo rectè instituti sunt.

Verum ubi vidi quod non recto pede incederent ad ueritatem Euangelij, dixi Petro coram omnibus.

Quartum membrum est, continens disputationem Pauli cum Petro: in qua tria sunt spectanda, *Occasio, Questio, Confirmatio.* *Occasio fuit* *1. Occasio.*
F quod

COMMENT: IN

quod Paulus uiderit eos non recto pede incedere ad ueritatem Euangelij. Est autem recto pede incedere ad ueritatem Euangelij, & recta docere & moribus uitâq; Euangelium exprimere. Non ergo recto pede incedit qui praua docet, nec recto pede incedit qui uera quidem docet, sed uita & moribus seu exemplo à ueritate Euangelij alios auocat. Ponitur autem ueritas Euangelij pro uero Euangelio, Enallage Hebræis usitatissima. Recti pedis Metaphora notat & claudicationem Petri, aliorumq; in Euangelio, & indicat quis sit constituendus terminus cursus ministrorum uerbi, nimirum ueri Euangelij propagatio & defensio. Deinde spiritus sanctus clarè hic indicat, omnes illos à uero Euangelio oberrare qui humanas traditiones Euangelicæ doctrine tanquam additamenta quædam adiiciunt.

*2 questio. an
gentes cogenda
ad iudaismum.*

Questio seu principalis status huius controversiæ est: An gentes sint cogendæ ad Iudaismum nec ne. Hoc enim statu probato aut confutato clarum euadet utrum Petrus reprehensione dignus nec ne censendus sit. Nam si gentes non sunt cogendæ ad Iudaismum, certè dignus est Petrus ob iurgatione, qui gentes sua hypocrisi ad Iudaismum, cogit. Si uerò sunt cogendæ gentes, ut recipiant Iudaismum, laudandus est profecto Petrus potius quam uituperandus, qui suo exemplo Iudaismum confirmauit. Confirmatio, qua probat Paulus gentes non esse cogendas ad Iudaismum, absoluitur tribus

*Conuolatio tribus
probat arguere.*

EPIST: AD GALAT:

bus ualidissimis argumentis. Sed cur Paulus non priuatim admonuit primarium Apostolum? An non lex caritatis suadet, ut fratres delinquentes clam admoneamus? Respondet Augustinus: Quod aut hoc ei coram omnib. dixit, necessitas coegit, ut oes illius obiurgatione sanarentur. Non enim utile erat errorē, qui palā noceret, in secreto emēdare.

Si tu cum sis Iudæus gentiliter uiuis, & non Iudaicē, cur gentes cogis Iudaizare?

Hoc primum argumentum sumtum est à facto Petri, quod hoc modo absoluitur. Si Petrus Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicē, non debet gentes cogere ad Iudaismum: Sed Petrus cum sit Iudæus gentiliter uiuit & non Iudaicē. Non debet igitur Petrus gentes cogere ad Iudaismum. Turpe enim est & indignum primario Apostolo aliud uita, et aliud uoce docere. Totius huius argumentationis loco, propositio sola ponitur interrogatione figurata, ut sit acrior oratio: Porro quid sit Iudaizare in genere hinc collige. Nimirum opinari & statuere legis ceremonias ac ritus Mosaicos necessarios esse ad Iustificationem, adeo ut sine ipsis non putetur contingere iustificatio.

Nos natura Iudæi & non ex gentibus peccatores, scientes, Quod non iustificatur homo ex operibus legis, nisi per fidem Iesu Christi.

F 2 Tertium

Secundum COMMENT: IN

Tertium argumentum quo confirmatur accusatio Pauli, & robur habet à tribus locis. Primo à comparatis. Secundò à communi sententia Apostolorum seu Ecclesiæ Iudaicæ. Tertiò ab axioma te seu principio quodam doctrinæ Euangelicæ. Nos Iudæi pronunciamus & scimus hominem nõ iustificari ex operibus legis, Ergo non sunt gentes cogendæ ad Iudaismum tanq̃ necessarium ad iustificationem. Papistæ hoc loco abutentes docent iusticiam qua consistimus coram Deo, & accepti sumus constare ex fide & operibus. Dicunt enim hoc modo. Paulus testatur homines non iustificari operibus, nisi per fidem, id est, non ex operibus destitutis fide, sed operibus fidem cõsequentibus, seu coniunctis cum fide, ut illorum ratio nitatur particula NISI: Verum facilis est refutatio. Nam in sequenti uersu manifestè dicit: Iustificamur ex fide Christi, & non ex operibus. Et in fine capitis. Si iusticia est ex lege, Christus frustra mortuus est. Deinde interpretatio illa Papistica pugnat apertissimè cum scopo disputationis à Paulo in hac Epistola susceptæ: Quid ergo dicendum de particula NISI quæ exceptiua uidetur? Paulus utitur, ἐξ ἔργων μὴ, quæ particule sæpe pro & ponuntur aduersitiua seu discretiua particula: Quemadmodum Camerarius hoc loco rectè annotauit. Præterea Linacer in Sexto de emendata structura Latini sermonis obseruauit NISI pro

Vindictio.

nisi p. sed.

EPIST: AD GALAT.

pro sed sapissime poni: ut in illo Terentij. Nescio, nisi deos fuisse iratos mihi satis scio: qui illi auscultauerim. Non est ergo quod Papistæ conentur expugnare gratuitam iustificationem particula NISI.

Et nos in Christum Iesum credidimus, vt iustificaremur ex fide Christi filii, & non ex operibus.

Tertium argumentum est, sumtum à communi modo iustificationis & simul ab exemplo. Quotquot iustificantur eodem modo iustificantur. Nos Apostoli in Christum Iesum credentes iustificati sumus ex fide Christi & non ex operibus legis. Ergo & gentes, quæ iustificantur, ex fide et non ex operibus Legis iustificari necesse est. Non igitur gentes ad Iudaismum tanquam ad nunculum iustificationis cogendæ sunt. Pro toto argumento solam minorem posuit. Porro præterquam quod clarè euincit Paulus hac disputatione suam uocationem diuinam & doctrinam ueram esse, ad quæ duo capita superius monuimus totam hanc narrationem referendam esse, etiam hos locos colligamus. Primus apertus est & proprius Euangelij, uidelicet, quod fides non adiuuat opera ad iusticiæ complementū, nec opera fidem, sed quod ex fide sine operibus contingat iusticia. Secundus, quod ministri uerbi adeoq; omnes pij possint ac

F 3 debeant

*3° in h^o q^o a
p^o ad spem.*

Luci. 1.

COMMENT: IN

3. debeant sibi mutuos errores ostendere, & corri-
gere se inuicem. Tertius, quod qui iuste corripitur
ob aliquem lapsum, bono gratoq; animo exemplo
4. Petri correptionem accipiat: Quartus, quod cor-
reptio non debeat ex *ὀλιγομεία* aut alio corru-
pto affectu proficisci, sed ex animo pio, & nita-
tur firmis solidisq; rationibus atq; adeo tendat, in
salutem eius qui corripitur, & in aliorum adifi-
5. cationem. Quintus, exemplum Petri quemadmo-
dum recte opponitur ijs qui negant Ecclesie præ-
latos, ut uocant, errare posse: Ita discant hic pij,
quando & quomodo sanctorum exempla sint imi-
tanda, nimirum quatenus ipsi caput Christum Do-
minum imitentur, iuxta Regulam à Paulo tradi-
tam: Imitatores mei estote, sicut ego Christi &c.

*Verbum iusti-
ficandi, signi-
ficandi, proprie
proprie.*

Ceterum, quia sepius hætenus, & sepiissime
in sequenti disputatione occurrit uerbum iustifi-
candi, placet hoc loco breuiter quæ sunt huius uo-
cis significationes in scripturis ostendere. Duplex
est huius uerbi iustificandi in scripturis significa-
tio. Vna propria, Altera translatica. Proprie
iustificare significat secundum aliquem iudicare,
causamq; alicuius comprobare, ut cum iudex in
foro causam alicuius comprobatur, & secundum
ipsum iudicat, est enim forense uocabulum. Deut.
25. iustum iustificent, id est, secundum iustum iu-
dicent, eius causam comprobent, & sententia ab-
soluant. Prouerb. 17. qui iustificat impium, aut qui
condem-

*EPIS
condemnat iustum
Domo. Elise,
per manus. Tra
riman enim à fo
or iustificandi uoc
corripere aliquem,
quod Lucam, in
ignouerunt &
iam peccati, ut i
iustus agnosca
iustificatis uos ipsos
agnositis & pr
significatiõe
m dum, ut iustipe
mortem Filij
iustificatis & imputa
iustitiam, adoptari in
uere uite eterne.
iustificatur in uerbo
iustice Pauli uer
pacem habemus ca
Iesum Christu
per fidem in
gloriamur in spe
iustificatiõe accip
iustificatiõe occur
Apostolicis ser
fidei. Tertio,*

EPIST: AD GALAT:

condemnat iustum, uterq; est abominatio coram
Domino. Esaie 5. Qui iustificat impium pro-
pter munus. Translatitiè tripliciter accipitur. *injustificati*
Primum enim à forensi significatione transfer-
tur iustificandi uocabulum ad genus, et significat
approbare aliquem, iustum agnoscere & laudare.
Ut apud Lucam, iustificauerunt Deum, hoc est, ius-
tum agnouerunt & confessi sunt. Psal: 51. In te
solum peccavi, ut iustificeris in sermonibus tuis,
id est, iustus agnoscaris. Item, illud Domini, uos
iustificatis uos ipsos coram hominibus, id est, iustos
uos agnoscitis & prædicatis. Secundo, ab hac ge-
nerali significatione transfertur rursus ad specia-
lem aliam, ut iustificari sit hominem à Deo pro-
pter mortem Filij sui Iesu Christi, condonatis
peccatis & imputata Christi iusticia recipi in
gratiam, adoptari in Filium & designari herede-
dem uitæ æternæ. Quod autem omnia hæc in-
cludantur in uerbo iustificati euidentissime pro-
batur hisce Pauli uerbis: Iustificati igitur ex Fi-
de pacem habemus cum Deo per Dominum no-
strum Iesum Christum, per quem habemus ac-
cessum per fidem in gratiam istam in qua stamus,
& gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. Hac
significatione accipitur uocabulum iustificandi
quotiescunque occurrit in hac Epistola, & ali-
bi in Apostolicis scriptis, quâdo disputatur de ius-
ticia fidei. Tertio, transfertur à genere ad aliam
speciem,

F 4 speciem,

COMMENT: IN

speciem, & significat recti facti collaudationem
atque adeo declarationem iusticie ueræ uiuæq; fi-
dei, idq; per opera externa testificantia de fiducia
cordis, & de iusticia fidei, non secus atq; fructus
de arbore, atq; ita accipitur in Epistola Iacobi.

Propterea quod non iustificabitur
ex operibus legis omnis caro.

*Probatio affe-
runtur. u. g. p. 1.
1. itally hinc in
significat opibz.*

Minoris proximi argumenti probatio sumta à
genere uniuersaliter negato, ad speciem generis
destruendam in hunc modum: Nullus homo iusti-
ficatur operibus legis. Ergo nec Iudæi ipsi, &
multo minus alij. Potest & hoc modo formari ar-
gumentum disiunctiue. Necessè est hominem iu-
stificari aut operibus legis aut fide Christi. At ne-
mo iustificatur operibus legis. Ergo quicumq; iu-
stificatur, fide Christi iustificatur necessario. Non
enim sunt aliæ uie ad consequendam iusticiam.
Deinde hæc Pauli sententia (qua clauditur dispu-
tatio inter Petrum & Paulum atq; adeo tota illa
diegetica probatio qua Paulus se & uocatum di-
uinitus & uerum Euangelium docuisse probat)
sequentium respectu propositio principalis est,
quam quomò tractat Apostolus supra in tractatio-
nis methodo indicatum est. Teneamus igitur hanc
propositionem firmiter, & intelligamus eam rectè,
ut spiritus sanctus eam proponit sine sophistica.
Neg;

EPIST: AD GALAT:

Neq; enim sentiendum est cum sophisticis, quòd hic *tam ceremonialibus*
loquatur Paulus de operibus ceremonialibus *quàm moralibus,*
tum, sed de tota potius lege & omnibus eius par-
tibus. Nam neq; tota lex neq; ulla eius pars iusti-
ficare potest, siue cum fide eam coniungas siue
non. Sed de hac re plura in argumentorum expli-
catione, quibus hæc propositio confirmatur, sub-
inde dicenda occurrunt.

Si autem quærentes iustificari in
Christo, reperimur & ipsi peccatores,
an non Christus peccati minister ab-
sit.

Sequitur confirmatio propositionis, ac pri-
mo loco petitur argumentum ab absurdo, & re-
spondetur aduersarijs. Poterant enim Pseudoapo-
stoli obijcere, fatemur quidem homines fide in
Christum iustificari ex parte: Attamen ut sit ab-
soluta iusticia, legis opera addenda sunt. Nam qui
fide tantum iustus est, adhuc est peccator, ut qui
legem non faciat. Respondet Paulus, si dum quæ-
rimus iustificari in Christo inuenimur peccato-
res, id est, nò plene iusti coram Deo, Christus pro-
fectò uidetur peccati minister esse, et nò iusticiae,
ut qui nobis occasio sit maioris peccati. Quia, qui
sub Lege sunt, inquit Ambrosius, sub maledicto
sunt. Sed Christus non est peccati minister, igitur
iustificati in Christo (id est, fide in Christum) non

E S sunt

COMMENT: IN

Sunt peccatores, sed iusti, idq; non sua, sed Christi perfectissima obedientia, quæ credentibus impu-
tatur. Hic obserua horrendum scelus eorum, qui uolunt opera adijcere, ut illis perficiatur iusticia: qua coram Deo consistimus, illi enim Christum accusant, ut qui sua doctrina non salutem sed ma-
torem damnationem adducat.

Si enim quæ destruxi hæc rursus ædifico, præuicatore meipsum constituo.

*prohibet r. a. l. i.
trans.*

Aliud argumentum sumtum ab effectu cõiun-
tionis legis cum fide: Quòd ut magis moueret, seipsum exempli causa proposuit. Solent enim ex-
empla magis incurrere in sensus, quàm uniuersalia pronuntiata. Sed argumentum quod in exemplo latet proferamus. Quicumq; iterum ædificat ea quæ prius destruxit præuicatur. i. improbat prius factum. Quicumq; iustificatus est fide, renunciat legis iusticia, & iterum legis iusticiam sectari incipit quo absolutior reddatur fidei iusticia, iterum ædificat quæ prius destruxit. Talis igitur præuicatore seipsum constituit, dum scilicet factum prius improbat et condemnat, qua ratione iterum excidit iusticia fidei. Proinde iustificatus in Christo non debet redire ad legem, & ab ea iusticiam querere, quasi adhuc peccator esset, & opus haberet additamento iusticiæ ex lege. Hæc est huius loci simplicissima sententia. Exemplum huius rei habemus pulcerrimum ad Phil. 3. Ego

EPIST: AD GALAT:

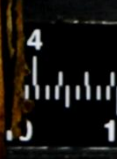
Ego enim per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam.

Anticipat obiectionem, quam aduersarius obijcere poterat hoc modo: Lex damnat eos, qui eam non praestant iuxta hanc legis damnatoriam sententiam: Maledictus omnis qui non fecerit ea quae scripta sunt in libro legis. Quare non uideatur sufficere fidei iusticia ad salutem, Sed requiri etiam iusticiam legis. Huic obiectioni respondet Paulus hoc modo: Per legem legi mortuus sum, vt Deo viuam, id est, per legem, scilicet, mittentem me ad Christum, legi sum mortuus, quare nullum ius me damnandi habet. Hoc argumentum fusius tractatur ad Romanos septimo: ubi Apostolus in hunc modum loquitur: Lex dominatur homini quo ad ipse uixerit. Vbi ergo mortuus fuerit homo, non amplius obnoxius est legi. Verum ne quis hinc sumat occasionem peccandi addidit finem, cum inquit: vt Deo viuam. Quidam ἀντωνόμωσιν hic esse putant. Vt legis uocabulum primo quidam loco ponatur pro gratia seu fide. Secundo uero proprie pro lege damnante, ut hic sit sensus: Per legem, id est, per gratiam seu fidem legi, scilicet, damnanti mortuus sum, hoc est, liberatus sum à iure legis damnantis, idque non ut peccato indulgeam, sed ut Deo uiuam, scilicet, in nouitate spiritus, qua incoatur noua
erga

Obiectio a rigore legis.

Respondet ab iniuria legis.

T: IN
non sua, sed Christi
que credentibus impo-
dum scelus eorum, et
illis perficiatur iusticia
nus, illi enim Christi
rina non salutem sed
lucet.
estruet hae rursu
icatore me ipse
sumtum ab effectu
Quod ut magis mouere
proposuit. Solent enim
in sensus, quam uniuersa
umentum quod in excipit
ung: iteru edificata
ricatur. i. improbae pro
ficatus est fide, remanet
legis iusticiam scilicet
datur fidei iusticia, ut
uixit. Talis igitur pro
tinit, dum scilicet
enat, qua ratione uer
inde iustificatus in Ch
gem, et ab ea iusticia
cator esset, et opo
e ex lege. Haec est
t. Exemplum huius
Phil. 3.

COMMENT: IN

L erga Deum obedientia, uidelicet, ut nouus homo factus, nouam uitam uiuam. Hic obserua finem iusticie fidei qui est, ut exempti à iure legis non peccemus, sed potius, ut Deo uiuamus. Viuere autem Deo hoc loco est, uiuere uitam Dei: quæ uita est ex fide producente fructus uiuos, salutare, Deoq; gratos.

Cum Christo sum crucifixus.

Mors fidelium spiritualis
 Ostendit quomodo mortuus sit legi, nimirum quia insertus & insitus sit Christo, qui quoniam peccata hominum in se recepit tanquam ipse reus esset, maledictionem quoq; legis in se recepit, adeo ut crucifixus sit & occisus. Non solum ipse, uerum etiam in eo credentes omnes. Quare & liberi sunt à iure legis, ut porrò non sint serui legis damnantis, sed Christi uiuificantis, & uim legis opprimentis, per suam resurrectionem. Hæc, ut admonent nos fugas peccati, ita incitant nos ad uouam uitam degendam. Sed de hac re plura legantur ad Rom: 6.

Viuo autem non amplius ego:
 Sed uiuit in me Christus.

Vita fidelium spiritus bene uolens
 Dixit se mortuum legi ut Deo uiueret, Nunc quomodo Deo uiuat exprimit: Ne quis suspicetur illud intelligendum esse de uita nature, quod de uita gratie intelligi debet: qua Christus in fidelibus

EPIST:
 debet uiuit sua uirt
 casti & uiu
 per fidem. H
 fidei præ legi
 habere Chr
 quàm indign
 profus, uel tu
 trateres obserua
 fidelium: un
 uiuificant
 Quod autem
 de uiuo Filij D
 Anticipatio est: Pot
 inferre hoc modo:
 uiuas hominum me
 non uiuus ipse
 non impedit
 spiritualiter, & quo
 Viuere autem in fide
 eterne in se
 credit Christum
 terram cum sibi me
 Qui dilexit me
 me.
 uificatione est: in
 habemus, expri

EPIST: AD GALAT:

delibus uiuit sua uirtute, iusticia & uita per quem
actuosi iusti & uiui sumus, quotquot in Christo
sumus per fidem. Hinc collige quàm sit augusta
iusticia fidei præ legis iusticia: & quàm ingens
decus sit habere Christum in se habitantem. Et
contrà quàm indignum sit tantum decus, uel abij-
cere prorsus, uel turpitudine uitæ conspurca-
re. Præterea obseruetur quòd fides in Christum
sit uita fidelium: unde omnes actiones piæ ani-
mantur & uiuificantur.

**Quod autem nunc uiuo in carne,
in fide uiuo Filij Dei.**

Anticipatio est: Poterant enim aduersarij ex
dictis inferre hoc modo: Qui fieri potest ut cum
palàm uiuas hominum more in carne, id est, uita
corporali non uiuas ipse. Respondet, uita hæc
corporalis non impedit quo minus mortuus sim
legi spiritualiter, & quo minus in fide uiuam filij
Dei. Viuere autem in fide Filij Dei is dicitur, qui
spem uitæ æternæ in se perficiendæ fouet, quia
uidelicet credit Christum esse uitam suam, & ui-
tam æternam eum sibi meruisse sua morte.

**Qui dilexit me & tradidit seipsum
pro me.**

Amplificatio est: in qua causas uitæ, quam in
Christo habemus, exprimit: Nimirum dilectionem
nem

Anticipatio.

*Amplif. in Causis
Vobis quibus.*

COMMENT: IN

nem Christi, & mortem eiusdem. Quia enim dilexit nos, mortuus est pro nobis, & quia mortuus est pro nobis, ipsius morte à morte aeterna liberati sumus, modo in ipsum crediderimus. Locus obseruandus, quòd qui iusticiam ex lege quærunt negent Christum pro se mortem obiisse, unde subiicit:

Non abiicio gratiam Dei.

Aliud argumentum à consequentibus paradigmaticos, tantum notatur, ut superiora: quod licet in hunc modum explicare. Si ulla salutis portio legi ascribitur, abiicitur gratia Dei, (tantum enim abiicitur de gratia Dei quantum legi tribuitur.) Sed non est abiicienda gratia Dei. Igitur nulla portio salutis legi ascribenda est. Pro hoc toto argumento ponitur tantum minoris probatio in illustri exemplo. Huc pertinet praclarum illud dictum Ambrosij: Gratia Dei aut tota suscipitur aut tota reiicitur. Proinde qui partem mereri vult operibus, & partem habere ex gratia, is totam gratiam abiicit. Hic primum obseruetur quàm horrendum sacrilegium sit Pseudoapostolorum, atque adeo omnium qui uolunt ulla salutis subsidia in ullo alio reponere quàm in solo Christo. Apostolus noster Romanis scribens testatur Israëlitas fuisse reiectos, propterea quòd uoluerint iusticiam ex operibus & fide

com=

*Argum 13. ibidi
a Causoy, contrar.*

L. 1.

EPIST: AD GALAT:

componere, ita enim ait: ignorantem Dei iusticiam, & propriam querentes stabilire, iusticia Dei non fuerunt subiecti. Finis enim legis Christus in iusticiam omni credenti. Similiter ad Philip. 3. affirmat se Apostolus propriam iusticiam aestimasse, ut excrementa, ut Dei iusticiae quae est per fidem fieret particeps. Deinde obseruetur hic quam abominabilis ingratitude sit aduersus filium Dei, tam inestimabilem gratiam, qua Deus nos recipit propter mortem filij, contemnere: quod omnes sane isti faciunt, qui non omnibus rebus renuntiant in salutis negocio, Christum solum fide amplectuntur iustificatorem & redemptorem.

Nam si per legem est iusticia, sane Christus frustra mortuus est.

Confirmatur superius argumentum à destructione consequente: Si per legem est iusticia (id est, si ulla bona opera lege Dei praecepta nos coram Deo iustos reddunt) Christus est frustra mortuus, (aliud est enim satisfactio quae fit per alium, aliud nostrum opus aut meritum.) Sed Christus non est frustra mortuus. Igitur per legem nequaquam est iusticia. Christus enim ideo mortuus est, & resuscitatus, ut nos credentes redimat à peccato peccataque peccati, ut credentes iustificet. Si igitur ulla portio

Argum 4. a mort. ut con.

COMMENT: IN

portio salutis & iusticiæ tribucretur legi, frustra pro ea consequenda mortuus esset Filius Dei. Hic locus obijciatur iusticiarijs & Papistis, qui non totā gratiam Christi recipiunt, sed dimidium salutis operib. ascribunt. Confutatur enim hoc Pauli argumento satisfactionis commentū, quo tollitur meritum mortis Christi. Neq; ualet quod obijciunt Papistæ dicentes Paulum tantum loqui de lege ceremoniali. Hoc enim manifestissimè argumenti forma refellitur, quæ ostendit totam legem & omnia legis opera intelligenda esse uocabulo legis. Vis enim consequentiæ, & à parte legis & à tota lege eadem est. Siquidem siue per legem moralem, siue per legem ceremoniam, siue per legem iudicalem, siue per totam legem simul est iusticia, Idem absurdum sequitur nempe Christum frustra mortuum esse.

SVMMA CAPITIS
TERTII.

Obiurgatis Galatis ob leuitatem suam, docet Apostolus pluribus argumentis non ex operibus sed ex fide tantum contingere iusticiam. Potissimum autem urget exemplum Abrahæ, asfirmans indignum esse quicquam immutare in Dei testamento præsertim cum nemo audeat uel hominis testamentum mutare.

Ordo

EPIST: AD GALAT. C. 5.

ORDO ET PARTES

CAP: TERTII.

Quia in fine superioris capituli firmissimis argumentis propositionem de fidei iustificatione confirmavit, nunc more Prophetico & Apostolico doctrinam auditoribus accommodat, obiurgando Galatas ob defectionem ab Evangelio. Taxat igitur Apostolus in principio huius capituli Galatas, eò quòd à doctrina Evangelij, quam à Paulo acceperant, per Pseudoapostolos decepti defecerint. Obiurgationi subiungit noua argumenta, quibus propositio confirmata in secundo capite ualidius roboratur. Diluit quoq; obiectiones quatuor quas iusticiarij contra doctrinam fidei adferre poterant. In harum dilutionum obiectionibus sæpè aduersariorum argumenta inuertit, eaq; trahit, ut artifex ad suæ propositionis confirmationem. Atq; ita in summa, huius capituli tres erunt partes principales, obiurgatio, confirmatio propositionis de gratuita iustificatione, & confutatio aduersariæ sententiæ: de quibus in Exegesi capituli plura dicenda sunt.

EXEGESIS TERTII CAPITIS

CVM OBSERVATIONE

DOCTRINARVM.

G O stulti

COMMENT: IN

O stulti Galatæ , quis vos fascinauit , vt non crederetis veritati : ante quorum oculos Iesus Christus depictus est in vobis crucifixus.

Obiurgatio.

Obiurgatio est commodè , ut dixi , interposita : quæ absoluitur quidem propositione , & ratione : acrior uerò redditur , & uehementior interrogatione , alijsq; tropis ad ἀνέπαυτον lucemq; rei facientibus. Obiurgatio autem ipsa hoc Syllogismo clauditur. Merito stultitiæ accusandi sunt , qui saluatore Christo cognito , & fide semel recepto , sinunt se decipi per falsos prædicatores , ut ueritati non obtemperent : hoc est , ut deficient à Christi uera iusticia , quam habent per fidem , ad legis iusticiam : Partem uidelicet iusticiæ in operibus legis collocantes . Vos Galatæ Christo saluatore cognito & fide semel recepto siuistis uos decipi per falsos prædicatores , ut ueritati non obtemperetis : Merito igitur uos Galatæ stultitiæ accusandi estis . Conclusio primo loco ponitur , ut propositio . Deinde minor additur : ex quibus maior facillè colligitur. Hæc obiurgatio grauissimas continet admonitiones : quarum prima est , quòd illusio quædam Satânica sit , & spirituale fascino , fingere iusticiam qua iustificamur coram Deo , constare fide

EPIST: AD GALAT:

re fide & operibus, simul tanquam causis neces-
 sario concurrentibus ad iusticiam, uel, ut parti-
 bus ex quibus componatur iusticia. Secunda, quòd 2 L.
 hostes ueritatis sint, & omnino infideles quot-
 quot Christo prius cognito ac fide recepto, iam
 ad opera se conuertunt, tanquam adminicula
 perficiendæ & consumendæ iusticie, qua iustè
 coram Deo constituentur. Tertia, quòd pij hao 3 L.
 spiritali prudentia in omnibus negocijs ad sa-
 lutem spectantibus præditi esse debent, ut amusa-
 sim uerbi Dei, & non suam carnalem sapientiam
 sequantur. Quod si hodie multi facerent, non so-
 lum status Reipub: Ecclesiasticæ tranquillior es-
 set, uerumetiam hostibus Ecclesiæ minor calum-
 niandi occasio per inquieta & superba ingenia
 præberetur. Quarta, quòd piorum ministro 4 L.
 rum uerbi sit, adeoq; omnium piorum, erro-
 ribus irasci, eosq; qui errant seuerius obiurga-
 re, ut reuocentur in uiam, qui quauis ratione
 aberrarunt. Hoc cum faciunt sancti, nequa-
 quam ipsorum ira culpanda est, ut uitium, sed
 potius laudanda, ut necessaria uirtus, præsertim
 si procedat à bono animo moderate ad bonum
 finem, uidelicet, ad gloriam Dei & salutem eius
 qui obiurgatur. Porrò de Tropis quibus hic usus
 est Paulus quedam adijcienda uidentur. Primum
 hic fascimandi uerbum occurrit. Est autem
 fascimare propriè uel malefico aspectu ledere,

G 2 ut in

Tropi. Fascimant

COMMENT: IN

ut in illo Vergilij: Nescio quis teneros oculus mihi fascinat agnos: Vel pestifera laudatione rebus exitium adferre. Vnde Solinus: quædam in terra Aphrica hominum familiæ uoce ac lingua effascinantes, quæ si impensius fortè laudauerint pulcras arbores, segetes lætiores, infantes amœniores, egregios equos, pecudes pastu ac cultu opimas, emoriantur repente: Vel est præstigijs sensus ita illudere, ut non cernas ea reuera quæ sunt ante te, sed alia esse putes. Huius rei exemplum uidere est in Vitis patrum, ubi legitur de Sancto Machario quod oratione sua impetrauerit tolli fascinum à parentum oculis, qui filiam suam in uaccam putarunt esse conuersam. Nam non nisi uaccæ forma apparebat oculis eorum. Cum tamen Marcharius eam ad se adductam pulcram agnouerit uirginem, & non uaccam. Hinc fascinatio illusio sensuum est: unde fit, ut aliquis uel non aduertat quæ sunt ante ipsum, uel alia esse existimet, quam sunt reuera. Hinc Paulus transfert uocabulum ad spirituale fascinum quod opponit ueritati Euangelij, ut quæ ex aduerso cum fascino ille spiritus pugnat, Quisquis igitur uel rectè edoctus seducitur, uel alioqui falsis opinionibus imbuitur, spirituali quodam fascino illuditur, ut fascinum spirituale sit illusio mentis qua fit, ut pro ueritate, errores homines amplectantur. Deinde, cum dicit Apostolus Christum præ oculis Ga-

Solinus.

Macharius.

T: IN

scio quis teneros
Vel pestifera laudatio
Vnde Solinus: quod
familie uoce ac lingua
pensius forte laudauer
letiores, infantes
pecudes pastu ac cultu
te: Vel est praestigios
cernas ea reuera que
ites. Huius rei exem
um, ubi legitur de Sa
me sua impetrauit
oculis, qui filiam suam
conuersam. Nam man
it oculis eorum. Com
se adductam pulcras
nostiffacem. Hinc sp
unde fit, ut aliquis ad
psum, uel alia esse
Hinc Paulus trahit
e fascino quod oppo
e ex aduerso cum fasci
isquis igitur uel ratio
loqui falsis opinio
tam fascino illudat
lusto mentis quafi
homines complectatur
alus Christum pra
li

EPIST: AD GALAT:

Chry. Crucifixi.

lis Galatarum depictum & inter eos crucifixum, manifestus est tropus. Nam id non manibus Iudeorum sed praedicatione efficaci de meritis Christi factum esse perspicuum est. Praecipue autem meminit crucis, ut materiam iustificationis nostrae & ἡμεῶν pro peccatis nostris solutum ostendat esse uictimam Iesu Christi, cuius uictimae tum demum participes efficimur, quando in Christum crucifixum solida fide recumbimus. Hinc concluditur ex operibus nostris non constare iusticiam qua coram Deo consistimus & iusti habemur. Nullum enim aliud meritum est, huius rei, id est, iusticiae consequendae quam unica Christi uictima. Deinde monentur hoc loco ministri Evangelij, sui officij esse, Christum ita praedicando depingere, ut auditores uere sibi Christum crucifixum sentiant: Quod tum demum fit, quando in conscientijs hominum penetrant efficaci & synccera uerbi praedicatione. Contra autem qui adulterant crucis Christi doctrinam, diabolico fascino suos illudunt auditores.

Hoc solum à uobis uolo discere: ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei?

Redit ad confirmationem propositionis, nimirum quod non operibus legis sed fide Christi

G 3 iustis

COMMENT: IN

iustificetur homo. Argumentum autem hoc à testimonio spiritus sancti sumtum est, quod in hanc formam commodè includi potest. Illa re iustificamur, quia spiritus sanctus testatur nos iustificari: Spiritus sanctus autem testatur fide iustificari homines, & non operibus. Ergo fides & non opera iustificat. Pro argumento toto ponitur minoris probatio ab experientia Galatarum sumpta. Galatæ enim credentes sine operibus, ob signationem iusticiæ acceperunt spiritum sanctum. Quare spiritus sanctus evidenter testatur homines fide & non operibus iustificari. Est enim spiritus sanctus Arrhabo hereditatis in redemptionem acquisitæ possessionis in laudem gloriæ Dei, ad Ephes. 1.

Adeo stulti estis? cum spiritu inceperitis nunc carne consumamini?

Aliud argumentum ab absurdo, Qui à spiritu exorsus carne uult consumari seu perfici uerè amens & stultus est. Quid enim stultius quàm à melioribus ceptis ad deteriora progredi? Qui fide in Christum iustificari se primum statuit & nunc uult eam iusticiam operibus perficere, ac si imperfecta esset, nisi accederet operum iusticia,
hic

EPIST: AD GALAT:

hic à spiritu sancto exorsus carne uult perfici. Quicumque igitur fide in Christum iustificari se primum statuit, & nunc uult eam iusticiam absolutiorem per opera reddere, is uere amens & stultus est. Porro per spiritum Metonymicos intelligit Apostolus gratiam Euangelicam, quam spiritus obsignat in cordibus ardentium, hoc est, spiritualem Euangelij efficaciam, qua interior homo gignitur per spiritum sanctum, & perficitur. Huic spiritui opponit Paulus carnem, id est, ceremonialia opera, adeoque totam Legem, seu merita operum. Locus hic in primis obseruandus est, ut qui summam doctrinae Pseudoapostolorum haud obscure nobis ob oculos ponat. Erat enim Pseudoapostolorum doctrina, tribuere legi perfectionem iusticiae. Nam cum dicerent Christum nihil prodesse, nisi accederet circumcisio, legem sanè Christo non modo conferebant, sed etiam praeferebant: cum Christo tantum initium, legi perfectionem iusticiae tribuerent: ut qui salutem quaererent in iusticia non imputata, sed inherente, ut hodie Papistae faciunt: Perinde igitur fecerunt Pseudoapostoli tribuentes legi perfectionem, ac si quis, qui à luce coepisset illuminari, ad perficiendam lucem tenebras accerseret. An non talis merito amentiae & summae stultitiae accusaretur.

G 4 Tant

COMMENT: IN

Tanta passi estis frustra? si tamen
& frustra.

Argumentum ab incommodo sumtum. Qui multa passi sunt pro defensione iusticiæ fidei, & postea prolabantur ad operum iusticiam, frustra & temere passi esse uidentur. Vos Galatæ multa passi estis ab hostibus Euangelij pro defensione gratuita iusticiæ, & nunc ad operum iusticiam prolabimini, frustra igitur tanta passi esse uidemini. Proinde temeritatis magnæ est, relicta fidei iusticia, ad operum iusticiam prolabi. Sola argumenti conclusio expressè ponitur, factum autem Galatarum pro argumento sumendum est. Locus hic obseruandus est, quod crux iusti, nisi quis in iusticia perseuerauerit, frustra sit suscepta. Verum, si ad iusticiam per pœnitentiam redierit, Dominus, qua est bonitate, priorem crucem abundè compensabit. Huc pertinet correctio quam subiicit Apostolus: Si tamen & frustra, hac enim correctione Galatas iterum erigit, monetq; ut meliorem spem concipiant, modo erroris eos pœnituerit. Locus proinde hic monet obiurgationes & castigationes piorum pastorum eò destinatas esse, ut non adigant lapsos ad desperationem, sed potius ut eos excitent ad resipiscentiam: quo pœnas commeritas effugere possint.

Qui

frustra: si tamen

incommodo sumtum. Quod
in fisione iusticie fidei, et
operum iusticiam, fructus
entur. Vos Galate
Euangelij pro defensionem
nunc ad operum iusticiam
tra igitur tanta passio
meritatis magne est
operum iusticiam probat
usio expresse ponitur
um pro argumento
bseruandus est, quod
ria perseverauerit, probat
i ad iusticiam per partem
is, qua est bonitas, pro
impensabilis. Huc per
Apostolus: Si tamen
rectione Galatas iterum
liorem spem concipiat
uerit. Locus primus
et castigaciones pater
isse, ut non adigatur
potius ut eos excitet
mas committas effugit

EPIST: AD GALAT:

Qui ergo subministrat vobis spiritum & operatur in vobis virtutes, ex operibus Legis an ex auditu fidei hoc facit ?

Argumentum hoc à signo sumtum est. Do-
na edendi miracula consequuti estis per prædi-
cationem fidei & non operum : Ergo certum
indicium est, ex fide & non ex operibus esse iu-
sticiam, finis enim miraculorum fuit confirma-
tio doctrine : Qua confirmata miracula quidem
cessare debuerunt. Usus uero nequaquam : quo-
circa cum nos eandem doctrinam docemus, quam
Paulus & reliqui Apostoli docuerunt, sciamus
doctrinam nostram miraculis ab illis editis con-
firmatam esse, adeo ut non sit opus miraculis
nouis ad doctrinam nostram confirmandam.
Quare non miremur calumniam Papistarum qui
objiciunt nobis, quòd nostra doctrina nullis con-
firmetur miraculis. Proinde si quis quærat cur
hodiè etiam non edantur miracula, præter ea quæ
edita sunt, audiat Augustinum, in hunc modum
respondentem : Nec miracula illa durare ad no-
stra tempora permessa sunt, ne animus semper ui-
sibilia quæreret, & eorum consuetudine friges-
ceret genus humanum, quorum nouitate flagra-
uit. Nec iam nobis dubium esse debet, ijs esse
credendum, qui cum ea prædicarent quæ pauci

De miraculis.

COMMENT: IN
assequuntur, se tamen sequendos populo persuadere potuerunt.

Quemadmodum Abraham credidit Deo & imputatum est illi in iusticiam.

Aliud argumentum est ab exemplo ductum: quòd ideo ualet, quia & Abraham typus fuit iustificandorum: qui omnes uno eodemq; modo iustificantur: Et exemplo approbato in subiecto, approbatur res in genere. Vnde rectè ab exemplo per locum coniugatorum concluditur: Abraham credens Deo & non operans est iustus reputatus apud Deum, Ergo iusticia quæ ualet apud Deum, est ex fide & non ex operibus. Hoc argumentum copiosè exponitur & illustratur, ad Roman. 4. Hic primum diligenter obseruandum est, cur fides dicatur imputari ad iusticiam. Non enim ita accipiendum est, ac si fides ipsa in se qua creditur Euangelio, reputetur pro iusticia, qua scilicet ita iustus fit aliquis, ut illi Deus propter hanc iusticiam uitam æternam sit daturus. Quasi qualitas fidei tanto premio digna esset: sed ita potius intelligendum est, quod fides reputetur pro iusticia, quatenus illa prehendit iusticiam alienam, nempe Christi, eamq; ut suam amplectitur. Est enim fides non causa, sed instrumentum, quo oblata pro-

EPIST: AD GALAT:

promissio salutis accipitur, & possidetur. Hoc apertissimè significatur adducto testimonio: Credidit Abraham Deo, scilicet offerenti sibi gratiam in promisso semine. Hæc fides imputari dicitur Abraham ad iusticiam. Proinde cum fides dicitur imputari ad iusticiam, ad obiectum respicere oportet: quod intuetur fides, & materia iusticiæ in obiecto quærenda est, & non in qualitate fidei. Ita enim Paulus alibi ait: Eum qui non nouit peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos fieremus iusticia Dei in ipso. Nam ut in Adam iniusti & rei sumus, ita in Christo iusti & absoluti à reatu sumus quando in Christum firma fide recumbimus. Quemadmodum enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, sic etiam per obedientiam unius iusti constituentur multi.

Porro hic duabus calumnijs necessario occurrendum uidetur. Quarum una Iudaica est, altera Papistica. Iudæi accusant Paulum male fidei in citando testimonio ex Geneseos capite 15. *calumniæ fidei*
Dicunt enim Iudæi haud rectè torqueri ad Christum & uitam æternam, quod ibi refert Moyses de terrena promissione & multiplicatione seminis super terram. Sed falluntur, perperam enim separant quæ coniungenda erant. Nam fides Abrahæ primum & principaliter respicit in

COMMENT: IN

cit in promissionem Dei, qua in foedus salutis, intercedente semine benedicto, ipse Abraham adoptatus est. Deinde promissionem illam, Et erit semen tuum sicut arena maris, includit in promissione adoptionis tanquam partem in toto. Quare cum Abraham credendo oblatam gratiam amplectitur, perspicuum est calumniam Iudaeicam uanam esse, nam prouenit ex inscitia promissionis principalis, in qua aliae comprehenduntur. Altera calumnia Papiistarum est, & iusticiariorum, qui Iacobum cum Paulo committunt, ut iusticiam statuunt ex fide & operibus simul. Proferunt enim ex Iacobo haec uerba: uis autem scire o homo uane quod fides absq; operibus mortua est, Abraham pater noster nonne ex operibus iustificatus est? offerens Isaac filium suum super altare, uides quod fides cooperabatur operibus ipsius (id est, efficax erat per opera seu obedientiam illius) & ex operibus fides consummata est, & impleta est scriptura quae dicit, Credidit Abraham Deo, & imputatum est illi ad iusticiam, & amicus Dei appellatus est, uidetis quod ex operibus iustificatur homo, & non ex fide tantum: haec Iacobus. Hoc testimonio Iacobi muniti Papiстаe, opponunt se proteruè toti Euangelio, abijciunt gratuitam iustificationem, & audacter reijciunt $\lambda\upsilon\ \xi\omicron\upsilon\varsigma$ & uictimam filij Dei Domini nostri Iesu Christi. Sed hallucinari Papi-
stas

Et papistaru.

EP 13
la creffione fe
mum obseruan
cu disputat in eo
lra questionis
pofitio, & iact
ore uite. Vnde
fides absq; o
pofitatio fid
na, uana & ma
residens. H
exemplo Abrah
mo capite Gene
ptura, non de iust
tatis fide, sed
Quam iusticia
Isaac obtinera
miffioni gratia
que se uertant, n
p prior sua can
Geneleos contem
coram Deo in ob
quo nihil ob
re relinquatur,
Geneleos quem
pofitionis ad
TEXT

T. IN

EPIST: AD GALAT:

stas crassissimè facillimum est ostendere. Primum omnium obseruandus est scopus Iacobi. Ipse enim non disputat in eo loco de iustificationis causa, Sed status questionis est, quo in loco habenda sit fidei professio, & iactatio sine operibus, seu emendatione uite. Vnde hanc propositionem statuit Iacobus, fides absq; operibus mortua, hoc est, gloria seu iactatio fidei cui non adiuncta sunt bona opera, uana & inanis est, non in corde sed in labris residens. Hanc propositionem confirmat ab exemplo Abrahæ, desumpto ex uigesimo secundo capite Geneseos: ubi manifeste loquitur scriptura, non de iusticia qua iustus est Abraham reputatus fide, sed de declaratione potius iusticiæ: Quam iusticiam quindecim annis ante natum Isaac obtinuerat Abraham, cum crederet promissioni gratuite. Cum igitur Papistæ, quocunque se uertant, non possint efficere ut effectus sit prior sua causa, frustra omnino ex hoc loco Geneseos contendunt, iusticiam qua iustificamur coram Deo in obedientia operum consistere. Verum quo nihil obscuri studiosis in hac questione relinquatur, diligentius examinemus locum Geneseos quem Iacobus in confirmationem suæ propositionis adducit.

TEXTVS EX GE

NE SI.

Vocauit

COMMENT: IN

Vocauit Angelus Domini Abraham de caelo: per memetipsum iuravi, ait Dominus, quia fecisti hanc rem, & non percisti filio tuo vnigenito propter me. Benedicam tibi & multiplicabo semen tuum, sicut stellas caeli & veluti arenam quae est in littore maris: possidebit semen tuum portas inimicorum suorum, & benedicentur in semine tuo omnes gentes terrae, quia obedisti voci meae. Haec Angelus.

Hoc testimonio Iacobus suam confirmat propositionem, ex quo firma demonstratione colligam, quid iustificari ex adducto testimonio possit in Iacobo significare. Praedicatur Abraham uerbis Angeli propter obedientiam qua paratus fuit ad offerendum filium, Promittitur semen benedictum, promittitur copiosa posteritas & foelix, nec quicquam aliud in concione Angeli agitur. Cum igitur Iacobus confirmat Abrahamum iustificatum operibus, quia paratus legitur fuisse ad mactandum filium suum Isaac, profecto aliud intelligere non potuit ex adducto testimonio, quam Abraham iustificatum, hoc est, praedicatum, laudatum, ornatum, & amplissima promissione remuneratum propter obedientiam ex fide praestitam. Vnde sequitur iustificationem in Iacobo non esse imputationem iusticiae, sed declarationem,

T: IN

Domini Abraham
sum iuravi, ait Do
anc rem, & non pe
genito propter ca
ultiplicabo semen
& veluti arenam que
ollidebit semen tuu
uorum, & benedic
anes gentes terre, qu
Hactenus Angelus

Abraham suam confirmat
prima demonstratione
x adducto testimonio
Predicatur Abraham
edientiam qua parat
Promittitur semini
piofa posteritas &
conconcione Angeli
firmat Abrahamum
paratus legitur
Isaac, profectus
adducto testimonio
hoc est, predicatum
amplissima promissio
obedientiam ex fide
iustificationem in
iusticia, sed declarat

EPIST: AD GALAT:

nem, idq; per obedientiam ex fide profectam.
Quod autem ab exemplo infert Iacobus, uides
quod fides cooperatur operibus illius, & operi-
bus illius consummata est, nihil aliud uult, quam
significare opera necessario fidem comitari, atq;
fidem consumari operibus, id est, manifestari
hominibus seu demonstrari ad homines, per obe-
dientiam erga Deum. Atq; ideo fidem sine ope-
ribus esse inane spectrum, quod non meretur fidei
appellationem. Quod autem addit, impleta est
scriptura quæ dicit: Credidit Abraham Deo,
& imputatum est illi ad iusticiam, nihil ali-
ud uult, quam significare plenius declaratum esse
iusticiam fidei per obedientiam operum. Impleri
enim dicuntur, quæ plenius exhibentur, & osten-
duntur seu palam fiunt. Hinc iam concludit Iaco-
bus: uideatis quod ex operibus iustificatur homo
(hoc est, ex fructibus agnoscitur & approba-
tur eius iusticia) & non ex fide tantum, hoc est,
nuda & inani cognitione Dei & iactatione fi-
dei. His ita explicatis iuxta analogiam fidei, ex
scopi consideratione, & testimonij adducti à Ia-
cobo uero sensu, breuiter colligamus firmam pa-
ralogismi Sophistarum Papalium solutionem.
Cum igitur inferunt Papiste, ex hoc loco Iacobi
non iustificari homines coram Deo fide sine ope-
ribus, quia fides absque operibus mortua est. Re-
spondeamus duplicem Paralogisum committi

4
11

COMMENT: IN

Et utrumque peccare fallacia equiuocationis. Primum enim fides in doctrina Pauli de iustificatione non significat noticiam Et assensum, sed propriè fiduciam in Deum, quòd uerè uelit nobis prestare quod promisit per Euangelium, sed in Iacobo significat tantum noticiam historie, Et assensum: id quod quatuor rationibus ex Iacobo desumptis probabo.

PRIMA.

Si fidem, inquit, se quis dicat habere, opera autem non habeat, quid quæso aliud potest Iacobus intelligere per fidem, quàm inanem professionem, Et iactationem fidei. Vera enim Et iustificans fides est qua uiuit iustus, Et est efficax ad operandum.

SECUNDA.

Diaboli, inquit, credunt Et contremiscunt. Iam autem certum est diabolos nulla fiducia preeditos esse, cum nullam omnino salutis promissionem habeant. Quare nullam nisi historie, Et noticie fidem habere possunt diaboli. Quod autem dicat eos Iacobus ex fide contremiscere, significat certissimam expectationem diabolorum, qua expectant iudicium futurum in omnes reprobos. Pugnat ergo contremiscendi uocabulum cum pro-

EPIST: AD GALAT:

proprietate fidei, quæ est consolari eorum conscientias, qui uerè credunt & certam expectant liberationem ab omnibus malis, & beatam immortalitatem.

TERTIA.

Iacobus fidem, de qua loquitur, mortuam esse pronunciat, eamq; confert corpori sine spiritu: Iam autem ex Paulo constat uerè credentes in fili de Filij Dei uiuere.

QUARTA.

Tu, inquit, credis quoniam unus est Deus. Ita autem credere est tantum historię noticiam habere, qua homines non iustificari haud mirum est.

OBIECTIO.

Cur ergo, inquires, Iacobus ita utitur uoce fidei dei? an ueræ fidei uim ignorat Iacobus? Respondeo. Iacobus loquitur ex hypothesi hypocritarum & per concessionem Rhetoricam κατὰ ἄρισκῶς uocabulo fidei utitur, ut hac ratione confutet sui seculi uanos fidei iactatores.

Alter paralogismus est in uoce iustificandi. Paulus enim de iustificatione imputationis, hoc est, quæ est imputatio iusticiæ coram Deo. Iaco-

H bus au-

COMMENT: IN

bus autem de iustificatione declarationis, hoc est, quæ est declaratio iusticiæ coram hominibus loquitur, quemadmodum supra copiosius declarauimus. Cum igitur sensu differunt propositiones Pauli & Iacobi, malignè faciunt Sophistæ, qui fingunt Iacobum aduersari Paulo, hoc est, qui mentiuntur spiritum sanctum sibi ipsi contrarium esse, cum nemo pius dubitet quin uterque ex eodem spiritu sit loquutus.

His ita breuiter notatis exemplum Abrahæ altius perpendamus, & simul totam historiam de Abrahamo apud animum colligamus. Nam cum illi filij Abrahæ sunt qui insistent uestigijs Abrahæ, par est, ut tota ipsius nobis, ut norma uitæ, proponatur. Primum itaq; obseruandum est in exemplo Abrahæ, quomodo Apostolus inde extruxerit gratuitam iustificationem, de qua iam dictum est. Deinde circumstantiæ iustificati Abrahæ expendendæ sunt, quæ non paucos locos de uita Christiana continent, ex quibus præcipuos recitabo:

*quicquid se filij
Abrahæ, par est,
ut tota ipsius
nobis, ut norma
uitæ, proponatur.*

*loius 1. de circum
scissis p. iustifica
ti Abrahæ
ob nulla iusticia
re uocatum*

Primus, quod professio uitæ Abrahæ ante iustificationem testetur ipsum nullis meritis aut preparantibus operibus à Deo receptum esse, sed sola bonitate Dei eaq; gratuita. Nam antequam uoce Dei de Hur Caldæorum uocatus est, Caldaicis erroribus imbutus fuit.

Secunda

EPIST: AD GALAT:

Secundus, quod circumcisio non necessario requiratur ad iustificationem. Est enim Abraham ante circumcisionem iustus à Deo pronunciatus, propterea quod crediderit Deo promittenti sibi semen ex gratuita sua bonitate, in quo benedicentur omnes nationes terræ. Nam cum impossibile sit ut effectus sit prior sua causa, fieri nequaquam potest ut circumcisio sit causa iustificationis Abrahæ, cum multis annis ante mandatam circumcisionem sit fide iustificatus. Hanc circumstantiã etiam Paulus Apostolus urget ad Rom. 4.

Tertius, quod iusticia fidei ad omnes promiscuè pertineat. Est enim Abraham fide iustificatus antequam constituta est Iudaica Respublica, & antequam ullis notis discreti sunt homines. Ex hac circumstantia Prophetæ absq; dubio conclusiones de uocatione gentium extruxerunt.

Quartus, quod ritus Mosaici & traditiones humane non requirantur à iustificandis. Vt enim sine illis Abraham est iustificatus, ita qui eius exemplo iustificabuntur ritus Mosaicos non requirant, & multo minus traditiones humanas.

Quintus, quod sine lege morali & operibus in Decalogo præceptis iustificemur. Nam si Abrahæ exemplo iustificamur, et is fuit iustificatus annis multis ante datam legem, profecto fieri non potest ut ex lege sit iusticia. Verum si obijcis le-

H 2 gem

COMMENT: IN

gem moralem fuisse perpetuam, ideoq; ea non caruisse Abrahamum, Respondeo nullam mercedem operibus deberi, nisi ex pacto Dei. Opera enim non sunt intrinseca dignitate meritoria, sed acceptione Dei, & ratione pacti. Stat ergo firma consequentia: Abraham iustificatus est fide promissionis ante editum pactum de operibus. Ergo fide & non operibus iustificatus est.

¶ Sextus, Quod uera & iustificans fides habeat adiuncta bona opera, & obedientiam erga Deum, quodq; nihil charius Christiano esse debeat quam diuine uoluntati obedire. Nam, ut Abraham mandato Dei obediuit cum iuberetur mactare filium, quo nihil in mundo charius habuit. Ita pij parati esse debent propter mandatum Dei ad iugulandos omnes prauos affectus, atque adeo ad componendam totam suam uitam iuxta normam uoluntatis diuine.

¶ Septimus, Quod eorum, qui gloriantur de Patre Abraham & non insistant uestigijs ipsius, uana sit gloriatio.

¶ Octauus, ut Abraham est Typus credentium, (nam eos qui iustificantur huius exemplo, ut dictum iustificari necesse est) & pater multarum gentium, ita pij unius Abrahæ exemplo contenti sint, nec quicquam moueantur aliorum, nescio quorum patrum, institutis parum ad Regulam uitæ Abrahæ congruentibus. Nam solus Abraham

T: IN

EPIST: AD GALAT:

ham nobis, qui ex gentibus conuertimur, typus
& exemplar cum fidei tum obedientiæ erga De-
um existit. Ceremoniæ quæ postea additæ sunt, ut
ad certum populum nempe Iudaicum pertine-
bant, Ita adueniente promisso Abrahæ semine
cessare omnino debebant, & euanescere non secus
atque adueniente sole tenebræ discutiuntur.
Iam autem si Ceremoniæ Iudaicæ, quarum autor
Deus fuit, nullum Christianum obligant, multo mi-
nus hypocriticæ Monachorum Regulæ, quarum
pleraq; ex diametro cum uerbo Dei pugnant, ob-
ligationis uim habent, Imò eos qui illis se subij-
ciunt præcipitant in certam damnationem nisi
maturè resipiscant.

Nonus, Monet præterea exemplum Abrahæ
ut in articulo salutis nostræ, adeoque in omnibus
promissionibus Dei certi simus, & immoti nihil
plane hæsitantes. Vt enim Abraham nullis ra-
tionis aut naturæ argumentis fractus est, qui
crederet promittenti Deo, statueretq; ipsum po-
tenter præstare posse, quòd clementer promise-
rat: Ita nos nihil moueamur argumentis ullis
quæ in contrarium promittit caro & sanguis.
Non igitur dilatio promissorum, non tristissima
Ecclesiæ forma, non incidentes ærumnæ & ca-
lamitates frangant animos nostros, sed πληρο-
φορίᾳ, hoc est, plenissima fiducia exemplo A-
brahæ patris nostri persistamus firmi tribuen-

H 3 tes Deo

COMMENT: IN

tes Deo gloriam ueritatis potentie & misericordie.

10 Decimus, Quod ut pij in hac uita exemplo Abrahæ possunt uti communibus legibus contrarium & aliarum rerum exemplo Abrahæ: Ita communibus casibus sunt obnoxij uarijs periculis, exilio, fami, cruci, adeoque morti ipsi, que pijs transitus est ab his ærumnis ad promissam beatitudinem. Hæc breuiter dicta sint de hoc Abrahamico exemplo, quod serio per totam uitam aspiciere, meditari, opere precium est omnibus ijs, qui de patre Abraham iuste & sine hypocrisis gloriari uolunt.

Cognoscite ergo quod qui ex fide sunt, ij sunt filij Abrahæ.

Infert se ex hypothesi thesin, seu exemplum singulare ad genus transfert, & est sensus, Abraham pater credentium iustificatus est fide. Igitur quotquot credunt & filij Abrahæ propter imitationem fidei existunt, & fide iustificantur, quemadmodum ipse fide est iustificatus. Hoc pacto Paulus ad Roman: 4. accommodat exemplum Abrahæ, ita enim ait: Non est autem scriptum propter illum tantum, quod reputatum sit illi ad iusticiam, sed etiam propter nos

EPIST: AD GALAT:

nos quibus reputabitur credentibus. Porro esse ex fide, nihil aliud est, quam renuntiata propria iusticia diuinis promissionibus gratie niti, ad Roman: 4. Credenti & non operanti reputatur fides ad iusticiam. Deinde hic obseruemus uerissimam & immotam definitionem filiorum Abrahæ, hoc est, hæredum gratuita iustificationis, que in Abrahamico exemplo conspicitur. Nam hac formula, qui ex fide sunt, id est, uerè credentes promissioni gratuita, ut Abraham fecit, tanquam certa definitione comprehendit Apostolus filios Abrahæ siue circumcisi sunt siue non: quos ad Roman. 9. cap. filios promissionis nominat, propter obiectum fidei qui credit promissioni.

Præuidens autem scriptura quod ex fide iustificet gentes Deus antequam Euangelizauit Abrahæ: benedicentur in te omnes gentes.

Accommodationem exempli probat testimonio scripturæ. Est autem Entimematica probatio. Priori loco consequens, posteriori antecedens ponitur. Forma autem Dialectica hæc est, Omnes gentes benedicentur in te (hoc est, non per te sed

H 4 quæ

COMMENT: IN

quia in filiis tuis censebuntur omnes credentes, uel in te, hoc est, cum te siue tuo exemplo. Ita enim Beth præpositio sepius exponi debet) Sed Abraham est fide benedictus adeoque iustificatus: Ergo & gentes ex fide iustificantur & non ex operibus. Quod autem dicit Apostolus, Ante euangelizauit, significat doctrinam gratuite iustificationis Abrahamo patefactam fuisse. Non est igitur noua doctrina Euangelium de gratuita iustificatione, ut calumniabantur Pseudoapostoli, sed longè ante exhibitum Christum in carne fuisse hominibus commendatam.

Igitur qui ex fide sunt, benedicuntur cum fideli Abraham.

Illatio generalis argumenti ducti ab exemplo Abrahamæ. Primum enim accommodauit Apostolus exemplum Abrahamæ ad genus, Deinde accommodationem probauit scripturæ testimonio, iam in genere concludit credentes benedici, adeoque iustificari cum fideli Abraham (Ita enim Paulus hoc loco interpretatur quod supra dixit in te) hic est, quemadmodum Abraham credens iustificatus est, Ita etiam gentes credentes iustificari: atque ideo non simpliciter dixit benedicuntur cum Abraham, sed cum addito benedicuntur cum fideli Abraham, significans fidem esse instrumentum

ET: IN

antur omnes credentes
tuo exemplo. Ita
sime exponi debet. Ita
ctus adeoq; iustificati
iustificantiur & non
dicit Apostolus, Antea
et doctrinam gratuite
patefactum fuisse. Non
Evangelium de gratia
habantur Pseudoapostoli
m Christum in carne
atam.

ide sunt, benedictio
raham.

argumenti ducti ab exem
accommodavit Aposto
genus, Deinde accom
ptur e testimonio, In
ntes benedici, adeoq; i
tham (Ita enim Paulus
od supra dixit in resp
raham credens iustifica
edentes iustificari. Ita
it benedicuntur cum
benedicuntur cum
ificans fidem esse iust
m

EPIST: AD GALAT:

mentum, quo oblata benedictio recipitur: quæ benedictio hoc loco non aliud est quam liberatio à maledictione legis, à morte æterna, fauor diuinus gratuitus, atque adeo uita æterna. Nam Paulus disertè maledictionem benedictioni opponit. Ex hac Pauli conclusione per locum à contrarijs concluditur, quod omnes qui per opera uel diuine legis præcepta salutem querunt, discedant ab Exemplo Abrahamæ, et non sint filij Abrahamæ, atq; ideo maneant in suis peccatis, & sub legis maledictione. Non enim consequuntur remissionem peccatorum, quæ non nisi, iuxta Exemplum Abrahamæ, fide accipitur & non operibus, id quod clarius adhuc sequenti argumento demonstratur.

Quotquot enim ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt, scriptum enim est: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea.

Ratio proximi argumenti, quod disiunctiue formari poterit hoc modo. Aut ex fide aut ex operibus est benedictio. Non est autem ex operibus, Igitur ex fide est benedictio adeoque ius

H s sticia

COMMENT: IN

sticia & salus ipsa. Quod autem non sit ex operibus benedictio atq; adeo iusticia, probat à contrarijs effectibus seu repugnantibus. Quotquot ex operibus legis sunt, sub maledictione sunt, atque adeo maledicti. Igitur quotquot ex operibus legis sunt, non benedicuntur, nec iustificantur. Antecedens probat testimonio scripturæ: Maledictus omnis qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. Hic rursus apertum testimonium habemus, quod Apostolus per opera legis intelligat omnia quæ lege diuina præcepta sunt nobis, & præcipuè opera decalogi. Nam nisi prorsus insanire Sophistis lubet, non dicent promissam uitam gentibus ob Ceremonias, nec denunciata maledictionem gentibus ob rituum Mosaicorum neglectum. Ceremoniæ enim Mosaicæ & ritus exspirarunt adueniente Domino in carnem. Præterea, qui stante Repub: Iudajca ex gentibus crediderunt, & dicebantur Relligiosi, non seruauerunt ritus Mosaicos ut Iob, Naaman Syrus. Cyrus Persarum, & multi alij.

Quod autem in lege nemo iustificatur apud Deum, manifestum est, quia iustus ex fide uiuet. Lex autem non est ex fide, sed qui fecerit ea homo uiuit in eis.

Aliud

EPIST: AD GALAT:

Aliud argumentum ex duobus locis, nimirum à pronunciato & repugnantibus petitur. Est autem Epichirema Rhetoricum. Primo enim loco ponitur conclusio: Secundo loco, Maior: Tertio, minor: Quarto, minoris probatio. Redigatur autem argumentum in hanc formam, iustus ex fide uiuit. Qui est ex lege, non est ex fide. Igitur qui est ex Lege non uiuet. Si non uiuet, neque iustificabitur. Minoris probatio est qui fecerit ea homo uiuet in eis. Ut autem presens argumentum plenius intelligi possit, obseruandum est, quòd Paulus hic sumat legem & fidem tanquam duo contraria, quo ad effectum iustificandi. Lex enim requirit opera, fides autem meram gratiam spectat. Si ergo iusticia est ex fide, est profecto ex mera gratia. Si est ex mera gratia, iam non est ex operibus. Igitur si iusticia est ex fide, non est ex operibus. Lex enim non spectat fidem in iusticia, sed opera, hoc est, non pronunciat Lex eos iustos esse qui crediderint, sed qui fecerint. Sunt proinde prorsus contrariæ duæ istæ uia, quia Lex in nobis querit quod nunquam inuenit ideoq; occidit. At fides accipit ex mera gratia quod nobis deest, hoc est, iusticiam ut nobis uidelicet imputetur, quæ in solo Christo est, atque hoc respectu fides uiuificat.

Est

COMMENT: IN

Est igitur in hoc uersiculo fundamentum consequutionum superiorum, quæ ex eo firmæ sunt quòd lex & fides, facere & credere, iusticia inherens & iusticia imputata, gratia & meritum, sint contraria immediata, quo ad iustificationem: in qua requiritur perfecta & omnibus numeris absoluta iusticia, qualis in uno Christo inuenitur, cum quo per fidem coalescunt omnes sancti, ac proinde saluantur. Porro pronunciatum Abacuc explicandum est. Iustus, inquit, ex fide uiuet, hoc est, qui credit promissioni Dei iustus est & uiuet. Duo enim hic tribuit fidei Propheta, uidelicet iustificationem, ut instrumento, & uiuificationem, ut causæ efficienti. Hoc posterius sæpè Metonymicos pro priori ponitur, qui enim iustus est uiuet, & nemo uiuet nisi qui iustus fuerit. Antithesis in Propheta uerbis obseruetur. Ecce, inquit, extollit sese is cuius anima non est recta in eo, iustus autem ex sua fide uiuet. Hic iustus ex fide opponitur ei qui se extollit, id est, qui de se ipso præsumit, & suis nititur uiribus, is, cuius anima non est recta in eo, id est, qui diffidit de Deo nec ad illum confugit. Iustus igitur ex fide desperat de seipso, & sola bonitate Dei nititur: unde & iusticiam & uitam gratis haurit. His ita explicatis argumentum apertius conspicitur: Fides iustificat, Lex non est fides, igitur Lex non iustificat. Maior est

T: IN

EPIST: AD GALAT:

est uera quia Propheta dicit, Iustus ex fide uiuet. Minor probatur quia Lex requirit opera, fides uero gratiam apprehendit.

Confutatio sequitur, in qua diluuntur quatuor obiectiones, quæ contra ea quæ dicta sunt de fide & lege poterant obijci. Atq; ita prudenter confutationem instituit Paulus, ut non solum obiecta aduersariorum diluat, uerumetiam propositionem principalem fortius muniat.

Christus nos redemit de maledictione Legis, factus pro nobis maledictum (scriptum est enim maledictus omnis qui pendet in ligno) ut in gentibus benedictio Abrahamæ fieret in Christo Iesu, ut promissionem spiritus accipiamus per fidem.

Prolepsis est seu anticipatio primæ obiectionis quæ huiusmodi ex superioribus dictis nascitur: Si lex damnat omnes, qui eam non faciunt, & nemo eam facit, an non damnationi legis obnoxij sunt omnes? Respondet Paulus nos liberatos esse à maledictione legis. Continet autem hæc Paulina Responsio quatuor circumstantias istius liberationis. Quarum prima est, per quemnam liberati

COMMENT: IN
liberati simus. Secunda, quo modo. Tertia, in quem finem. Quarta, quo medio siue quo instrumento illam liberationem per Christum partam consequamur.

Prima circumstantia per quem, exponitur hisce uerbis: Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum, hoc est, Christus sua satisfactione, qua Deo & legi satisfecit, liberauit nos à sententia damnatoria legis, adeoque ab ipsa legis maledictione. Est autem in hisce Pauli uerbis antanaclasis figura. Priori enim loco maledictum relatiue siue formaliter accipitur. Posteriori uero significat reatum sine fundamento, & expiationem maledictionis quæ per mortem Domini peracta est.

Secunda circumstantia est de modo, ita enim ait Apostolus: Maledictus omnis qui pendet in ligno, Christus pependit in ligno. Igitur Christus est maledictus. Non in se quidem, sed quia sustinuit personam nostram, & factus est hostia pro peccato nostro, dum cruci seu ligno affixus est. Nam quod impossibile erat Legi, Deus per Filium missum in mundum prestitit. Fuit autem Legi impossibile homines per eam iustificari, ac liberari sententia damnatoria legis. Igitur Deus Filium fecit hostiam pro peccato,

EPIST: AD GALAT.

cato, ut per peccatum damnaret peccatum in carne. Non solum ut liberaremur à maledictione legis per satisfactionem Christi, Verumetiam ut legis iusticia in nobis impleretur per imputationem obedientie Christi, qua satisfit legi, ut Christus sit consumatio legis in iusticiam omni credenti. Habemus paucis expressum fructū passionis Domini, quæ est Redemptio nostri à maledictione legis per Christi satisfactionem.

Tertia circumstantia est finis, ut inquit gentibus benedictio Abrahamæ contingat in Christo Iesu. Benedictio autem Abrahamæ est, quæ facta est Abrahamæ his uerbis: Benedicentur in semine tuo omnes gentes. Voce benedictionis intelligitur Sinechdochicos, Remissio peccatorum, iustificatio, adoptio in filios Dei, donatio spiritus sancti, atq; adeo salus ipsa ac uita æterna.

Quarta circumstantia instrumenti est, quo benedictio illa spiritualis nobis applicatur, Vt, inquit, promissionem spiritus accipiamus per fidem. Fide enim benedictionem illam spirituales recipimus, oblatam uerbo & Sacramentis. Est & hic Sinechdoche, nam ut supra posuit benedictionem pro iustificatione & alijs donis quæ natura cum benedictione cõiuncta sunt: Ita hic pollicitationem spiritus, id est, promissum spiritum ponit pro

COMMENT: IN

pro peccatorum remissione, iustificatione, & glorificatione. Nam donatio spiritus sancti testimonium est iustificationis, cui reliquæ partes quas enumerauimus necessario coniunctæ sunt. Sed quid dicemus? an spiritus sanctus accipitur fide? an non fidem in nobis spiritus sanctus creat ad prædicationem Euangelij? quo modo hæc consistunt? quatenus spiritus sanctus in credentibus habitat & operatur in eis, fide dicitur accipi, non quod eum antea non habuerint, sed quia nunc se prodit apertius, & ostendit efficacius suam præsentiam, dum uidelicet impellit ad spiritus opera sectanda, dum armat animatq; fideles contra carnis opera. Quatenus autem spiritus sanctus per uerbum & sacramenta fidem excitat, cum uerbis & Sacramentis exhibetur & fidem in cordibus creat ordine non tempore præueniens fidem. Porro hæc primæ obiectionis dilutio continet præcipua nostræ Religionis capita quæ sunt hæc.

Primum, quod lex damnet & obnoxios faciat maledictioni omnes homines, adeo ut nemo sit qui non subijciatur maledictioni legis. Vnde colligitur nequaquam ex lege iusticiam contingere.

Secundum, quod Christus solus nos liberet à legis maledictione, adeo ut Redemptio per illum facta

EPIST: AD GALAT:

facta, nobis contingat ex gratia, & non ex ullo merito.

Tertium, quod modus liberandi nos à maledictione legis non fuerit alius, quam Christi uictima: quæ est sufficiens $\lambda\upsilon\ \xi\omicron\upsilon\ \rho$ pro toto humano genere redimendo.

Quartum, quod finis huius liberationis à maledictione legis sit plenissima benedictio & salus credentium.

Quintum, quòd huius beneficij Christi & uictimæ per fidem homines fiant participes.

Sextum ex his omnibus propositionis principalis clarissimam confirmationem colligamus Nam si lex maledicit, & à legis maledictione per Christum fide apprehensum liberamur, Profecto sequitur non operibus legis, sed fide Christi iustificari homines. Qui ergo legis sententia maledictioni subiecti sunt, Christi beneficio iustificati benedicentur & uitæ æternæ censentur heredes.

Fratres secundum hominem dico, hominis licet testamentum, si modo improbatum sit, nemo reijcit et addit aliquid. Porro Abrahamæ dictæ sunt promissiones &

I. 4. semis

COMMET: IN
semini eius, non dicit & seminibus,
tanquam de multis, sed tanquam de
vno, & semini tuo qui est Christus:
Hoc autem dico testamentum an-
tea comprobatum à DEO erga
CHRISTVM. Lex quæ post an-
nos quadringentos & triginta ce-
pit, non facit irritum, vt abroget
promissionem. Nam si ex Lege est
hæreditas, iam non ex promissione,
atqui Abrahæ per promissionem do-
navit Deus.

*Anticipatio secundæ obiectionis, quæ huius-
modi est, Post promissionem factam Abrahamo
data est lex: Ergo promissio aut per legem irri-
ta facta est prorsus: aut non videtur sufficere
promissio ad iustificationem & benedictionem
consequendam, sed promissioni addendam esse le-
gem, tanquam complementum. Summa respon-
sionis hæc est, nihil est vni potens, ut possit ir-
ritum facere pactum Dei. Pactum autem Dei
est promissio facta Abrahæ & seminibus. (Ita
enim habent promissionis uerba: Ego & Deus
tuus & seminis tui) Ergo nihil est tam potens
ut possit hanc promissionem uiolare. Itaque nec
lex*

IN
& semitibus
sed tanquam de
qui est Christus
estamentum ad
à DEO ergo
Lex quæ postea
s & triginta
itum, ut abrog
Nam si ex Legge
n ex promissione
promissionem

EPIST: AD GALAT:

lex data post quadringentos & triginta annos poterit hanc promissionem abolere. Maior probatur per locum à minore ad maius, hominis pactum confirmatum, non reijcitur, non abrogatur, nec ei additur quicquam. Ergo multo magis pactum Dei inuiolabile putandum est, ut nec abrogetur, nec ei aliquid adijciatur. Verum hoc fieret irritum et abrogaretur, si ex lege esset hæreditas (hæreditatis nomine Synecdochicos complectitur Paulus ipsam benedictionem, adeoq; iustificationem & glorificationem.) Et si lex addenda esset promissioni, tanquam complementum, adijceretur aliquid pacto prius à Deo confirmato. Hinc iam ex repugnantibus concludit Paulus in hunc modum, confirmans superius argumentum. Nam si ex Lege, inquit, est hæreditas, iam non est ex promissione gratuita. Sed hæreditas est ex promissione. Ergo non est ex lege. Maior expresse ponitur, loco assumptionis confirmatio ponitur: uidelicet, atque Abrahe per promissionem donauit Deus. Locus hic obseruandus est contra eos qui pactum Dei de gratuita iustificatione infringere conatur: quarum alij in operibus legis, alij in traditionibus humanis iusticiam ponunt. Hi enim omnes & Christo suum honorem detrahunt, & DEVM quodammodo inconstantie accusant: Confutantur & hic Papistæ,

COMMENT: IN

qui per legem intelligunt tantum Ceremonias
Mosaicas. Nam eadem est ratio consequutio-
nis. Sicut enim ex lege Morali, siue ex qua-
cunque alia est hereditas, non est ex promissio-
ne, id est, ex gratia Dei per fidem. Lex enim
homines respicit, eorumque opera. Promissio
autem gratiam Dei & fidem in Christum in-
tuetur. Porro hoc loco due calumnie necessa-
rio refutande sunt, quarum una Iudaica est.
Altera Papistica. Ut autem Iudaica rectè dissolu-
atur, obseruanda est scripturæ consuetudo.
Sapè enim cum de toto corpore Ecclesie agi-
tur, Christus ueluti in medio collocatur, qui
omnes Dei filios comprehendit Synechdochicos.
Nam non totam liberorum multitudinem, qui
ab Abraham orti sunt, comprehendit scriptura,
cum benedictionis & promissionis meminit,
sed tantum eos, qui insistent uestigijs patris
nostri Abraham, qui seminis nomine censentur
in Christo, qui est caput, reliqua in se membra
continens. In Christo enim connectitur uniuersum
semen atque indissolubili nexu coniungitur.
Quando igitur cauillantur Iudæi expli-
cationem Pauli urgentis singularem numerum,
cum constet seminis uocabulum in Genesi col-
lectiue accipi. Quemadmodum disertè textus
ait. Erit semen tuum sicut arena maris &
stelle cæli, Respondendum est, Paulum non
loqui

*Iudaica Calu-
nia*

EPIST: AD GALAT:

loqui de uno homine, sed de uno genere seminis.
 Distinguendum est enim inter semen carnis, &
 semen promissionis. Paulus itaque hic excludit
 semen carnis tantum, & in Christo, ut in capite,
 semen promissionis ad quod solum pertinet pro-
 missio comprehendit. Ita enim primæ Corinth.
 12. Christi nomen tribuitur uniuerso fidelium
 coetui, ubi differit de unione, adducta similitudi-
 ne corporis humani, quam similitudinem accom-
 modat his uerbis: Ita & Christus. Hic mani-
 feste Christi nomen tribuitur omnibus fide-
 libus, qui Christo tanquam capiti membra ad-
 herent. Papistica calumnia hæc est, quod ex
 hoc loco Pauli contendunt, legem in tota hac
 disputatione de iustificatione tantum Ceremoni-
 as respicere, & non legem moralem. Nam
 hanc clamitant promissionem factam Abrahe
 præcessisse, ut quæ creata una cum homine sit:
 atque ideo inferunt, aut uanam esse hanc Pauli
 argumentationem, aut contra solas Ceremonias
 ualere. His, quemadmodum superius etiam an-
 notatum est, in hunc modum respondere licet.
 Vbi nullum pactum interuenit, ibi nullum ac-
 ceptionis testimonium est. Sed dum facta est
 promissio Abrahæ, nullum pactum fuit de iusti-
 cia operum. Igitur nullum extitit acceptatio-
 nis operum testimonium. Non enim opera, ut
 ipsi Papistæ nobiscum fatentur, intrinseca dig-
 nitate

*Calumnia papi-
stica.*

COMMENT: IN
nitate meritoria sunt, sed acceptatione Dei &
ratione pacti.

Quid igitur lex? transgressio-
num gratia addita fuit, donec venis-
ret semen, cui promissum erat, ordi-
nata per Angelos in manu Mediatoris,
Mediator autem vnus non est,
Deus vero vnus est.

Tertia obiectio est. Si Lex non iustificat,
cur ergo data? Videtur sane frustra data esse.
Respondet Paulus, Legem non esse frustra datam,
sed habere suum usum, addita enim est propter
transgressiones, non quidem tollendas sed reue-
landas: ut isto pacto homines deueniant in agni-
tionem sui peccati, & commerita damnationis:
Vnde & ad promissum semen impellantur, sine
quo à Legis maledictione nemo liberari potest.
Atque hoc est, quod additur: donec ueniret semen
cui promissum fuerat, quasi dicat: Lex subservit
promissioni, ut homines coerceat usque ad ad-
uentum seminis promisi. Loquitur autem hic
Paulus de tota lege & externa illa tota admini-
stratione, qua uetus populus regebatur usque ad
exhibitum messiam. Porro quod nunc in Eccle-
sia retineatur lex Moralis plures sunt cause,
de

EPIST: AD GALAT.

de quibus postea pluribus dicitur. Quod autem sequitur, ordinata per Angelos in manu Mediatoris, scilicet Mosis, solus Lutherus, appositissime explicans digressiuunculã esse dicit, in qua discrimen facit Paulus legis et promissionis seu Euangelij. Est autem hæc summa discriminis. Lex data est per Angelos in manu Mosis Mediatoris. Euangelium autem per Christum eundemq; Mediatorem. Quare Euangelium excellere legem dubium non est. Quod autem additur mediator autem unius non est, non tantum de Mose, sed in genere intelligendum est. Quemadmodum enim Moses ueteris pacti mediator fuit. Ita Christus noui pacti inter Deum offensum & hominem offendentem mediator existit. Vnde Euangelij & promissionis dignitas apparet. Quod sequitur, Deus autem vnus est, facit ad confirmationem superiorum. Perinde ergo ualet ac si diceret: Deus semper manet sui similis. Quod ergo semel decreuit non mutat. Proinde nequaquam existimandum est, quod Lex abroget promissionem Abrahamæ factam.

Num Lex igitur aduersus promissa Dei: Absit. Nam si data esset Lex, quæ uiuificare posset vere ex

I 4 lege

COMMENT: IN
lege esset iusticia. Sed conclusit scri-
ptura omnia sub peccatum, vt pro-
missio ex fide Iesu Christi daretur
credentibus.

Quarta obiectio cum dilutione. Si lex dam-
nat, & promissio gratuitam offert salutem, pro-
missio uidetur esse contra legem & lex contra
promissionem. Respondet & hic Paulus à fi-
ne legis, & ostendit quòd promissio reddatur il-
lustrior ministerio legis. Atque in hunc modum
argumentatur à destructione antecedentis ad
destructionem consequentis. Si lex data esset
quæ posset uiuificare, hoc est, iustificare, uerè
ex lege esset iusticia. Sed lex non data est quæ po-
test uiuificare. Ergo ex lege non est iusticia.
Probatur assumptio à contrario effectu. Lex cõ-
clusit omnia sub peccatum, Igitur lex non li-
berat à peccato nec uiuificat. Sed cur ita? ut
promissio ex fide Iesu Christi, id est, ex fide in
Iesum Christum daretur credentibus, id est, ut
credentes fide consequerentur promissam Iusti-
ciam & remissionem peccatorum.

Prius autem quam veniret fis-
des, sub lege custodiebamur, cons-
clusi in eam fidem quæ reuelanda
erat,

EPIST: AD GALAT.

erat. Itaque lex Pædagogus noster
fuit ad Christum, vt ex fide iustificas
remur.

Exegesis est: superiorem enim sententiam de
usu legis exponit clarius, idq; duplici similitudi-
ne. Primum enim legem carceri comparat, de-
inde Pædago, utraq; aptissimè usum legis com-
monstrat. Vt autem hæ similitudines rectius in-
telligantur, quid lex quidq; fides hoc loco sig-
nificet notandum est. Lex itaq; hoc loco neque
legem moralem tantum, neque Ceremonias, &
iudicia, sed totum Regimen & politiam Mosis,
quæ lege Dei constituta fuit, significat, Fides
autem hic significat obiectum fidei nempe Chris-
tum, in quem credimus iam exhibitum & ma-
nifestatum in carne, siue tempus ipsum notet
noui testamenti, quo clarior quedam gratiæ Dei
reuelatio per prædicationem & uictimam Mese-
sie contigit. His cognitissimas apertiores reddenda
similitudines propositæ in hunc modum.
Quemadmodum carcer se habet ad captiuum,
ita lex Mosaica ad populum Israëliticum, Sed
captiuus è carcere eripitur & liberatur dato pro
seipso λύτρον, hoc est, pretio capitis. Ergo
& populus Dei à iure legis Mosaicæ liberatur
adueniente Christo qui λύτρον persoluit. Hæc
prior similitudo totius politiæ Mosaicæ certum
I 5 tempus

COMMENT: IN

tempus fuisse nimirum usq; ad Christum exhibitum docet. Vnde iam colligitur exhibitio Christo non debere ullos adigi ad politiam Mosaicam seu ritus legales seruandos. In hunc modum explicata similitudine, sensus uerborum Pauli clarior efficitur. Antequam, inquit, ueniret fides, hoc est, clarior gratiæ reuelatio exhibitio Christo sub lege, id est, sub regimine & Politia Mosis, custodiebamur in eam fidem quæ reuelanda erat, id est, usque ad tempus exhibitio Christi, in quo fides clarior extitit. Neque hic patribus adimitur fides, sed tantummodo significatur clarius coramque representari nobis, quod populo legis per Ceremonias, totiusque Politie Mosaicæ statum obscurius adumbratum fuit. Non est ergo discrimen inter fidem patrum & nostram in obiecto, sed in modo tantum. Nam ut illi in Christum exhibendum crediderunt, ita nos in exhibitum credimus, atque ita illustrior est nostra fides quam illorum. Quod enim illi in figuris habuerunt, id nos re ipsa posidemus. Altera similitudo seu comparatio hæc est: Quem admodum pedagogus se habet ad discipulos, ita se habet lex ad populum Iudaicum, sed Pedagogo certum moderationis tempus præfinitum est, nimirum tempus pueritiæ. Proinde & Lex præfinito tempore cessare debuit. Tempus autem legis durabat tantum usque ad Christum.

Igitur

EPIST: AD GALAT:

Igitur Christo exhibito lex non amplius obligat homines (intelligendum est hic legis uocabulum totam Mosaicam administrationem complecti, ut supra admonui) idque ideo, ut ex fide iustificaremur, quemadmodum Paulus hic aperte subiungit. Sed quomodo lex fuerit Pedagogus usque ad CHRISTVM, & utrum ad huc aliquo munere fungatur, tum quomodo abrogatam esse legem intelligendum sit, paucis explicandum uidetur. Quomodo Lex fuerit Pedagogus ad Christum in partibus legis & earum finibus clarè perspicui potest. Partes legis recitantur tres, præcepta seu mores, iudicia, Ceremoniæ. Præcepta itaque cum normam ueræ iusticiæ & uoluntatis DEI comonstrabant hominibus, & cum iniusticiæ homines accusabant, simul admonebant alibi querendam esse iusticiam, si modo maledictionis sententiam, quam lex in omnes transgressores pronunciat, euadere uellent. Vnde tametsi obscurius, ad Christum querendum homines per legem impellebantur. Nam dum propria experientia teste, legis iusticiam assequi non possent, & Messiam adducturum eternam iusticiam audirent, nisi perire mallent confugerent ad querendam Messia iusticiam, quæ sola fide accipienda erat. Vnde hæc confessio Danielis, tibi Domine iusticia nobis autem confusio faciei. Iudicia
Mosaica

COMMENT: IN

Mosaica minus mihi uidentur ad Christum impulisse, nisi quòd communia & crebra errata populi & in delinquentes animaduersiones, possint aliquo modo ad erratorum medicum impellere. Ceremonie efficacius Christum adumbrant, ut circumcisio, ablutiones, sacrificia, ut de alijs taceam. Circumcisio enim, quia fuit signaculum iusticiæ fidei, semen Abrahæ promissum, hoc est, Christum mysticè prædicauit. Ablutiones omnes admonebant iudeos sordidum peccatorum abstergendarum per Messiam. Sacrificia Typice uitam futuram adumbrarunt. Ex his facile intelligi potest utrū adhuc lex Pædagogi aliquo munere fungatur an non. Nam quantum ad ceremonias & iudicia imò quantum ad totum attinet regimen Mosaicum, nullo nunc prorsus Pædagogi officio lex fungitur. Nam tota œconomia Mosis, adueniente Domino, sublata est. Verum quatenus lex moralis proponit nobis iusticiæ normam, & arguit nos peccati, atque etiam ciuili quadam disciplina cõercet carnales, Pædagogus existit & impellit nos, ut queramus Christum iustificatorem, nisi malimus in peccatis nostris perire. Hinc etiam facile constare potest quomodo lex abrogata sit & quomodo non sit abrogata. Lex Moralis duas partes habet. Quarum prima est norma uitæ perpetua. Altera est de promissionibus & comminationibus appendix.

EPIST: AD GALAT:

dix. Norma uitæ nec in hac uita nec in futura
abolebitur. Deus enim perpetuam dilectionem
erga se & suam creaturam suo ordine requirit.
Comminationes conuersis sunt abolitæ, iuxta di-
ctum Pauli, non sum us sub lege sed sub gratia.
Item ad Galatas 3. Christus pro nobis factus est
maledictum: Promissiones autem sunt pijs ratæ
in Christo. Verum non conuersi legi morali toti
cum sua damnatoria sententiâ obnoxij sunt, iuxta
illud, Maledictus est omnis qui non fecerit omnia
que scripta sunt in libro Legis. Lex Ceremonia-
lis Mosis abolita quidem est quo ad usum, sed non
quo ad significationem. Nam res quas figurabant
ceremoniæ sunt æternæ. Lex iudicialis quo ad
usum est libera, potest enim ea magistratus uti
uel non uti, prout uisum fuerit sapientibus legis-
latoribus. At quantum ad significationem atti-
net, perpetua est. Nam politia Mosis, regni
Christi Typus erat.

Adueniente autem fide non am-
plius sub lege pædagogos sumus.

Applicatio est posterioris similitudinis que
supra satis declarata est. Per fidem intellige cla-
riorem gratiæ noticiam, que facta est exhibitio
Christo, sicuti supra etiam annotauimus.

Omnes

COMMENT: IN
Omnes enim filij Dei estis per fidem
in Christo Iesu.

Confutatis obiectionibus redit Apostolus ad confirmationem propositionis, & argumentatur à causarum diuersitate seu differentia. Credentes sunt Filij Dei per fidem, quia in Christo Iesu sunt. Igitur operantes non sunt Filij Dei per legem. Proinde nec lege iustificantur. Locus hic obseruandus est de dignitate hominum credentium Euangelio, sunt enim adoptati in Filios Dei, ac ut membra Iesu Christi censentur coram Deo. Hec dignitas merito monere unumquemque nostrum deberet, ne quid committeremus Filijs Dei indignum.

Siquidem quicumque baptizati estis in Christum, Christum induistis.

Quomodo Filij Dei fiant credentes ostendit, nimirum cum incorporantur, ut ita dicantur Christo, & eius membra fiunt. Cuius incorporationis efficax Symbolum est Baptismus, quo promissionis uerbum obsignatur. Symbolica ratio Baptismi alibi explicata est. Obseruetur hic locus de uero usu Baptismi, qui est admonere nos fidei,

EPISTOLAE AD GALATAS:

fidei, mortificationis, uiuificationis, regenerationis & innouationis, atque adco quod simus membra Christi.

Non est Iudæus neque Græcus, non est seruus, neque liber, non est masculus neque foemina: omnes enim vos vnus estis in Christo Iesu.

Oportunè omnes homines exæquat in negotio salutis, ut etiam hoc modo iusticiam legi adimat. Sunt autem tria potissimam de quibus homines gloriari solent, & per quæ alij alijs se proponunt. Quorum primum est natio seu propago. Secundum conditio, quæ alij liberi alij serui sunt. Tertium sexus. Hæc tria nullum faciunt inter homines discrimen, quantum quidem ad iustificationem attinet. Hæc non impediunt quo minus extra salutis negocium singulis pro ratione donorum & dignitate officij suus honos tribuatur. Locus obseruandus est, continet enim uberrimam consolationem. Clarissimè enim docet, quod nemo à Deo reiiciatur uel propter nationis infamiam, uel propter conditionis humilitatem, uel ob sexus imbecillitatem: modo manserit in Christo Iesu.

Con

COMMENT: IN

Concluditur etiam hinc, quod spes salutis nostre & gratia adoptionis, non pendeat ex lege, sed ex misericordia per fidem.

Si autem vos Christi, igitur & semen Abrahamæ estis, & secundum promissionem hæredes.

Sorites est per quem colligit iusticiam non esse ex lege, sed ex fide promissionis. Prima propositio repetenda est ex superioribus in hunc modum: Quotquot credunt, sunt in Christo Iesu. Qui sunt in Christo Iesu sunt semen Abrahamæ. Semen Abrahamæ ex promissione est hæres. Ergo quotquot credunt sunt hæredes. Vnde consequitur ex lege non esse hereditatem. Quapropter neque iusticia ex lege esse poterit. Hereditas enim & iustitia à se inuicem diuelli non possunt. Obseruetur hic imprimis definitio seminis seu filiorum Abrahamæ. Filij enim Abrahamæ non per carnalem prærogatiuam generis, sed per imitationem fidei constituuntur: qui etiam Filij Dei sunt eò quod per Christum, & in Christo in filios adoptati sunt, iuxta dictum: Iohan. 1. dedit potestatem Filios Dei fieri ijs qui credunt in nomen eius.

SVM

EPIST: AD GALAT.
SVMMA CAPITIS
QVARTI.

VT paruulus hæres exacto tempore constitu-
to à Patre liberatur à procuratoribus: Ita
populus Dei, misso Filio Dei propiciatore peccati,
ueluti liber hæres gaudet, legi Mosaicæ nequam
quam obnoxius. Hæc res etiam olim figurata
fuit in duobus filijs Abraham, Ismaële & Isaac,
quorum ille ex Agar ancilla: hic è matre liberè
natus est.

ORDO ET PARTES
CAPITIS QVARTI.

Pincipium huius quarti Capituli coheret
cum fine tertij. Nam ut in fine tertij nos li-
beros à lege affirmat per Christi aduentum, ita
hic idem similitudine declarat, & Epergasia
Rhetorica illustrat. Deinde rursus Prophetico
& Apostolico more à doctrina delabitur in mo-
nitiones, & exhortationes: post quos allegorica
similitudine quod instituit de abrogatione legis
claudit. Atque ita hoc quartum Caput tribus
partibus absoluitur. Quarum extrema didactica
sunt, media uero parenetica.

K EXE.

COMMENT: IN
EXEGESIS QVARTI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Dico autem, quam diu hæres paruulus est, nihil differt à seruo, cum sit Dominus omnium; Sed sub procuratoribus est, et œconomis usque ad præfinitum tempus à patre: Ita & nos cum essemus paruuli, sub elementis mundi eramus seruiantes,

Similitudinem sumit à consuetudine ciuili: Quemadmodum hæres se habet ad procuratores & œconomos, ita se habet populus Dei ad legem. Sed hæres habet suæ subiectionis tempus certum, uidelicet pueritiæ à Patre præfinitum. Ergo & populus Dei non est perpetuo iugo legis premendus, sed tantum ad tempus à Deo constitutum. Porrò sub elementis mundi esse, nihil aliud est, quàm esse sub lege, quemadmodum ex superioribus patet. Nam, ut rudimenta mundane scientiæ uiam parant ad solidiorem doctrinam: Ita lex Mosaica ac regimen illud totum, uiam quandam parauit ad solidiorem Christi noticiam: que per ipsum reuelatum & manifestatum in carne

EPIST: AD GALAT:

carne contigit. Quare rudimentis istis superatis iam in Christo conquiescamus. Non igitur Paulus hoc loco legem contemnit, sed metaphora, hoc est, implicita similitudine tempus durationis legis expressit. Quæ similitudo prorsus idem docet quod duæ superiores de carcere & Pedagogo. Quemadmodum enim illis, ita & hac libertatem populi noui Testamenti à lege Mosaiica docet, ueluti clarissimè applicatio quæ sequitur ostendit.

At ubi venit plenitudo temporis, emisit Deus filium suum factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant redimeret, ut adoptionem acciperemus. Quoniam autem estis filij, emisit Deus Spiritum filij sui in corda uestra, clamantem, Abba pater. Itaque iam non es seruus amplius, sed filius, Si autem filius, & hæres DEI per Christum.

Præterquam quòd accommodat Apostolus clarius similitudinem ad populum noui testamenti, qui Christum exhibitum fide recipit, breuif-

COMMENT: IN

Simo quodam ac maxime memorabili Aphorismo ordinem nostræ reparationis ponit ob oculos, quando inquit: Venit plenitudo temporis, id est, temporis oportunitas quæ ex sola providentia Dei dependet. Solius enim Dei fuit iudicare & statuere quando expediret maxime filium mittere. Quod quidem tempus obscurius prædicebatur à Iacobo Patriarcha, & clarissimè ab ipso Daniele monstratum est. Verum ne quis ignorantiam prætenderet, per Esaiam Prophetam certissima iudicia presentis Messie indicavit: ex quibus cognosceretur Messie presentia, ad quæ remittit Dominus discipulos Iohannis quærentes an is Messias esset, an alius expectaretur adhuc. Sequitur: Misit Deus Filium suum. Ecce initio salutis nostræ charitas illa Dei statuitur, qua Pater filium suum misit in mundum, ut fieret uictima pro peccatis mundi, ut non peccaret sed habeat uitam æternam, quisquis in eum crediderit. Proximo loco redemptionis meminit, factæ per oblationem Christi. Ita enim ait: Factum ex muliere, factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. Tertio nostri adoptionem addit cum inquit: ut adoptionem acciperemus, hoc est, ut Filij Dei fieremus. Quarto missionis spiritus sancti in corda nostra meminit, quæ missio certissimum pignus est adoptionis nostri. Quinto loco inuocationem patris

tris

EPIST: AD GALAT:

tris addit, quæ effectus est spiritus sancti in nobis habitantis. In hoc ordine quæ præcedunt cause sunt sequentium. Dilectio Dei mittit filium. Filius missus liberat à peccatis. Liberati à peccatis adoptantur in filios. Filij effecti donantur uberiori spiritu. Donati spiritu sancto per eundem, Deum patrem appellare & inuocare audent. Hæc sit breuis rerum huius pericopæ notatio. Nunc quid præterea ex hac pericopa colligendum sit uideamus. Primum, Cum dicit Apostolus, Deum emisisse Filium, significat Filium Dei antea fuisse quàm est conceptus in utero uirginis, unde concluditur æterna eius diuinitas. Quòd addit, factum ex muliere duo innuit. Primum quod sine uirili semine ex solo semine sexus muliebris sit natus Dominus iuxta promissionem primam & uaticinium Patriarchæ Iacob, & Esaiæ. Deinde quod is qui filius Dei, idem sit Filius hominis, ac uerus homo, una persona in duabus naturis subsistens. Deinde obseruemus mentionem hic fieri trium distinctarum personarum in diuinitate, Patris, Filij, & Spiritus sancti. Præterea hic textus poterit cuilibet esse quedam probandi norma, qua quilibet poterit de se ipso iudicare, atque adeo propriam conscientiam examinare, incipiendo ab ultimo effectû, qui in ordine reparationis nostri hic ponitur. Si enim quis serio inuocat patrem cœlestem ex uera fide

K 3 in Fi-

COMMENT: IN

in Filium Dei, inde colligat quod uerè habeat spiritum sanctum in se habitantem Arrabonem hereditatis nostræ: quod uerè sit adoptatus à Deo in Filium: Quod uerè sit liberatus à maledictione legis per uictimam Filij. Deniq; quod uerè diligatur à Patre in filio eius IESU CHRISTO. Contra uerò si nullus est inuocationis uerus ardor, nullum studium, indicium est minimè fallax absentis Spiritus sancti. Si abest Spiritus sanctus, superiora quoque usque ad primum desiderari necesse est. Quod autem subiungitur, ex superioribus facile intelligi potest, & ex natura relatiuum & à iure nature concluditur. Credentes & inuocantes Deum patrem sunt Filij Dei: Ergo non sunt serui, mancipia peccati. Item Filij Dei sunt heredes Dei, Ergo & credentes, cum sint Filij, erunt heredes, scilicet in Christo, cuius membra sunt. Hec admoneant nos cum dignitatis nostræ, tum puritatis, & sanctimonie uite. Quid enim indignius est, quam ut Filij Dei, se ut porci Epicuri contaminent. Porro in inuocationis forma quatuor sunt obseruanda. Primum, Clamoris uocabulum ad fiducie certitudinem exprimendam pertinet. Nimirum quod credentes non dubitanter, sed intrepidè Deum patrem inuocant, freti non sua, sed mediatoris dignitate. Secundum, Mimesis obseruetur. Nam cum dicit: Abba pater, imitatio est Filij Dei, Marc:

EPIST: AD GALAT:

Marc: 14. significatur itaque quod omnes per Christum constituentur Filij Dei, & per ipsum exaudiantur. Tertio duplicatio per diuersarum linguarum uoces, significat per totum mundum diuulgandam esse gratia & misericordiae Dei praedicationem, adeo ut Deus ipse promiscue omnibus linguis praedicetur & inuocetur. Quarto quod proprius Christianorum cultus sit inuocatio.

Sed tunc quidem cum non cognoueratis Deū, ihs, qui natura non sunt dij, seruibatis. Nunc autem cum cognoueritis Deum, imo cogniti sitis à Deo: Quomodo conuertimini iterum ad infirma & egena elementa, quibus denuo seruire vultis.

Altera pars huius capituli quae obiurgatoria & parenetica est. Nam more Prophetico & Apostolico transit Apostolus à doctrina ad obiurgationes & hortationes, ut doctrinae ueluti stimulos quosdam addat. Primum itaque hic obiurgat Galatas, & obiurgationem exaggerat comparatione praeteriti temporis, quo in ignorantia uixerunt Galatae ad praesentem gratiae Dei reuelationem. Sensus autem est, olim ante praedica-

K 4 tionem

COMMENT: IN

tionem Euangelij fuistis Idolatrae corrupti Ethn-
nicis superstitionibus: At nunc, postquam per
predicationem Euangelij uerus Deus se uobis re-
uelauit, & postquam ex Euangelio ueram salutis
uiam didicistis, quae dementia est rursus uerum
Deum deserere, & ad egena Elementa, id est,
prauas superstitiones redire? Sed cur Paulus hic
uocat Ceremonias Mosaicas | egena Elementa?
Respondeo: Ceremoniae Mosaicae, sacrificia, at-
que adeo tota lex consideratur tripliciter. Extra
Christum, contra Christum, & in Christo. Extra,
Christum, cum consuetudinis tantum gratia ser-
uantur, aut cum lucri alicuius, aut honoris ratio
adhibetur. Hac ratione multi olim inter Iudeos
Ceremonias defenderunt, non aliter quam hodie
Papista suas superstitiones defendunt. Contra
Christum, cum obseruationi istorum rituum ali-
qua iusticiae portio tribuitur, ut tempore Pauli
circumcisioni, & alijs ritibus Mosaicis tribue-
runt iusticiam, quasi nemo integrè iustificari
possit sine istis adminiculis, quae opinio pretium
sanguinis Christi abolet. In Christo, sed dupli-
citer, uidelicet, ante Christum exhibitum & post
Christum manifestatum in carne. Ante Christum
exhibitum Ceremoniae Mosaicae nequaquam fue-
runt infirma & egena elementa, sed pia exerci-
tia commendata hominibus diuinitus. Nam Chri-
stum, quem figurabant, quodammodo in se conti-
nebant.

Extra
Christum
Contra
Christum
In Christo
ante
Christum
post
Christum

EPIST: AD GALAT.

nebant. Post Christum manifestatum in carne prorsus exspirarunt Ceremoniae Mosaicae, ita ut non amplius sint salutaria piorum exercitia. Ceremoniae itaque Mosaicae consideratae extra Christum, contra Christum, & post Christum manifestatum in carne, prorsus sunt infirma & egena elementa, quia uita illarum, nempe Christus, ab illis abest. Locus hic obseruandus est, qui docet quod omnes qui ad traditiones siue ueteres Moysis siue nouas hominum quorumcūq; conuertuntur, ac in ijs aliquam iusticiae partem collocant, sint idolatrae, nihilo meliores Ethnicis qui idola ficta pro numine coluerunt.

Dies obseruatis & menses & tempora & annos.

Exemplum addit de obseruatione superstitionum temporum, idq; ideo, ut simile iudicium fiat de obseruatione ciborum, lotionum, circumcisionis, & aliorum rituum Mosaicorum. Porro quadruplex notanda est temporum obseruatio: uidelicet, Physica, Ciuilis, Ecclesiastica, & Superstitiosa. Physica coniuncta est cum naturae ordine fixo & perpetuo, unde admiranda Dei sapientia & providentia colligenda est. Hinc uicissitudines sunt Veris, aestatis, autumnii, hyemis &c. Huc & motus corporum caelestium pertinent. Huius Phy-

K s sica

Tempora obseruatio
Physica
Ciuilis
Ecclesiastica
Superstitiosa

COMMENT: IN

fice observationes pars quaedam est medica ob-
 seruatio, quae facit ad corporum humanorum in-
 columitatem conseruandam. De hac igitur ob-
 seruatione tota consulenda est Physica. Ciuilis
 obseruatio rebus politicis & œconomicis seruit.
 Nam sine hac actiones forenses & contractus in-
 ter homines minime seruari possunt. Ecclesiasti-
 ca obseruatio planè libera est: quae docendi, dis-
 cendi & precandi causa à Christiano populo li-
 berè seruatur absque opinione cultus, meriti, ius-
 ticiae, & necessitatis. Hæc obseruatio etsi in Ec-
 clesia libera est: tamen qui per contemptum Ec-
 clesiae obseruationes utiles, & facientes ad edi-
 ficationem uiolat, reus peragitur ordinis Eccle-
 siastici in Ecclesia necessarij, quem spiritus san-
 ctus nobis per Apostolum commendat in hunc
 modum scribens Corinthijs: Omnia fiant ordina-
 tè & decenter. Superstitiosa temporum obser-
 uatio est, quando opinio cultus, meriti, iusticiae, et
 necessitatis accedit. Ab hac obseruatione depen-
 det totus Papatus qui κακοζηλία quadam, par-
 tim Ethnicas, partim Iudaicas superstitiones in
 Ecclesiã inuexit. Quarum religione obstringun-
 tur conscientia & sinceritas Euangelij tanquam
 impurissimo cœno turbatur. Atque ideo à Paulo
 huiusmodi obseruatio iustissimè damnata est. Est
 igitur diligenter obseruandum discrimen inter
 utilem dierum obseruationem, & perniciosam seu
 super

EPIST: AD GALAT:

Superstitiosam. Illa enim ædificat, hæc uero destruit. Præterea cum Paulus testatur Ministros Euangelij habere potestatem, ad ædificandum, & non ad destruendum, satis indicat, quòd ut liceat ipsis utilia tempora & festa ordinare in Ecclesia, ita debeant superstitiones, quantum in se est, uoce & autoritate abolere. Ita tamen ut nihil per tumultum, sed ut omnia, matura deliberatione cum ijs quorum interest habita, gerantur.

Timeo de uobis, ne forte erga vos frustra laborauerim.

Amplificat à periculo. Nam hisce uerbis significat eos nullum fructum percepturos ex Euangelio, quotquot traditionibus Mosaicis aut humanis aut ulli rei, præterquam soli Christo, tribuunt, uel totam uel partem iusticiæ. Nam hic agit Apostolus aduersus eos qui ritus Mosaicos tanquam complementum iusticiæ Galatis obtrudere uoluerunt. Obseruandus igitur imprimis hic locus est, qui docet frustra laborare ministros Euangelij, ubi ritus Mosaicì aut humanæ traditiones cultus gratia defenduntur.

Estote sicut ego, quia & ego sicut uos.

Admo.

COMNENT: IN

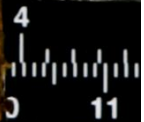
Admonet Galatas ut sint memores mutui officij & analogi, hoc est, ut se dociles praebeant & amantes sui: cum ipse omnia faciat in ipsorum salutem. Locus hic obseruandus est de moderanda obiurgatione, ne uidelicet ministri Euangelij modum excedant, & remedium in uenenum conuertant. Ita enim ministri Euangelij obiurgare debent lapsos, ut non in desperationem adigant eos, quorum salus quaerenda fuit, sed ut in media obiurgatione spem ueniae, si modo obiurgati resistunt polliceantur. Sicuti enim omnia ita etiam obiurgationem ad edificationem referre debent sinceri Euangelij praecones, quod tum deum ritè facient, ubi paternum affectum erga Ecclesiam habuerint. Moneat proinde hoc Pauli factum ministros uerbi, ut se ingenijs auditorum piè accommodent, ac conforment, quoad fieri potest, ut auditores intelligant se esse non sub rigidis exactoribus semper superbas mimas astuantibus, sed potius sub amicis monitoribus & salutis suae uerè amantibus: ut qui pio affectu & paterno officium facere uideantur.

Fratres obsecro vos, nihil mihi fecistis iniuriæ, nostis autem, quòd per imbecillitatem carnis Euangelisauerim uobis prius, & experimens
cum

EPIST: AD GALAT:

tum mei quod erat in carne mea, non pro nihilo habuistis, neque respicistis, sed me ut Angelum DEI, vt CHRISTVM IESVM recepistis.

Anticipat calumniam Pseudoapostolorum, qui Paulum inimicum Galatarum & hostem esse mentiebantur: quo ipsi autoritate Pauli labefacta plures fierent apud Galatas. Tribus autem argumentis hanc calumniam confutat Apostolus. Quorum primum est quod nulla offensa intercesserit. Fratres, inquit, obsecro uos, nihil me læsistis, id est, nihil mihi fecistis iniuriæ, ob quam iniuriam in uos asperior essem. A pietate enim & uera uirtute alienum est, si ei perrexeris molestus esse, à quo non prior sis læsus. Secundum petitur à labore & diligentia in predicando Euangelio præstitis. Scitis, inquit, quod per imbecillitatem carnis Euangelizaauerim uobis iam pridem. Vnde facile colligere poteritis meas obiurgationes eò non tendere, ut queram meam gloriam. Imbecillitas enim carnis hoc loco opponitur pompæ, gloriæ, splendori, & dignitati carnis, quibus Pseudoapostoli tumebant & superbiebant: Et si uoluerunt uideri omnium humilimi, qui oues foris apparent cum intus sine lupi

COMMENT: IN

lupi rapaces: qui blandis uerbis adulantur hominibus, sed pestifera doctrina pungunt animos. Tertium petitur ab officio Galataru erga: Apostolum, & tentationem, inquit, meam in carne non aspernati estis neque respuistis, sed sicut Angelum Dei excepistis me: imò sicut Iesum Christum. Cum igitur tanta fuerit uestra erga me humanitas, qui fieri potest, ut uos tanquam inimicos & hostes insecter? Esset enim extrema ingratitude pro tanto officio maleficium reddere. Locus hic imprimis obseruandus est, monet enim quo in loco habendi sint sinceri uerbi Dei præcones. Debent siquidem non aliter à nobis excipi quam angeli Dei ac ipse Dominus IESVS CHRISTVS. Sunt enim ut Angeli excipiendi propter officij similitudinem, idq; quantum ad affectus & reuerentiam attinet. Sunt etiam recipiendi, ut Christus Iesus, uidelicet ratione doctrinae, quam docent Christi nomine. Sic enim ipse Dominus ait: Qui uos audit, me audit. Sicuti enim legati, propter eum qui misit eos honorantur & audiuntur, ita ministri Euangelij propter Christum qui eos misit honorandi & audiendi sunt. Honorandi quidem non honore cultus, sed reuerentia. Audiendi uero, ut uox ipsa Domini, donec quæ Domini sunt proferunt. Nam qui alienam uocem sonant, quam Domini, non legati Christi, sed Satanae potius censendi sunt.

Quare

ENT: IN
dis uerbis aduanti
doctrina purgandi
fficio Galataru erga
tem, inquit, meum
eque respuitis, in
is me: ino sicut iehan
nta fuerit uestra erga
uest, ut uos tanquam
Ter? Effer enim ex
anto officio malitiam
primis obseruanda et
ubendi sint sicutien
siquidem non dicit
Dei ac ipse Domini
nt enim ut Angeli
itudinem, itaq; que
tiam attinet. Sicut
e Iesus, uidelicet non
nt Christi nomine
gi uos audite, non uide
ter eum qui resu
ita ministri Euan
os misit honorand
ti quidem non bene
uidendi uero, ut
mini sunt profre
ant, quam Domini
na potius conspici

EPIST: AD GALAT:

Quare ut Anathemata fugiendi, iuxta illud in primo: Si quis aliud Euangelizauerit anathema sit. Hinc præterea facile intelligi potest in quo loco habendi sint qui pios ministros uerbi ode- runt, traducunt, persequuntur, ijsq; subtrahunt necessaria. Huiusmodi enim homines spiritu Sa- tanæ impelluntur ad obruendam lucem Euange- lij. Admoneantur quoque hic ministri Euangelij maiestatis officij sui, & dignitatis. Quæ enim maior maiestas: quæ maior dignitas? quam lega- tione Christi fungi, & tanquam Christum ipsum recipi. Caueant igitur summo studio, summaq; diligentia ne sua se *Ἐλαυτία*, ne uita impuri- tate odibiles reddant Ecclesie Christi: quod cum fit, non solum maculant gloriam illam Christi ad quam euecti sunt, uerumetiam accersunt sibi pœ- nas iustissimas cum defectionis turpis, tum scan- dali pessimi. Non enim sibi solis accersunt iudi- cium, uerumetiam alijs pessimo exemplo nocent. Quare ut illi qui ritè funguntur officio, duplici sunt honore digni, ita hi duplicibus pœnis sunt puniendi.

Vbi ergo est beatitudo uestra?

Quasi diceret, totum pietatis studium quod hactenus in uobis fuit & à multis prædicatum, sine fructu uobis peribit, nisi Iudaicis supersti- tionibus desertis, redeatis ad sinceritatem Euan- gelij,

COMMENT: IN

gelij, atque in ea permaneatis. Non enim beatus est qui bene coepit, nisi etiam in bene coeptis perseuerauerit. Ita enim Dominus ait: Beatus qui perseuerauerit usque ad finem. Nam qui a bene coeptis deficit, comparatur porco, qui, postquam ablutus est, redit ad uolutabrum coeni, in quo magis se coinquinat. Commendatur ergo nobis hoc loco perseuerantia in bono. Nam qui deficiunt a uia recta, beatitudine & iusticia excidunt, cuius antea erant participes, & ut Apocalypsis loquitur, delentur de libro uitae. Huc illud Ezechielis: Si auertit se iustus a iusticia sua, nunquid uiuet? quasi dicat, minime. Qui igitur stat, uideat ne cadat.

Testimonium enim perhibeo uobis, quod si fieri potuisset, oculos uestros effossos dedissetis mihi.

Suo testimonio confirmat Apostolus qualem fuerit pietatis studium in Galatis. Nam qui ex animo amant uerbi praecones, haud dubie uerae pietatis studiosi sunt. Obserua notam piorum auditorum uerbi, & ex antithesi collige qualesnam illi sint, qui uel minima commoda suis pastoribus inuident: qui uix Teruntium, ne dum oculos effossos illis darent. Vnde colligitur quod uerae pietatis ne micam quidem habeant.

Itaq;

EPIST: AD GALAT:

Itaque inimicus vobis factus sum
veritatem dicens vobis?

*Conclusio est confutationis calumniae Pseu-
doapostolorum. Ambrosius sensum sic reddidit.
Quia non potest fieri ut inimicus uobis ego sim,
quorum tanta sensi obsequia: Sed quia nemo se
argui uult errantem, idcirco inimicus uobis ui-
deor, iuste uos reprehendens: Hæc ille. Obser-
uemus hic inconstantiam uulgi, quam non solum
Paulus, uerumetiam Dominus ipse expertus est.
Tantisper enim fauorem populi retines, donec
que placent audit. Verum si ex officio errata
ipsius in medium produxeris, hostem tibi & ini-
micum conciliasti. Quem enim hodie laudant, am-
plectuntur, fouent, cras rursus uituperant, per-
sequuntur, profligant, damnant, nec est quod pius
Euangelij minister aliam gratitudinem à uulgo
expectet.*

Aemulantur vos non bene, imo
excludere vos volunt, ut ipsos æmu-
lemini.

Translatione utitur ad moliendam reprehensionem, ex parte enim Pseudoapostolis defectum Galatarum à puritate Euangelij imputat. Illi enim zelum, singularem & studium intimi amo-

L ris si-

C O M M E N T : I N

ris simulante, deceperunt Galatas : qui tamen reuera nihil quærebant aliud, quàm uanam gloriam, quàm ut essent in summo pretio apud Galatas, quàm ut eorum magistri & doctores in uera pietate colerentur. Indoles igitur falsorum Doctorum hic exprimitur. Nam dum Zelum simulant, aurem popularem captant. Deinde uia fallendi Pseudoapostolorum hic describitur. Primum enim huc omnes suos conatus referunt, ut animos auditorum à ueris & pijs ministris auertant, quæ præclara sunt in illis extenuando, & quæ uitiosa exaggerando, postea, parata hac uia, securius agunt omnia.

Bonum est autem æmulari in re bona semper, & non solum cum præsens sim apud uos.

Procatalepsis est, poterant enim obijcere: Nos te quoq; æmulati sumus dum apud nos præsens eras, Cur non etiam licebit nobis præsentibus nostros instructores æmulari, id est, uehementer amare. Respondit Paulus per distinctionem. Bonum est, fateor, æmulari sed non in quauis re. Si in bona re quis æmuletur, honesta sane & bona est æmulatio: qua non solum præsentibus, uerum etiam absentibus æmulari licet. Ut enim semper honesta æmulatio probanda est: ita perpetuo,
in ho -

ET: IN
Galatas : qui tem
and, quam uanam glori
mmo pretio apud Gal
istri & doctores in re
oles igitur falsorum
: Nam dum zelum su
m captant. Demde
lorum hic describitur.
suis conatus referunt
eris & pijs ministris
nt in illis extenuand
do, postea, parata ter

autem cernunt
& non solum ca
d vos,

poterant enim dicit
sumus dum apud mag
am licebit nobis pres
ulari, id est, uelut
lus per distractionem
ri sed non in quantum
tur, honesta sermo
on solum presertim
ari licet. Vi enim
banda est: ita perper

ET: IN
Galatas : qui tem
and, quam uanam glori
mmo pretio apud Gal
istri & doctores in re
oles igitur falsorum
: Nam dum zelum su
m captant. Demde
lorum hic describitur.
suis conatus referunt
eris & pijs ministris
nt in illis extenuand
do, postea, parata ter

autem cernunt
& non solum ca
d vos,

poterant enim dicit
sumus dum apud mag
am licebit nobis pres
ulari, id est, uelut
lus per distractionem
ri sed non in quantum
tur, honesta sermo
on solum presertim
ari licet. Vi enim
banda est: ita perper

EPIST: AD GALAT:
inhonesta emulatio improbanda est & dam=
nanda.

Filioli mei quos rursus partu=
rio, donec formetur Christus in vos
bis.

Blandius rursus compellat Galatas, & suum
paternum animum erga ipsos declarat, dum eos
quidem filios nominat, Se uero parturienti com=
parat, donec formetur Christus in ipsis. Hic lo=
cus plures suppeditat doctrinas & admonitiones,
inter quas hæ sunt præcipuæ. Prima, qualisnam
affectus in ministris Euangelij esse debeat erga
suos auditores, nempe talis, qualis est matris er=
ga tenerrimam prolem. Quemadmodum enim
illa gaudet de successu infantis prospero, & rur=
sus dolet si quid molesti ei eueniat: Ita pius Eu=
angelij minister affectus esse debet, de profectu
suorum gaudebit, defectum uero deplorabit, non
minus quam honesta & pia mater morbos sua=
rum prolium & mortem deplorat. Qui autem
hoc affectu non sunt præditi, nihil minus sunt
quam pastores, non enim sincere officium faci=
unt, non pascunt oves Christi, sed potius seip=
sos saginant: cuius rei poenas suo tempore lu=
ent. Secunda, dignitas ministerij uerbi, uideli=
cet, quod destinatum sit rei omnium maxime

L 2 expe =

4
0 11

COMMENT: IN

expetende, nimirum regenerationi: qua nos nascimur in Christo, & Christus in nobis, dum ipsius membra efficimur, & eius uita uiuimus. An non Dei est proprium spiritualiter gignere & parere? Respondeo. Verum quidem est, sed ministerio tribuitur, ut instrumento, quo Deus utitur in hoc spirituali partu. Deus enim est qui gignit in filio. Verbum Dei semen est incorruptibile. Spiritus sanctus est uita & uis seminis. Ministerium Ecclesie est organum. Hinc prodeunt Filij Dei, hoc credentes. Tertia, aboletur Christus & quasi informis foetus redditur, ubi legis & traditionum humanarum iusticia predicatur. Nam qui legis iusticiam predicat, aut qui humanarum traditionum necessitatem docet, is reuera iusticiam Christi negat, atque adeo toti Christo renunciat. Gratia enim Dei in Christo aut tota suscipitur aut tota reijcitur. Quarta, pugnat hic locus contra anabaptistas, & alios, qui uocale uerbum, & externum ministerium Euangelij abolere conantur. Quod cum faciunt, gratiam Dei abolent, uiam salutis intercedunt, sepeliunt beneficia Christi, Breuiter Christi nomen ut fidelissima Satane mancipia è medio tollunt, & regnum Satane stabiliunt. Quinta, confutat hic locus Nouatianos & Anabaptistas qui lapsis reditum ad poenitentiam sacrilegè negarunt. Hic enim

Paulus

EPIST: AD GALAT.

Paulus lapsos Galatas reuocat. Tametsi autem nihil periculosius est quam sepe relabi in peccatum (Nam inde mens in multis reprobata efficitur et multi ita dedolere incipiunt, ut nullo peccatorum sensu tangantur:) Tamen uerissima est doctrina Ecclesie, quae docet Deum lapsos in gratiam recipere; cuius rei ueluti Symbolum quoddam Dominus uoluit esse condonationem mutua in hac uita. Vnde interroganti Petro quoties in se peccanti remittat, Respondet: Septuagies septies.

Vellem autem adesse apud vos modo, & mutare uocem meam, quoniam inops consilij sum in uobis.

Concludit Apostolus uoto obiurgationem paterna storga mixtam. Cupit enim se Galatis adesse, quo praesens posset accommodare se captui singulorum, cum singulis conferendo & singulos docendo & admonendo, prout necessitas postulare uideretur: id quod in generali scripto fieri tam commodè nequaquam potest: Monet hic locus ministros Euangelij, ut rectè secent sermonem Euangelij, utq; se captui & ingenio auditorum accommodent, quo doctrinae & consilio melius locus esse possit. Ut

L 3 enim

COMMENT: IN

enim medicus generalibus præceptis parum efficiet, nisi singulorum qui ægrotant peculiarẽ curam habuerit: ita minister Euangelij conscientijs singulorum uix medebitur uniuersali doctrina. Quare utiliter in nostris Ecclesijs instituta sunt priuata colloquia ante sumtionem cœnæ, in quibus doctrinæ & consolationes singulis ueluti salutaria quedam Pharmaca adhibentur.

Dicite mihi qui sub lege uultis esse legem non auditis? Scriptum est enim quod Abraham habuit duos filios, vnum ex Ancilla & alterum ex libera. At ille quidem qui ex ancilla, secundum carnem fuit. Hic vero qui ex libera per promissionem (scilicet natus est) Quæ quidem per allegoriam sunt dicta. Hæ enim (scilicet matres ancilla & libera) sunt duo testamenta, vnum quidem à monte Syna in seruitutem generans quæ est Agar (nam Agar Syna mons est in Arabia, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem) seruit autem cum filijs suis. Quæ autem
sursum

EPIST: AD GALAT:

fursum est Ierusalem libera, quæ est mater omnium nostrum.

Tertia pars est huius capituli, in qua Apostolus docet & exornat Typica similitudine idem quod superius multis rationibus docuit, nimirum populum novi testamenti liberum esse à lege Mosaica, ac ritibus Iudaicis. Iustificari autem gratis sola fide absque operibus legis. Verum ut hic Typus melius intelligatur. Primum rem totam in argumenti formam conijciam. Postea singulas partes latius persequar. Argumentum ita sumtum à Typo coniugij Abrahamæ in hanc formam commodè cogi potest. Quemadmodum Abraham in una domo duas uxores Agar servam & Saram liberam habet: Ita Deus habet duo testamenta, uetus quidem quod Agar, nouum uero quod Saræ respondet. Sed Agar genuit Ismaelem, qui fuit Typus populi legalis in seruitutem nati: Sara uero genuit Isaac Typum populi liberi. Igitur uetus testamentum seu lex generat populum seruitutis, nouum uero populum libertatis. Cum itaque nos sumus populi noui testamenti, non debemus amplius sub legis seruitute concludi. Nam fide promissionis ut iusti sumus, ita etiam liberi: Hæc totius huius exornationis summa est, ad quam

L 4 histo

COMMENT: IN

historiam ex Genesi accommodat Paulus, cuius partes obscuriores explanaturus, primum colligam antitypa. Abraham typus Dei est, Agar figurat uetus Testamentum seu legem. Syna adumbrat terrenam Ierusalem. Ismael filius Agar typus fuit populi legis. Sara uxor libera nouum testamentum, Euangelium Ierusalem coelestem, hoc est, Ecclesiam mysticè significat. Huius filius Isaac nouum populum eumq; liberum adumbrat. His ita explicatis textus obscurus esse non potest. Tametsi particulae similitudinis non adhibentur, quod fit Hebraica consuetudine. Hebraei enim frequentius notas similitudinum excludunt. Porrò quod in Parenthesi scribitur, Nam Agar Syna mons est in Arabia, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem. paulò obscurius est. Sed hoc modo declarabitur. Nam Agar Syna mons est in Arabia, id est, Agar Ancilla notat typicè Synam montem unde lex prodijt. Non enim hic montem, unum & eundem uult esse binominem sed typum exprimit. In Arabia non frustra additur, uult enim hoc significare. Quemadmodum Agar, quæ Synam montem adumbrat, quæ Syna est extra limites terræ sanctæ, quæ terra Symbolum fuit æternæ hereditatis: Ita lex seu uetus testamentum est extra promissionis coelestis hereditatem, adeo ut qui ex lege quærunt iusticiam, nihil
præter

EPIST: AD GALAT.

præter damnationem inueniant. Deinde additur in eadem parenthesi, confinis est autem ei quæ nunc est Ierusalem. Græce significantius scribitur $\sigma\upsilon\sigma\omicron\iota\chi\tilde{\epsilon}$, hoc est, coordinatus, seu, ut ita dicam, consociabilis est: ut quæ eandem relationem & Typicam significationem habeat cum terrena Ierusalem, quæ nunc est destructa, & olim sub lege seruiuit. Non enim hæc sunt Topographica, ut quidam existimant, sed typicè conferuntur, ad consignificandam similitudinem. Agar seu Syna & terrena Ierusalem in eo similes sunt, quod ut Syna ita & Ierusalem terrena ad seruitutem generet. At quæ fursum est Ierusalē libera est, quæ est mater omnium nostrum.

Sursum esse dicit, hoc est, coelestem ut quæ originem habeat de caelo. Ierusalem libera significat Ecclesiam fidelium, quæ est mater omnium, scilicet credentium in CHRISTVM. Dicitur autem Ecclesia mater fidelium, quia Deus per Ecclesie ministerium generat sibi filios, idq; per uerum semen & incorruptibile quod est sincerum uerbum Dei. Non est igitur quod is cœtus hunc honorem sibi sumat, qui hoc semen conculcat pedibus, qui persequitur membra Christi, qui generat filios Diabolo & non Deo, quem admodum Romana synagoga facit.

L 5 Scri

COMMENT: IN
Scriptum est enim : Exulta
sterilis quæ non paris, erumpe &
clama, quæ non parturis : quia plu-
res erunt liberi desertæ quam has-
bentis virum.

Confirmatio est à testimonio Esaie Prophe-
ta ex capite quinquagesimo quarto. postquam au-
tem Propheta in capite 53. uaticinatus esset de
morte, resurrectione, & Triumpho Christi, ad-
dit in 54. uaticinium de Ecclesia, quæ ueluti ex
latere Christi effluxit, hæc antequam assumpta
est à Christo, sterili uiduæ similis fuit; sed po-
stea, concepto semine incorruptibili, multos pa-
rit liberos. Vaticinatur igitur Propheta de Ec-
clesia noui Testamenti, quæ colligenda erat ex
gentibus, abiectis Iudeis ob suam ingratiudinem.
Quod autem Ecclesiam colligendam ex genti-
bus comparet sterili uiduæ, significat Ecclesiam
non ob merita sua, sed propter gratiam assum-
tam esse: quæ gratia ut omnibus promiscue per
Euangelium offeritur: ita sola fide accipitur &
possidetur.

Nos autem fratres secundum Isa-
ac promissionis filij sumus.

Accom =

EPIST: AD GALAT:

Accommodat Typum ad populum noui Testamenti. Est autem huius accommodationis hic sensus. Quemadmodum Isaac promissionem habuit, ut haberetur semen Abrahamæ, præterito Ismaele: Ita quicumque credunt promissioni gratuite, promissionis filij habentur, & Semen Abrahamæ spirituale. Ad hos enim solos pertinet promissio, præteritis alijs qui uel carnis prærogatiua, uel legis operibus tument. Verum hic sciendum est, quòd hic tantum analogia quedam rerum terrenarum & coelestium instituitur ad significandam gratuitam electionem & iustificationem, ad excludendam omnem meritum opinionem. Proinde hoc modo analogia seu Symbolica hæc ratio accommodabitur. Quemadmodum Ismaelem nihil iuuat ad consequendum ius hereditatis quòd ab Abrahamo Patriarcha sit natus, nulla interueniente promissione, sed solus Isaac ob promissionis uerbum constitutus est hæres: Ita nihil iuuat uel prærogatiua carnis, uel legis iusticia ad hereditatem coelestem consequendam, sed sola promissio hic locum habet, hoc est, tantum illi qui gratuite promissioni credunt efficiuntur uitæ æternæ hæredes, exclusis omnibus alijs. Hoc pacto accommodat Typum etiam Iustinus Martyr ad Triphonem scribens, hisce uerbis:

Noëp

COMMENT: IN

Νοῦν δὲ ἡμᾶς δύο σπέρματα Ἰουδα, καὶ
 δύο γῶν, ὡς δύο οἴκους Ἰακώβ, τὸν μὲν δὲ
 αἱματὸν καὶ σαρκὸς, τὸν δὲ ἐκ πίστεως καὶ
 πνεύματὸν γεγεννημένον, &c. Proinde
 huc redit summa sententiæ, quòd qui non cre-
 dit reiiciatur. Qui uero credit assumatur, ut
 legitimum semen Abrahæ, idq; sine discrimine.
 Omnis enim qui credit illi, non pudefiet. Nam
 non est distinctio Iudæi & Græci. Idem Domi-
 nus diues in omnes inuocantes se. Huc pertinet
 tota illa disputatio Pauli ad Romanos 9. 10.
 & 11.

Sed quemadmodum tunc, qui
 secundum carnem erat genitus, per-
 sequebatur eum qui secundum spis-
 ritum; ita & me.

Digressio est, sumpta enim occasione à Ty-
 po Ismaelis & Isaac, alteram partem eius ad-
 iungit, uidelicet de persecutione. Et perstrin-
 git hic Apostolus potissimum Pseudoapostolos
 qui populum Dei uolebant seruilibus operibus
 opprimere, & à gratuita misericordia abduce-
 re. Complebitur autem præsens similitudo hoc
 modo. Quemadmodum se habet Ismael ad Isaac,
 sic

EPIST: AD GALAT:

sic se habet populus legis ad ueram Ecclesiam
Sed Ismael persequebatur Isaac. Ergo mirum non
uideri debet, si populus legis & Pseudoapostoli
persequantur Ecclesiam. Locus de cruce & per-
secutione Ecclesie obseruandus est.

Sed quid dicit Scriptura? eij-
ce ancillam & filium eius: Non es-
nim hæres erit filius ancillæ cum fi-
lio liberæ,

Hæc similitudo, qua consolatur Apostolus
Ecclesiam aduersus crucis scandalum, illustrior
erit in hunc modum explicata: Eadem est ratio
Agar ancillæ cum filio suo Ismaele, & Saræ libe-
ræ cum filio suo Isaac, quantum ad domum &
hereditatem attinet, quæ est legis cum suo po-
pulo, & Euangelij cum suo populo, respec-
tu Ecclesie & hereditatis, eterne uitæ. Sed Agar
cum suo Ismaele de familia Abrahæ & heredita-
te eiecta est: Et Sara cum Isaac in domo Abra-
hæ manet & hereditate gaudet, Igitur Lex cum
suo populo eijcietur extra Ecclesiam, Euangeli-
um uerò cum suo populo manebit in Ecclesia &
eterne uitæ hereditate fruetur. Hic tres hypo-
theses colligantur. Prima. Quod qui uolunt ex
lege iustificari, sint extra Ecclesiam & spem hæ-
redita-

COMMENT: IN
reditatis coelestis. Secunda, quòd regnum cœ-
lorum non sit seruorum stipendium, sed filiorum
hereditas. Tertia, quòd in medijs ærumnis Ec-
clesia debeat se consolari certissima futuræ libe-
rationis fiducia.

Igitur fratres non ancillæ filij su-
mus, sed liberæ.

Conclusio est adductæ similitudinis, cuius
hic sensus est: liberi simus à legis seruitute, quia
sumus populi noui testamenti, & filij promissio-
nis. Notetur hoc loco discrimen inter filios an-
cillæ & liberæ. Filij ancillæ sunt qui ex lege &
ritibus Mosaicis tanquam pro labore petunt
premiū æternam uitam. Nam sicut Ismael pu-
tabat se hæredem fore ob prærogatiuam natui-
tatis: Ita illi meritis suorum operum se recipien-
dos à Deo ad hereditatem cœlestem opinantur,
ac propterea misericordiam Dei & αὐτοῦ filij
impiè repudiant. Non enim perpendunt, quan-
tum scelus sit uel minimum adimere misericor-
diæ & gratiæ Dei & uictimæ filij, & suis as-
scribere operibus. Hic teneamus memorabile
dictum Ambrosij: uilesceret, inquit, Redemptio
sanguinis Christi, & misericordia Dei humano-
rum operum prærogatiuæ succumberet, si iu-
stificatio

NT: IN
da, quod regnum
stipendium, sed filium
in medijs erumina
ri certissima future
s non ancilla filii
ducta similitudini,
monas à legis seruitute,
tamenti, & filij pro
o discrimen inter filios
ancille sunt qui ex lege
quam pro labore per
tam. Nam sicut imago
ob prerogatum no
uorum operum seruitu
atem cœlestem opera
diam Dei & ad legem
enim perpendam, qu
imum adinere uolunt
uissime filij, & filii
e teneamus membra
eret, inquit, Relin
fericordia Dei non
succumberet, si
stipendium

EPIST: AD GALAT.

stificatio, quæ est ex gratia, præcedentibus operibus tribueretur, ut non esset munus largientis, sed merces operantis. Filij uero liberæ sunt qui in CHRISTVM credentes ex gratia Dei expectant hereditatem cœlestem, quæ est donum DEI per IESVM CHRISTVM. Habet & hæc conclusio uim exhortationis, qua uidelicet Apostolus nos exhortatur, ut potius studeamus liberæ & gratiæ filij esse, quam legis & operum serui. Vnde salus sperari nequit.

SVMMA CAPITIS
QVINTI.

CVM igitur iam constat ô Galatæ uos esse à Lege liberatos, utpote iustificatos sola fide absque operibus, Manete in ea libertate, & nolite ritus legales recipere in uestri perniciem. Interea cauentes ne abutamini libertate hac in occasionem carnis, sed potius obtemperatis spiritui, operibus carnis per spiritum profligatis.

ORDO ET PARTES
QVINTI CAPITIS.

Con =

4
0 11

COMMENT: IN

Confirmata principali quæstione in superioribus capitibus, in hoc quinto finem seu scopum totius disputationis, nimirum uindicationem Christianæ libertatis proponit.

Ac primo loco iubet eos stare in libertate qua liberati sunt per CHRISTVM. Hanc suasoriam propositionem confirmat, & subinde excitat Galatas, minaturque seductoribus aliud suadentibus.

Secundo loco suadet Apostolus ne abutantur Galatæ hac libertate, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem peccandi, sed seruiant potius sibi inuicem per charitatem. Huic etiam parti confirmationem subiicit.

Tertio loco hortatur Galatas ad nouitatem uitæ, uidelicet ut ambulent in spiritu, uiuantque iuxta spiritus Dei imperium. Confirmatur & hæc pars paucis rationibus.

Quarto loco per Antithesin addit catalogum operum spiritus & carnis, ut Christiani sciant quæ fugere quæque prosequi debeant. Atque ita hoc caput totum suasorium est, et absoluitur quatuor iam commemoratis partibus. Obseruetur hic Methodus Apostolica, quod post doctrinam

subijciat pareneses ad nouitatem uitæ, quæ Methodus pijs Euangelij ministris diligenter obseruanda est.

EXE.

EPIST: AD GALAT:

EXEGESIS QVINTI CAPITIS

CVM OBSERVATIONE

DOCTRINARVM.

In libertate igitur, qua Christus vos liberauit, stete, & ne rursus iugo seruitutis implicemini.

Infert nunc ex confirmata in quatuor superioribus capitibus propositione, tanquam ex immoto principio finem & scopum totius scriptiois, nimirum uindicationem Christianæ libertatis. Est autem propositio hæc suasoria amplificata antithesi, ut intelligamus de qua libertate hic agatur. Libertatem enim hic opponit iugo seruitutis, id est, seruituti legis, ad quam seruitutē Pseudoapostoli gentes cogere uidebantur. Hic locus obseruandus de Christiana libertate, de qua rectè erudiendi pios imprimis necessariū est. Quare huc summam eius doctrinæ ascribam. Est autem duplex Christiana libertas, Vna personæ, Altera uoluntatis. Illa fit per satisfactionem Christi. Hæc uero per spiritum eiusdem. De libertate personæ ita ait Dominus: Si Filius uos liberauerit, uerè liberi eritis. Huius libertatis gradus sunt plures, qui se mutuo consequuntur. Quorum primus est liberatio à peccato, iuxta illud Pauli: Lex spiritus uitæ

M in Chri

COMMENT: IN

in Christo Iesu liberavit me à peccato & morte. Secundus est liberatio à maledictione legis, iuxta illud: Christus redemit à maledictione legis, factus pro nobis maledictum. Tertius est donatio Spiritus sancti, iuxta illud: Non accepistis spiritum servitutis ad metum, sed accepistis spiritum adoptionis, per quem clamamus Abba pater. Hic spiritus adoptionis opponitur spiritui servitutis, quare spiritus libertatis est, qua filij Dei effecti libertate filiorum Dei gaudemus. Quartus est liberatio à ritibus Mosaicis & traditionibus humanis, de quo gradu Paulus hic potissimum agit, & ad Coloss: Porro finis huius libertatis est, ut serviamus Deo ueris cultibus, et predicemus ipsum in omni aeternitate, propter immensam suam misericordiam, qua uoluit nos suos filios fieri, adeoq; liberos à maledictione Legis &c. His ita ordinatis, definitionem iustam Christiane libertatis, quantum ad personam attinet, colligamus hoc modo: Christiana libertas est manumissio spiritualis parta sanguine Christi, quam offert Euangelium credentibus, per quam credentes adoptantur in filios, liberantur à peccato, à maledictione legis, à ritibus Mosaicis, & humanis traditionibus in conscientia: ut conscientie piorum formidulose coram Deo pacificentur, ut sub cruce glorientur, certi quod eorum liberator Christus uere ipsos ab omnibus malis suo tempore sit erepturus, Vtq; amplius

EPIST: AD GALAT:

plus non sint serui humanarum traditionum, sed ut ijs ut populi liberi utantur, boni ordinis & discipline gratia, citra opinionem iusticie, meriti, cultus, & necessitatis. In hac definitione causas, modum, gradus, & fines Christiane libertatis complexus sum. Nec extendit se hæc libertas extra metas præscriptas, hoc est, extra gradus enumeratos. Quemadmodum Libertini & Anabaptiste malè sentiunt: Quorum hi, prætextu Christiane libertatis, magistratum ciuilè tollere conati sunt, Illi uerò prætexunt libertatem Christianam cuius carnis libidini, & quibusuis flagitijs: quasi ideo essemus libertate donati, ut iam liceat quicquid libeat. Quorum errorem confutat Christus hoc dicto: Qui facit peccatum, seruus est peccati. Libertas igitur Christiana non simpliciter est intelligenda, sed κατὰ ὕ, hoc est, secundum certum libertatis modum, qui in enumeratis quatuor gradibus est positus. Hactenus de libertate personæ dictum sit.

Libertas uoluntatis in conuersis, fit quando Deus illuminat mentem suo uerbo, format iudicium, immutat uoluntatem, et addit uires, ut aliqua illi grata faciamus. Hæc igitur Libertas, quoad actiones spirituales, non est naturæ, sed gratiæ. Est enim eius autor spiritus Christi in nobis. Plura de hac libertate uide in Enchiridio, capite de

M 2 Libero

COMMENT: IN

Libero Arbitrio. Magister sententiarum libro secundo distinctione 26. tres modos Libertatis facit, nempe à necessitate, à peccato & à miseria. Horum primus ad libertatem uoluntatis, reliqui duo ad libertatem personæ pertinet. Ut enim credentes in hac uita absoluuntur à peccato, ita in resurrectione ab omni miseria liberabuntur, & fruuntur conspectu Dei in omni æternitate. Hoc admonere uolui, ut intelligatur quomodo uetus illa distinctio cum nostra congruat. Porro antithesis, ne rursus iugo seruitutis implicemini, ostendit quàm periculosum sit puritatem Euangelij ualidis additamentis turbare. Significat enim libertatem in Christo partam amitti per huiusmodi additamenta, qua amissa rursus sub peccato & maledictione legis captiui tenemur, ut miserrima peccati mancipia: quod sanè est premi iugo legis, cuius onus intollerabile est, quemadmodum Petrus in consilio Apostolico testatur Act. 15. Ante enim prædicationem Euangelij Galatæ cum omnibus gentibus legis iugo damnatorio premebantur, à quo cum per Euangelij prædicationem liberati sint, quæ est amentia istud iugum iam spontè rursus accersere repudiato suauissimo Christi iugo. Deinde uocabulum implicationis significat homines ritibus Mosaicis tanquam quibusdam pedicis reos teneri, & implicari, quo minus possint rectum cursum tenere in Euangelij stadio. Vide
quam

EPIST: AD GALAT:

quam multa incommoda secum adferat, uel minima rituum Mosaicorum accessio. Quid igitur dicemus de Papatu, qui non solum ritus innumerabiles inuexit in Ecclesiam, idq; non tam discipline gratia, quam iusticiæ, meriti, & cultus opinione, Verumetiam ipsum Christi Euangelium abolent, ac eos igni et gladio persequuntur, qui puritatem Euangelij, & libertatem filiorum Dei rursus in Ecclesiam reuocari student. Idq; ideo facit, ne ipsius existimatio apud homines periclitetur. Nam non gloriam Christi sed suam quærunt Satellites Papæ: non pugnant isti Centimani Briarei pro aris, sed pro focis, etiamsi aras sacrilegas prætendunt. Nos proinde, qui Christi Euangelium habemus purum & sincerum, Deo gratias agamus, ac grati tantum beneficium prædicemus, non morantes ullorum hominum uel sapientiam uel potentiam, uel auctoritatem, uel fictam successionem qui Christi Euangelium obscurare sacrilegè conantur. Est enim opus utraq; uirtute in Ecclesia, uiz delictis cõfessione ueræ doctrinæ et seiunctione ab hostibus Euangelij. Hæc coniunctio in tribus conspicitur. Primum, in refutatione opinionum & cultuum pugnantium cum uerbo Dei. Fieri enim non potest, ut is purè Euangelium prædicet, qui à refutatione falsorum dogmatum abstinet. Deinde, in uitandis fucosis conciliationibus, quibus uia patefit sophisticæ & corruptelis necessariorum

M 3 dogma

COMMENT: IN
dogmatum. Tertiò, in fugiendis collusionibus,
quæ fiunt aut questus, aut tranquillitatis causa.

Ecce ego Paulus dico vobis, quod
si circumcidamini, Christus vobis ni-
hil proderit.

Ratio propositionis ab adiunctis seu ab effe-
ctu seruitutis legalis amplificata præmonitione.
Potest autè hæc ratio commodè in hunc syllogis-
mum includi. Illud absq; dubio fugiendum est om-
nibus qui pietatem colunt, quod reddit Christum
ipsis inutilem & ociosum. Circumcisio reddit
Christum hominibus eam recipientibus inutilem
& ociosum. Igitur Circumcisio proculdubio om-
nibus pietatem amantibus fugenda est, & econtra
libertas acquisita per Christum est retinenda. Vel
si placet retinere formam propositionis, hoc mo-
do formetur argumentum: Si circumcidamini,
Christus uobis nihil proderit: Si Christus uobis ni-
hil proderit, libertas per illum acquisita amissa
rursus est. Proinde ne amittatur libertas, circum-
cisio abijciatur. Hanc rationem Paulus opponit
dogmati Pseudoapostolorum, cuius forma extat
Actor. 15. hisce uerbis: Nisi circumcidamini se-
cundum morem Mosis, non potestis salui fieri.
Verum hoc dogma primum Concilium Apostolo-
rum refutauit, et Paulus ad Philipenses 3. monet
huius

EPIST: AD GALAT:

huius dogmatis autores tanquam canes & malos operarios fugiendos esse. Ita enim ait: Videte malos operarios, uidete concisionem, hoc est, doctores illos Pharisaicos, qui concisionem necessariam ad salutem docent, non sine maxima iniuria Filij Dei: cuius uictima sufficiens $\lambda\upsilon\gamma\omicron\upsilon\pi$ est ad omnia omnium hominum peccata expianda. Verum ne obijcerent Pseudoapostoli, ista nota fauoris Dei destituti credentes: Paulus respondet, dicens: Nos sumus circumcisio qui spiritu Deum colimus, & gloriamur in Christo, & non confidimus in carne. Quare uera circumcisio est amputatio fiduciae carnis, gloriatio in Christo Iesu, & spiritualis cultus, quo Deum ex fide colimus.

Testificor autem rursus omni homini qui circumciditur, quod debitor sit totam legem facere.

Confirmatio proxima rationis est, seu \AA tologia à genere negato ad speciem. Christus nihil prodest debitoribus totius legis (quia illos certa manet damnatio, non enim legi Dei satisfaciunt) Qui circumciduntur sunt debitores totius Legis: Igitur Christus nihil prodest ijs qui circumciduntur. Porro hoc loco obseruandū est, quod Apostolus hic loquatur non de uero concisionis usu, non de ipsa tanquam de re ad tempus ferenda

M 4 infra

COMMENT: IN

infirmi-
tatis aliorum gratia, sed de abusu circum-
cisionis. De uero usu loquitur Apostolus ad Rom.
s. ubi circumcisionem sigillum iusticiæ Dei defi-
nit. Verum hic usus certum tempus habuit. De-
buit enim durare usq; ad uelum fractum & pera-
ctam in ara Crucis uictimam Christi. De circum-
cisione, ut re ad tempus ferenda infirmorum gra-
tia, sine opinione cultus, & iusticiæ, intelligatur
circumcisio Timothei, quem Paulus permisit cir-
cumcidi, nondum satis confirmata doctrina liber-
tatis Christianæ. Hic autem Apostolus de abusu
circumcisionis agit, prout Pseudoapostoli eam de-
finierunt esse opus meritorium iusticiæ, seu com-
plementum iusticiæ fidei, iuxta hanc uocem
Pseudoapostolorum: Nisi circumcidamini more
Mosis, non potestis salui fieri: Quo dicto satis o-
stendunt, quod circumcisionem partialem saltem
quandam causam salutis et iusticiæ esse uoluerint:
Quod sanè non aliud est, quàm dicere, solam ui-
ctimam Christi non sufficere ad salutem conse-
quendam. Proinde hic locus diligenter obserua-
tar: Docet enim apertè quod Christi iusticia non
possit stare cum ullis meritis humanis: Gratia
enim DEI aut tota recipitur aut tota reijcitur.

Euacuati estis à Christo quicunq;
per Legem iustificamini, à gratia exci-
cidistis.

Ratio=

EPIST: AD GALAT:

Rationes propositionis duas addit, & utraq;
à causa ad effectum descendit. Prior autem Pro-
positioni in hunc modum applicabitur. Omnes
qui sunt euacuati à Christo, id est, omnes quibus
Christus factus est inanis, amiserunt libertatem.
Omnes qui uolunt per Legem iustificari sunt ta-
les. Ergo omnes qui uolunt per Legem iustifica-
ri, amiserunt libertatem. Loco totius argumenti
assumptionem posuit. Posterior ratio hæc est: Qui-
cunq; à gratia exciderunt libertatem amiserunt:
Qui uolunt iustificari per Legem, à gratia exci-
derunt: Proinde qui uolunt iustificari per legem,
amiserunt libertatem, quæ libertas gratiæ effectus
est. Quare cum in libertate standum est, iustifi-
catio ex lege nequaquam petenda est. Obseruan-
dus locus, quòd si minima pars iusticiæ operibus
tribuitur, Christus nobis reddatur inanis, & ex-
cidamus à gratia: Neq; hæc de Ceremonijs tan-
tum intelligi debet, sed de quibusuis operibus.
Quicquid enim operibus in iustificationis & sa-
lutis negocio tribuitur, id totum Christo adimi-
tur. Firmissima enim est hæc Pauli obiectio: Si
per gratiam, non amplius ex operibus, alioquin
gratia non amplius est gratia. Si autem ex operi-
bus, non est amplius gratia, alioquin opus non am-
plius est opus. Ex quo fit ut iusticiæ Dei, quæ
contingit per fidem Iesu Christi, subiectus esse
nequeat qui ex operibus quærit iusticiam.

M 3 Nos

COMMENT: IN

Nos enim spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus.

Aliud Argumentum est, quo probat Christianos non debere rursus iugo seruitutis implicari. Est autem hoc argumentum sumtum à causarum differentia: Christiani spiritu ex fide spem iusticiæ expectant. Ergo iusticia nõ est expectanda ex lege. Proinde non debent Christiani rursus Legis iugo implicari, sed potius in parta libertate stare constantes. Porro Osiander hoc loco interpretes cum ueteres tum recentes accusat, ut qui male transtulerint ipsius iudicio uocem Græcam ἀπεκδέχόμεθα. Nam ipse contendit hanc uocem in presenti Pauli loco idem significare quod ACCIPIMVS, Etsi aliàs sæpè expectandi significationem habet: Nam homo acutissimus bene perspexit, quòd si hic ἀπεκδέχόμεθα reddatur EXPECTAMVS, ruat imaginatio ipsius de essentiali Dei iusticia, qua homines iustificari, dum adhuc uiuunt, magna cum offensione Ecclesie docet. Verum Osiandri calumnie primum opponamus autoritatem omnium interpretum, qui nullo excepto hæcenus transtulerunt hoc loco EXPECTAMVS. Deinde quòd Paulus in alio significato nullibi sit usus ἀπεκδέχόμεθα, nisi pro expectare. Ad Rom. 8. ter in hac significatione reperitur. Ad Philip. 3. ita scribitur: Nostra
conuer-

Osiandri sic.

EPIST: AD GALAT:

conuersatio est in cælis, Vnde & saluatoreni
 ἀπεκδέχομεθα, id est, expectamus. Deinde tex-
 tus ipse pugnat cum sententia Osiandri. Spem .n.
 iusticiæ uocat hebraicè iusticiam quæ adhuc spe-
 ratur. Quod autem speratur, nondum obtinetur,
 sed expectatur. Rectius igitur multò uertis, spem
 iusticiæ expectamus, quàm, spem iusticiæ accipi-
 mus. Verùm hic obijcitur: An non reuera hic ha-
 bemus remissionem peccatorũ quæ est Christia-
 norum iusticia? Si habetur, quomodo eandem ex-
 spectamus? Nemo enim expectat quod iam reipsa
 possidet. Respondeo. Iusticia quam adhuc ex-
 spectamus non est Remissio peccatorum, non est
 imputatio iusticiæ Christi, sed est formalis & plea-
 na Legis obedientia, qua in omni æternitate iusti-
 erimus, quando uidelicet Deus erit omnia in om-
 nibus, et nos uicissim illi suo modo conformes eri-
 mus. Iuxta illud, 1. Ioh. 3. Quoniam ubi apparue-
 rit, similes ei erimus. Legatur responsum Philip-
 pi ad lib: Osiandri de Iusticia Dei essentiali.

Nam in Christo Iesu neq; circum-
 cisio aliquid ualet, neq; præputium.

Procatalepsis est. Respondet enim obiectioni
 Pseudoapostolorum, qui ritus Mosaicos uoluerunt
 fidei adiungi, tanquam particulares iusticiæ cau-
 sas. Sed Paulus anteuertit hanc obiectionem ex-
 quans

COMMENT: IN

quans præputium & circumcissionem in causis
iusticiæ. Nam ut præputio ita circumcissioni glo-
riam iusticiæ adimit. Notandum hoc loco est
quod Synechdochicos per circumcissionem intelli-
gat Paulus omnes ritus Legales seu Mosaicos, qui-
bus ex æquo adimit iusticiæ gloriam, ut nos persi-
stamus in acquisita libertate. Si enim iusticiæ glo-
ria adimitur circumcissioni, multò magis adimetur
alijs ritibus, qui circumcissione longè inferiores
sunt. Notandum et hoc est, quòd Apostolus diser-
tè dicat, IN CHRISTO IESU, id est, in regno
spirituali Christi post Christum mortuum & su-
scitatũ. Antea enim circumcisio externa manda-
tum Dei habuit in certo populo, uidelicet, Iudai-
co, & utile sacramentum fuit, quemadmodum ex
institutione eius patet Genes: 17. & Paulus con-
firmat ad Rom. 4. ubi ita ait: Et Signum accepit
Circumcisionis, Signaculum iusticiæ fidei.

Sed Fides per Caritatem ope-
rans.

Anteuertit et hic obiectionem. Poterant enim
obicere Pseudoapostoli, ritus Mosaicos necessaria
quædam fidei exercitia esse. Sed Paulus istis exer-
citijs opponit fidem operantem & exercentem se-
pijs dilectionis officijs. Non tamen hic Paulus ex-
cludit Sacramenta, nec alias ceremonias decori &
ordinis

EPIST: AD GALAT:

ordinis causa institutas: Sed tantum contendit non
debere onerari Christianos Mosaicis illis iam an-
tiquatis & abolitis exercitijs. Porro hoc Pauli
dicto Papistæ se armant contra iusticiam fidei
gratuitam. Cum enim pij dicunt, nos sola fide iu-
stificari, isti opponunt hunc locum, & ex eo tan-
quam ex immoto principio hoc pacto colligunt. *ob. pontificia.*
Fides per caritatem efficax est. Ergo fides & ca-
ritas simul iustificat. Sed neganda est consequen- *sol. T.*
tia. Non enim omnia quæ coniuncta sunt natura,
easdem operationes habent: id quod uidere est in
anima hominis, ubi natura coniuncta sunt intelle-
ctus & facultas uoluntatis, quorum tamen diuer-
se operationes sunt. Deinde Paulus, ut superius *R.*
abundè docuit de gratuita iustificatione, uideli-
cet, quod homo sola fide sine operibus iustificetur:
Ita hoc loco non de causis iustificationis, sed de ue-
ris Christianorum exercitijs disputat: Quorum
omniū ueluti mater existit caritas ex uiua fide in
Filium Dei manans. Deinde fatemur, & docemus *T.*
cum fide semper coniuncta esse Bona Opera, quæ
Paulus Philippenf: scribens non causas iusticiæ,
sed fructus iusticiæ fidei nominat. Etsi igitur fi-
des à spiritu regenerationis diuelli non potest: ta-
men in causis iustificationis prorsus excludimus
opera. Non enim operibus nostris, sed fide Christi
iusticiam recipimus. Obseruandus hic locus im-
primis est. Docet enim quæ nam sint necessaria
Christia

COMMENT: IN

Christianorum exercitia, uidelicet opera caritatis ex fide manantia. Vox Græca *ἀγάπη*, uim fidei exprimit. Vt. n. ignis sua natura *ἀγαθὴ* id est, uirtute interna operatur & calorem ciet: ita fides caritatem, id est, caritatis officia ex se gignit. Hinc manifestè patet, quàm fœdus error eorum sit, qui hodie declamant contra necessitatem bonorum operum. Cum hic manifestè doceat Paulus, bona opera manere ex uim & natura fidei, quæ ueluti agitatio quædam Spiritus sancti est, quo ducuntur filij Dei.

Currebatis pulcrè, quis uos impediuit, ut ueritati non obtemperetis?

Rursus interserit obiectionem, & accusat Galatas defectionis à ueritate, id est, à uero et puro Euangelio. Obiurgationem hanc exaggerat collatio. Nam eo turpior est lapsus, quo quis firmior & instructior ante ad currendum fuerit. Obseruetur Metaphora cursus, quo significatur Christianorum uiuendi ratio: quæ cursui & stadio comparatur: ut significetur torporem & segnitiem abesse debere: quæ, quo minus ad metam perueniamus impediunt. Deinde ministri Euangelij intueantur hoc loco fortunam Apostoli, qui in odium Galatarum incurrit propter ueritatem. Adeo uerum est, quòd uulgo dicitur: **VERITAS**
ODIUM PARIT.

Perfuat

EPIST: AD GALAT:

Peruasio hæc non est ex eo qui
vocat vos.

Remotio cause est, quasi diceret: Ista persuasio, qua apud uos effectum est, ut non amplius obtemperetis ueritati, hoc est, ut non amplius retineatis puritatem Euangelij, sed recipiatis uero cum Euangelio Mosaicos ritus tanquam necessarios ad iusticiam coram Deo: Hæc inquam persuasio non est à Christo, aut eius Apostolis, qui ad Christi mandatum uocarunt uos ad agnitionem Euangelij: sed potius est à Sathana hoste Christi, & istius maligni organis, qui isto pacto Christi regnum inuadunt: spoliant Christum honore Mediatoris, & summi pontificis: cuius solius uictima est expiatrix peccati: cuius solius obedientia perfecta est iusticia, quæ nobis credentibus imputatur; Rom. 4. & 5.

Exiguum fermentum totam massam fermentat.

Procatalepsis est: Poterant enim obijcere Pseudoapostoli, nihil aut parum nocere quosdam retinere ritus Mosaicos, præsertim cum facere uideantur ad concordiam & pacem conciliandam & fouendam inter Iudeos credentes, & Gentes conuersas. Quemadmodum etiam politici uiri nostro

4
11

COMMENT: IN

stro seculo conantur persuadere nostris Ecclesijs, ut concordia et pacis causa retineant usitatas ceremonias. Respondit Apostolus pulcherrima similitudine, seu Allegoria, aut si mauis Prouerbiali figura, quæ in hunc modum accommodabitur. Quemadmodum exiguum fermentum totam massam facillimè fermentat & suo acore inficit: Ita leuissimus in speciem error totam doctrinam Euangelij inficit, ita ut non amplius puritatem Euangelij redoleat. Proinde ne tota doctrina Euangelij corrumpatur, leuissimo in speciem errori mox occurrendum est. Obseruandus locus quomoneamur, ut ne minimum quidem errorem uel suspectam opinionem admittamus pacis gratia. Sed potius retineamus tenaciter puritatem doctrinae, etiamsi fractus totus collabitur orbis. Nam aperta una aliqua rimula, serpens, ut est callidus, se facillè totum inuoluet.

Ego persuasus sum de uobis in Domino, quod nihil aliud sensuri sitis.

Mollit obiurgationem spe emendationis proposita. Solet enim non parum mouere animos bonorum discipulorum, si de se bene sperari à præceptoribus animaduertit.

Verum qui turbat uos portabit iudicium, quisquis sit.

Transla=

EPIST: AD GALAT:

Translatio & interminatio est, Vt enim lapsus occasionem Pseudoapostolis ascribit, ita eosdem haud fore impunitos pronunciat. Iudicium hoc loco per Metalepsin poenam significat. Portandi uerbo grauitatem poenae notat Apostolus. Significat enim iudicio Dei & poenis ingentibus premi & obrui corruptores doctrinae Ecclesiae. Neq; hoc mirum est cum turbatores Ecclesiarum sint ueluti stipendiarij Satanae, qui primum Ecclesiam Dei pestifera corruptela doctrinae turbauit. Obseruanda inprimis haec comminatio est, quae pertinet ad omnes, qui quouis modo fontes Israel, id est, puritatem Euangelij turbant, atq; ita Ecclesiae occasionem defectionis praebent, exemplo Satanae, qui primam Ecclesiam seduxit.

Ego autem fratres si circumcisionem adhuc praedicem, cur adhuc persecutionem patiar?

Anticipat & hic obiectionem Apostolus. Respondet enim calumniae Pseudoapostolorum mentientium Paulum circumcisionis aliquando praconem agere, quos aperto signo uanos esse ostendit. Nulla enim alia fuit causa, ob quam Paulum Pseudoapostoli persequerentur, quam quod abrogationem circumcisionis & aliorum rituum Mosaicorum docuerit.

N Nempe

COMMENT: IN
Nempe abolitum est scandalum
crucis.

Alia ratio est, qua confirmatur Paulum circumcisionem non predicare, accommodabitur autem ratio hoc pacto. Si circumcisionem predicarem, non amplius mea doctrina offenderetur Pseudoapostoli. Cum igitur constat pseudoapostolos adeo offendi mea doctrina, ut me de medio sublatum uelint, profecto certissimum indicium est, quod non sim Circumcisionis praedicator: Quem admodum illi de me nefarie mentiuntur. Scandalum crucis Metonymicos ponitur pro offensione orta ex pura Euangelij praedicatione. Hac enim sola re offendebantur Iudaei, quod Apostolus Euangelio Christi Circumcisionem & ritus Mosaiacos non adderet.

Utinam abscindantur qui vos turbant.

Claudit obiurgationem uoto & imprecatione. Pro eo quod reddunt interpretes: Turbant, in graeco est ἀνασάτρευτες, id est, dimouentes e statu. Vere enim de statu disturbantur & dimouentur, qui ab Euangelij puritate ad ritus & traditiones abripiuntur. Vocabulum abscindi opponit Apostolus Circumcisioni, quasi diceret, qui uobis obtrudunt Circumcisionem, utinam ita cedantur

T: IN
n est scandalu

firmatur Paulum
re, accommodabit
circumcisionem pr
trina offenderetur
constat pseudop
na, ut me de medio
eritissimum iudicium
sionis predicator. Quo
fariē mentiuntur. Sc
os ponitur pro offe
predicatione. Hæc
iudei, quod Apostolus
ncisionem & ritum

ndantur qui vost

mem uoto & impre
interpretet. Turba
tres, id est, dimo
u disturbantur & ab
puritate ad ritum
locabulum abscidi
cisoni, quasi dicere
cisonem, utinam u

EPIST: AD GALAT:

dantur ipsi, ut prorsus de medio tollantur & pe
reant. Obserua Paulinam & Apostolicam in
terpretationem intelligendam esse per compara
tionem. Ita enim affecti esse debemus omnes, qui
Christo nomina dedimus, ut omnia potius ruere
cupiamus, quam ut quicquam gloriæ Dei decidere
patiamur. Sed quomodo hæc imprecatio stare po
terit cum mandato Christi, quod extat Matth. 5.
hisce uerbis? Ego autem dico uobis, Diligite ini
micos uestros, Benedicite execrantibus uos, bene
facite odientibus uos, & orate pro calumnianti
bus & persequentibus uos, ut sitis filij Patris ue
stri qui in cœlis est: qui Solem suum oriri facit su
per bonos & malos, & pluit super iustos et iniu
stos. Discernendum est primum inter causas &
personas. Deinde inter personas sanabiles, & bla
sphemas. Si causa ad nos tantum perinet, hoc est,
si nobis facta est iniuria, quantum ad personam
aut res nostras attinet, mandato Domini obtem
perandum est, & precandum pro inimicis, ut
resipiscant. At si causa Dei est, hoc est, si quis Eu
angelium Christi persequitur: si quis doctrinam hæ
reticam propagare studet: si quis horrendis scele
ribus Ecclesie Dei est scandalo. Breuiter, si quis
quouis modo gloriam Dei, adificationem Eccle
siae, salutem hominum impedire conatur: Rectissi
mè huiusmodi malis se pij opponunt precibus.
Nam quidquid Deo displicet, omnibus pijs merito

N 2 displicet

COMMENT: IN

displicebit. Deinde si personæ sanabiles uidentur, ex Christi mandato pro illis orandum est. At si blasphemæ fuerint personæ, optandum est, ut cito de medio tollantur, ne gloriam Dei impediant suis blasphemijs.

Vos enim in libertate vocati estis fratres, tantum ne libertatem in occasione carni scilicet detis.

Rationem superioris sententiæ apponit Apostolus, sumtam à repugnantibus. Estq; sensus. Christiani sunt liberi. Ergo Christiani non debent seruilia Legis opera recipere. Nam si hoc fecerint, rursus se seruitutis iugo implicant. Quod autem fratres Galatas appellat, hoc partim ideo facit, ut quo sit erga ipsos animo intelligant Galatæ, Partim ut eos excitet ad attentè & benignè audiendum, quod de uero libertatis usu subiungit: Nimirum ne abutantur libertate sua, hoc est, ne inde præbeant carni occasionem lasciuiendi & perpetrandi omnem turpitudinem, sed potius sciunt libertatem suam eò pertinere, ut repressa lasciuiam carnis caritatem ueram colant: per quam intelligit omnia officia quæ proximis debemus. Hic locus manifestè docet, quatenus à Lege liberi sumus nos, qui in Christum credimus. Nullo enim modo à doctrina Legis, quæ bene uiuendi regula est

EPIST: AD GALAT:

est (ea enim Regula ostendit Dominus, quid sibi gratum sit, quo cultu à nobis coli uelit. Proinde doctrina Legis eò spectat, ut nobis uiam certam & rationem firmam ostendat, qua uita nostra ad Dei uoluntatem conformari possit) sed à rigore & maledictione Legis per Christum liberati sumus, qui pro nobis est factus maledictum, ut benedictio Abrahæ nobis fieret, & ut promissionem Spiritus acciperemus per fidem. Est autem hic legis rigor, quod ipsa maledictionem omnibus denunciet, qui uel in uno apice lapsi fuerint. Neq; salutem promittit, nisi ijs, qui omnia mandata Dei perfectè & perpetuò obseruauerint. Ab hoc rigore et maledictione, etsi liberati sunt, qui credunt Euangelio: tamen ipsam legem, ut regulam bene uiuendi ab ipso Deo sibi monstratam amplectuntur. Etsi autem Legi nemo satisfacit: tamen placet incoata obedientia in ijs, qui retinent fidem et bonam conscientiam: Cuius perpetuum studium esse debet, fidere Deo, abijcere propositum peccandi, exercere pietatis & caritatis opera, & sedulo præstare quod uocatio postulat.

Sed per dilectionem seruite uobis inuicem,

Dilectio quæ ex fide oritur, omnium officiorum causa & moderatrix est, atq; ideo eam tan-
N 3 **quam**

COMMENT: IN

quam omnium officiorum caput proponit Apostolus. Obseruemus igitur præcipuum Christianorum officium esse, seruire sibi inuicem per dilectionem. Atq; hæc regula omnibus statibus, & omnium ordinum hominibus applicanda est. Magistratus pius ex fide diligat subditos: ex dilectione iura dicat, insontes tueatur, fontes puniat, ut custos Legis & minister Dei. Subditi ex fide magistratum diligant, ex dilectione honorem exhibeant, iussu magistratus militent, Breuiter, in omnibus tanquam Domino Christo obediant. Et perpetuo meminerint regulæ: Oportet Deo magis obedire quam hominibus. Minister uerbi ex fide diligat auditores, ex dilectione doceat, obiurgat, erigat, consoletur. Auditores iuxta eandem Regulam diligant Ecclesiæ ministros ex fide, & ex dilectione obediant Euangelio, præstentq; obedientiam quam requirit ministerium.

Tota enim Lex in vno sermone impletur, videlicet, Diliges proximum tuum sicut teipsum.

Rationem suasoriæ Propositioni subiungit Apostolus à Legis scopo seu summa seu præcipuo legis Capite. Lex impletur dilectione proximi. Ergo proximo per dilectionem seruire oportet, Cum constet ideo hominem cõditum esse, ut obediat

T: IN

EPIST: AD GALAT.

diat Conditore. Sed qui fit quod totam Legem
dicat impleri dilectione proximi: An non prior
Tabula de uero cultu Dei, quæ pars Legis est,
præferenda est secundæ tabulæ? Si dixeris totam
Legem hic restringendam esse ad legem secundæ
tabulæ (qui enim diligit proximum sicut seipsum,
quicquid sibi factum uellet, proximo non de-
negat) coacta uidebitur interpretatio, Quare Sy-
nechdochen esse dicamus. Non enim infrequens est
hic Tropus in scriptura, per quem sub nomine ef-
fectus comprehenditur etiam causa, cuius causæ
effectus ipse certissimum indicium est. Est enim
Caritas proximi indicium timoris Dei & ueræ
pietatis erga Deum. Per amorem enim Dei, ut re-
ctè ait Gregorius: Amor proximi gignitur, &
per amorè proximi amor Dei nutritur. Sed quid
sibi uult implendi uocabulum, cum nemo Legi sa-
tisfaciat? Lex impleri tum demum dicitur, cum
declaratur eius obedientia, idq; respectu hominū,
quibus pietas cordis erga Deum abscondita est,
donec dilectione proximi tanquam euidenti signo
declaratur.

Si autem uos inuicem mordetis &
deuoratis, uidete ne à uobis inuicem
consumamini.

Alia ratio est de dilectione mutua, sumta ab
effectu contrarij seu à repugnantibus. Dissidia &
N 4 odia

COMMENT: IN

odia mutua, mutuam adferunt perniciem. Ergo ut hoc malum caueatur, dilectione mutua alter alteri seruiat. Malum discordiæ metaphoris morsus deuorationis, & consumptionis significatur. Locus igitur hic apertus est, de odij & disidij malo: unde non solum familias, ciuitates, prouincias, Verumetiam multa regna concidisse historiae testantur.

Dico autem spiritu ambulate, & concupiscentiam carnis nequaquam perfeceritis.

Iam totam Parenesein huius Capitis ad duo capita reuocat, quæ sunt spiritu ambulare, & carnis concupiscentijs reluctari: Vocabula Carnis, & Spiritus explicanda sunt: ut intelligatur quid sit spiritu ambulare, & quid sit carnis concupiscentiam non perficere. Vt autem quid sit Caro & Spiritus sine errore intelligamus, hæc in primis obseruanda est Regula. Quoties caro contraria oppositione comparatur cum spiritu, ut spiritus nomen Metonymicos pro regenerationis gratia, cuius autor est Spiritus sanctus, ponitur: Ita Carnis uocabulum eodem Tropo significat, quicquid nondum regeneratum est in nobis, uidelicet Carnis & peccati procliuem ad malum affectionem. Non igitur hic spiritus et caro secundum substantias

EPIST: AD GALAT:

tias comparantur, sed animæ qualitates inter se conferuntur. Nam eadem anima, quatenus spiritu Dei regitur, secum luctatur: quatenus spiritu Dei uacua est, suis concupiscentijs indulget. Proinde ambulare spiritu, significat iuxta motus Spiritus sancti uiuere. Contra uero Carnis concupiscentiam perficere, est excusso spiritus imperio se Carnis illecebris dedere, ad obtemperandum carni in suis concupiscentijs. Hæc exhortatio ad Rom. 6. hisce uerbis legitur: Ne igitur regnet peccatum in mortali uestro corpore, ut obediat peccato in concupiscentijs corporis. Est igitur peccatum ueluti tyrannus quispiam uiolentus, Cuius prima administra est mens ipsa, ad suggerendos prauos motos: qui ubi commouerunt uoluntatem alterant peccati administram, nascuntur ἐπιθυμίαι. Tum uero corpus ab animo impulsus, huc atq; illuc transuersum rapitur tyranni imperio sese subiiciens. In hac re consistit imperium peccati, quo nihil tristius cogitari potest. Quoniam igitur peccatum ipsum inhabitans, ut tyrannum domesticum, non possumus prorsus expellere, hoc conandum est saltem, nec regnet Tyrannus iste. Regnat autem dum corporis obtemperamus concupiscentijs. Quare qui lucta superior esse cupit, primis motibus se fortius opponere debet.

Nam caro concupiscit aduersus

N 5 Spiritus

COMMENT: IN
Spiritu, & Spiritu aduersus Car-
nem.

Ratio hæc ab utriusq; id est, Spiritu & Car-
nis studio sumitur, ac si diceret Apostolus: Cum
uis gratiæ, regenerationis, & Carnis uitiosa na-
tura semper in pijs sibi inuicem aduersentur, ne-
cessariò incumbit pijs, ut excusso iugo carnis to-
tos se spiritui dedant, perpetuum bellum contra
concupiscentias prauas & motus, qui excitantur
à Carne aduersus spiritum gerentes. Locus hic ob-
seruandus est de perpetua lucta spiritus et Carnis
in pijs. Vnde monemur Vigilantiæ, & Sobrieta-
tis, & Orationis. Huc præceptum Domini perti-
net: *Vigilate et orate, ne intretis in tentationem.*

Hæc autem sibi inuicem aduersantur,
vt non quæcunq; volueritis eas-
dem faciatis.

Superioris sententiæ asseueratio est: cui fi-
nè subiungit, Vt non quæ volueritis, scilicet
secundum carnem, hæc faciatis affectibus & acti-
onibus, hoc est, ut non obtemperetis Carni iuxta
concupiscentias corporis. Nam si secundum Car-
nem uixeritis, moriemini. Si uerò spiritu actiones
Carnis mortificetis, uiuetis.

Si autem

T. IN
us aduersus Ca

EPIST: AD GALAT:

Si autem spiritu ducimini, non estis sub Lege.

Anticipat obiectionem hypocritarum, qui poterant obijcere: Christus nos redemit de maledictione Legis, non poterit igitur peccatum nocere. Paulus respondet, & fatetur eos non esse sub Lege qui ducuntur Spiritu, Cuius ductus certissimum fidei testimonium est. Proinde non est quod glorientur de abrogata maledictione Legis, qui uiua fiducia Christi uacui sunt. Nam ubi fides uiua est, ibi uerè sentiuntur præsentia spiritus Christi, à quo excitantur in corde motus congruentes cum lege & uoluntate Dei. Vnde etiam maxima pugna in Sanctis oritur aduersus peccati reliquias, quæ quidem pugna durabit, donec hæc mortalis uitæ conditio manserit. Hunc Pauli locum ualde illustrat prima pars octauæ Cap: ad Rom: Hic tres loci obseruentur. Primus, quod uera nota filiorum Dei sit se imperio spiritus subijcere. Secundus, quod Lex nihil iuris in eos habeat, qui secundum spiritum uiuunt: quantum quidem ad damnationem inferendam attinet, sed tantum monet eos de uera uitæ instituendæ ratione secundum uoluntatem Dei. Tertius, quod frustra gloriantur de uictima Christi, qui sine pœnitentia peccatis suis indormiunt, & concupiscentijs carnis se dedunt.

Manife

COMMENT: IN

Manifesta autem sunt opera carnis, quæ sunt: Adulterium, Scortatio, Impuritas, Proteruita, Idolatria, Veneficium, Inimicitia, Lis, Aemulationes, Ira, Contentiones, Dissidia, Hæreses, Inuidia, Cædes, Ebrietas, Comestationes & his similia.

Quia de pugna carnis & spiritus dixerat, nunc per enumerationem utriusque ingenium cum spiritus tum carnis contemplandum proponit, ut ex collatione uis utriusque apertius cognoscatur. Vocat enim Carnis opera quæ hic enumerat manifesta, propterea quod de ijs conscientia facientis iudicare possit ex Lege Dei, & scit Deo talia opera displicere. Porro decem & septem Carnis opera hic recitantur ab Apostolo:

Quorum primum est μοιχεῖα adulterium, quod est alieni thori uiolatio, quantum autem scelus sit adulterium, ostendunt poenæ, & alia quæ cum facto isto coniuncta sunt, 1. Cor. 5.

Secundum πορνεία scortatio, cum extra matrimonij uinculum solutus & soluta (ut uocant) rem Veneream exercent.

Tertium, ἀκαθαρσία, immunditia seu impuritas superiorum genus est. Complectitur enim
omnium

EPIST: AD GALAT:

omnium libidinum genera, & nefanda illa potissimum, à quibus Christianorum aures & animi abhorrere debent. Requirit ergo Paulus ut pius sit castus, corde, lingua, factis, gestibus.

Quartum ἀσελγεία, proteruita siue lasciuia, quæ est turpissimarum prolium, hoc est, omnis libidinis mater turpissima. Est enim ἀσελγεία lasciuia & incontinentia animi, nec uirtutem, nec probitatem, nec Deum, nec homines, reuerentis, sed procacitate se oblectantis. Significat etiam ἀσελγεία flagitiosam exercendæ libidinis consuetudinem.

Quintum, εἰδωλωλατρεία, id est, Idolorum cultus, hanc inter pœnas diserti ueri Dei ad Romanos numerat Apostolus. Sciamus ergo damnari non solum cultum idolorum, uerum etiam occasiones, & instrumenta, ut sunt simulacra & statuæ: unde Varro, teste Augustino, qui, inquit, populis instituerunt simulacra & metum denserunt & errorem addiderunt.

Sextum, φαρμακεία, Veneficium, hoc est, uenenis inficiendi ratio, unde ad artes magicas & incantationes refertur. Porro contra omnes magicas superstitiones teneantur hæc duæ Regule. Prima, Nulli rei tribuenda est potentia sine ordinatione Dei. Secunda, Pius iuxta uerbum Dei sciat, credat, speret, agat, Contra uerbum & præter

COMMENT: IN

ter uerbum nihil sciat, nihil credat, nihil speret, nihil agat. Qui enim contra facit, tentat, imò abnegat Deum, & ipsum contumelia afficit, Cuius contumeliae autor dignus est morte: iuxta Legem, Maleficos ne patiaris uiuere.

Septimum, ἔχθρα, inimicitiae, hoc est, animorum disidia: quae oriuntur uel ex suspitione, uel ex superbia, uel ex aliqua iniuria, uel ex opinionum diuersitate. Hinc multa mala promanant, ut ex radice pessima pessimi fructus. Sed notandum est, quod hic de inimicijs agatur, quae sunt carnis opera. Nam est & aliud inimicitiae genus, quod est opus Spiritus in Sanctis, uidelicet, cum Sancti & anima & corpore ab impiorum consortio.

Octauum, ἔρις contentiones, sunt uerborum iurgia ex animorum disidijs orta: qualia semper sunt inter superbos: iuxta illud Salomonis: Inter superbos semper iurgia.

Nonum: Ἰᾶλοι, emulationes, Vocabulum zelus medium est, nam nunc in bonam, nunc in malam partem accipitur. Est .n. duplex zelus, nempe Spiritus & Carnis. Zelus Spiritus est, qui ex spiritu Dei bono, & ex fide existens, scientiã et moderationẽ habet. Zelus carnis est, qui nascitur ex affectu carnis humanum spiritum per omnia sapientis, de quo Paulus ad Corinth: Cum in nobis sit
zelus

EPIST: AD GALAT:

zelus & contentio, factiones, nonne Carnales estis, & secundum homines ambulatis? Hic zelus facit, ut doleamus alios nobis præstare, quibus superiores esse optamus.

Decimum: θυμοι, ira, cum subito animus mo- uetur. Horat: Græcanice uocis uim exprimens, fu- rorem breuem appellat, cum ait: Ira, furor breuis est & c.

Vndecimum: ἐπιθῆαι, concertationes, hoc est, Ciuiles rixæ de fundis & alijs rebus: qualibus om- nia prætoria plena sunt. Huiusmodi cōcertationes damnantur, quatenus Carnis opera sunt: quæ cum suscipiuntur à pijs sine animorum acerbitate, & odio, in uitio non sunt, nam cum Deus approbet iudicia, non improbat concertationes forenses: modo carnis maculis non inuoluantur. Sed de his plura legantur in Enchiridio.

Duodecimum: διχοστασίαι, id est, dissidia, cum plures in una republica factiones oriuntur. Vt apud Corinthios, alij Paulo, alij Cephæ, alij Appollo adhaerebant. In Papatu infinita exem- pla uidere est, ubi singuli ferè suum aliquod Ca- put iactitant, & sequuntur, atq; adherent cum aliorum contētū. Hoc dissidij genus usitate in Ec- clesia uocatur schisma ad uerbum scissura, & est propriè animorum & uoluntatum dissensio: cum alij alijs magistris uel externis ritibus ita sunt ad- dictis

COMMENT: IN

dicti, ut quamuis alioquin in ipsis religionis Capitibus consentiant: tamen animis sunt abalienati, et factiones quædam ineunt, ut dixi de Corinthijs, Quorum alij Paulum, alij Apollo, alij Cepham iactabant. Hinc Schismaticus huiusmodi dissidiorum autor seu studiosus.

Decimum tertium: $\alpha\iota\rho\epsilon\sigma\alpha\varsigma$, hereses. Est autem heresis propriè electio. Inde factum est, ut pro eo accipiatur, quod latini Sectam uocant, id est, ut definit Cicero pro certa quadam disciplinæ formula, factione, studio, ratione uitæ, Vnde hereticus in Ecclesia dicitur, qui à recepta Ecclesiæ doctrina ita aberrat, ut contempto Dei & Ecclesiæ ipsius iudicio in sententia permaneat, & discipulis ascitis Ecclesiæ concordiam uiolet.

Decimum quartum: $\phi\theta\acute{o}\nu\omicron\iota$, inuidiæ, cum quis utitur alieno bono. Hoc uitium uilium et abiectorum hominum esse docet Aristoteles. Quam ob causam peritiores inuidiam per hydræ quædam speciem significari tradunt. Ea uero palustris fingitur, & è sordido cæno pullulare: quòd non nisi in abiecto uiliq; animo reperitur inuidia. Hæc etsi pessimum uitium est, tamen in se aliquid boni habet. Nam est iustissima pœna, qua inuidus torquetur. Huc illud Alexandri dictum: Inuidi propria tormenta sunt. Huc etiam pertinet pulcerrimum

EPIST. AD GALAT.

terrimum illud Epigramma græcum: ὁ φθὸν ἔχει
κακίστον, ἔχει δὲ τι καλὸν ἐν αὐτῷ: τί κεν
γὰρ φθονῶν ὄμματα καὶ κραδίῳ, Hoc est,
Invidia est res pessima, habet tamen aliquid boni
in se. Nam inuidorum oculos ἔ cor tabefacit.
Meminerimus igitur dicti Socratis: Malum alie-
num ne feceris tuum gaudium, nec bonum alie-
num tuam tristitiam.

**Decimum quintum, φόνοι, homicidia, hæc ex
superioribus haud raro oriuntur. Quantum ali-
tem scelus sit homicidium, ostendit ratio quæ ad-
ditur comminationi Genes. 9. Quicumq; effude-
rit humanum sanguinem, per hominem fundetur
sanguis ipsius, ad imaginem quippe Dei factus
est homo.**

**Decimum sextum, μέθαι, Ebrietates omnia
um flagitiorum consiliarie pessimæ. Ebrietatem
nasci ex uoluptatibus corporis nemo non intelli-
git. Cuius mala Ambrosius recitat hisce uerbis:
Plurimos gula sua occidit, nullum frugalitas: In-
numeris uina nocuerunt, nulli parsimonia: pleriq;
inter Epulas fudere animas, ἔ mensas proprio
repleuere sanguine. Alijs ebrietas uocem simul ra-
puit ἔ sensum, etsi aliquibus ebrietas noxia non
fuit. His ruinam fecit Ebrietas, alios in crimen
egit ebrietas, etsi ipsa crimen non sit, Gobrius re-
feren**

COMMENT. IN

ferente Athenæo lib. 10. ita ait de Ebrietatis ma-
lo: τὸ γὰρ ἄπολεχῶς μεθύειν, τὴν ἡδονὴν
ἔχει, ἀπερθεύοντα ζῶνθ' αὐτὸν τῷ σωφρονεῖν.
Ὁ μέγιστον ἡμῶν ἀγαθὸν ἔχει ἡ φύσις, Hoc est,
assidue inebriari quam uoluptatem habet. Cum ui-
uens se temperantia priuet. Quod maximum na-
tura nostra bonum habet. Proinde memores simus
precepti Domini & Saluatoris nostri: Cauete,
ne corda uestra grauentur Crapula & Ebrie-
tate.

Decimum septimum, κῶμοι, Comessatio-
nes, hoc est, nocturnæ heluationes, & petulantes
ebriorum cantiones, cum iurgijs & contumelijs
decantate. Quod autem addit in fine enumeratio-
nis Apostolus: ET HIS SIMILIA, eò pertinet
ut sciamus, multa plura esse opera Carnis, quam
quæ hic enumerata sunt. Pertinet itaq; particu-
la hæc ad genus, in quo multo plura sunt, quam
quæ breui oratione numerari possint.

De quibus prædico uobis, quem
admodum & prædixi, quod qui talia
agunt, Regnum DEI non possides-
bunt.

Addit comminationem grauissimam: idq; in
hunc finem, ut qui amore honesti & uirtutis non
trahan-

EPIST. AD GALAT.

trahantur pœnis, saltem perterresiant, & tandem metu suppliciorum imminentium officium præstent. Hæc sententia cum illa congruit, quæ est 1. Corinth. 6. An nescitis, quod iniusti regnum Dei hereditate non consequentur? Ne erretis, neq; fornicatores, neq; idolatræ, neq; adulteri, neq; molles, neq; ἀποενοχῶνται, neq; fures, neq; auari, neq; ebriosi, neq; contumeliosi, neq; rapaces Regnum Dei hereditate consequentur. Hæc & huiusmodi aliæ sententiæ ex Lege & Euangelio interpretandæ sunt. Iustissima legis sententia est damnatio transgressorum Legis, Sed Euangelium habet ἐπιεικέα, dulcissimam, Lucæ decimo tertio, Nisi pœnitentiam egeritis, omnes similiter peribitis. Pœnitentibus igitur uenia offertur. Atq; hoc est quod Paulus subiungit ad Corinth: Et hæc quidam eratis, Sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed iustificati estis in nomine Domini Iesu, & in Spiritu Dei nostri.

Hoc confirmatur plurimis exemplis, ut Petri, incesti Corinthij, Dauidis, Manassis & aliorum. Quare hic Ezechielis sententia tota tenenda est. Cum recesserit, inquit, impius ab impietate sua, & fecerit iudicium & iusticiam, uixt uiuet. Debet itaq; hæc comminatio intelligi cum conditione perseverantiæ in malo sine pœnitentia subsequente. Nemini enim negatur ad gratiam

○ 2 - reditus,

COMMENT. IN
reditus, modo uera fide, & non fidei spectro ad
Deum conuersus fuerit.

Obseruandus hic locus est, qui docet clarissi-
mè, quòd flagitiosè uiuentes, nec sint iusti, nec fi-
dem habeant. Si enim qui credit saluatur, &
talibus flagitijs indulgens damnabitur fieri ne-
quit, ut flagitiosè uiuens fidem retineat & Spiri-
tum sanctum. Hæc proinde comminatio admo-
neat nos timoris Dei, ac maioris diligentiae in ui-
ta formanda, ne carni habenas laxemus, ac ita ex-
poneamus nos periculo damnationis. Nam infiniti
homines delinquentes contra conscientiam, iusto
Dei iudicio traditi sunt in reprobam mentè & in
eternum perierunt. Quorum exemplo nos moni-
ti retineamus fidem & bonã conscientiam, cauea-
musq; ne regnet peccatum in mortali nostro cor-
pore. Nam si spiritu, ut inquit Paulus, omnes
actiones Carnis mortificaueritis, uiuetis. Non
igitur indulgeamus prauis affectibus, sed ijs fide
et spiritu S. repugnemus. Quod qui faciunt, haud
illos expectata seges uanis eludet auenis. Tales
enim manent in gratia, retinent SPIRITUM
S ANCTUM, sunt templa Dei, & heredes ui-
tæ æternæ.

Fructus uero Spiritus est Caritas
Gau

Et
Gaudium,
Bonitas, Fi-
dantia.

Per antithe-
phos, sed spau-
tantur natura
ro obseruanda
era spiritus, ut
spiritus, idq; ob
quod summe dele-
tu, non secus atq;
tus, qui in delin-
rimis profint ijs
nam potissimum l-
bertant, conseruan-
tur. Tertia,
horum ex spiri-
si promanant: li-
pedam sunt Spiri-
Quare tamen si se-
dustria mansuetu-
teraltatis exemp-
men fallaces dunt-
pedam uirtus in-
re comitas & l-
ad in hominum

EPIST. AD GALAT.

Gaudium, Pax, Lenitas, Benignitas,
Bonitas, Fides, Mansuetudo, Temperantia.

Per antithesin fructus spiritus recitat Apostolus, sed pauciores: cum quibus tamen qui omittuntur natura coniuncti sunt. Primum hoc loco obseruandum est, quod non dicit Apostolus opera spiritus, ut supra, opera Carnis, sed fructus spiritus, idq; ob tres causas. Harum Prima est, quod summe delectent et grati sint odore & forma, non secus atq; pulcerrimi & suauissimi fructus, qui in delitijs habentur. Secunda, quod in primis prosint ijs qui illis delectantur. Nam animam potissimum hominis partem recreant, confortant, conseruant, & à uenenis serpentis tuentur. Tertia, quia ut fructus herbarum & arborum ex spiratione naturæ quæ in arboribus est promanant: Ita hi suauissimi fructus spiratio quædam sunt Spiritus sancti, quo aguntur fideles. Quare tametsi sæpè in hominibus non regenitis illustra mansuetudinis, fidei, temperantiæ & liberalitatis exempla conspiciuntur: certum est tamen fallaces duntaxat esse laruas. Est præclara quædam uirtus in Fabricio temperantia, in Scipione comitas & liberalitas, In Fabione tolerantia, Sed in hominum conspectu & ciuili tantum estis

O. 3. matione.

COMMENT. IN.

matione. Apud Deum uero nihil purum, nisi ex fonte fidei & Spiritus promanat. Porro, priusquam singulorum fructuum Spiritus, qui hic exempli causa recitantur, declarationem accedam, definitionem fructus Spiritus colligam, ut conspiciantur cause, quæ necessario hic concurrunt. Fructus itaq; Spiritus est cogitatio, uel affectus, uel opus congruens cum Lege & uoluntate Dei, per Spiritum Christi ex fide pullulans, spiransq; odorem gratissimum Deo. Nam in eius gloriam nascitur, Vnde & gratia potius quam perfectione acceptus, In hac definitione quinq; causas cuiusuis fructus Spiritus complexus sum: quæ necessario requiruntur ad omnis boni operis rationem. Harum prima est præceptum seu Lex, in qua uoluntas Dei cernitur. Secunda est Spiritus Christi. Nam qui aguntur Spiritu Dei, hi sunt eius. Tertia est fides, sine qua nemo Deo placere potest. Quarta est finis actionis ultimus, uidelicet gloria Dei. Quinta est gratia, qua boni consulitur defectus, et tegitur quidquid est utij in opere.

Iam uideamus ordine fructus Spiritus, quos hic Apostolus nouem numerat, non quod non sint plures, sed exempli causa illustriores quosdam proponit.

PRIMVS, ἀγάπη Caritas, hæc, ut definit
Augu

EPIST: AD GALAT:

Augustinus, est rectissima animi affectio, qua diligitur Deus propter se, & proximus propter Deum. Est itaq; duplex Caritas, Vna qua Deum prosequimur, Altera qua Creaturam. Caritas qua Deum prosequimur, est affectus cordis purus ex fide per spiritum Christi creatus, qui facit, ut nihil cognitioni Dei & obedientiae erga ipsum anteponamus, iuxta illud: Si quis me diligit, sermones meos seruabit.

Ea Caritas, qua creaturas complectitur, habet plures gradus, Quorum Primus est, quo fratres necessitudine spiritus nobis coniunctos diligimus. Secundus, quo eos qui aliqua necessitudine carnali nobis deuincti sunt prosequimur. Tertius, quo reliquos ignotos amamus. Quartus, quo inimicis benefacere laboramus, exēplo Patris caelestis, qui sinit Solem suum oriri super bonos & malos. Hæc proximi Caritas mater est omnium officiorum in uita. Quare Paulus 1. Corinth. 13. eam non immerito anteponit omnibus rebus, quibus excellere possunt homines, hoc argumento: Quaecunq; eiusmodi sunt, ut suis possessoribus nihil profint, nisi coniunctam habeant caritatem moderatricem, meritò caritati cedunt ei; & postponuntur. Sed huiusmodi sunt genera linguarum, Prophetiarum, mysteriorumq; Dei scientia, fides edendorum miraculorum, facultatum erogatio in
O 4 paupes

COMMENT. IN

pauperes, martyrium pro doctrinae confessione susceptum. Hec igitur merito caritati cedunt, eiq; multis modis postponenda sunt. Est proinde Caritas ex fide manans, ut mater omnium officiorum in uita: ita unica bonorum operum Regula: ut quae sola recte moderetur usum donorum Dei. Deinde ut Paulus commendatiorem nobis reddat Caritatem erga proximum, addit duo grauissima argumenta: Quorum Prius à fructibus, Posterius à diuturnitate sumitur. De fructibus ita ait, Caritas patiens est, benigne agit, Caritas non inuidet, non agit insolenter, non inflatur, nihil indecore agit, non querit sua ipsius, summa, non prouocatur, non cogitat malum, non gaudet ob iniusticiam, Congaudet autem ueritati, omnia fert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. De diuturnitate autem subiungit hoc modo: Caritas nunquam excidit, siue prophetiae abolebuntur, siue linguae cessabunt, siue cognitio abolebitur. Hanc alibi Apostolus uinculum perfectionis nominat, eo quod sola Caritate conseruatur omnium rerum incolumitas & integritas, cum in Ecclesia tum in Politia & oeconomia. Hac enim sublata omnium rerum iustam harmoniam dissolui necesse est.

SECUNDVS, χαρά gaudium. Gaudium proprie est effectus animi oblectans se uel presenti uel

EPIST. AD GALAT.

ti uel exspectato bono : siue id reuera tale est, siue opinione.

Huius genera uariant iuxta diuersitatem obiectorum. Nam, ut ait Augustinus, Vnde quis gaudeat plurimum interest. Tale igitur est gaudium, quale est eius obiectum. Proinde rectissime ueteres Theologi triplex gaudium statuunt, Vt unum sit culpæ, Alterum gratiæ, Tertium gloriæ. Primum genus est mundi. Secundum & Tertium solius Ecclesiæ Christi, ut simul unum Christi gaudium censeantur. Mundi gaudium impiorum est, uanitatis est, fucatum est, momentaneum est. Contra Christi gaudium ueritatis est, sinceritatis est, perpetuitatis est.

Gaudium mundi seu Impiorum, quod ueteres Culpæ nominant, est ueluti phreneticorum et amentium, & nascitur uel ex alieno malo & damno, cuius ipsi autores sunt, & dicitur hoc phreneticum gaudium Græcè ἐπιχαρεια, de quo Salomon ita ait: Latantur cum malè fecerint, & exultant in rebus pessimis. Ab hoc dehortatur Seneca cum ait: Alienum malum tuum ne feceris gaudium. Vel oritur ex præsentis boni opinione, cum reuera nihil in bonis haberi possit, ubi bonorum autor sua gratia non adfuerit. Quare hoc bonum fallax & fugitiuum est. Proinde rectè de

o s hoc

COMMENT. IN

hoc genere gaudij Martialis, cum ait: Gaudia non remanent, sed fugitiua uolant.

Gaudium Christi seu piorum, quod & gratie dicitur, uerum & perfectum gaudium est, quod non solum ex presentis boni fruitione, uerum etiam ex certissima futuri boni expectatione concipitur. Hoc gaudium situm est in fiducia remissionis peccatorum, in inhabitatione totius trinitatis, in expectatione promissae beatitudinis, in meditatione legis diuinae, in cultu diuino, in tranquillitate conscientiae, in honesta & sancta uita, in cruce & afflictione propter Euangelium, in bonis & commodis totius Ecclesiae. Breuiter hoc gaudium in DEO est per CHRISTVM IESVM. Vnde Paulus. Gaudete in Domino. De hoc gaudij genere Bernardus in quadam Epistola sic scribit: Magnum est mihi gaudium, quod te ad uerum & perfectum gaudium uelle tendere conperi. Quod non est de terra, sed de caelo, id est, non de hac conualle plorationis, sed de illa, quam fluminis impetus letificat, Ciuitate Dei, & reuera illud uerum et solum est gaudium, quod non de creatura, sed de Creatore concipitur. Et quod cum possederis, nemo tollet à te. Cui comparata omnis aliunde iucunditas mœror est. Omnis suauitas, dolor est: Omne dulce amarum: Omne deco-

EPIST: AD GALAT:

*decorum, foedum: Omne postremo quodcunq;
aliud delectare possit, molestum. Hactenus Bern-
ardus*

*Augustinus uero in hunc modum. Est gau-
dium quod non datur impijs, sed ijs qui te gratis
colunt: Quorum gaudium tu ipse es, & ipsa est
beata uita gaudere ad te, de te, propter te. Hac
Augustinus. Hoc gaudium tantisper manet, donec
fides cum bona conscientia retinetur. Conscien-
tia uastata, & excussa fide, hoc incomparabile bo-
num amittitur: Cui succedit ilias dolorum, cum in
hac uita, tum in futura. Porro ubi hoc uerum
gaudium possidetur, etiam in alijs donis Dei mo-
deratè pijs gaudere licet, Ut pius maritus gaudet
de honestati coniugis, de liberorum profectu, &
quilibet pijs presentibus uitæ commodis oblecta-
ri potest, ita tamen, ut Deus, qui est, autor bono-
rum, sit præcipuum gaudij nostri obiectum, in quo
solo acquiescamus.*

*Gaudium glorie expectatur, quod erit o-
mnia in omnibus, qui in uera inuocatione CHRI-
STVM hinc discedunt, quod durabit in omnem
æternitatem. Hoc gaudium uerè est inenara-
rabile 1. Pet. 1. in quo exultatis leticia inenara-
rabili. Verè est purum ab omni dolore et gemitu,
iuxta illud Esai .67. Et leticiam obtinebunt, &
fugiet.*

COMMENT. IN

fugiet dolor & gemitus. Verè est plenum, unde Dominus iubet orare: Petite, ut gaudium uestrum sit plenum. Verè est infinitum. Esai. 35. Leticia sempiterna super capita eorum, & rursus, gaudebitis et exultabitis usq; in sempiternum. Et Christus Iohan. 16. Gaudium uestrum nemo tollet à uobis. Huius gaudij gustum quendam percipimus in hac uita in regno gratiæ, unde tendimus ad Regnum gloriæ.

TERTIVS εἰρήνη Pax. Hic opus est accurata explicatione, ut intelligatur, quæ nam sit illa pax, quam Paulus hoc loco inter fructus spiritus numerat. Vocabulum Pacis duo in uniuersum significat. Primum res proprias & secundas. Deinde concordiam, in qua est fauor & beneuolentia. Sed hæc Concordia est triplex. Concordiam enim habent homines aut cum Deo, aut alij inter alios, aut cum seipsis.

Concordiam & pacem habemus, cum Deo fide iustificati, & reconciliati per Christum, qui inimicitarum causas sustulit. De hac canunt Angeli nato Domino, Gloria in excelsis Deo, In terra pax, Hominiibus bona uoluntas.

De hac Pace Malachias prædixit Cap. 2. Pax etum meum fuit cum eo uite & pacis. Et Ezechielus 37. Et percutiam cum illis foedus pacis, Pax etum.

EPIST. AD GALAT.

Etum sempiternum erit eis, & erit tabernaculum meum in eis, & ero eis Deus, & ipsi erunt mihi populus. Cum hisce congruunt uerba Apostoli 2. Corinth. 5. Omnia autem ex Deo, qui nos sibi reconciliauit per Christum, & dedit nobis ministerium reconciliationis, quoniam Deus erat in Christo mundum reconcilians sibi. Et ad Ephes. 2. Nunc autem in Christo Iesu uos, qui longè eratis aliquando, facti estis prope in sanguine Christi, ipse enim est pax nostra. Hæc pax hominis cum Deo rectissimè definitur esse, mutuus consensus Dei & hominis, Dei quidem offerentis gratiam & reconciliationem per & propter filium: Hominis uero oblatam gratiam fide recipientis, & pollicentis Deo in posterum fidelitatem & obsequium.

In huius Pacis consideratione plura expendenda sunt, ut magis nobis hæc inestimabilis pax dulcescat.

Primum considerandæ sunt partes disidentes, quæ sunt Deus & homo. Deus quidem qui summè felix est sine homine. Homo uerò, qui extremè miser est sine Deo.

Secundò, causæ discordiæ inter Deum & hominem ueniunt spectandæ. In homine est peccatum, quo homo Deum proditoriè deseruit: quod peccatum æstimabitur magnitudine, multitudine,
pœna,

COMMENT. IN

*pœna, & abiectio. In Deo est summa iusticia, qua
Deus peccato uerè irascitur, & illud iustissimis
pœnis punit.*

*Tertiò, quia reconciliatio fieri non potuit si-
ne Mediatore, considerandus est Mediator, nem-
pe æternus Dei filius: qui postquam uenit plenu-
do temporis, missus est à Patre in mundum & as-
sumpsit humanam naturam: ut quemadmodum Pa-
tri ab æterno uera diuinitate iunctus est, ita nobis
societate naturæ humanæ iungeretur: quo possit
esse Mediator inter Deum & hominem. Cur au-
tem oportuerit Mediatore esse uerum Deum, cur
oportuerit esse uerum hominem, & cur oportue-
rit esse unam Personam, uide in historia domini
super 1. Cap. Ioan.*

*Quartò, quia Deus iustissimus est, requiri-
tur compensatio iniuriæ illi factæ. Hæc compen-
satio facta est per obedientiam Mediatoris et ui-
ctimam, ut enim hac expiat peccatum, ita illa iu-
stificat expiatos.*

*Quintò, facta compensatione fit reconcilia-
tio: quæ est placatio Patris per Filium, & rece-
ptio hominis in gratiam Dei.*

*Sextò, interuenit & pactum reconciliationis.
In Deo quidem liberalis & gratuita promissio ue-
niæ, in homine uero fides qua hæc gratuita pro-
missio*

EPIST. AD GALAT.

missio accipitur & retinetur, fit enim promissio cum conditione fidei.

Septimò cogitanda est huius reconciliatio- nis obsignatio : quæ fit per sacramenta, Baptis- mum, et Cœnam Domini, et per Arrhabonem spi- ritus. Ita enim Paulus ait: Qui confirmat nos uo- biscum in Christum, & unxit nos Deus, qui & obsignauit nos, & dedit Arrhabonem spiritus in corda nostra. Hic igitur spiritus in cordibus San- ctorum motus ciens congruentes cum Lege & uoluntate Dei, est ueluti Arra quædam, qua certi ficamur de promissa hæreditate : quam in resur- rectione iustorum plenam occupabimus.

Octauò cogitanda est promulgatio huius pacis : quæ est uniuersalis, & habet additam con- ditionem fidei, iuxta mandatum Christi : Ite in mundum uniuersum, prædicate Euangelium omni creaturæ, qui crediderit et baptizatus fuerit, sala- uus erit, Qui uero non crediderit, damnabitur. Hæc promulgatio opponatur duplici tentationi scilicet particularitatis & indignitatis. Testatur enim mandatum, quod nulla sit $\pi\rho\sigma\omega\pi\omicron\lambda\eta\phi\iota\alpha$ apud Deum, sed promiscuè offerat salutem omni- bus fide accipiendam.

Nono & ultimo, dulcissimi huius pacis frui- ctus legantur, qui sunt accessus ad Deum, sanatio uulneratæ conscientie, gaudium inenarrabile spi- ritus, lætus discessus ab hac uita, & in omni eter-
nitate

COMMENT. IN

nitate fruitio conspectus Dei & sanctorum spirituum, & societas iucundissima æternum mansura cum omnibus ijs, qui hic in terris nobiscum Deum coluerunt. Deniq; celebratio Dei in omni æternitate. Hæc nouem membra utiliter considerabantur, quoties de pace inter nos & Deum inuita cogitamus, excitant enim nos ad timorem, fidem, gratiarum actionem, & ad studiam seruandæ huius pacis, qua amissa nihil est homine calamitosius, nihil miserius. Nam hac pace destitutus, erit socius Diabolorum in supplicijs nunquam finiendis. Secundum pacis genus est, quo homines inter sese mutuam colunt concordiam. Quam autem hæc pax sit necessaria in omni gubernatione, ex eo patet, quod unum sit ex illis summis bonis, quæ in qualibet congregatione necessaria sunt. Sunt autem in qualibet congregatione summa bona, uera pietas, honesta disciplina, & sancta concordia, seu pax. Hæc tria ita conspiciuntur, ut uno eorum expulso reliqua simul discedant. Vbi enim non est pietas uera, qualis disciplina & pax poterit illic esse? Contempta disciplina, honestati & paci nullus relinquitur locus. Pace turbata, pietas & disciplina iacent. Non igitur frustra Paulus iubet fieri preces, ut tranquillam & quietam uitam degamus in omni pietate & honestate. Etsi autem hæc pax in politijs & œconomijs magnum est & inestimabile bonum,

NT. IN

EPIST: AD GALAT.

bonum, omnium tamen maximè opus est Ecclesie
consensu doctrinae, & eorum qui doceant inter se
se beneuolentia: Vt rectè Basilius dixit, Non tam
sinistræ opus est dextra quam Ecclesie concordia
doctorum. De hoc doctorum consensu in doctrina
et mutua beneuolentia dulcissimè concionatur
Psalm. 133. pulcherrima enim pictura bonum pacis
nobis commendat, qui cum facit mentionem Bal-
sami, quo Aaron unctus est, significat unde uera
concordia in Ecclesia principium capiat. Nam
ut Balsamum destillat à uertice Aaronis in Bar-
bam, & in oras uestimenti: ita una doctrina ab
uno Summo Sacerdote, & uertice Christo spersa
doceatur à toto cœtu Sacerdotum: quod cum fit
ueta animi beneuolentia se inuicem fouent, non
secus atq; membra corporis uncta nobilissimo Bal-
samo recreantur & fouentur. Et addit Psalmus
maximum præmium studij huius pacis. Quoniam,
inquit, ibi promisit Dominus benedictionem &
uitam usq; in seculum. PROINDE huc opti-
mè quadrat illud Salustij, Concordia res parue
crescunt, discordia magnæ dilabuntur. Porrò
cum Paulus Ephes: scribit in hunc modum: Solli-
citi sitis seruare unitatem spiritus, cum omni hu-
militate et mansuetudine, cum longanimitate suf-
ferentes alij alios in dilectione & uinculo pacis.
Duo docet, uidelicet & quibus modis retineatur
concordia, & qui nam sint fontes omnium disci-
P diorum

COMMENT: IN

clorum in Ecclesia. Ut enim tres sunt uelut
 nutriculae suauiter fouentes piam concordiam, uiz
 delictet, uera & incorrupta doctrina, humilitas,
 & patientia: Ita tres furiae ex inferis emisse di-
 strahunt Ecclesiam, quae sunt corruptela uerae do-
 ctinae, ambitio & impatientia. Aduersus has fu-
 rias nemo potest satis muniri ulla quantumuis
 magna praestantia uirtutis, sine agnitione & imi-
 tatione Christi. In huius ergo humilitatem &
 patientiam uero corde intueamur, & reprimamus
 nos: ne aut intumescamus, aut cupiditate
 uindictae discordias excitemus. Quod si hac ratio-
 ne affectus nostros represserimus, testimonium
 spiritus utpote eius germanum fructum in nobis
 habitantis habemus. Verum cum Diabolus per-
 petuas excubias agit aduersus Ecclesiam Christi,
 & saepe in castra Ecclesiae suos speculatores mit-
 tit, ut sunt hypocrite, flagitiosi, schismatici, here-
 tici, blasphemii, non est quod speremus in Ecclesia
 diuturnam pacem. Quare hic locum habet Versi-
 culus: Interdum pax est, pacis fiducia nunquam.
 Quapropter nos, qui ciues Ecclesiae sumus, & ut
 Dauid loquitur, Socij timentium Deum, πνοο-
 πλίας Christianam sumamus, & pugnemus uer-
 bo & precibus aduersus hostem nostrum Diabo-
 lum, & aduersus eius satellites: Ita futurum est,
 ut retineamus pacem cum Deo, etiamsi bellis &
 tumultibus totus collabatur orbis. *Ceterum*

QUAN-

EPIST: AD GALAT:

quantum bonum sit pacis in politijs & œcono-
mijs, ex eo patet, quod sine ea nulla domus, nulla
Respublica conseruari possit: Quemadmodum,
proh dolor, experientia docet, non solum publicè,
uerum etiam priuatim in multorum domibus.
Tertium genus concordie est, cum homines cum
seipsis pacem habent, hoc est, cum fruuntur ani-
mi tranquillitate, quæ græcis εὐθυμία dicitur.
Verùm hic etiam opus est accurata distinctione.
Nam cum triplex sit disidium in homine, necesse
est ei triplicem pacem opponi. Primum dissi-
dium in homine est perturbationum & affectuum
animi aduersus rationem, hoc disidium agno-
scit Medea apud Ouidium cum ait: Laudo melio-
ra, proboq; deteriora sequor. Quod laudet &
approbet meliora, rationis iudicium est. Quod
autem sequitur contraria, ex impetu fit pertur-
bationum, opponentium se rationi. De hoc dissi-
dio multa Philosophi scripserunt. Plato dicit, in
unoquoq; nostrum duos ingenitos esse consilia-
rios, prorsus sibi contrarios & amentes, uideli-
cet uoluptatem & dolorem. Hi cum modum non
seruāt, reprimendi sunt, ut idem Plato ait, φόβος,
νόμος, λόγος, metu, lege, ratione. Ad hos affectus
futurorum opiniones accedunt, ante dolorem
quidem timor, ante uoluptatem uero conscientia:
Vnde fit quòd affectus sint in nobis ueluti nerui
aut funes trahentes nos retrahentesq; ad contra-

COMMENT: IN

trarias actiones: ubi uirtus & uitium discreta sunt. Ratio autem iudicat & dicit quidnam melius & quid peius. Nam hanc tractationem unam uidelicet uirtutis sequendam semper, neque unquam relinquendam, sed hac ceteris omnibus obtinendum esse suadet. Hanc tractationem rationis Plato auream & sacram esse pronunciat, ceteras uero, uidelicet affectuum opponentium se rationi, duras & ferreas esse, quæ non sunt sequendæ. Hoc dissidium perturbationum & rationis, etsi prorsus in hac uita non cessat, tamen fide iustificati, in quibus peccatum mortificatur, gustum quendam eius pacis habent, quæ huic dissidio opponitur. Dum enim cor purificatur fide, affectus mitiores & puriores redduntur: Vnde fit, ut minus sint molesti rectæ rationi. Ad hanc purificationem etiam multum facit honesta educatio, pia conuersatio, fuga occasionum, et negocia.

Secundum dissidium in homine est, tantum in renatis, quod est Carnis aduersus spiritum, & spiritus aduersus Carnem. Hic nulla pax speranda est, nam ἁγώνος & πόλεμος est inter carnem & spiritum, hoc est, bellum irreconciliabile: quod impulit Apostoliū ut exclamaret: Miser ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? sed gratias ago Deo meo. Hic Paulus luctam carnis aduersus spiritum, & uictoriam spiritus
contra

EPIST: AD GALAT:

contra carnem describit: quæ caro uicta non quiescit, sed alijs atq; alijs telis uictorem spiritum adoritur, unde fit, ut nulla prorsus pax inter carnem & spiritum expectari possit.

Tertium dissidium in homine est, terrorum conscientie sensu iudicij diuini perculse, & fidei. Huic opponitur pax mundo incognita, de qua potissimum hic agit Apostolus: quæ sane pax est incredibilis illa, & constantissima mentis recreatio & tranquillitas: qua fit ut homo de beneuolentia Dei securus, superatis conscientie terroribus, clamet cū Dauide: Dominus illuminatio mea, & Salus mea, à quo timebo? Item, In te Domine spero, non confundar in æternum. Vna igitur fides, quæ uerbo Dei credit, Christum ueram iusticiam apprehendit, terrores conscientie superat, & hanc dulcissimam pacem adfert, quæ maximè sentitur in seria inuocatione: quæ propterea fortissima Turris dicitur à Salomone, cū inquit: Turris fortissima nomen Domini, ad hanc confugiet iustus, & saluabitur.

QUARTVS, μακροθυμία longanimitas siue lenitas, est fructus spiritus reprimentis animū, ne statim assurgat in iram aut uindictam: idq; spe emendationis eius, qui læsit. Hæc uirtus passim in Prophetis Deo tribuitur. Vnde Dauid

P 3 uid alio

COMMENT: IN

uid aliquoties consolationem petit, cum ait: Bonus & clemens Dominus, tardus ad iram, id est, μακρόθυμος & multa misericordia. Huius coelestis Patris exemplo lenitati studendum est, cauendumque ne precipites feramur in iram, aut uindictam, uicti ab importunitate carnis. Ex qua re postea in multos alios lapsus facillimus est casus, unde difficile pedem reuocare licet. Iuuerit proinde proponere nobis CHRISTI exemplum, & Sanctorum, qui ob hanc uirtutem praedicantur. Iuuerit cogitare de nostra imbecillitate, qua & nos alios sapissimè leui de causa offendimus. Iuuerit etiam meminisse, quod qui offenderunt, fratres sint in Christo, aut fieri possint. Huc promissiones refero: Beati mites, beati pacifici.

QVINTVS, ἡσυχίας benignitas. Ut quartus fructus spiritus à uindicta & ira nos reuocat, ita quintus ad benignitatem inuitat: quae facit ut uerbis & factis proximo commodo & usui esse studeamus. Non enim, ut ait Augustinus, sufficit abstinere à malo, nisi fiat quod bonum est: & parum est nemini nocere, nisi studeas multis prodesse.

SEXTVS, ἀγαθωσύνη bonitas. Hæc habitus est animi amicè complectentis & fouentis alios.

EPIST: AD GALAT:

alios. Vnde, tanquam riuulus, benefaciendi studium manat. Vel est uirtus, quæ facit, ut animus semper ad optima quæq; sit propensissimus. Huic opponitur πονηρία, quæ contrarijs malis deletur.

SEPTIMVS, πίστις fides. Non hic loquitur Paulus de fide iustificante, sed tantum de ea fide, quam Cicero docet fundamentum iusticiæ esse, uidelicet, cum quod dictum est, fit. Est enim constantia & ueritas in dictis et factis. Hæc fides ut est fructus spiritus, differt à fide Scipionis, efficiente causa, formali, & finali. Efficiens causa fidei in Dauide, est ratio reformata manu Dei, fiducia Mediatoris, & Spiritus sanctus. Forma eius quod ex puro corde profecta, ueritatem & constantiam tueatur. Finis est principalis, ut præstetur Deo obedientia & cultus. At in Scipione nec fiducia Mediatoris est, nec Spiritus sanctus. Deinde cor eius immundum. Postremò spectatur non Dei gloria, sed propria utilitas. Hæc differentia sumta ex causis etiã alijs uirtutibus, quas enumerat Paulus, accommodetur, Vt manifestum sit discrimen inter umbras uirtutum, quæ sunt in non renatis, & ueras uirtutes, quæ sunt in conuersis.

OCTAVVS, πραότης mansuetudo. Vt
P 4 mansue

COMMENT: IN

mansuetus est, iuxta Chrysostomum, ille, qui cum
prouocatus fuit, nec malum cogitat facere, nec
facit: ita mansuetudo uirtus rarissima, habitus est,
quo quis lesus remittat noxam, & de uindicta
non cogitet. Hanc suis Philippensibus commendat
Paulus, cum inquit: Mansuetudo uestra nota sit
omnibus hominibus. Ad hanc hortatur & Domi-
nus proposito proprio exemplo, inquit: Disci-
te à me, quia mansuetus sum, & humilis corde.
Coniungit hic Dominus mansuetudinem, & hu-
militatem, ut ostendat, unde uera proficiscatur
mansuetudo, non enim aliunde prouenit, quam ex
uera cordis humilitate. Hæc, ut ait Bernardus,
ueluti triplici ariete concutitur: uerborum inui-
rijs, damnis rerum, corporis lesione. In his tribus
omnis exhibitio patientiæ, omnis exercitatio man-
suetudinis. Probata est illa uirtus, quam nihil ui-
detur concutere potuisse.

NONVS ἔγκρατεια continentia, siue tem-
perantia, hac cupiditates frenamus, & modera-
mur omnes actiones, uerba, gestus, facta ad normã
iusticiæ, & præcipue uoluptatibus imperamus.
Bernardus hanc definit esse refrenationem cupi-
ditatis aduersus ea, quæ carnaliter delectant. Op-
ponitur ergo hæc uirtus omni intemperantiæ ci-
bi, potus, ueneris, & aliarum rerum.

Aduer-

EPIST: AD GALAT:

Aduersus huiusmodi non est
Lex.

Cum hac sententia congruit dictum Pauli
prioris ad Timoth: 1. Scimus quod Lex non sit ius-
to posita, sed ἀνόμοιος, id est, ex legibus seu con-
temtoribus legis. Hic iustus & contemtor Legis
opponuntur. Vt ergo contemtor est qui manda-
tum Dei pro nihilo habet, & pro suo furore ruit
in omnes carnis concupiscentias, ut libidini pec-
cādi satisfaciatur: ita iustus est, in eo loco Pauli, qui
ex fide timet Deum, & petit cum Dauide: Inclina
cor meum ad testimonia tua, & non ad auari-
tiam. Atq; ita spiritu pugnat aduersus corporis
concupiscentias, ut aliqua saltem officia Deo gra-
ta faciat. significat ergo utrunq; dictum Pauli,
quod legis rigor seu damnatoria sententia nihil
iuris in eos habeat, qui spiritu militant contra
Carnem, & habent propositum pium sanctè &
innocenter uitam suam instituendi, etiamsi ad a-
muissim omnia non præstant quæ Lex requirit: sed
tantum aduersus eos, qui mandata Dei contem-
nunt, qui flagitiosè iuxta carnis desideria uiuunt,
Lex suum exercet imperium, coercendo, accusan-
do, damnando, & puniendo, idq; ideò, quia tales
adhuc extra Christum sunt, ut qui nondū sint fi-
de iustificati, id quod carnis imperiū in ipsis con-
uincit, Nam spiritus fidei, ubicunq; est, huiusmodi

P 5 carnis

COMMENT: IN
carnis operibus se opponit, & perpetuò aduersus
ea militat uerbo & precatione.

Qui uero Christi sunt, carnem cruci-
fixerunt cum affectibus & concu-
piscentijs.

Anteuertit obiectionem, quam quis in hunc
modum instituere poterat. Vbi ergo liberatio à
Lege per Christum? an non ad omnes se exten-
dit? Respondet Apostolus, non esse liberatos qui
malè uiuant, filij enim Dei carnis illecebris re-
nunciant, et affectus prauos imperio spiritus do-
mare nunquam desinunt. Est autem crucifigere
carnem, compescere affectus carnis, eosq; refrena-
re, ne ferociant, & sint efficaces ad fructifican-
dum peccato. Hanc carnem illi soli crucifigunt,
qui sunt Christi, id est, fide renati. Verùm si par-
ticulam de pro xpo accipere placet: quod non
raro fit, planior erit sententia, & pertinebit ad
proximi superioris dicti confirmationem. Nam
causam reddit, cur aduersus huiusmodi non sit
Lex, & poterit hæc ratio Dialecticè in hunc
modum accommodari: Qui Christi sunt, à Lege
sunt liberi. Qui carnem crucifigunt cum affecti-
bus, & concupiscentijs, hoc est, qui secundum spi-
ritum uiuunt, et fructus spiritus edunt, sunt libe-
ri à

EPIST: AD GALAT:

ri à Lege. Hæc fusius explicantur ad Roman. 9.
Caro quemadmodum supra admonui, significat
ipsius nature uiciositatem, quæ est in homine.
πᾶσι δὲ τῆς huius nature uitiose passio & affectio
est, qua spiritus affligitur, ac premitur tanquam
Cruce aliqua à carne sibi imposta, ἐπιθυμία con-
cupiscentia carnis titillatione, qua instigatur ho-
mò ad obtemperandum illecebris carnalibus. Hæc
promde mater est omnium operum Carnis, quæ
supra Apostolus enumerauit. Crucifigendi uo-
cabulo utitur Paulus pro genere, hoc est, pro uer-
bo mortificandi, idq; ideo, ut ostendat causam
mortificationis nostræ esse uirtutem crucis &
mortis Christi in renatis, quemadmodum clarè
docet Poulus ad Roman. 4. Porro quia mortifi-
catio est altera sanctificationis nostræ pars, ascri-
bam definitionem sanctificationis: ut ex collatione
partium clarior euadat utriusq;, hoc est, cum
mortificationis tum uiuificationis ratio: Est itaq;
Sanctificatio (ut ex 4. prioris Petri promptum est
colligere) Segregatio hominis à prophanitate
gentium per mortificationem carnis, & uiuifica-
tio spiritus per uirtutem Spiritus sancti. Mor-
tificatio carnis est cessatio à peccato, qua fit,
ut homo nō amplius iuxta cupiditates hominum,
sed iuxta uoluntatem Dei uiuat, Huius causa est
mors Christi in conuersis, & finis, ut sistamus
membra nostra hostiam sanctam & placentem
Deo.

COMMENT: IN

Deo Viuificatio spiritus est ueluti creatio & excitatio noui hominis per spiritum Christi. Huius causa est uirtus spiritus Christi excitati à mortuis in renatis. Finis, ut simus noua creatura siue noui homines, iuxta uoluntatem Dei uiuentes.

Si uiuimus spiritu, spiritu & incedamus.

Chrysostomus legit: $\zeta\omega\mu\epsilon\nu\ \delta\epsilon\omega$, 'Viuiamus igitur in spiritu, et spiritu incedamus, ut sit conclusio ex superioribus collecta. Verum nos sequamur usitatam lectionem, & hic repeti propositionem exhortatoriam, dicamus unà cum implicatione argumenti à causa efficiente ad effectum. Ponitur autem loco totius argumenti sola propositio, ut plurimum fieri solet in hypotheticis argumentis. Compleamus autem argumentum hoc pacto, Si spiritu uiuimus, spiritu & incedamus. Atqui spiritu uiuimus, qui in Christum credimus. Ergo par est ut secundum spiritum incedamus. Si uiuimus, inquit, spiritu, scilicet Christi in nobis habitantis per fidem, & hanc fidem nostram gubernantis, spiritu enim incedamus, id est, iuxta Regulam spiritus uiuamus. Nam qui uerè credimus, donati sumus spiritu uiuifico Christi, qui nos regenerat, ut peccato mortui, Deo uiuamus.

EPIST: AD GALAT.

uamus. Paulus enim testatur Christum inhabitare per fidem in cordibus nostris, qui suo spiritu uerè efficax est, iuxta illud ad Roman. 8. Si quis spiritum Christi nō habet, hic non est eius. At si Christus in uobis, corpus quidem mortuum est propter peccatum, spiritus uero uita propter iusticiam. Hinc proinde sentiemus nos fidem habere, adeoq; Christi esse, si spiritum eius habuerimus, Spiritum autem eius nos habere inde percipiemus, si ut una nostra pars indies magis magisq; mortificetur, ita altera uiuat. Hanc autem uerè ex iusticia cognoscimus, id est, ex eo quod iusticiæ uiuamus, quæ est spiritus Christi uirtus in nobis. Paulus seipsum exempli loco proponit supra cap. 2. cum ita ait, Vivo autem non amplius ego, sed uiuit in me Christus, & uitam quam nunc uiuo in carne, uiuo per fidem filij Dei, qui dilexit me, & tradidit seipsum pro me. Necessaria est igitur hæc Pauli consecutio, si spiritu uiuimus, spiritu & incedamus, hoc est, si uerè fide præditi sumus iuxta regulam uerbi Dei uitam instituamus. Hæc enim uis est uocis græcicæ σοιχωµον, nam is proprie σοιχευ dicitur, qui ita incedit, ut certum ordinem teneat, & quasi lineam non transfiliat. Hoc uerbo Apostolus utitur ad Roman. 4. ubi inquit, σοιχωµον τοις ιχνεοι τ ης π ισεω, id est, incedentibus recto ordine in uestigijs fidei Abrahæ. Monemur igitur hoc dicto:
spiri-

COMMENT: IN

spiritu incedamus, ut non alium ductum in uita sequamur, quàm spiritus Christi: qui ductus uerbo Dei nobis commendatur. Huc serium illud mandatum Dei pertinet, In præceptis meis ambulate, et non in præceptis Patrum uestrorum. Cum igitur Papa aut alius quispiam aliam uiuendi regulam nobis præscribit, sciamus illum nos à recto spiritus ductu abducere, & in foueam errorum præcipitare. Locus hic aduersus eos obseruetur, qui fidem & spiritum iactant: quorum tamen actiones minimè respondent tam magnificè iactantiæ. Quemadmodum enim opera bona testimonia sunt arcane uirtutis Christi in cordibus habitantis: ita mala opera uanos fidei iactatores arguunt. Hæc enim duo pugnantia, actio, qua uiolat homo Legem Dei sciens & uolens, & illa fides quæ est fiducia misericordie, non simul manent, quia iusurandum dicit, Nolo mortem peccatoris, sed ut conuertatur & uiuat. Et Paulus ait: eos qui uastant conscientiam, naufragium fidei facere. Cum hac Pauli exhortatione congruit & illa, quæ est in prima Ioannis tertio: Filioli mei, nemo uos decipiat, qui facit iusticiam iustus est. Frustra igitur clamamus, nos fidem & iusticiam in corde gestare, dum pedes, manus, linguam, oculos, iniquitas occupat.

Ne sit

EPIST: AD GALAT.

Ne simus cupidi inanis gloriae,
inuicem prouocantes, inuicem inuis
dentes.

Exemplo contrario propositionem ampli-
ficat, ac κενοςδοξια, que disidiorū & alterea-
tionum est mater, e medio sublatam cupit. Nam
ubi hæc est, penes carnem imperium manet, op-
presso & fugato spiritu. Semper enim κενος-
δοξια aliquid mali molitur, & cum ex ea inui-
dia nascitur, fieri non potest, quia infinita mala
sequantur. Porro cum Apostolus inanis glo-
riae meminit, significat gloriam aliquam ueram
esse, ac minimè uanam. Proinde duplex erit glo-
ria. Vna Vera, altera Vana, de utraq; ordine pau-
ca dicemus.

Vera gloria & propria filiorum duplex est.
VNA, cuius fundamentum est promissio gratui-
ta, de qua filij Dei rectè gloriantur, cū eam fide
possideant, & expectent gloriam filiorum Dei.
Huius ergo causa non est nostra actio, aut passio,
sed meritum Christi, qui nobis factus est à Deo sa-
pientia, iusticia, sanctificatio & redemptio. Vt,
quemadmodum scriptum est, Qui gloriatur, in
Domino gloriatur. De hac gloria Bernardus pie
in hunc modum ait: Gloriarī in solo Deo, non
nisi à solo Deo est. Hæc proinde gloria non facit
superbos, sed humiles, non contemnit proximum,
sed

COMMENT: IN

sed diligit: non præfert se alijs, sed subijcit in uero timore Dei & caritate. Hac insultamus Diabolo, hac nos sub cruce erigimus, hac discessuri de hac uita gloriamur aduersus mortem & infernum.

Altera gloria filiorum Dei oritur ex fide, & iudicio bonæ conscientie de nostris actibus & afflictionibus, de hac Paulus 2. Corinth. 2. in hunc modum ait: Hæc est gloriatio nostra, testimonium conscientie nostræ. Et infra capite 6. Opus suum unusquisque probet, & tunc gloriam habebit apud sese, & non apud alios. Hoc est, Vnusquisq; rectè ex fide faciet officia uocationis suæ, et ferat crucem forti animo, quod cum facit, habebit apud se gloriam, id est, approbationem non fallentis, sed rectè iudicantis conscientie. Est ergo huius gloriæ fundamentum conscientia rectè factorum, & uera sub cruce conscientia. Verum ne hæc gloria suos limites transgrediatur, atq; ita cōmaculetur, triplex cautio adhibenda est. Quarum Prima est constans, et uera agnitio fontis omnis boni, uidelicet, quod Deus solus sit fons & origo omnis boni. Secunda, est uera confessio, non oris tantum, sed etiam intimi cordis, quod ex eo fonte gratis habeamus sine nostris meritis quicquid habemus boni. Tertia, est minimè simulata gratitudo, qua ad Dei gloriam omnia quæ facimus,

EPIST: AD GALAT:

facimus, & patimur, referimus. His seruatīs cau-
tionibus in omnibus Dei beneficijs piē gloriari li-
cet. Nam huiusmodi gloria ipsum autorem De-
um glorificat, ac ad ipsum refert omnia. Huius
glorię uix tenuis quedam umbra est, quam Cice-
ro tribuit hominibus uirtute & rebus gestis cla-
ris. Quam quidem ille definit celebrem & per-
uagatam alicuius famam, quę ut summa & perfe-
cta sit, ex hisce tribus eam constare dicit, si diligit
multitudo, si fidem habet, si cum admiratione
quadam honore dignos putet.

Vana gloria triplex constituatur. Diabolica,
Hypocritica, Thraſonica.

Diabolica κερδοσῆια est, qua membra Dia-
boli gloriantur cum malefecerint. De hac David
Psalmo 52. in hunc modum canit: Quid gloria-
ris in malitia tua tu potens? cum misericordia
Dei duret omni die, prauitatem cogitauit lingua
tua, sicut nouacula acuta fecisti dolum, dilexisti
malitiam super bonitatem, falsitatem magis quam
loqui iusticiam, dilexisti omnia uerba perditionis
lingua dolosa. Sed huius finem specta, de quo
idem Propheta hæc subiungit, Propterea Deus
destruet te in æternum, conteret te & euellet te.
Ut autem hoc hominum genus pius uitet, monet

Q Salomon

COMMENT: IN

Salomon Prouerbiorum 2. Consilium custodiet te, & prudentia seruabit te, ut eruaris ab homine qui peruersa loquitur, qui relinquunt iter rectum, & ambulant per uias tenebrosas, qui letantur cum male fecerint, & exultant in rebus pessimis.

Hypocritica κερδοξία, est captatio applausus uulgi ob pietatis & sanctimonij opinionem. Hanc damnat Christus, cum ait: Cum facis eleemosynam, ne buccinandum cures coram te, ut faciunt Hypocritæ. Hanc obijcit Christus Scribis & Phariseis Matth. 23. Omnia, inquit, opera sua faciunt ad hoc, ut spectentur ab hominibus.

Thrasonica κερδοξία est, cum homines, qui in sinu fortunæ fouentur, extolluntur, & magnificari uolunt, cum tamen nullis ueris uirtutibus emineant. Apud hos tria hominum genera in magno sunt precio, uidelicet adulatorum seu assentatores, quorum consuetudo Thrasonibus iucundissima est. Calumniatores seu delatores qui alijs uirtutibus decus detrahunt, ut sui Thrasones uideantur eminere, & κακονδέξ qui aliorum dicta & facta malignè deprauant, & omnia ad suorum thrasonum affectus moderantur.

Summa

NT: IN
2. Consilium cupit
nt te, ut eruaris ab h
ur, qui relinquunt ter
er uias tenebrosas, qui
runt, & exultant in re

podest, est captio
tatis & sanctimonij
Christus, cum ait: Con
ccmandam cures cor
Hanc obicit Christus
21. Omnia, inquit, op
effentur ab hominibus.

podest, est cum homin
ntur, extolluntur, & n
tamen nullis ueris uerit
tria hominum genera
delictos adulatores seu
uetudo Thrasombus iacul
atores seu delatores qui
trahunt, ut sui Torqu
uax. On. 23. qui alio
egre deprauant, & u
u thrasomum affectu
teratur.
let

EPIST: AD GALAT:
SVMMA CAPITIS
S E X T I.

ERrantes leniter in uiam reuocentur à spiri-
tualibus: Doctoribus Euangelij gratitudo ex-
hibeatur: Et ut omnibus debita reddantur offi-
cia, ita caueantur circumcisionis architecti, ut
qui gloriam uenentur inanem: cum contra piorum
sit tantum in cruce Christi gloriari.

ORDO ET PARTES
S E X T I C A P I T I S.

DVÆ partes sunt huius Capituli, Prior pa-
renetica est, coherens cum fine quinti capi-
tuli. Posterior totius Epistolæ est Conclusio. Prior
rursus tripartita est, constat enim tribus suasorijs
propositionibus cum suis rationibus. Posterior,
ut dixi, concludit Epistolam. Primum monens Ga-
latas, ut à Pseudoapostolis circumcisionis archi-
tectis sibi caueant. Illi enim occasionem Paulo de-
derunt, ut hanc scriberet Epistolam. Deinde se
exemplum abijciendæ inanis gloriæ statuit. Po-
stremo imprecatione & ualedictione, suo more,
claudit Epistolam.

Q 2 Exegetis

4
3 11

COMMENT: IN
EXEGESIS SEXTI CAPITIS
CVM OBSERVATIONE
DOCTRINARVM.

Fratres etiam si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto, vos qui spirituales estis, instaurate huiusmodi in spiritu lenitatis.

Postquam in superiori Capite pareneses instituit, quibus obtemperandum spiritui nos hortatur, nunc exempli causa quasdam hypotheses exhortatorias subiicit. Ac primum ut imprudenter lapsos in aliquod delictum rursus erigamus, ac ueluti luxatum ex lapsu membrum in suum locum reponamus. Hæc enim uis græce uocis est, qua utitur Apostolus. Lapsui, unde membrorum fit luxatio, opponitur *καταρτισμός*, hoc est, Luxati membri in locum suum restitutio. Præoccupationis uox translationem culpæ uidetur significare. Nam culpam Apostolus transfert in carnem, & in satanam: qui uarijs technis homines in peccatum præcipitat, non secus atq; luctator, qui supposito pede antagonistam euertit, atq; ideo labentes Chrysostomus *ὑποσκελισμῶς* uocat.

Porro

NT: IN
XTI CAPITULI
RVATIONE
INARVM.

præoccupatus fu-
no delicto, vos qu-
nstraurate huiusmodi
s.

rioni Capite parentis
imperandum spiritui non
causa quâdam hypochri-
ti. Ac primum ut impru-
delictam rursus erigam
lapsus membrum in sua
lec enim uis græce uerbi
u. Lapsus, unde membra
tur κατὰ τὴν ψυχήν, hoc in
scum suum restituit. Pro
ulationem culpe uidetur
dpan Apollolus transferri
om: qui uarijs rebus huius
accipiat, non secus aq. b.
o pede antagonismum uertit
Thyrosifomus ut uocatur

Part

EPIST: AD GALAT:

Porro causa, & modus erectionis lapsorum hic obseruetur. Cum enim ait fratres, item si quis homo, item uos qui spirituales estis, causam triplicem assignat. Nam & fratrum est pia sollicitudine sine acerbitate se mutuo, si quid delinquitur, in uiam reuocare, Et hominis appellatio communis infirmitatis naturæ nos admonet, (quare rectè Terentianus ille senex ait: Homo sum humani à me nihil alienum puto) Et spiritus, quod donati sunt credentes sanctam moderationem requirit in corrigendis alienis peccatis. Nihil enim ita probat spirituales uirum, ut ait Augustinus, quam peccati alieni tractatio, cum liberationem eius potius, quam insultationem, potiusq; auxilia, quam conuitia meditatur: & quantum facultas tribuitur, suscipit. Modum exprimit cum ait: In spiritu lenitatis, seu mansuetudinis, hoc est, non proteruè sed benignè, non cum irrisione, sed cum commiseratione, non seuerè, sed mansuetè. Breuiter, corripientis sermo ita moderandus est, sicuti salus eius qui corripitur postulare uidetur.

Hic quatuor loci se offerunt. Primus, quòd lapsis post conuersionem non sit neganda uenia, non sit intercludendus reditus ad pœnitentiam. Nam, si Deus uult, ut nos erigamus lapsos, & er-
rantes

Q 3

COMMENT: IN

vantes in uiam reuocemus, satis testatur, quòd eos
extremè non abiecerit, sed cupiat potius, ut rur=
sus per pœnitentiam redeant ac uiuant. Secun=
dus, qualisnam debeat esse Christiana admonitio,
& fratrum correctio: debet enim, ut hic Pau=
lus docet, ex leni spiritu proficisci, & tendere ad
proximi instaurationem, & ædificationem. Ve=
rùm discernendum est inter præfractos, & im=
becilles, illi, ut professi hostes Euangelij contem=
nendi sunt. Hi autem minimè: sed potius omnibus
modis subleuandi, iuxta hoc Pauli præceptum.
Tertius, quòd quò quisq; abundantiora, seu ampli=
ora dona spiritus habeat, eò plus se ædificationi
proximorum debere sciat. Spirituales enim uocat
Paulus hoc loco comparatè, eos uidelicet, qui ma=
gis in schola Christi profecerunt: non quòd nihil
de carne habeant reliquum, sed qui aliorum re=
spectu maiori sunt spiritus gratia donati. Quar=
tus, Metaphora lapsus & instaurationis admo=
net, quanta cum sollicitudine cauenda sint delicta.
nam, ut quo sæpius corpus labitur, eò redditur im=
becillius, magisq; membra laxantur, donec tan=
dem corpus prorsus concidat: Ita animæ lapsus
frequentiores, tandem ruinam perpetuam animæ
adferunt.

Considerans te ipsum, ne & tu tēteris.

Ratio

ST. IN
satis restatur, quod es
cupiat potius, ut ruc
ant ac uiuant. Secun
Christiana aduocatio,
debet enim, ut hic Pau
proficisci, & tendere ad
& edificationem. Ve
inter praefatos, & in
hostes Euangelij contem
minime: sed potius omnia
ta hoc Pauli preceptum.
abundantior, seu copio
eat, eo plus se edificatio
nat. Spirituales enim uoca
trate, eos uidelicet, qui re
profecerunt: nos quod nihil
liquum, sed qui aliorum
ritus gratia donati. Quae
in & instigationis adu
tudine cauenda sunt delicta
opus laboratur, eo reddatur in
abra laxatur, donec tace
occidat: Ita anima lapsa
ruinam perpetuam amittit

ST. IN
satis restatur, quod es
cupiat potius, ut ruc
ant ac uiuant. Secun
Christiana aduocatio,
debet enim, ut hic Pau
proficisci, & tendere ad
& edificationem. Ve
inter praefatos, & in
hostes Euangelij contem
minime: sed potius omnia
ta hoc Pauli preceptum.
abundantior, seu copio
eat, eo plus se edificatio
nat. Spirituales enim uoca
trate, eos uidelicet, qui re
profecerunt: nos quod nihil
liquum, sed qui aliorum
ritus gratia donati. Quae
in & instigationis adu
tudine cauenda sunt delicta
opus laboratur, eo reddatur in
abra laxatur, donec tace
occidat: Ita anima lapsa
ruinam perpetuam amittit

am, ne & tu ceteris
Ratio

EPIST: AD GALAT:
Ratio propositionis aptissima, sumta à com=
munis infirmitatis periculo, ac si diceret: Cum hu=
manū sit errare, & labi, talem te lapsō exhibeto,
qualem tibi illum cuperes lapsus. Nihil enim,
ut ait Augustinus, ad misericordiam sic inclinatur
quam periculi cogitatio. Et Bernhardus: Qui
semetipsum aspicit, non querit, quid in alijs fre=
quenter reprehendat: sed in semetipso quid lu=
geat. Hic Bernhardus in quodam loco narrat,
quendam senem audiuisse aliquem ex fratribus
grauiter deliquisse, quod cum audiret, uehemen=
tissime flere coepit. Interroganti autem causam
tanti fletus. Respondet senex: Ille hodie, ego cras.
Huc pertinet uersiculus:

Aut sumus aut fuimus aut possumus esse quod
hic est.

Tentationis uox subindicat causam lapsuum, de
qua Iacobus in hunc modum: Unusquisq; tenta=
tur dum à sua concupiscentia abstrahitur, & in=
escatur. Hic Iacobus tentationis ad malè agen=
dum causam & fontem indicat propriam cuius=
que concupiscentiam. Hæc enim primum homi=
nem à bono abstrahit, deinde inescat hominis af=
fectus & incautum tandem obruit. Hic duo
loci obseruentur. Primus, est admonitio infir=
mitatis communis, quæ eò pertinet, ut diligentius
ab hostibus salutis nostræ nobis caueamus: ne sina=
mus

Q 4 mus

COMMENT: IN

mus nos insidijs Diaboli, improbitate mundi, & propriæ carnis pessimis consilijs uinci, hoc est, carnalibus desiderijs, quibus tum demum homo permittitur, quando uerbum Dei segnius audit. Huc illud Domini dictum in Psalmo 81. Et non audiuit populus meus uocem meam, & Israel non uoluit me, & dimisi eos secundum desideria cordis eorum, ibunt in aduentionibus suis. De hac horrenda pœna neglectus uerbi, Vide Paulum 2. Thessal. 2. Secundus, quod aliorum lapsus nos admonere debeant nostri periculi, ne nobis fidamus atq; ita cum alijs in peccata ruamus.

Alij aliorum onera portate, & sic adimplete legem Christi.

Ex ratione proxima infert repetitionem propositionis. Verum, quia ratio communis periculi meminit, repetitio propositionis amplior est, & plus continet quàm ipsa propositio. Antea enim, ut, qui spirituales sunt, erigant lapsos hortabatur: nunc ut communium infirmitatum rationem habeant, monet: & ad mutuam condonationem & lenitatem in corrigendo, argumento sumto à communi infirmitate. Est enim infirmitatis propriæ memor, erga alios moderatior, quæ

EPIST: AD GALAT:

quare cum singuli nostra uitia habeamus, requirit
communis conditio, ut alijs simus æquiores. Re-
ctè enim dicit Chrysostomus: οὐκ ὅστις ἄνθρωπος
ὄντα χάρις ἐλαττώματ' εἶναι, hoc est, fieri
non potest, ut aliquis sit homo, & careat uitio.
Aptissima Metaphora infirmitatis, uitia quibus
laborant homines onera appellat. Vt enim suble-
uandi sunt, qui oneri succumbunt: ita amicis &
placidis correctionibus in uiam reuocandi, qui er-
rore aliquo, aut uitio, tanquam onere imposito
premuntur. Quod autem subiungit: Et sic adim-
plete legem Christi, uim argumenti habet, cum à
causa, quæ est mandatum Christi, tum ab ipso
Christi factò seu exemplo. Ita enim ipse Christus
Ioan. 15. ait: Hoc est mandatum meum, ut diliga-
tis alij alios, sicut dilexi uos. Locus obseruandus
est, quòd frustra tumeant homines inani Chri-
stiani nominis titulo, nisi magistri Christi legem
& exemplum sequantur.

Ceterum hic tres Questiones excutiendæ
sunt. Quarum prima est de hac Christi lege,
cur uidelicet mandatum dilectionis æternum,
dicatur lex Christi. Secunda, quæ oritur ex pri-
ma, An Euangelium sit noua quædam Lex? Tera-
tia, de huius legis impletione, de qua Paulus hic
apertè loquitur: Et sic implete legem Christi.

Q 5 DE

COMMENT: IN

DE PRIMA.

Cur mandatum dilectionis, dicatur Lex Christi, & nouum mandatum, uidelicet Christi manifestati in carne ex 2. cap. 1. Epistolæ Ioannis, ex 15. Ioan: Et ex Ierem. 33. colligetur. 1. Ioan. 2. Sic scriptum est: Carissimi non mandatum nouum scribo uobis, sed mandatum uetus, quod habuistis ab initio. Et mox iterum, Mandatum nouum scribo uobis, quod uerum est in ipso, & in uobis, quia tenebræ transferunt, & uerum lumen iam lucet, Ioan: decimo quinto, Mandatum, dicit Dominus, nouum do uobis, ut alij alios diligatis, sic ut dilexi uos. Ierem. 33. Legem meam ipsorum cordi inscribam. Ex horum dictorum collatione patet primum, quod Lex dilectionis non sit noua per se, nec lata à Christo in carne manifestato, cum iam inde à legis initio fuit, ut testatur primum testimonium, quod adduximus à Ioanne. Si ergo naturam Legis inspicimus, non peculiariter dicitur Christi Lex, aut noua lex, sed Dei, nature humane in creatione impressa, & postea per Moysen lata: uidelicet: Diliges proximum tuum sicut te ipsum. Cur ergo hæc Lex Christi dicitur? cur nouum mandatum appellatur? Christi dicitur propter formam mutatam, & di-

E
 dilectio
 nus: Dilige
 inde non ipsa
 uidemus muta
 tatis Regula
 inde noua hæc
 scriptiois eu
 Tabulis lapide
 in corde sit in
 et Ieremia ad
 in quo tenebra
 buet: uidelicet
 v. s. Duplic
 tionis nouum
 propter forma
 seu inscription
 à Christo. Ne
 potest, nisi Ch
 ra: quod tur
 ratione sit no
 Christi.
 D I
 Secunda
 mandatum dil
 lant in carne,

EPIST. AD GALAT.

& dilectionis exemplum. Ita enim dicit Domi-
nus: Diligite uos, sicut ego dilexi uos. Hic pro-
inde non ipsam præcepti materiam, sed formam
uidemus mutatam, siquidem longè certior Cari-
tatis Regula nobis proponitur quam antea. De-
inde noua hæc eadem lex dicitur, propter nouam
scriptionis eius rationem: uidelicet, quòd non in
Tabulis lapideis, ut antea sub Legis tenebris, sed
in corde sit inscripta, (sicuti testimonium, quòd
ex Ieremia adduximus docet.) In corde, inquam,
in quo tenebræ transierunt, et uerum lumen iam
lucet: uidelicet Sol iusticiæ **CHRISTVS IE-
SUS**. Duplici igitur respectu mandatum dile-
ctionis nouum dicitur, & Christi lex: uidelicet
propter formam, & propter efficiendi uirtutem,
seu inscriptionem huius legis in cordibus quæ est
à Christo. Nemo enim dilectionis legem implere
potest, nisi Christus eam in corde ipsius scripse-
rit: quòd tum demum fit, cum homo in regene-
ratione fit noua creatura, & donatur spiritu
Christi.

DE SECUNDA.

Secunda quæstio oritur ex prima, nam cum
mandatum dilectionis dicitur lex Christi, manife-
stati in carne, & mandatum nouum, merito quæ-
ritur

COMMENT: IN

ritur, numquid Euangelium sit noua quaedam
lex? quemadmodum Monachi somniant. Re-
spondeo. Euangelium nequaquam est noua ali-
qua operum lex, sed est prædicatio conuersionis
& remissionis peccatorum in nomine Christi,
& prædicat liberationem à Lege per Christum,
ita ut qui in Christum crediderit, sit à legis dam-
natoria sententia absolutus, & liber, sit iustus,
non propria, sed aliena iusticia, nempe Christi.
Verum postquam aliquis Euangelij beneficio fa-
ctus est noua in Christo creatura, debet nouo
mandato obedire, & Deo præstare obedientiam,
iuxta normam Legis: quæ obedientia, ut fru-
ctus spiritus est, ita euidentis est regenerationis
indicium, & nullo pacto causa salutis, seu, ut
Bernardus loquitur, non est causa regnandi, sed
uia regni: & tametsi hæc obedientia imperfe-
cta est, placet tamen Deo, quia persona est rea
conciliata.

DE TERTIA.

Cum Paulus hic dicit: Et sic implete Le-
gem Christi, & ex concione Domini Iohan. 15. &
ex 1. Iohan. 2. constat legem Christi esse summã
legis de dilectione Dei & proximi, merito hic
queritur, num pij possint hanc Christi legem im-
plere.

EPIST: AD GALAT:

plere. Respondeo: Impletionis seu perfectio-
nis uox duobus modis accipitur in scriptura.
Aliàs enim opponitur imperfectioni operis, aliàs
simulationi. Cùm autem opponitur impletio
Legis imperfectioni operis, nemo sanè Legem
Dei in hac uita implere potest, nisi unus IESVS
CHRISTVS, qui eam ob causam Legis consu-
matio in iusticiã omni credenti ab Apostolo præ-
dicatur. Hanc sententiam totius scripturæ con-
sensus confirmat, & Paulus iusta & proluxa di-
sputatione (ut alia testimonia taceam) eam conclu-
dit ad Roman. 1. 2. 3. & ad Galat. 2. In his enim
locis quadruplici demonstratione concludit Apo-
stolus, neminem in hac mortali uita legem Dei im-
plere posse. Primum enim prouocat ad expe-
rientiam omnium hominum. Deinde corruptio-
nem naturæ in medium adducit. Tum clara
testimonia scripturæ congerit. Postremò finem
mortis CHRISTI, qui est expiatio peccati,
urget. Ex quibus singulis & omnibus simul
conficitur, Lege iustificari, propterea quòd ne-
mo Legem perfectè præstet. At cum perfectio
Legis opponitur simulationi, id est, mendacio
et hypocrisi, omnes filij Dei dicuntur legem Chri-
sti implere, quia sincerè student uitam suam Deo
approbare, & sine simulatione proximum amore
prosequuntur. Et si autem nihil difficilius, quàm
sincerè

COMMENT: IN

sincerè proximos diligere, obstat enim amor nostri qui plenus est simulatione, & suum quisque amorem, quo alios prosequitur, proprio commodo metitur potius, quam pio communicandi studio: Tamen uerè pij spiritu regenerationis carnis uitia corrigunt, & præceptum dilectionis sincerè præstare conantur: Qui conatus cum sit sine simulatione, dicuntur legem Christi implere, id est, sine simulatione & hypocrisi proximos diligere, qui uiua Christi fiducia sunt præditi. Caritas igitur ἀνυπόκριτος & id est, non simulata, si conferratur cum simulata hypocritarum dilectione impletio legis dicitur, & hoc loco & Iacobi 2. Nam Iacobus perfectionem Legis apertè opponit hypocritarum iactantia de religione sine uero timore Dei & fide. Similiter Iohan: primæ. Secundo, qui dicit (ait) Noui eum, & mandata eius non seruat, mendax est, & in eo ueritas non est: Qui autem seruat sermonem eius, uerè in eo perfecta caritas Dei est. Hic manifestissimè simulata & mendaci caritati opponitur caritas perfecta, quã Iohannes tribuit pijs & uerè credentibus. Que caritas à Petro prioris 1. ἀνυπόκριτος & uocatur, et à Paulo 1. ad Timoth. 1. dicitur finis præcepti, ita enim ait: Finis præceptionis est caritas ex puro corde, conscientia bona, & fide non simulata. Hic Apostolus fidẽ ἀνυπόκριτον bonæ conscientie ma-

EPIST: AD GALAT:

tia matrem facit, ex qua conscientie puritas & sinceritas cordis fluit: Vnde manat illa caritas, quam Iohannes perfectam, hoc est, ut interpretatur, ἀνυπόκριτον, id est, non simulatam appellat.

Nam si quis putat, se esse aliquid, cum nihil sit, seipsum decipit.

Tollit causam contemptus aliorum, nimirum fastuosam de se persuasionem. Hac enim sublata homo æquior est alijs. Nihil hoc loco, non negatiuè, sed priuatiuè capitur. Est enim sensus: Qui putat se esse aliquid, hoc est, qui tribuit sibi arroganter quod sit alijs præferendus, nihil est, id est, Nullam ueram gloriationis in se materiam habet, sed suum potius fallit animum, cum sibi tribuat quod non habet. Vtitur autem hic Apostolus admodum significanti uocabulo φρεναπατάειν, quod est mentem à recta uia abducere. Vnde fit ut homo fastuosus prorsus iudicio careat, quo se & sua facta rectè examinare & iudicare deberet. Sunt autem hic tres loci obseruandi. Primus, quo quisq; est apud se fastuosior, eò magis alios tanquam ex alto despicit. Secundus, quod homo nihil habeat proprij, ob quod merito gloriari possit, qui

COMMENT: IN

sit, qui extollitur, inquit Ambrosius, quasi aliquid sit, errat. Nescit enim quia de humilitate nescitur. Tertius, quod arrogantes & fastuosi homines sui ipsorum sint deceptores.

Opus autem suum probet unusquisque, & tunc in seipso solo gloriam habebit, & non in alio.

Tollit aliam causam contentus proximorum, nimirum collationem nostri cum alijs. Sunt enim qui se agnoscunt quidem infirmos & peccatores, sed tamen quando se cum alijs conferunt, nonnullam gloriandi materiam inde sumunt, dum uidelicet alios uident se infirmiores aut peccatis maioribus obnoxios. Ab hac collatione reuocat pios Apostolus, & iubet ut quisque suam conscientiam excutiat, & quale sit proprium opus penitentius consideret. Porro gloria piorum duplex est. Vna qua coram Deo gloriantur. Altera qua coram hominibus. DE PRIORI Psalm. 115. loquitur hoc modo: Gloriamini de nomine sancto eius. Et Ieremias cap. 9. Hec dicit Dominus: Non gloriatur sapiens in sapientia sua, & non gloriatur fortis in fortitudine sua, & non gloriatur diues in diuitijs suis, Sed in hoc gloriatur, qui

EPIST: AD GALAT.

qui gloriatur, scire et nosse me, quia ego sum DOMINVS, qui facio misericordiam & iudicium, & iusticiam in terra. Et Paulus 1. Corinth. 1. Christus factus est nobis à Deo, Sapientia, Iusticia, Sanctificatio & Redemptio, ut, quemadmodum scriptum est, qui gloriatur, in Domino gloriatur. De ALTERA piorum gloria Paulus hoc loco ait, quam petendam esse ex probatione & examine facti cuiusq; monet, quam petendam esse in testimonio conscientie 2. Corinth. 1. docet, cum ita ait: Hec est gloriatio nostra, testimonium conscientie nostrae. Vtriusq; gloriae singularis est usus ut enim iudicio Dei nihil opponi nec potest, nec debet, nisi fiducia misericordiae propter Christum, in quo solo uere credentes rectissimè gloriantur: Sic iniquis hominum iudicijs hæc gloria, quæ est testimonium conscientie nostrae, opponitur. Plura de hac re nuper diximus, & ostendimus, quibus iactis fundamentis liceat in donis Dei gloriari.

Quilibet enim proprium onus portabit.

Ratio superioris sententiæ aptissima, sumta ab æqualitate iudicij Dei, qui iudicat sine personarum acceptione. Est autem huius rationis hic
R sensus,

COMMENT: IN

sensus, & applicatio: Deus unumquemq; iudicabit iuxta rationem uitæ propriæ, absq; collatione ulla cum alijs: Ergo non est, quod quisquam sibi blandiatur propter aliorum infirmitatem, aut lapsus. Sit igitur unusquisq; potius de seipso approbando, quam de alijs condemnandis sollicitus. Oneris Metaphora peccatorum naturam exprimit. Ut enim onus impositum, quò maius fuerit, eò magis deprimat gestantem, & non alium: Ita peccata quemq; sua grauant, ac deprimunt maledictionis sententia. Hoc grauißimum onus solus Christus leuat, & soluit, quando in ipsum firma fiducia recumbimus: Caterum hic quæstio oritur: Num Dauidis homicidium, et Petri abnegatio æque proferentur in lucem, in die iudicij, atq; Neronis impunitas, & Iudæ proditio. Respondeo: Peccatum expiatum, remissum, et solutum in obliuione æterna erit coram Deo, & non proferetur in lucem in die iudicij. Quare nec Dauidis homicidium, nec Patri abnegatio reuocabitur ad rationem. Huc illud Domini dictum apud Prophetam pertinet: Ego sum ipse qui deleo iniquitates tuas propter me, & peccatorum tuorum non recordabor: Sed peccatum quod per pœnitentiam non est remissum, manifestabitur omnibus creaturis in die iudicij: in quo pro omni ocioso uerbo non conuersi ad Deum rationem reddent, Quare Neronis impu-

NT: IN

EPIST: AD GALAT:

impuritas & Iudæ proditio uenient in conspectu
 omnium Angelorum, & hominum, et rei damna-
 buntur æternis pœnis. Quibus proinde peccata
 remissa sunt, iuxta sententiam Euangelij, sancti et
 mundi habebuntur in conspectu Dei, Angelorum
 & hominum: At quibus non sunt remissa, iuxta
 sententiam legis damnationi æternæ subiacebunt.
 Quod autem Petrus ait: iudicium à domo Dei in-
 cipit, intelligendum est de iudicio castigationis
 in hac uita, et non de iudicio uindictæ in extremo
 die. Ut enim illud est correctio & castigatio pa-
 terna: ita hoc punitio iudicialia est cū Dei indig-
 natione coniuncta. Etsi autem utrunq; exercetur
 in hac uita, tamen in extremo die uindictæ iudi-
 cium duntaxat locum habebit.

Communicet autem qui catechizatur sermone ei, qui se catechizat in omnibus bonis.

Secunda præsentis Capituli propositio, eaq; exhortatoria. Hortatur enim Apostolus Galatas ad gratitudinẽ exhibendã uerbi ministris, quibus duplicem honorem debent auditores, quemadmodum Paulus 1. ad Timoth. 5. docet, his uerbis: Qui benè præsumt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, maximè ij qui laborant in sermone & doctrina. Dicit enim scriptura: Boui trituranti

R 2 non

COMMENT: IN

non obligabis os. Et, Dignus est operarius mercede sua. Indignissimus igitur Christiano nomine censendus est, qui ministros Euangelij totius Ecclesie curam gerentes negligit. Bestia quauis immanior est, qui eos odio prosequitur, proscindit, quorum ministerio ad salutem et immortalitatem inuitatur. Sed proh dolor, bona pars mundi huc incumbit, ut potius aliquid adimat ministerio, quam addat, tanta est peruersitas, & ingratitude hominum, etiam illorum, qui sacrilegè audent gloriari de Christiano nomine. Ceterum quia Paulus in hac propositione admodum significantibus uocibus utitur, altius placet eas expendere, ut conspiciatur apertius, quam sit necessarium officium, benè meritis ministris Euangelij uicem rependere. Primo igitur loco utitur uoce κοινωνειτω cōmunicet, qua uoce ostenditur, ut ait Chrysostomus, ἀντιδοσις, id est, refundendi uicis itudo, seu compensatio. Proinde iusticia ipsa efflagitat, ut erga ministros uerbi nostram declaremus gratitudinem compensando, quantum id fieri potest, illorum labores nostra liberalitate, ut sit iusta laboris & mercedis proportio. Proinde qui nihil conferunt ad conseruandum ministerium iniusti sunt, adeoq; fide carent. Quod si ita est, ut est reuera, quid dicemus de illis, qui ministros Euangelij necessario uictu spoliant? quid de illis qui

im no=

NT: IN

EPIST: AD GALAT:

immoderatis exactiōibus tantū non eos interfe-
ciunt, ut multi honesti mariti cum suis uxoribus
& liberis cogantur quodammodo mendicare. Ho-
rum sanè factum nihil differre arbitror à sacri-
legio, & latrocinio, cuius pœnas olim luent ar-
chitecti & fabri huius mali. Deinde Apostolus
utitur uerbo Catichumenos, id est, qui Catechisat.
Est enim $\chi\alpha\tau\eta\chi\epsilon\pi$ propriè uoce & sono doctri-
nam aliquam tradere. Manifestè igitur Apo-
stolus discernit inter laborantes in uerbo, & ocia-
osos uentres, qui fumos auro & amplissimis pos-
sionibus commutant. Illis uult iustam merce-
dem pro labore tribui, idq; ex mandato Christi:
Hos Thessalonicensibus scribens, iubet laborare,
modo mendicare non uelint. Nihil ipsis Ecclesiæ
debent, neq; Caritatis est robustos homines de Ec-
clesiæ & Repub: non benè meritos propter boa-
tus in templis impinguo, multò minus eos qui
canes & scorta bonis Ecclesiæ alunt. Præterea
Apostolus modum communicationis subiungit,
cum inquit, $\kappa\upsilon\ \pi\acute{\alpha}\sigma\iota\eta\ \acute{\alpha}\gamma\alpha\theta\omicron\iota\varsigma$, in omnibus bo-
nis, hoc est, qui instituitur in uerbo, id est, in do-
ctrina Euangelij (accipitur enim hic $\lambda\omicron\gamma\ \&\ \&\ \kappa\alpha\tau\ \delta\omicron\chi\lambda\omega$) communicet ei omnia bona, id est,
quæuis bona pro facultatum, & necessitatis ra-
tione. Neq; enim Paulus uult dari omnia, sed
omnibus modis gratos esse discipulos erga suos
magistros.

R § Ne

COMMENT: IN

Ne erretis, Deus non irridetur.

Quasi diceret: non est quod quisquam quaeratur subterfugia, quibus se excuset, cur minus sit liberalis erga ministros Euangelij. Oculos quidem hominum fallere potest, sed Deus non fallitur, in cuius contemptum alia atq; alia prætexitur ingrati. Hic tres loci obseruentur. Primus, quod uictus & alia officia debeantur œconomis mysteriorum Dei seu Catechetis. Secundus, quod perniciosus error sit, & non prudentia, defraudare ministros pro sua debita mercede. Tertius, quod Spiritus sanctus in Paulo interpretetur derisionem maiestatis diuinæ esse, negare uictum & alia officia uerbi doctoribus.

Quod enim seminauerit homo, hoc & metet.

Ratio propositionis allegorica, seu parabolica: quæ integra similitudine explicabitur hoc pacto: Quemadmodum qui seminat (exempli gratia) zizania, zizania & metet, Et qui seminat triticum, triticum etiam metet: Ita qui male operatur, pœnam reportabit, & qui benefacit, beneficentiæ suæ fructum aliquando percipiet. Significat ergo Apostolus, non frustra conferri beneficia
in rei=

EPIST: AD GALAT.

in ministros Euangelij. Nam ea ipsa redibunt alia
quando maiori cum fructu. Quemadmodum enim
agricola seminat cum spe maioris prouentus: ita
qui liberalis est in præcones Euangelij, suum alia
quando referet fructum.

Nam qui seminat in carnem suam,
de carne metet corruptionem: Qui
autem seminet in spiritum, de spiritu
metet vitam æternam.

Distributio est generis in species suo propo-
sito congruentes, & contrariorum seminum con-
trarios fructus statuit, hoc est, contrarijs causis
tribuit contrarios effectus. Qui seminat, inquit,
in carnem suam, id est, qui seminat carni suæ (nam
prepositio eius hic finem declarat) hoc est, qui
opera carnis facit, ut ei obsequium præstet, cor-
ruptionem, id est, mortem æternam lucrabitur.
Qui uero in spiritum, id est, spiritui seminat, ut
a moram gerat, hoc est, qui spiritus opera facit,
percipiat fructum spiritus, nempe uitam æter-
nam. Locus hic obseruandus est de poenis &
præmijs operum carnis, & fructuum spiritus.
Hic loco abutuntur Papistæ. Primum ad asse-
rendam operum iusticiam, sed falluntur, non
enim statim sequitur nos iustificari operibus, quia

R 4 uita

COMMENT: IN

uita eterna merces operum appellatur. Nam gra-
 tuitum est, quòd Deus opera eorum, qui in se cre-
 dunt, tanto dignetur honore: quod pro ipsis etiam
 mercedem promittat. Etiam si enim millies pro
 operibus promittatur merces: Nulla tamen ex pa-
 cto debetur, nisi à tota Lege impleta. Quare quid
 mercedem appellet scriptura, obseruandum, uide-
 licet, quòd Deus mera sua bonitate promittit sibi
 obtemperantibus, non quod equalis sit proportio
 meriti & mercedis, sed quod Dominus filiis suis
 ex gratia donet in officiorum suo nomine præsti-
 torum compensationem. Præterea errorem Pa-
 pisticum tota superior disputatio de iustificatione
 instituta euertit. Quare magna impudentia Pa-
 pistarum est, qui ita scripturas lacerant, non cu-
 rantes contextum & scopum orationis. Deinde
 Papistæ dicto Pauli ad Roman. 8. Qui in carne
 sunt, Deo placere non possunt. Quod sanè dictum
 cum hac sententia Apostoli congruit: Abutuntur
 ad stabiliendam Dæmoniorum doctrinam de im-
 puro sacerdotum cœlibatu. Nam distinctione &
 inter alia argumenta hoc tanquam apertissimum
 in medium producit impius Syritius Papa. Quod
 apertius inquit, declarauit Apostolus dicens: Qui
 in carne sunt, Deo placere nõ possunt, quasi uero
 Apostolus uel illic uel hic ageret de operibus na-
 turae, & non potius de operibus carnis, id est, iu-
 stis

EPIST: AD GALAT:

tiose nature, perturbantibus & destruentibus ordinem diuinum in natura: qualia sunt illa opera, que supra recitauit Apostolus Cap. 5. Verum quia hæc prohibitio coniugij à Paulo dæmoniorum doctrina pronuntiatur, Pauli autoritatem toti Pontificio regno opponamus.

Bonum autem faciendo ne defatigemur.

Tertia propositio est, hic enim hypothesis ad Thesin reuocatur. Quemadmodum post enumerationem partium fieri artifices præcipiunt. Est autem sensus perspicuus. Hortatur enim ad omnia benignitatis officia præstanda proximis. Vocabulum ἐχκακῆρ significat deteriorem seu minus alacrem fieri, & ueluti segnescere in operando.

Nam si non defecerimus, metemus oportuno tempore.

Ratio propositionis ab utili sumta. Mentio enim metis significat, fore, ut officiorum nostrorum fructus aliquando ad nos copiosius cum sæ-

R 5 nore

COMMENT: IN

nore redeant. Tempus proprium, seu oportunitatem
tempus messis nominat. Est autem messis uitae aeternae possessio, cum inimica nouissima destruetur mors, & corruptibile hoc induet incorruptibilitatem, atque hoc est quod Psalm. 126. ait. Qui seminat in lacrymis, in exultatione metet. Eunt, eunt, et flentes portant preciosum semen, uenientes autem uenient, cum exultatione portantes manipulos suos. Referamus igitur mentem nostram & oculos nostros, non modo ad tempus satisfactionis, sed multo magis ad latissimum tempus, quo manipuli cum exultatione colligentur.

Dum igitur tempus habemus, benefici simus erga omnes, maxime autem erga domesticos fidei.

Conclusio est praesentis exhortationis: In qua duo obseruanda sunt, uidelicet temporis mentio, & gradus seu ordo benefaciendi. Temporis mentio significat post mortem cessatura talia officia, & opera caritatis: qua sententia confutatur Papistarum error de meritis mortuorum. Ordo est, ut maiorem habeamus rationem domesticorum fidei, hoc est, eorum qui eandem nobiscum fidem profitentur, quam aliorum, qui alieni sunt

EPIST: AD GALAT:

Sunt à fide nostræ. Locus obseruandus, quòd non solum beneficos oporteat Christianos esse erga charos, propinquos, & amicos: Verumetiam erga omnes, adeo ut beneficiamus hostibus nostræ fidei, si modo id illæsa pietate fieri possit. **Et si autem omnibus benefaciendum esse monet Apostolus,** tamen præcipuam curam uult esse domesticorum fidei, hoc est, eorum qui sunt de eadem familia Dei, & nobiscum eandem profiterentur fidem. Cum domesticos fidei nominat, Argumentum uidetur petere à familijs humanis, quasi dicat: Si par est, ut homines qui sunt de eadem familia, sibi mutua officia præstent, multò magis decet, ut qui sunt de eadem familia Dei, ideoq; Dei domestici dicti, se mutuò foueant communicatis officijs ultro citroq;.

Videte quantis literis scripserim vobis mea manu.

Conclusio totius Epistolæ, quam orditur à commendatione suæ sollicitudinis pro Galatis. Nam, cum in Epistolis ferè omnibus scribendis usus sit Apostolus notarijs, & ipsis Galatis tantam Epistolam scripserit sua manu, idq; cum in maximis periculis Romæ uersaretur, profecto magnum indicium est singularis sollicitudinis Apostoli pro Galatis. Hinc duo colligamus.

Primus

COMMENT: IN

Primum fidelium ministrorum uerbi officium esse, nullum laborem detrectare, quo uel lapsos erigant, uel alioqui suos auditores in officio continent. Deinde precium huius sanctissimæ Epistolæ inde estimari poterit, quod eam Apostolus proprijs suis manibus, dictante Spiritu sancto, scripserit. Vnde monemur, quæ cum reuerentia adeo diuinum Thesaurum amplecti, atq; exosculari debeamus.

Quicumq; uolunt placere iuxta faciem in carne, Hi cogunt uos circumcidi, tantum ut non ob crucem Christi persecutionem patiantur.

Admonitio grauissima est, qua Galatas monet, ut caueant sibi à corruptoribus sanæ doctrinæ, & exploratoribus Christianæ libertatis: quales fuerunt isti circumcissionis fabri, qui corruperant doctrinam Euangelij, quam Paulus sincerè tradiderat Galatis, inuectis in Ecclesias Galatarum ritibus Mosaicis, tanquam ad salutem necessarijs. Quam Pharisæicam opinionem nequam stare posse cum Christiana libertate copiosè in hac Epistola docuit Apostolus. Porrò obseruentur hic duæ Pseudoapostolorum notæ. Quæ
rum

EPIST: AD GALAT.

rum Prior est ἐν προσηγορίαις, hoc est, ut inter-
 pretatur Chrysostomus, εὐδοκίμῃ προσηγορίαις, hoc est, plausibiles esse, quandam lætam, iu-
 cundam ac festiuam uiuendi rationem sectantes,
 ambitioseque aucupantes hominum gratiam. Vt
 enim προσηγορίαι opponitur ueritati: Ita carnis no-
 mine Ceremoniæ Mosaicæ significantur: quibus
 tanquam fucis quodam conabantur Pseudoaposto-
 li Galatas inficere, ne ueritas Euangelij apud i-
 psos permaneret. Posterior nota Pseudoapostolo-
 rum est strenuè cauere, ne quid crucis aut contu-
 meliæ ferant nomine Euangelij: quod hic Meto-
 nimicos crucem Christi appellat Apostolus. Eò
 enim tempore maximam persecutionem patiebantur,
 qui sincerè docuerunt Euangelium, & uin-
 dicarunt Christianam libertatem contra patronos
 rituum Mosaicorum. Hec Paulina admonitio in-
 primis nobis utilis est, ne propter autoritatē ho-
 minum & externam religionis laruam deficiamus
 à puritate doctrinæ, ne uel fucoso religionis
 prætextu recipiamus Ceremonias: Vnde paulatim
 doctrinæ puritas infici possit. Est & hic gene-
 ralis doctrina obseruanda de cruce, quæ semper
 coniuncta est cum doctrinæ puritate. Aliud enim
 fieri non potest, quàm ut Satan se Christo oppo-
 nat, & eius ministris. Deinde Christus uult suos
 sibi in cruce conformes fieri. Vnde illud Pauli: Si
 unam

COMMENT: IN

unà patimur, unà etiam regnabimus. Sunt & in
Sanctis multi pallulantes affectus uitiosi, qui cruce
reprimendi sunt. Deniq; Deus nullum filium
recipit, quem non castigat.

Necq; enim qui circumciduntur ipsi
legem seruant, sed volunt vos circū
cidi, vt in carne uestra glorientur.

Translatio cause est. Mentiebantur Pseu-
doapostoli se amore Legis Circumcisionem doce-
re, quam legem se seruare gloriabantur. Verum
Paulus hanc laruam illis detrahit. Nam illud non
legis amore fieri, sed mera iactantia & gloriatio-
ne carnali ostendit. Volūt, inquit, uos circumcidi,
ut in carne uestra glorientur, id est, non solum
non patiantur persecutionem à Iudæis, qui nullo
modo ferebant circumcisionem aboleri, uerum-
etiam quòd tam multos profelytos facerent, qui
circumcisione recepta Iudaismum profiterentur.
Vt enim unum profelytum Iudæi faciant, mare et
terram eos circumire Dominus dixit, Matth. 23.
Est & hic obseruanda nota falsorum doctorum,
qui prætextu religionis se insinuant auditoribus,
quemadmodum multis seculis Monachos fecisse
manifestum est, idq; non solum ut speciosi appa-
reant, & ueluti religionis quædam specula, ue-
rum etiam ut gloriari possint de suis auditoribus,
quos

EPIST: AD GALAT:

quos sibi suo studio & uigilantia adiunxerunt.
Monemur proinde hic, ut ad uerbum & testimo-
nium, iuxta Esaie dictum, prouocemus, quoties
de religione oritur questio, nihil morantes hypo-
crisim Pharisaeorum & παιδαγωγίας Sophis-
tarum.

Mihi autem absit gloriari nisi in
cruce Domini nostri Iesu Christi.

Antithesis est. Opponit enim suum exem-
plū Pseudoapostolorum inani gloriatiōi. Exem-
plum hoc omnibus pijs ministris Euangelij, adeoq;
omnibus Christianis imitandum est: quorum glo-
riatio in sola cruce Christi, hoc est, in uictima
Christi ac uictoria (est enim Synecdoche) posita
esse debet. Ambrosius perpulcrè ait: Cuius omnis
spes in Christo est, hic gloriatur in cruce eius.
Hoc loco pessimè abusi sunt indocti Monachi, qui
crucem hic interpretantur lignum crucis seu pa-
tibulum, cui affixus erat Dominus. Ex quo postea
effectum est, ut huius patibuli imaginem pro ido-
lo coluerint, omnium ferè sanctissimo, ac præ-
stantissimo. Hinc illa est salutatio: O Crux aue
spes unica.

Per quem mihi mundus crucifis-
sus est, & ego mundo,

Ratio

COMMENT: IN

Ratio superioris sententiæ à causis sumpta,
Per quem mihi mundus crucifixus est, id est, spre-
tus & contemptus à me. Ego uicissim mundo sum
crucifixus, hoc est, spreus & contemptus à mūdo.
Quare nihil mihi reliquū est quo gloriar, nisi in
cruce Domini nostri Iesu Christi. Ambrosius in
hunc locū ita scribit: Inuicem sibi mortui sunt, &
Apostolus mundo, & mundus Apostolo: dū nihil
concupiscit Apostolus mundi, & dum nihil habet
mundus suum, quod agnoscat in Apostolo. Cruci-
fixio mundi hoc loco Metonymia Hebraica con-
temptus mundi est, ponitur enim subiectum pro ad-
iuncto, quod frequēs est in scriptura. Interpreta-
tionē nostram confirmat sententia quæ sequitur:

Nam in Christo Iesu neq; circum-
cisio aliquid valet, neq; præputium,
sed noua creatura.

Ætiologia est superioris sententiæ. Tollit
enim per distributionem omnem gloriandi mate-
riam. Per Circumcisionem synecdochicos intelli-
ge omnes Mosaicos ritus: ex quorum obseruatio-
ne materiam gloriandi petebant Iudæi. Per Præ-
putium eadem figura intellige, quicquid habue-
runt gentes incircumcise, & quicquid humana
sapientia suo acumine excogitare potest. Omnia
enim ista in salutis negotio nihil sunt. Nam hic
tantum

EPIST: AD GALAT:

tantum ualet noua creatura. Dicitur autem noua
creatura, quo ad animam homo reformatus spiri-
tu Dei: qui non amplius sibi, & mundo uiuit, sed
Christo, per quem regeneratus est in hunc finem,
ut in nouitate uitæ ambulet, hoc est, ut non secun-
dum carnem, sed secundum spiritum uiuat. Quoad
corpus attinet, homo tum demū dicitur noua crea-
tura, quando in resurrectione deposuerit morta-
litatem, & induerit immortalitatem. Atq; hoc est
quod Paulus ait 2. Cor. 5. Si quis est in Christo, noua
creatura est. Sed quomodo noua creatura, cum
nulla noua substantia condatur? Etsi autem non
substantia, sed qualitas duntaxat immutatur: tamē
placuit ita loqui Spiritui sancto, ut intelligeremus
omnia esse in solidum gratiæ Dei tribuenda in re-
generationis opere: non quòd trunci & stipites
simus, sed quòd Deus adsit in uerbo, & sit efficax
per uocem Euangelij, creans in nobis non relu-
ctantibus, nouum spiritum, quo & bene uelimus,
et possimus. Huc precatio Dauidica pertinet: Cor-
mundum crea in me Deus. Hæc nouitas supra in
quinto fidei nomine significatur, ubi ita ait Apo-
stolus: Nam in Christo Iesu, neq; Circumcisio ali-
quid ualet, neq; Præputium, sed fides per carita-
tem agens. Nouam ergo creaturam dicit uitam
nouā per fidem Iesu Christi. Ut rectè Augustinus
interpretatur, & Ambrosius cum ait: Noua crea-
tura

S

tura

COMMENT: IN

tura est regeneratio nostra. Porro partes huius nouitatis enumerat Paulus ad Roman. 6. ubi agit Apostolus de causis mortificationis & uiuificationis: quæ sunt regerationis seu sanctificationis partes. Locus hic diligenter obseruandus est, docet enim, quòdnam potissimum Christianorum studium esse debeat: uidelicet præ cruce Christi contemnere, quicquid est in mundo sublime: ac totis uiribus nouæ uitæ studere. Damnatur ergo hoc loco omnis excellentia, & quicquid magnificari solet ab hominibus. Nam si desit renouatio cordis, si non adsit noua creatura, frustra gloriaris de alijs rebus mundi.

Et quicumq; hac regula incesserint, pax super eos erit, & misericordia, & super Israelem Dei.

Promissione claudit præsentem locum, atq; adeo totam superiorem doctrinam de iustificatione, de Christiana libertate, & de uita iuxta spiritus directionem instituenda. Hæc promissio non aliter accipienda est, quam si illam suo ore Dominus pronunciaffet. Hinc proinde consolatio haud mediocris fidei ministris, atq; adeo omnibus pijs petenda est: idq; maximè cum ab impijs damnantur ut hæretici, et schismatici: atq; adeo à Deo damnata

EPIST: AD GALAT:

damnati & abiecti, hoc est, ut loquuntur, anathematizati. Si enim Deus promittit pacem, & misericordiam omnibus ijs, qui secundum regulam à Paulo præscriptam ambulant, hoc est, qui doctrinam Pauli profitentur, docent, propugnant, iuxta eam uitam dirigunt, moresq; formant, non est quod metuant sibi à fulminibus anathematum Papæ. Verbum enim σοιχῆρ (ut supra quoq; admonui) significat proprie ita incedere, ut certus ordo teneatur, adeo ne linea quidem transcendatur, uerum etiam nouas regulas comminiscitur pugnantes cum Regula Christi, quam Paulus hic nobis commendat, nullo modo audiendus est, sed potius tanquam serpens, qui nostros parentes decipit, fugiendus, & execrandus est. Valeat igitur Papa cum suo Francisco, Dominico, Antonio, & cum reliquis Ægyptiorum locustis, & nobis sufficiat regula Christi, quam nobis in Abrahamo commendat, qui propterea pater credentium nominatur. Israël Dei Methonymicos totum fidelium cœtum denotat, & tacite perstringit Apostolus Iudæos circumcisionis propugnatores: qui non parum gloriabantur de carnali propagatione à sancto Patriarcha Iacob, qui & Israël dictus est, Ac si diceret Paulus: Glorientur isti quantum uolunt de carnali suo patre, nos tamen certissime sciamus, quòd benedictionis promissio pertineat

S 2 ad proa

COMMENT. IN.

ad promissionis filios, qui sunt credentes omnes ex quibuscunq; tandem parentibus ortum ducunt. Nam indefinita particula Quicumq; tollit discrimen nationum, & personarum. Significatq; promissionem gratiæ uniuersalem esse. Deinde Regule mentio applicationem gratiæ notat. Quicumq; enim iuxta Pauli regulam promissioni gratiæ credit, Deo reconciliatus est, & factus est noua creatura in Christo Iesu: idq; non ex suo merito, sed ex mera Dei misericordia, et bonitate. Israël proinde Dei est, cuius laus est à Deo, & nō ab hominibus, hoc est, qui probatur Deo uestigijs fidei Israël Patriarchæ insistent: Qui Iudæus in occulto, ad discrimen eorum qui in carne confidentes Christi, Euangelium de gratuita iustificatione repudiant, dicitur.

Deinceps labores mihi nemo præbeat.

Extrema admonitio est: cuius hic est sensus. Postquam iam satis Pseudoapostolorum imposturas aperui, et ueram uiuendi regulam iuxta Christi institutum docui, uestrum erit nunc diligentius officium facere, Cauereq; ne rursus decepti Pseudoapostolorum fraudibus, indigeatis ulteriori increpatione: quæ mihi profectò pariet non leues molesti-

EPIST: AD GALAT:

molestias. Non enim potest magister pius sine graui molestia discipulorum suorum defectionem, & supinam negligentiam ferre.

Ego enim stigmata Domini Iesu in corpore meo gesto.

Ratio admonitionis est à cruce, quam per-
peffus est nomine Christi, sumta. Sunt autem Stig-
mata nota inusta, seu signa quedam reatus, qui-
bis serui delinquentes olim à suis dominis nota-
bantur, non sine magna illorum infamia. Vnde et
στυματίου & stigmatici dicebantur: ut qui nota
aliqua adusti semper apparerent fontes. Hinc ad
crucem & persecutionem piorum, & potissimum
ministorum uerbi, transfertur uocabulum. Ut
Domini stigmata sint quedam ueluti nota, quæ
imprimuntur nobis, ut sunt probra, lapidationes,
colaphi, flagella, carceres, contemptus & id genus
alia, quibus Dominus oues sui gregis signare so-
let: non quidem in illorum contumeliam, sed in
illorum maximam gloriam. Nam his notis reddi-
mur conformes quadam ratione Filio Dei, cum
quo olim glorificabimur. Hic locus obseruetur
de cruce Ecclesie, quæ est perpetua nota filio-
rum Dei, causas supra recitauius.

COMMENT. IN

Gratia Domini nostri Iesu Christi
cum spiritu uestro fratres, A M E N.

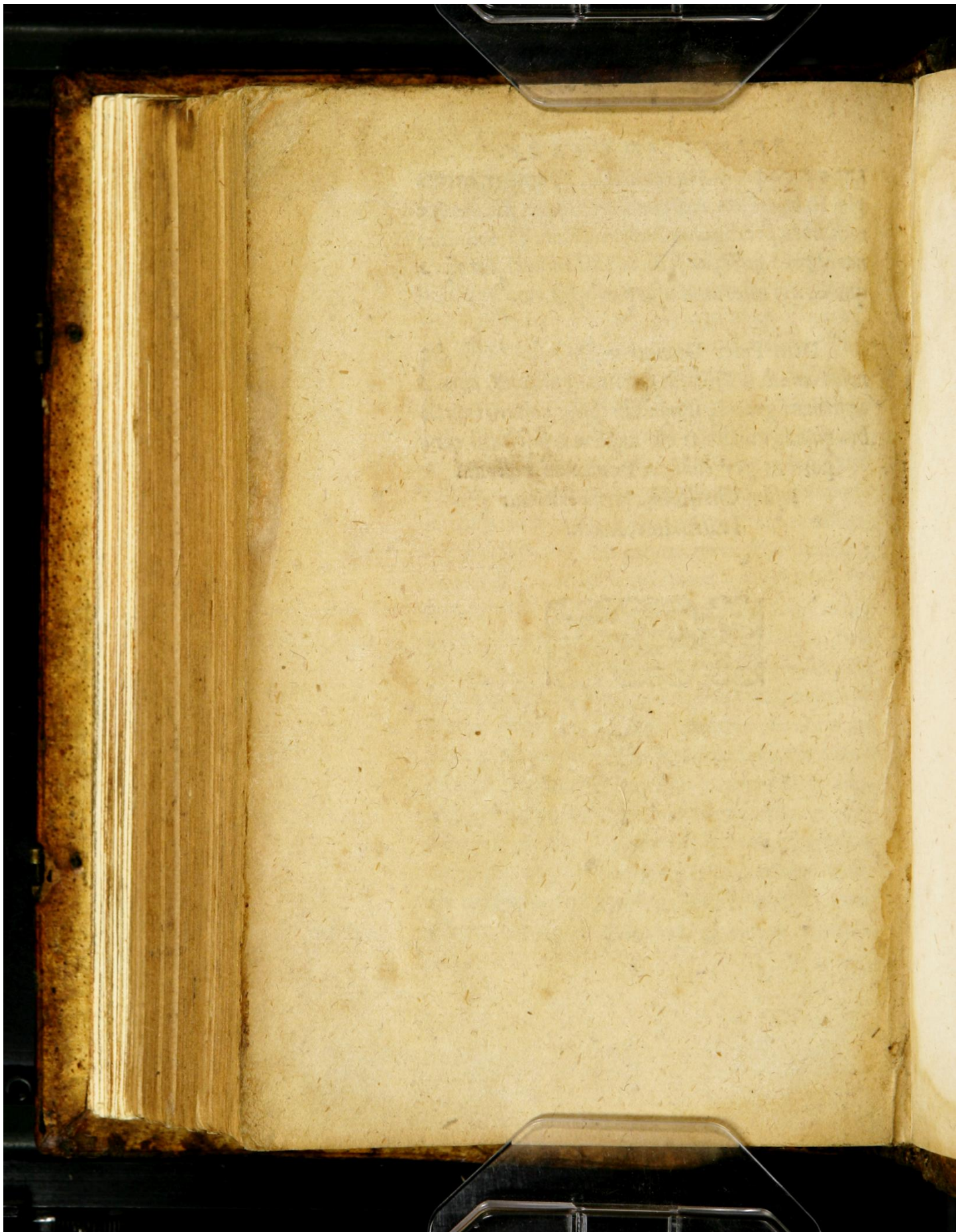
Precatione & uoto, ut incepit, ita finit hanc Epistolam. Cum autem ait: Cum spiritu uestro, optat ut in imo pectore istam gratiam sentiant, & retineant. Nam tum demum obtinemus Christi gratiam, quando eam sentimus in corde nostro, uiua fiducia in ipsum recumbentes. Non enim sufficit nuda cognitio gratiæ, sed requiritur etiam sensus in corde. Quare Apostolus noster optat Philippensibus, ut abundant in omni cognitione, et sensu rerum excellentium. Cognitione quidem, qua intelligamus & cognoscamus quæ oportet: Sensus uero, quo intus in animis experiamur & sentiamus ea quæ intelligimus, & inoffenso cursu pergamus usq; ad diem Iesu Christi. Philip. 1. Fraternalis compellatio eò pertinet, ut intelligant Galatæ, quo affectu Paulus hanc Epistolam è carcere Romano scripserit: nempe fraterno, ut qui communem patrem cum illis agnoscat Deum in Christo Iesu Domino nostro. A M E N, à ueritate dicitur: cuius usus in Ecclesia uariis est. Nam in precationibus est fidei obsecratio: In uotis, est affectus comprecantis testimonium: In approbationibus, est consensus testificatio: Et in asseuerationibus est confirmatio dicendorum, & eorum qui audiunt

EPIST: AD GALAT.

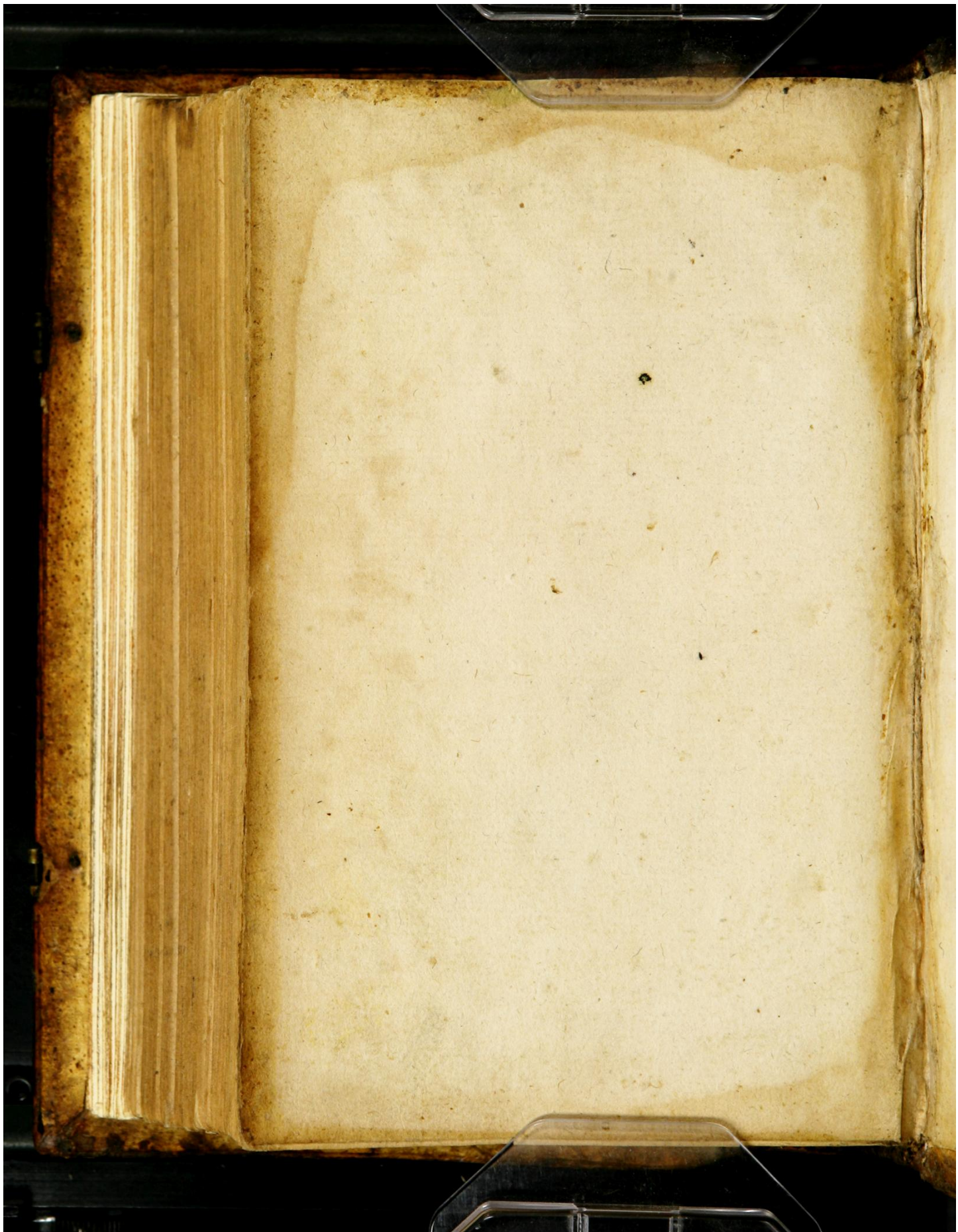
unt πληροφορία, seu certitudo. Breviter, exemplo Hebræorum communiter utimur uocula Amen, uota, preces, imprecationes & deuotiones approbantes, ac si dicas: Sit ratum, fiat: pro quo Græci interdum usurpant Ἰδοίτο.

Deus Pater Domini nostri Iesu Christi det nobis omnibus Filij sui spiritum, ut ipsius donati ac firmati gratia, secundum ipsius uoluntatum in hoc mundo uiuamus: & tandem resuscitatis corporibus per eundem Dominum nostrum Iesum Christum, eterna fruamur beatitudine, Amen.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 816 8°